

BOREC

1950

B O R E C

ORGAN REPUBLIŠKEGA ODBORA ZVEZE BORCEV
NARODNO OSVOBODILNE BORBE SLOVENIJE

LETNIK II * JANUAR 1950 * ŠTEV. 1

Jože Tomažič-Pino

Novi SLOVENSKI HEROJI

Prezidij ljudske skupščine FLRJ je 20. decembra 1949
proglasil tri nove slovenske heroje

Darko Marušič-Blaž

JOSIP TOMAŽIČ-PINO

Na dan osme obletnice usmrtitve, je bil proglašen Josip Tomažič-Pino z ukazom Prezidija ljudske skupščine FLRJ za narodnega heroja.

Marsikateremu so še vedno pred očmi dogodki v decembru 1941, ko je posebno fašistično sodišče prišlo v Trst sodit najzvednejše in najrevolucionarnejše borce Slovenskega Primorja. Duša vsega procesa je bil Pino, kateri je v času 18 mesečnega preiskovalnega zapora vztrajno vzgajal v duhu marksizma-leninizma svoje tovariše, zlasti jim pa pravilno tolmačil rešitev nacionalnega vprašanja. Že kot 16 letni dijak je bil Pino leta 1931 prvič aretiran zaradi razširjanja protifašističnih letakov v Trstu. Leto kasneje je bil zopet aretiran zaradi odločnega zadržanja na policiji in pomanjkanja dokazov izpuščen. Njegovo glavno delo je bilo takrat med študentovsko mladino Trsta. Član KP je postal že leta 1934. V času aretacij v okolici Trsta in Tržiča se je Pino umaknil v Jugoslavijo kjer je svoje revolucionarno delo nadaljeval v Mariboru. Ko se je španska revolucionarna armada skupno z internacionalnimi brigadami borila za osvoboditev svoje zemlje se je mladi Pino odpravil na pot, hoteč se prebiti s skupino mladincev v Španijo, vendar ni uspel, ker ga je avstrijska policija vrnila jugoslovanskim oblastem. Pregarjan je bil tudi od jugoslovanske policije, katera ga je leta 1937 predala italijanskim oblastem. V Italiji je nato šel na 6 mesečno odsluženje kadrovskega roka, kjer je tudi med vojaštvom razširjal revolucionarne ideje. Po vrnitvi v Trst je navezal stike s starimi komunisti in takoj prišel v vodstvo gibanja. Vzgajan od KPJ je bil seznanjen z deklaracijami treh partij (KPJ, KPI KPA) od leta 1934. o samoodločbi narodnih manjšin, vključno s pravico do odcepitve in priključitve k matičnemu narodu. Bil je tudi iniciator in glavni sodelavec ilegalnega tiska v Julijski krajini »Iskre« in »Dela«. Zadnja številka »Dela« je izšla 1. maja 1940.

Po provokatorskem izdajstvu in množičnih aretacijah v Julijski Krajini je bil meseca junija 1940. leta aretiran tudi Pino, kateri je s svojo junaško smrtjo potrdil stvar svojega ljudstva in svoje Partije za katero se je boril in umrl.

Njegova zasluga je, da je sodni proces v Trstu v katerem je bil glavni obtoženec Pino postal iz vohunskega procesa politični proces. Na procesu je jasno razložil svoj program o neizprosni borbi proti fašizmu, združitve vseh naprednih sil delovnega ljudstva v eno samo fronto, sodelovanja slovenskih množic z italijanskim proletariatom v skupni fronti v izvajanju široke propagande z besedo in tiskom ter priznavanjem italijanskega značaja Trsta, ker pa geografsko leži na jugoslovanskem ozemlju mora nujno pripadati svojemu zaledju. Italijanskemu prebivalstvu pa se zagotovi najširša kulturna, gospodarska in politična avtonomija. — Ta program je Pino predložil že februarja 1939 na partijski konferenci v bližini Opčin na Krasu. Ta program je še danes aktualen za ozemlje STO-ja.

Po smrtni obsodbi je še izročil tovarišem poslovilno pismo, v katerem pravi med drugim tudi, da bo za stvar, za katero se je boril, padlo še nešteto tovarišev in tovarišic, ter dal izročilo, da naj se pove mladini naj se spominja v svobodni domovini onih, ki so pred in za njim dali svoja življenja za svobodo. »Kar lahko dam za to borbo je moje življenje«. Dne 15. decembra 1941 se je iz njegove celice slišalo borbeno vzklikanje in prepevanje na smrt obsojenega Pina, ki je bil še isti dan ustreljen.

Narodi Jugoslavije so se ga vedno spominjali, kakor se spominjajo tudi neštevilnih drugih borcev in se častno poklonili njegovemu spominu z najvišjim odlikovanjem »Redom Narodnega heroja«.

DARKO MARUŠIČ - BLAŽ

Med tremi novimi narodnimi heroji Slovenske Primorske je tudi Darko Marušič-Blaž. Rodil se je 6. decembra 1919 v Ljubljani. Njegovi stariši so doma iz Opatjega sela. V prvi svetovni vojni so bili kot begunci na Lukovici pri Brezovici in takrat se je rodil Darko. Leta 1921 so se vrnili v rodno vas, kjer pa so bili zelo težki pogoji za življenje ter so se izselili v Brazilijo. Takrat je mali Darko hodil v otroški vrtec italijanske delavske kolonije. Leta 1925 sta se z materjo vrnila nazaj v Opatje selo, kjer je obiskoval ljudsko šolo, doma pa ga je mati učila slovenskega jezika. Medtem se je vrnil iz Brazilije tudi oče, ki je nato skrivaj pobegnil v Jugoslavijo. Leta 1931 sta odšla v Jugoslavijo tudi mati in Darko. V Ljubljani je obiskoval meščansko šolo in bil odličen učenec. Obiskoval je nato strokovno nadaljevalni tečaj Srednje tehnične šole in se izučil strojnega ključničarstva.

Mladi Darko je postajal zaveden borec proti socialno krivičnemu redu in kmalu postal član SKOJ-a v tovarni »Unitas« kjer je bil zaposlen ter bil njegov zelo aktivni propagandist.

Po okupaciji Slovenije je Darko trdo stal v protifašističnem taboru in stopil v prvo vrsto borcev proti okupatorju, kar pričajo številne sabotažne akcije, katere je izvršila njegova skupina. Njegovo glavno delo v poletju in jeseni 1941 je bilo organiziranje mladine. — Proti koncu leta 1941 ga je vodstvo poslalo na delo v Trst in Primorsko, odkoder se je še nekajkrat vrnil v Ljubljano kot Emil Sirk, dokler ni od meseca februarja ostal stalno v Trstu, kjer sta delala v letu 1941 brata Oskar in Lev Kovačič. Oba sta bila ob provali decembra 1941 zajeta. Na njih mesta pa je stopil Darko Marušič-Blaž z mladincem Albin Čotar-

Karl. Obnovila sta razbito organizacijo ter zbrala raztrešene pripadnike OF, v Škednju pa ustanovila prvi delavski krožek, ki je sčasoma postal žarišče tovarniških komitejev. V novo ustanovljenem okrožnem odboru OF je Marušič prevzel odgovornost za okrožno tehniko »Morje«. Hkrati mu je bila tudi poverjena organizacija mladine. Ko se je februarja zaostila aktivnost policije, je Darko komaj ušel aretaciji in je po navodilih Pokrajinskega odbora zapustil Trst. Od tedaj je bil Kras področje njegovega dela. Formiral je v tem času tudi Južnoprimorski komite KP. Italijanska kapitulacija ga je zatekla, ko je bil sekretar Pokrajinskega iniciativnega odbora ZSM. Oktobra 1943 je bil postavljen za pomočnika komisarja v štabu Primorske operativne zone. Poslan je bil v Furlanijo, kjer je bila organizirana I. Furlanska brigada. Po imenovanju za komisarja novoustanovljene Tržaške divizije se je vrnil iz Furlanije, nato pa v novembru istega leta postal komisar Goriške divizije.

Ob ofenzivi nemške vojske v oktobru in novembru 1943 na Kobariškem in v Beneški Sloveniji je imela Blaževa divizija hude boje. Dne 17. novembra je Darko s svojim kurirjem prekoračil Sočo in se ustavil v neki hiši v Srednjem Lokovcu. Iznenadili so ju Nemci in Darko je vrgel bombe, a umik mu je bil nemogoč. Padel je skupno s svojim kurirjem.

O njem je v svojem spominskem članku v Primorskem poročevalcu zapisal takratni tajnik NOS za Primorsko tov. Bebler:

»Nihče, kdor je Blaža poznal, ga ne bo mogel pozabiti. Ostal bo v naših srcih za vedno kot najbolj svetel primer srčne primorske mladine, ki se je posvetila osvoboditvi svoje lepe zemlje in njeni srečni in slavni bodočnosti.«

ANTON ŠIBELJ-STJENKA

Stjenka se je rodil 1914. leta v Tomaševcu kot sin malega kmeta. Še mlad je začel sodelovati kot mehanik s tržaškim proletariatom. Ko je fašizem z usmrtnitvijo bazoviških junakov, hotel likvidirati tudi gibanje primorskih in tržaških revolucionarjev, je bil Anton med najbolj vnetimi izpolnjevalci njihove oporoke. — Že v letih 1938. do 1940. je bil večkrat preganjan in zaprt, dokler se ni leta 1940. umaknil pred italijansko policijo v Jugoslavijo. Toda v Jugoslaviji ni zdržal dolgo, delo med rojaki ga je kmalu zvabilo nazaj v Trst, kjer pa so ga spet zaprli. V zaporu je bil do junija 1941, ko je bil izpuščen in postavljen pod policijsko nadzorstvo za dve leti. Po vrnitvi v domačo vas je pripravljala mladino in sovaščane na odkrit spopad s fašizmom. Z zbiranjem hrane, orožja, z organizacijo sestankov in udeležbo v sabotažnih akcijah je ljudstvo v njem videlo neustrašenega borca za pravice delovnega človeka, za pravice zatiranega slovenskega življa in ga zato spoštovalo.

Januarja 1942. je bil mobiliziran v italijansko vojsko, a se je brez oklevanja odločil za vstop v partizane, kjer je kmalu postal komandir »Leteče čete«, katera je delala Italijanom nemalo skrbi in neprijetnih presenečenj. Zaradi svojega junaštva in tovarštva je bil med borci zelo priljubljen, z izredno drznimi akcijami, sabotažami in spopadi pa postal strah in trepet fašistične soldateske na Krasu.

Ob razsulu Italije je postal komandant bataljona in vodil več močnih spopadov na Goriški fronti. Zaradi izrednih uspehov

in vojaških sposobnosti je bil imenovan za komandanta Južno-Primorskega odreda. Novembra 1943. je izvršil veliko akcijo v Pliskovici na Krasu, kjer je razorožil okoli 250 orožnikov, nato pa februarja 1944 vodil borbo med Komnom in Rihemberkom, kjer je padlo 36 nacistov. Zaplenil je vse orožje in uničil vsa blindirana in tovorna vozila. Po končanem tečaju v Beli krajini kjer je izpopolnil svoje praktične izkušnje, se je zopet vrnil na Primorsko kjer je bil nekaj časa komandant brigade »Srečko Kosovel«. V neki borbi je bil ranjen in je moral nekaj časa ostati v bolnici nad Vrati pri Čepovanu. Štab IX. korpusa mu je dal čin kapetana. Ko je okreval, je ponovno prevzel poveljstvo v Južno-Primorskem odredu, kjer je ostal vse do združitve odreda s XXX. divizijo. Nato je bil dodeljen Dolomitskemu odredu za komandanta. Ko pa je bil ta odred razpuščen, je postal Stjenka vodja vseh delavnic in orožarn IX. korpusa. V tem času je napredoval za majorja. Sam je izumil preprosto a učinkovito orožje »Partop«, ki je večkrat prizadelo sovražniku težke izgube. V velikih bojih s četniki in fašisti v začetku leta 1945 je bil Stjenka med najbolj hrabrimi borci. Aprila 1945 pa je padel v boju.

Stjenkova smrt je hudo prizadela vse, ki so ga poznali, predvsem pa tiste, ki jih je tolikokrat zmagovito vodil v boju. Njegovo junaštvo je bila velika pobuda primorskim borcem, da so v boju vztrajali in zmagali. Danes pa nosijo delovne brigade na Primorskem s ponosom veliko ime heroja Antona Šiblja-Stjenke.

NAŠI PODOFICIRJI

A. MARKOVIĆ

Na dvorišču vojašnice, ki je vsa obdana od zelenja, ni bilo nikogar. Povsod naokrog sama tišina. Le če bi šel mimo oken, bi slišal tu pa tam glas predavatelja, ki govori slušateljem. Pouk se je začel že zgodaj zjutraj.

Po krajšem razgovoru s komisarjem šole smo se seznanili s človekom srednjih let in nekoliko posivelih las, ki je spadal med »starosedeoce« (kakor tukaj ponavadi rečejo tistim, ki so v šoli, odkar je bila ustanovljena).

»Naši podoficirji-inštruktorji vas zanimajo?« je vprašal inž. Petrovič in pomaknil svoja očala na nagubano čelo. Po kratkem premisleku je pa dodal: »Da, o tem bi se dalo pa mnogo govoriti!«

In res, o tem bi se dala napisati cela knjiga, stran za stranjo polna žilave borbe z mnogimi težavami, ki so bile v začetku, pa tudi stran za stranjo polnih zmag, ki jih je prinesel konec šolanja vsakega razreda gojencev. Ob vsakem koncu šolskega leta smo dobili sto in sto novih, tako nujno potrebnih mladih letalskih strokovnjakov in temeljito usposobljenih bodočih predavateljev in inštruktorjev.

Inženir je pripovedoval o šoli, o pouku, o gojencih prvih razredov in o vseh tistih, ki so šolo končali pozneje. Primerjal je njihove uspehe in težave, govoril je o predavateljih in inštruktorjih, o vsem, a toplo, iskreno in z ljubeznijo.

»Sicer pa,« je dejal inženir Petrovič, po kratkem molku, »kaj bi vam jaz pravil o vsem tem. Pojdimo k pouku, pa boste že sami vse videli. Spoznali boste tudi predavatelje-inštruktorje, pa naj vam oni pripovedujejo o vsem.«

Ko smo odhajali iz pisarne, smo se spet zapletli v razgovor. Zvedeli smo, da je en razred gojencev na letnih počitnicah, drugi se pa mrzlično pripravljajo na izpite, ki se bodo začeli čez nekaj dni. Pretežni del učiteljev je zrasel in se usposobil prav v tej šoli za podoficirje-inštruktorje. Vsi so prešli isto pot od gojenca-slušatelja do predavatelja-inštruktorja. Vsi so morali na tej poti prebresti tudi mnoge težave, ki pa jih pomaga premagati Partija in vodstvo šole.

»Ko so prišli v našo šolo,« je nadaljeval inženir, »so imeli za seboj komaj nekaj razredov osnovne šole, mnogi novi predmeti in ne ravno lahko gradivo, vse to jih je od kraja zmedlo. Nič kaj jih je bilo, ki so obupavali, in niso mogli verjeti, da bodo vse to obvladali. Spominjam se nekaterih gojencev, ki si nikakor niso mogli zapomniti, kako se reče posameznim delom motorja. Toda močna volja in vztrajnost je pripomogla k temu, da so ne samo uspešno končali šolo, marveč so nekateri izmed njih postali celo odlični inštruktorji. Danes ti fantje že lepo predavajo strokovne predmete kot konstrukcijo motorja, oborožitev letala, električno opremo itd., hkrati pa izpolnjujejo svoje znanje pri rednem pouku za inštruktorje, in spoznavajo pedagogiko, razredno-zgodovinski značaj in vidike vzgoje, razne učne metode, osnovne pojme materialistične psihologije itd.

Med tem razgovorom smo prišli do učilnice, kjer so podoficirji polagali oficirske izpite. Tu so se znašli najboljši podoficirji iz vseh edinic, ki so se najbolj uspešno uveljavili v svojih dolžnostih in pri svojem vojno-strokovnem, politično-ideološkem in kulturnem dviganju. Po zaslugi naše Partije in vrhovnega komandanta tovariša Tita jim zakon omogoča, da se popolnoma okoriščajo s perspektivami, ki jih imajo za nadaljnji razvoj v Armadi, da polagajo izpite in postanejo oficirji. S požrtvovalnim prizadevanjem in vztrajnim delom so se marljivo pripravljali na ta dan, ki so ga slednjič tudi dočakali.

*

V tej učilnici so se izpiti že začeli. Obravnavali so predmet »taktični pouk«. Med tem ko je starejši vodnik Ilija Grbić po-

V partizanih: gojenci podoficirske šole pri praktičnem pouku

tegnil svoj listek z vprašanjem in sedel v določeno klop, da ga premisli, je stopil pred komisijo starejši vodnik Dragomir Vasić.

»Tovariš kapetan,« je začel strumno, »premislim sem svoje vprašanje, dovolite, da odgovorim.«

In med tem, ko je Vasić začel tekoče in z lahkoto govoriti o tem, kako se mora borec premakniti z enega strelskega položaja na drugega, je inženir šepetaje dodal:

»Ko bi le vedeli, kako zelo si je želel postati oficir, kako vztrajno je delal... in glejte, zdaj se iskreno veselim, da se mu je želja izpolnila.«

In ko je s pogledom obšel vse prisotne, je dejal:

»Večina tovarišev, ki delajo zdaj oficirski izpit, so naši dijaki. Marjan Marković, Vlado Rožić, Vinko Frleta, Ivan Uhoda in drugi so v svojih edinicah najboljši aviomehaniki, specpriboristi, orožarji itd.«

Vasić je odlično odgovoril. Za njim je stopil pred komisijo starejši vodnik Ilija Grbić.

»To je moj najboljši matematik,« se je spet vmešal inženir. »Da samo vidite, kako lahkotno rešuje tudi najtežje matematične naloge. Pred vojno je bil vajenec pri nekem kovaču. V Armado je stopil 1944. leta in se kot dober in sposoben borec kmalu dvignil do političnega delegata, pozneje je postal pa vodnik voda. V šolo je prišel kot gojenec, aviomehanični izpit je položil z odliko in je bil proglašen za »Titovega gojenca«. Ostal je na šoli in se v trimesečnem tečaju usposobil za inštruktorja. Zdaj poučuje predmet »konstrukcija motorja«.

V Armadi je naredil tudi dva razreda gimnazije...

»To si jako lepo povedal,« je pripomnil eden izmed članov komisije. »Ali si pa nemara kdaj tudi v resnici napadel bunker?«

»Sem, tovariš podpolkovnik,« je odgovoril Grbić z glasom, ki je izražal pripravljenost, da to stori še vselej, kadar bi bilo potreba.

Ko je kandidat odgovoril na vsa vprašanja, je vsak takoj zapustil učilnico. Odšli smo za njimi in podrobneje spoznali Vasića, Grbića, Živkovića in Stajića. Pri vseh smo opazili pritajeno radost. Do sedaj so odgovarjali iz treh predmetov, ocen jim sicer še niso sporočili, kljub temu pa so vedeli, da so naredili z odliko. Večina ni polagala političnih predmetov, ker so z uspehom končali tečaj »NOB« in »Izgradnja Armade«. Samo osem, ki so končali samo tečaj »NOB« so polagali izpit še iz »Izgradnje armade« in sicer pet z odličnim, trije pa s prav dobrim uspehom.

Pripovedovali so nam o vsem: o predmetih, pouku, svojem učenju, največ pa o težavah, s katerimi so se morali boriti kot gojenci, pozneje pa kot inštruktorji.

Vasić že tri leta predava na šoli o konstrukciji motorja in pozna svoj predmet do zadnje podrobnosti. V osmih razredih gojencev, ki jim je predaval, je usposobil stotine novih strokovnjakov, pri tem pa nenehno dvigal svoje vojno-strokovno, ideološko-politično in kulturno znanje. Obenem je dovršil tudi tri razrede gimnazije in je bil oproščen male mature.

Tudi starejši vodnik Blagoje Stajić, inštruktor za elektroopremo, je predaval že sedmim razredom gojencev, ki so prešli to šolo. Sam je prišel v šolo kot gojenec, jo dovršil z odličnim uspehom in postal predavatelj-inštruktor. Še več, zaradi svojega požrtvovalnega dela je postal tudi član šolskega partijskega komiteja, član mladinskega komiteja in sekretar osnovne partijske organizacije.

Vsi, Stajić, Živković, Vasić, Marjanović, Grbić in Alar, ki so tako lepo napredovali kot ljudje in komunisti v Armadi, so se že prej obvezali, da ostanejo vse življenje v vojski, ker bodo s tem, da bodo vzgajali nove strokovne kadre, največ koristili Partiji, Armadi in ljudstvu.

V pisarni nekega krožka smo našli šefa inštruktorske skupine tovariša Džamila Pandžo. Na mizi je bilo vse polno papirja, po stenah pa veliki urniki predavanj.

Prosili smo ga, da nam dovoli prisostvovati učni uri, ki jo vodi eden izmed podoficirjev-inštruktorjev. Ko je šel s prstom čez urnike, nam je po kratkem premoru dejal: »V peti razred lahko gremo k vodniku Cvetini Nikoliću. Sicer ne boste mogli poslušati predavanja, ker tam ponavljajo gradivo o konstrukciji motorja.«

Vodnik Nikolić spada med najboljše inštruktorje krožka. Po navadi se odlično in s čutom največje odgovornosti pripravi na pouk gojencev in slušateljev.

»Jaz zelo strogo ocenjujem predavatelje,« je dejal Pandžo, ki je potegnil iz mape listek, »toda, kakor vidite, njemu dajejo vsi učitelji prav dobre in odlične rede.«

Na kontrolnem listku predavateljev je inšpektor Džuro Sakač pripisal k oceni za Nikolića: »Inštruktor dobro pozna gradivo, ima jako dobro dikcijo in zna uspešno prenašati svoje znanje na učence.«

Ko smo šli čez dvorišče proti poslopju, kjer je bila učilnica petega razreda, nam je Pandžo pripovedoval o podoficirjih, ki sestavljajo osnovni inštruktorski kader v šoli, o njihovi zaposlitvi in predavanjih, ki jih imajo več kakor po tisoč ur na leto, pa še o uspehu, ki ga dosegajo pri svojih gojencih.

Tako dobro napredujejo tudi oficirji slušatelji, ki so se po zloglasni resoluciji Informbiroja vrnili s šolanja v Sovjetski zvezi. Niso se mogli dovolj načuditi, kako je šola v relativno kratkem času dosegla tako visoko stopnjo vzgoje strokovnih kadrov.

»Naša šola,« so pripovedovali, »niti malo ne zaostaja za tisto v Sovjetski zvezi. Seveda, tam so nam predavali samo starejši strokovnjaki, toda tu so naši ljudje, podoficirji, ki jih je dala prav ta šola, mnogo boljši od njih. Med tem ko so nam tisti specialisti samo predavali in se niso prav nič brigali zato, koliko smo se od predavanj naučili, se tukajšnji učitelji in inštruktorji mnogo bolj zanimajo za ljudi, mnogo bolj se brigajo za po-

sameznike. Njihova individualna pomoč je mnogo večja, kadar gre pa za pomoč slabšim gojencem in slušateljem, sprejemajo predavatelji in inštruktorji kar osebne obveze. Tako so na primer slušatelji Radošević, Micić, Džukić, Lepojević in Jevtić, ki so bili slabo ocenjeni iz konstrukcije motorjev, po nesebični pomoči in trudu vodnika-inštruktorja Nikolića popolnoma obvladali predmet in na izpitih dosegli ne samo dobre, marveč celo prav dobre ocene.«

Tako smo prišli v učilnico, kjer so ponavljali predmet o konstrukciji motorja. Vodnik Nikolić je strumno raportiral: »Tovariš zastavnik, peti razred ponavlja gradivo o konstrukciji motorja.«

V dolgih šolskih klopih sede gojenci. Pred njimi skrbno izpisani zvezki in konspekti. Pred klopmi je na dvignjenem mestu kateder, za njim pa velika šolska tabla. Desno od table je velika polica z raznimi deli motorja in agregata, pred njo pa na posebnih podstavkih dva kompletna avionska motorja. To so neobhodno potrebna nazorna učila, ki pomagajo, da slušatelji lažje razumejo predmet in podrobno spoznajo funkcije in vloge vseh, pa še tako drobnih delcev kompliciranega avionskega motorja.

Ko je gojencem, ki so prej odgovarjali, povedal ocene njihovega znanja, je Nikolić stopil k tabli in z velikimi črkami napisal gradivo, ki ga bodo ponavljali.

»Ali bi rad kdo še kaj vprašal o karburatorju?« je vprašal predavatelj.

Vstal je gojenec Ibrahim Abdurahman, po narodnosti Šiptar iz okolice Prištine. Na to šolo je prišel iz neke artilerijske edince. Jako je ljubil letalstvo in želel postati pilot. Ker pa za to ni imel vseh potrebnih pogojev, se je odločil, da postane najboljši tovariš pilota — aviomehanik. Od kraja je zelo težko obvladoval zamotano gradivo mnogih predmetov, ker mu je še jezik delal težave. Toda z marljivim delom in skrbno pomočjo tovarišev je uspešno premagal vse težave. Eden najtežjih predmetov mu je bila prav konstrukcija motorja. Januarja letos je bil iz tega predmeta slabo ocenjen, februarja pa je popravil na dobro, aprila na prav dobro, a na končnem izpitu je dobil odlično oceno.

»Ne razumem še popolnoma funkcije zakulisne in vzvodne komore,« je vprašal Ibrahim. »Dovolite mi, da stopim k stroju in pokažem na agregatu.«

Šel je na kateder in začel razlagati, česa ne razume. Predavatelj ga je pozorno poslušal in mu sproti pojasnjeval, potem pa je še sam vprašal:

»Kaj bi se zgodilo, če bi v višini 6000 m odprli višinske luknjice na karburatorju? Premislite vsi!«

Oglasil se je gojenec Popović in čisto pravilno odgovoril. Na drugo vprašanje se je javil gojenec Gjorgje Orelj.

»Tovariš vodnik, vprašanje mi je jasno, dovolite da odgovorim.«

Šel je k tabli, na kateri so visele risbe posameznih delov karburatorja in s palico kazal in pojasnjeval vsak del, vsak navoj in vsako, tudi najmanjšo luknjico.

K odgovorom posameznih gojencev predavatelj ni imel kaj pripomniti, kar je pomenilo, da predmet vsi dobro obvladajo. To je dokazoval tudi predavateljev dnevnik, v katerem pri zadnjih kontrolnih izpitih ni bilo niti ene slabe ocene.

Učna ura je končana kakor vse prejšnje. Predavatelj je velel gojencem, naj pospravijo svoje zvezke, dežurnemu pa, naj uredi učila. Nato so dobili gojenci »voljno«, toda takoj so obstopili motorje. Čez nekaj dni bodo morali tudi oni pred komisijo pokazati uspehe svojega večmesečnega dela. Mnogi od njih bodo dobili spričevala raznih letalskih strokovnjakov. Nekateri bodo odšli v edinice, drugi bodo ostali v šoli, kjer se bodo usposobili za mlade predavatelje-inštruktorje in postali novi vzgojitelji novih strokovnih kadrov.

KAKO SO ITALIJANI ZASEDALI SLOVENIJO

METOD MIKUŽ

Ko je 6. aprila 1941 ob šestih zjutraj Italija brez vojne napovedi, kot je lastno samo fašizmu, napadla bivšo Jugoslavijo, je italijanska II. armada, katero je italijanski generalni štab že pred leti določil za vojne operacije proti zahodni meji Jugoslavije, razpolagala s petimi armijskimi korpusi (V, VI, XI, Celere in motorizirani). V sestavu teh armijskih korpusov so bile sledeče divizije: Friuli, Assietta, Ravenna, Sassari, Lombardia, Bergamo, Re, Isonzo, Celere I, II in III in kot rezerva divizije Passubio, Torino in Littorio. Poleg teh divizij je II. armada razpolagala še s specialnimi enotami in to s III. Gruppo Alpini (važna pri zasedbi naše Gorenjske), katero so sestavljali samostojni bataljoni Val Pellice, Val Cenischia, Val Toce in topniški bataljon Val Adige, dalje s tehničnimi enotami, posadnimi četami graničarjev (GaF) in končno z več letalskimi enotami. Vedeti je treba še to, da je bila v sestavu vsake italijanske divizije tudi po ena ali dve fašistični legiji in to ne samo kot nekakšen nadzor nad ostalo »kraljevsko« divizijo, temveč tudi kot izvrševalec vseh večjih okupacijskih represalij, tako n. pr. kot edini od Mussolinija samega pooblašeni eksekutor smrtne kazni, streljanja talcev itd. Vsa ta vsekakor velika sila je napadala Jugoslavijo in jo, kot je znano, zasedla skoraj brez vsakega odpora v zelo kratkem času. Kot konec operacij proti Sloveniji postavi štab II. armade datum 23. aprila.

Italijanska komanda kot vojska je imela pred bivšo jugoslovansko armado gotov strah. Zakaj, ni treba razpravljati, poudariti pa je treba, da je 6. aprila pokazalo veliko vojakov in oficirjev pravi strah in zbežnost in so pravilno slutili, da se okupacija in pohod proti Jugoslaviji za njih ne bo srečno končala. Iz dnevnih povelj komandanta II. armade je razvidno, da je bilo treba — čeprav pravih borb ni bilo skoraj nikjer — razdeliti med vojaštvo in oficirje več visokih odlikovanj, da bi se s temi dvignila slaba vojaška morala. Po 29 mesečni okupaciji, v kateri je italijanska vojaška in politična oblast preizkusila nad jugoslovanskimi narodi prav vse okupacijske metode, od omejevanj svobodnega gibanja do streljanja talcev, da bi se dežela »pomirila«, je ta italijanski vojaški stroj pod udarci naše NOV na naših tleh kapituliral, divizije so bile popolnoma razorožene in so kot črede ovac brez pastirja zapuščale naša tla. Kar so pustile pri nas, je bilo njihovo orožje vseh vrst in tišoč grobov svojih vojakov od visokih oficirjev do prostakov. Če so 11. aprila, ko je ob pol šestih zvečer 11. bersaljerski regiment s podporo divizije Celere I zasedel Ljubljano, pisali tržaški, milanski in rimski časopisi, da je po »hudih borbah padla trdnjava Vič« in kako da so »vedno zmagojuče oborožene sile njegovega veličanstva kralja in cesarja uspešno forsirale reko Gradaščico«, so isti časopisi ob sramotni kapitulaciji molčali kot miši. Italija je podcenjevala moč in borbeno pripravljenost ljudskih množic jugoslovanskih narodov in se ni zavedala, da je prav istega dne, ko je padla »trdnjava Vič« in ko so nemški tanki preplavili Zagreb, sklenil CK KPJ na svoji seji v Zagrebu, da se »večina članov CK prebije peč v Bosno, Črno goro, Srbijo in Slovenijo, da vzamejo v svoje roke pripravo Partije in ljudstva za vstajo.« (V. kongres KP Jugoslavije, str. 58.) In komaj 17 dni za tem, ko sta Natlačen in Adlešič ukazala izobesiti na ljubljanskem gradu belo zastavo, je bila na pobudo CK KPS v isti Ljubljani ustanovljena že Osvobodilna fronta slovenskega naroda. To in taka so zgodovinska dejstva, ki jih ne bodo nikdar omajali blazni falzifikatorji zgodovine v CK VKP(b).

Po podatkih, s katerimi je razpolagala obveščevalna služba italijanskega generalnega štaba dne 5. aprila, je imela Jugoslavija na slovenski meji sledeče sile: na sektorju Peč—Podbrdo do 19.000 alpincev, na sektorju Podbrdo—Idrija do 18.000, Idrija—Planina do 25.000 vojakov, Planina—Snežnik do 25.000 in 40.000 rezerve na Škofjeloškem področju in med Litijo in Novim mestom. Posebno pozornost je posvečal Robotti, takrat že komandant XI. armijskega korpusa »četnikom in komitašem«, za katere svojim podrejenim komandantom naroča 6. aprila pod števil. 23303 (segretissimo), da naj se ujeti »hitro izprašajo in nato nemudoma postrele.«

Po dokaj dobro ohranjenih italijanskih virih se dele njihove operacije proti Sloveniji v tri razdobja: 1. defenzivna razporeditev čet. (27. III. do 5. IV.), 2. ofenzivno napredovanje, a v omenjenem obsegu (6. IV. do 10. IV.) in 3. ofenzivne operacije in izkoriščanje uspehov (11. IV. do 23. IV.). Da je vojna z Jugoslavijo neizbežna, je italijanski generalni štab, kot poroča Robotti, prepričal jugoslovanski državni udar 27. marca. Zato je ta ukazal že

istega dne zasedati II. armadi sektor od Kokove (mejna italijanska stražnica na cesti Trbiž—Podklošter) do Matulj ob morju. Ves ta sektor potem razdeli II. armada na dva dela, severnega in južnega.

Severni del, od Kokove do Debelega vrha (1070) v cerkniškem Javorniku zasede XI. armijski korpus z divizijami Re, Isonzo, III. grupo alpincev, oddelkom graničarjev, topništvo in inženirskimi enotami. Rezerva, divizija Assietta in Ravenna, pa se postavi med Črnim vrhom nad Idrijo in Sv. Lucijo, Južni del od Debelega vrha do Matulj, zasede V. armijski korpus z divizijami Sassari, Lombardia, Bergamo, mitraljezkim bataljonom VII in CVII in topništvom, rezerva pa, ves VI. in motorizirani armijski korpus razpostavi svoje divizije takole: Friuli v Divačo, Passubio v Knežak, Torino v Šapljane in Littorio v Hrpelje—Kozino, armijski korpus Celere pa divizijo I v Rihenberg—Dornberg—Sv. Križ—Ajdovščina—Črniče, divizijo II in III pa v Trbiž in zapadno od Soče.

Od 27. marca dalje vsa ta ogromna vojaška sila zavzema določene položaje, se pripravlja na obrambo in čaka jugoslovanskega napada. Tega seveda ni bilo, zato sta Hitler in Mussolini določila 6. april kot dan njunega napada na Jugoslavijo, a zlasti Mussolini še vedno računa z defenzivo. Zato dan pred napadom naroča v posebni tajni brzojavki komandant II. armade, da naj ob početku sovražnosti z Jugoslavijo skrbno pazi na vojake in oficirje in naj brez odlašanja strelja vsakega, ki bi se brez ukaza premaknil z določenega mesta. Zato je tudi Robottijevo dnevno povelje 6. aprila defenzivno: »Niti pedi zemlje sovražniku!« Jasno je torej, da je zlasti italijanski generalni štab 6. aprila računal ne samo s trdovratnim jugoslovanskim odporom, temveč tudi z ofenzivnimi akcijami. Za enkrat skupni nemško-italijanski načrti napada na Jugoslavijo v vseh podrobnostih še niso znani, iz dejstva pa, da je nenadni polom bivše jugoslovanske armade vnesel veliko zmedo v operacijski načrt II. armade moremo sklepati, da se niti Hitlerju niti Mussoliniju 6. aprila ni niti sanjalo, da bo nemška vojska že 11. aprila v Zagrebu, italijanska pa v Ljubljani.

»Ker se je sovražnik zadržal prvi teden vojne pasivno (od 27. marca do 6. aprila)« — piše Robotti — »je komanda začela s patrolnimi akcijami preko meje, da bi dognala sovražnikove namere.« Ker je južni del II. armade tudi v tem drugem razdobju manj aktiven, severni pa zaradi nemškega pritiska bolj, si oglejmo to njegovo delavnost. 6. aprila zavzamejo graničarji s nemško pomočjo Peč (1509) na nemško italijanski meji, poudarjajo pa, da so jugoslovanski alpinci nudili živahen odpor. Naslednjega dne zavzamejo Italijani z nemško pomočjo Petelinjek pod Pečjo, s patrolami pa dosežejo Rateče. Ofenzivni poizkusi proti Sorici so odbiti z ognjem z Blegoša, na sektorju Idrija—Hrušica pa ovira akcije »slabo vreme«. Tudi 8. aprila je napredovanje proti Blegošu zaradi močnega ognja nemogoče, večje uspehe

Težki mitraljez na položaju pri Gribljah

pa dosežejo Italijani s pomočjo Nemcev na severu, kjer zasedejo Rateče, Pokoren in Kranjsko goro. Ta dan zasedejo tudi Bogatin, na idrijskem sektorju pa je patrolna delavnost do Ravnika in Grčarvca pri Planini. V treh dneh vsa velika italijanska sila ne doseže večjih uspehov drugje kot na severu, a še te s pomočjo Nemcev!

V noči od 8. na 9. april sledi edini jugoslovanski organizirani ofenzivni sunek na tem področju. Po Robottijevem poročilu je 8. aprila ob osmih zvečer napadlo okrog 400 jugoslovanskih graničarjev Italijane nad Cerknem, ki so v neredu zbežali. Zato so jugoslovanski graničarji prodrli preko Škofja (974) v Cerkno samo, kjer en oddelek začne takoj s čiščenjem minskega polja, drugi pa prodre z enim krakom do Novakov, z drugim pa do Zakriža. Nad tem podvigom so bili domačini vsi vznemirjeni, Italijani pa so bežali tako panično, da se skoro niso mogli ustaviti. Prišli so do sape šele, ko so se jugoslovanski vojaki umaknili, sam italijanski generalni štab pa je takoj drugega dne terjal kar najstrožjo preiskavo in klical na odgovornost nižje in višje oficirje. Slabo so namreč že prve dni izpolnjevali Mussolinijevo in Robottijevo zapoved. Katera jugoslovanska enota je bila to in kdo jo je vodil, je zaenkrat še nemogoče reči, pa je ta »cerkljanska epizoda« vsekakor svetla kresnička v temni noči popolnega poloma bivše jugoslovanske armade.

Na organiziran odpor naleti bataljon Val Toce 9. aprila, ko hoče po zavzetju Gozda Martuljka prodirati dalje. Borbe so trajale vse popoldne in prišlo je celo do metanja ročnih granat. Ta dan pride pogledat svojo »zmagovito« armado v Kranjsko goro, celo sam italijanski kralj. Vkljub »zmagam«, je bilo treba tudi na tak način vlivati in dvigati pogum. Ta dan zasedejo smučarski oddelki preko Mojstrovke dolino Pišence, proti Logatcu prodro Italijani do Kalc in se začno živahnije gibati preko cerkniškega Javornika.

Robotti piše, da so 10. aprila zjutraj »prišle vesti, da Slovenci mečejo stran orožje in zapuščajo vojsko, Srbi pa skušajo to preprečiti na vsak način. To je torej prvi znak razkroja, ni pa še mogoče reči, kako se bodo zadržale trdnjave, ki zapirajo pot proti Ljubljani. Ali bodo popustile velike utrdbe na Žirovniškem vrhu, pri Sv. Treh Kraljih, na Gradišču, na Strmci, Ljubljanskem vrhu in Slivnici? Robottija je torej skrbela »Rupnikova linija«, a kako je bilo s to, vemo. Zato je štab II. armade izdal še tisto dopolne posebno povelje, da so zaradi naglega »nemškega prodiranja in pomoči« podani vsi pogoji za prehod iz defenzive v ofenzivo, ki naj začne 11. aprila ob 12. uri. Pričeti ofenzivo v takih okoliščinah, pač ni bila ne umetnost in ne junaštvo! Robottijev korpus je dobil nalogo čimprej zasesti Ljubljano, za katero se je razvilo pravo tekmovalstvo med nemško in italijansko vojsko, VI. korpus je dobil nalogo vdreti v dolino Prezida in Čabra, V. pa udariti v Gorski Kotar. Edino resno vojaško vprašanje za II. armado je 10. aprila bilo, kako pognati ves ta ogromni vojaški stroj iz defenzive v ofenzivo in kako v kratkem času spremeniti vojne načrte. Priznati je treba, da so to Italijani spretno izvedli.

Robotti je svoj XI. armijski korpus in novo rezervo Celere I. in 11. polk bersaljerjev (prejšnja rezerva je odšla v sestav drugih korpusov) razdelil na tri kolone. Na prvo, levo (III. grupa alpincev in oddelki graničarjev) z nalogo prodirati ob Savi proti Kranju in po sorški in selški dolini v Škofjo Loko. S tem bo ta leva kolona varovala nemške operacije na Ljubelju, potem pa združena prodirala proti Ljubljani. Druga, centralna kolona (divizija Re) dobi sledečo maršruto: Žiri—Lučne—Horjulj—Dobrova pri Ljubljani—Št. Vid—Ježica, tretja, leva kolona (Isonzo) pa: Kalce—Logatec—Vrhnik—Ljubljana. Ta sila kot ostale sile II. armade so se začele pomikati 11. aprila točno ob 12. uri, ker pa je kmalu za tem Robotti dognal, kaj in kako je z »Rupnikovo linijo« je svojim kolonom ukazal:

1. da se grupa generala De Laurentiis (dva bataljona graničarjev, bataljon Val Toce in tri baterije graničarjev) takoj premakne preko Mojstrovke proti Jesenicam in Kranju,

2. da se komanda III. grupe alpincev z bataljonom Val Cenischia in 76. alpsko baterijo takoj premakne iz Trente preko Vršiča v Kranjsko goro in da se spoji s skupino generala De Laurentiisa,

3. da se oddelki graničarjev premaknejo preko Možica v Bohinjsko Bistrico,

4. da se bataljon Val Pellice in grupa Val Adige (majhen bataljon združita v Podbrdu in prodirata po obeh sorških dolinah v Škofjo Loko.

II. Da diviziji Isonzo in Re pospešita svoje prodiranje.

Ker niso obstojale več nobene ovire, pošlje Robotti naravnost proti Ljubljani vso razpoložljivo rezervo. Celere I in 11. bersaljerski regiment, ki po previdnem tipanju patrol predhodnic zavzame ob pol šestih zvečer

»trdnjavo Vič«, ko je seveda poprej nujno morala »forsirati« potoček Gradaščico. To je bilo veliko hrupa pa prazen nič. Pri viški cerkvi so razorožili enega celega policaja, lahko so poslušali dobrodošlico jecljajočega Adlešiča, na gradu pa je itak že visela bela zastava.

Zasedba Slovenije po italijanskih silah je 12. aprila izgledala takole: XI. korpus je s svojo levo kolono brez odpora — porušeni pa so bili mostovi — zasedel šele Selca in Radovljico, s centralno in desno pa južne robove ljubljanskega barja, dočim je Celere I in bersaljeri držala Ljubljano. Ker pa je bila ta rezerva že določena, da odide v V. korpus, je sprejel ljubljanske mestne ključne iz rok Natlačena in Adlešiča komandant divizije Isonzo, general Romero, znan še danes vsem, ki so takrat doživljali italijansko okupacijo po svojih prvih »demokratskih« ordinancah. Šesti korpus pa je z divizijama Sassari in Friuli zasedel Loški potok in Čabar. 13. aprila so bersaljeri in Celere I odšli preko Grosuplja, Žužemberka in Dol. Toplic v sestav V. korpusa, zato okupira Ljubljano divizija Re, VI. korpus pa Loški potok in Kočevje, dočim se leva kolona počasi pomika do Šenčurja pri Kranju in Škofje Loke proti Ljubljani, v kolikor jo pri tem še ne ovira nemška vojska. V glavnem je bila torej italijanska zasedba Slovenije že končana.

S posebno brzojavko je 14. aprila generalni štab imenoval za guvernerja obsežnega okupiranega ozemlja (od Reke do Vojniča, Karlovca, Novega mesta, Litije in do zelo spornega ozemlja severno od Save ter do bivše jugoslovansko-italijanske meje) komandanta divizije Re generala Bendikta Fiorenzollija z nalogo normalizirati življenje, razhajkati še ostanke bivše jugoslovanske vojske, blokirati ves bencin in ga pustiti le malenkost za potrebe civilnega prebivalstva in kontrolirati tisk. Natlačenov predlog, da bi se ustanovila »Slovenska zaščita« (iz policajev in žandarjev), je generalni štab odločno odklonil.

Omembe je vredna poverljiva Mussolinijeva brzojavka komandantu II. armade, ki se glasi: »Nujno je, da je zadržanje italijanskih čet v okupiranih krajih v vsakem pogledu neoporečno. To ni potrebno samo zaradi prestiža naše vojske, temveč tudi zaradi naših glavnih političnih ciljev. »Če vemo, do kakšnega izraza je prišlo tudi na slovenskem ozemlju »večno« prijateljstvo med nemško in italijansko komando in kako so prav v času te Mussolinijeve zahteve Nemci začeli izganjati III. grupo alpincev iz zasedenih predelov Gorenjske in jo končno tudi pregnali, nam postane jasno, kaj hoče Mussolini s tem prestižem in svojimi glavnimi političnimi cilji. Slične zahteve sta postavljala svoji armadi tudi komandant II. armade in Robotti, ki je svojemu korpusu celo dopovedoval, da je rešil Slovence srbskega jarma, ko pa je izvedel, da je njegova armada kradla v Ribnici kot srake, se je močno razburil in svoje »elitne« divizije ozmerjal, da so slabše od ciganov. Italijanski fašistični in kraljevski razbojniki so skraja res računali na »prestiž«, zato so tudi začeli z »mirnim pacificiranjem« dežele, s policijsko uro, prepovedjo točenja vina in žganja, zamenjavanjem dinara v lire, čuvanjem šeg, navad in običajev itd. Do neke mere so si Italijani s takim »demokratskim« postopanjem res kmalu ugledali pot pri klerikalnem delu slovenske buržoazije (Italijani niso pregnali duhovnikov kakor jih je Hitler s Štajerske in Gorenjske, rimski papež je vendar Italijan itd.) in zato so mogli računati na njeno pomoč pri svojem glavnem političnem cilju: zasesti čim več Slovenije. V tej zvezi je zanimivo pismo izdajalca Ehrlicha, katerega mi je pokazal na kapitulaciji Italije v Velikih Laščah Pucelj. V pismu, katerega je razposlal Ehrlich vsem takim »voditeljem« slovenskega naroda kot je bil Pucelj sem bral in si zapomnil — pisma mi Pucelj seveda ni hotel izročiti — da naj čim več »voditeljev« slovenskega naroda pošlje Mussoliniju prošnjo, na podlagi katere bi potem Mussolini lahko zahteval od Hitlerja, da bi Italija zasedla vso Slovenijo (tudi Koroško) in bi tako Slovenci v celoti prišli pod katoliško Italijo.

23. april postavi Robotti kot zaključni dan ofenzivnih operacij in »izkoriščanja uspehov« v Sloveniji. Zakaj je postavil prav ta datum, ni jasno. Morda zato, ker so bili tedaj Italijani popolnoma pregnani z Gorenjske, ali pa zato, ker je prav tega dne komandant II. armade poslal Robottiju tole brzojavko: »V krajih, okupiranih od nas morajo viseti italijanske zastave. Zato jih prebivalstvu razdelite zastoj.«

Štiri dni po tej brzojavki je Partija osnovala OF slovenskega naroda, tri mesece za tem pa so Italijani že občutili na lastni koži, da pri delovnem slovenskem ljudstvu ne samo, da ni mogoče govoriti o nobenem »prestižu«, temveč, da postaja slovenski delovni človek pod vodstvom svoje Partije tudi neizprosni smrtni sovražnik vseh in vsakega fašističnega ali kraljevega italijanskega in nemškega okupatorja.

STANETOVA GRUPA NA ŠTAJERSKEM

PODPOLKOVNIK RADKO POLIČ

(Nadaljevanje in konec)

Na Gorenjskem je po predvidenem načrtu vsak bataljon dobil svoj operativni sektor. Stanetova osnovna zamisel je bila, da skupno z Gorenjsko prvo grupo partizanskih odredov ustvari gorenjsko osvobodeno ozemlje v Poljanski dolini in šele nato krene naprej proti Štajerski. Nemška komanda je izredno hitro reagirala. Čim je začutila Staneta v Poljanski dolini, je začela napadati z močnimi silami posamezno zdaj ta, zdaj oni bataljon in tako onemogočila, da bi se razvili za splošen napad na oporišča v Poljanski dolini. Ves čas, dva meseca svojega zadrževanja na Gorenjskem, so se bataljoni in čete Druge Štajerske grupe borili tako rekoč noč in dan. Samo zaradi Stanetove železne volje in prekaljenosti borcev so bataljoni mogli izdržati silni nemški pritisk. Neprestano so prehajali iz obroča v obroč. Zveze med posameznimi bataljoni in četami so se trgale. Osrednje poveljevanje štaba Grupe je bilo skrajno težavno. V teh težkih prilikah so se komandanti bataljonov in komandirji čet odlično znašli. Vešče so premagovali vse zapreke. V začetku avgusta je imel Stane na Jelovici od vse Grupe, s katero je krenil z Dolenjske, drugi bataljon in dve četi prvega bataljona. Tretji bataljon je bil razpršen pri prehodu čez Selško dolino in so se posamezne čete vrnile čez mejo na Dolenjsko.

Na Jelovici sta se iz preostalih sil formirala dva bataljona — Simonov in Kranjčev. Po kratkem počitku, ko so se založili s hrano in municijo, je Stane 11. avgusta krenil s Simonovim bataljonom čez Savo. Kranjčev bataljon naj bi krenil dan ali dva pozneje. Nemci so pa tedaj nenadoma začeli ofenzivo na Jelovico. V tem času so Nemci namreč mimogrede izkrcali svoje transporte, ki so jih z zapada pošiljali na Vzhodno fronto. Te sveže, elitne divizije so obkoljevale ozke odseke, izvajale plenilno-teroristične hajke in čez nekaj dni spet nadaljevale svojo pot na vzhod. Ena takšnih enot, ki je štela petnajst tisoč SS-ovcev, je napadla Jelovico. Kranjčev bataljon se je znašel v silno kritičnem položaju. Komandant tega bataljona Kranjc (Polkovnik Franc Poglajen) pripoveduje o najbolj kritičnem trenutku na Jelovici sredi avgusta 1942 nekako takole:

»Že v Selški dolini smo našli preko 2000 Nemcev. Zasedli so vse položaje okoli Dražgoš in cesto Selce—Rudno—Bohinj, ki deli Jelovico od Ratitovca. Jasnno je bilo, da nekaj pripravljajo. Do večera ni bilo nikakršnih sprememb. Nemci so zasedli položaje nad Dražgošami. Dalje niso šli, kakor sem ugotovil ob štirih zjutraj s svoje opazovalnice. Vse je kazalo, da so zasedli dolino, ker so hoteli s tem preprečiti naš umik proti Ratitovcu in Blegašu in da bodo z glavnimi silami začeli pritiskati od Bohinja, Bleda, Jesenic, Kranja in drugih oporišč. Premaknili smo se v notranjost Jelovice na Mošenjsko planino pri Partizanskem vrhu. Na vse strani sem razposlal patrulje, ki pa so takoj trčile ob Nemce. Bilo je jasno, da so oni že prejšnji dan prišli do srednjega dela Jelovice. Mi smo se umaknili proti Partizanskemu vrhu in Lipniški planini. Ob cesti Rudno—Bohinj smo se udarili z neko zasedo. Kolone Nemcev, ki so nam sledile, so nas takoj napadle. Znašli smo se v tesnem obroču. Preostal nam je samo en izhod: jurišati čez cesto. Ob štirinajsti uri je bil naš juriš odbit. Pri tem poizkusu so padli pomočnik komisarja bataljona Lojze, en mitraljezec in en borec. Ostali smo tudi brez mitraljeza. Umaknili smo se, toda Nemce smo imeli tudi za hrbtom. Morali smo se boriti na vse strani. Do 15. ure smo poizkušali še dvakrat jurišati čez cesto, a brez uspeha. Povsod smo trčili na močne enote spočitih SS-ovcev, ki so bili v srajcah s privihanimi rokavi, kakor bi šli na kake mirmodobne taktične vaje.

V borbi na vse strani, komaj trideset metrov od Nemcev, smo dočakali mrak. Nemci so za ta dan prenehali napadati, gradili bunkerje in razpenjali šotore, ker je začelo deževati. V tem obupnem položaju na malem gričku, tesno obkoljeni od sovražnika, smo se odločili spet za juriš. Bilo je tako temno, da smo izgubljali vsako orientacijo. Nemci so začeli strašno streljati. Prevračali smo se, klicali drug drugega, se spet zbirali in napadali spotikajoč se ob kamenje. Z eno besedo, v tej prekleti temi se ni dalo nič narediti. Morali smo ostati na gričku in čakati, da se zdaní.

Po nočnem posvetovanju s politkomisarjem Rajkom smo sklenili, da se v največji tišini priplazimo čisto do nemških položajev in ob prvem svitu jurišamo. Zbrali smo borce in jim šepetaje razložili težki položaj.

Izbrali smo bombaše-prostovoljce. Med njimi smo bili komisar Gustl, komisar Rajko in jaz. Ob prvem jutranjem svitu smo se v največji tišini priplazili na deset metrov pred nemške položaje, zagnali bombe in med vzklikanjem na juriš preleteli njihove okope. Nemci, presenečeni zaradi tega na-

šega podviga, niso niti enkrat ustrelili. Celo bežati so začeli, pri čemer so pustili orožje in opremo. Med drugim smo zaplenili tudi zemljevid nekega oficirja s podrobnimi podatki o akcijah na Jelovici.

Jurišali smo kar naprej in celo uro preganjali nemško kolono. To je bil doslej neviden beg SS-ovcev, na katerega smo se še dolgo spominjali s smehom in šalami.

Glavni obroč okrog nas je bil popolnoma razbit. Druge zasede smo z lahkoto obšli, saj so bile dobro označene na zaplenjenem zemljevidu. Tako smo prav lahko prišli do Radovljice in tam nad Savo pričakali konec Nemške ofenzive. Čez štiri dni so Nemci zapustili Jelovico in po vsej Gorenjski objavili z lepaki, da so uničili vse partizane do zadnjega. Istega večera, ko so pribijali te lepake, smo prešli Savo in prav skozi Radovljico odkorakali proti Karavankam.

Erwin Rössener se je trdno odločil, da prepreči Stanetovi grupi prehod na Štajersko. Vendar se je Stane z Drugim bataljonom uspešno prebil skozi vse zasede. Na vrhu Krvavca je bataljon pričakala močna nemška zaseda, ki pa jo je Stane s silnim jurišem razbil. Potem pa je, ne da bi se obotavljal, nadaljeval svojo pot čez Veliko in Malo planino in prispel na Štajersko.

Prvi bataljon je prodiral pod Karavankami proti vzhodu, razbijal zasedo za zasedo in prispel do Ljubelja. Od tu pa se je moral vrniti nazaj proti Savi. A najkrajša pot z Gorenjske na Štajersko je bila zaprta. Štab bataljona se je tedaj odločil, da krene tja, kjer Nemci niti v sanjah niso pričakovali partizanov — na Koroško. Bataljon je krenil na pohod, ki je vreden spomina, pohod po kozjih stezah čez stene Karavank. Prvič med narodnoosvobodilno borbo je prišla regularna enota NOV in POJ, prvi Titovi partizani na Koroško. Nemci so bili tako presenečeni, da v teku pohoda bataljona skozi jugovzhodni del Koroške po severnih obronkih Karavank niso zmogli resne akcije proti partizanom. Po drugi strani je bil pojav prvega partizanskega bataljona na Koroškem ogromnega moralnopolitičnega pomena za nadaljnji razvoj narodnoosvobodilne borbe v teh slovenskih krajih. Ob koncu avgusta je bataljon prešel staro jugoslovansko-avstrijsko mejo in se 28. avgusta ustavil v Travniku na Štajerskem. Čez nekaj dni je bataljon dobil zvezo s Stanetom in štabom Grupe.

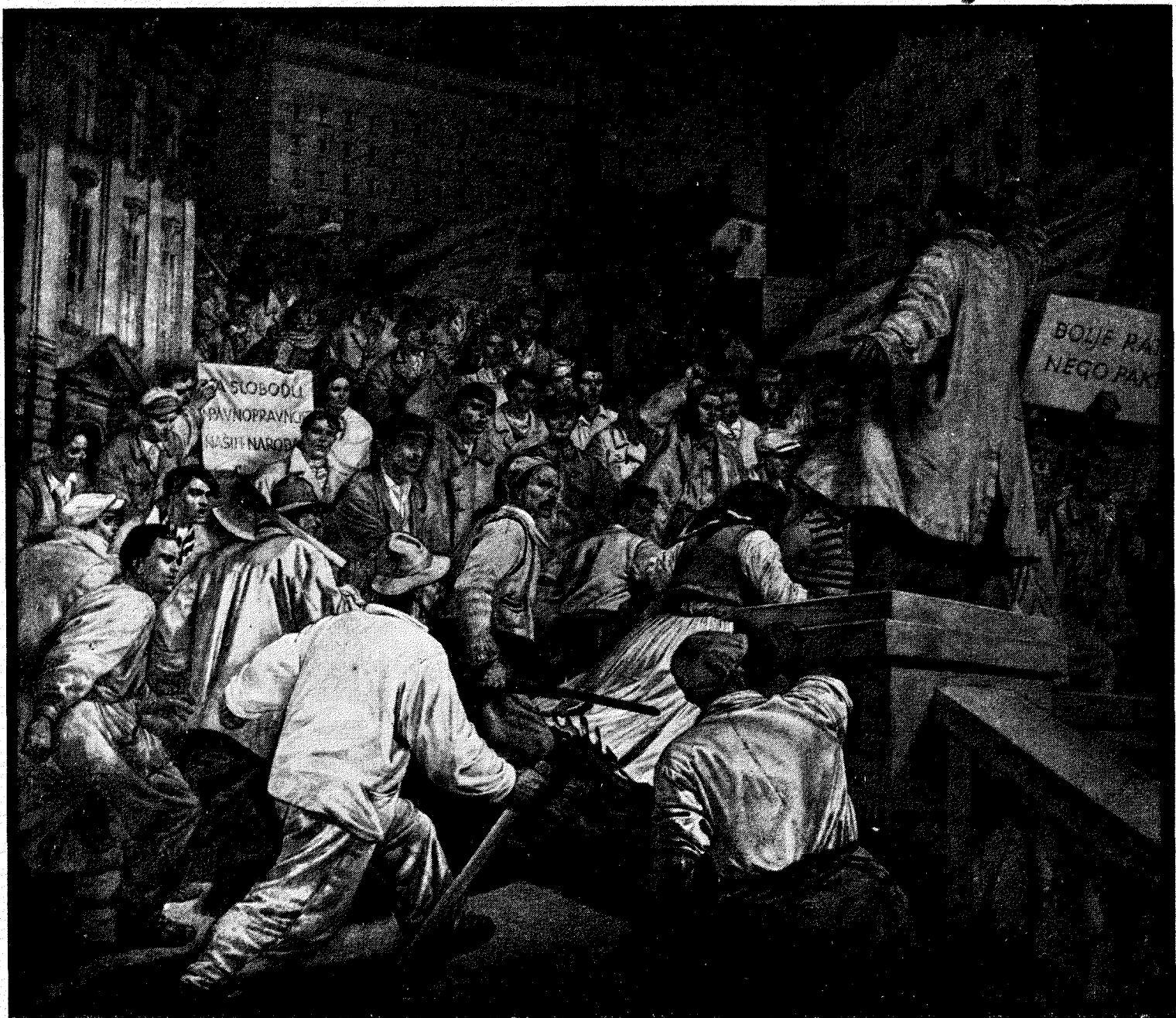
Gruppenführer SS in general Erwin Rössener je izgubil prvo bitko proti Francu Rozmanu-Stanetu. Stane je krepko stal s svojimi partizani na Štajerskem in začel drugo bitko za Slovensko Štajersko s Savinjsko-revirskim, Pohorskim, Kamniško-zasavskim bataljonom, in to jeseni 1942. leta. Zima 1942-43 je bila kakor prejšnja jako ostra in snežena. Rössener je na Štajerskem namestil v razne garnizone okoli 30 do 35 tisoč SS-ovcev. Štab Grupe in sploh vsi partizani na Štajerskem so se morali nečloveško truditi, da so se v tej strašni zimi uspešno upirali načrtnemu vsakodnevnemu pritisku elitnih nemških SS-čet. Kljub vsemu pa so Stane in štajerski bataljoni napisali to zimo eno najslavnejših strani zgodovine slovenskega naroda. V to dobo sodi med drugim tudi slavna epopeja Pohorskega bataljona, ki je bil 7. januarja 1943 obkoljen s tremi obroči SS-ovcev v svojem taborišču na Pohorju.

O upornosti in odločnosti štajerskih partizanov govore tudi njihove akcije na Koroškem. Decembra 1942 je odšla skupina izbranih borcev v zapadne predele te zaslužjene slovenske dežele in se zadrževala na Peci. Tu je kmalu zbrala Prvi koroški bataljon, ki so ga sestavljali sami koroški Slovenci. V marcu 1943. leta je ta bataljon že smelo napadel rudnik v Mežici. Tega napada se je udeležil tudi sam Stane. S prvimi partizani, ki so vpadli v mesto, je zavzel kino, prekinil predstavo in govoril presenečenim gledalcem.

S tem je Štajerska grupa pod vodstvom heroja Staneta izvršila drugo zgodovinsko nalogo, prenesla je plamen narodnega upora na Koroško, razvila tam borbo in to v času, ko se je sama borila na življenje in smrt za svoj obstanek na Štajerskem.

Potem, ko je prestal nečloveške napore v zimskih mesecih 1943. leta, je Stane že junija ustanovil na Štajerskem Prvo narodnoosvobodilno brigado »Slavka Šlandra«. Z uspehi, ki jih je dosegel na Štajerskem, je izjalovil Rössenerjeve načrte. Franc Rozman-Stane je dobojeval drugo bitko za Slovensko Koroško.

Junija 1943. se je ranjen v roko vrnil na Dolenjsko kot komandant Vrhovnega štaba NOV in PO Slovenije.

Akad. slikar Slavko Pengov: Poziv na upor

MALENSKI TONČEK

MATEVŽ HACE

Bil je visok, drobnega telesa, vedno smehljajoč se, vedno vesel. Ljudje so ga poznali daleč naokoli kot najboljšega pevca. Pol ure daleč ga je bilo slišati, kadar je zavriskal. Ko so ljudje tožili o slabih časih in krizah, je bil samo en človek, ki ni vzdihoval — Malenski Tonček. Čeprav je bil star že okrog 30 let, se je vedno rad družil z mladimi fanti. Mati ga je svarila, češ, Tonček, ne spodobi se, da vedno ob nedeljah vriskaš okrog z mladimi fantini, pa tudi oženiti se boš moral nekoč.

»Kaj, je odvrnil veselo svoji materi, »oženil se ne bom, saj se nimam na kaj. Gozdni delavec sem in pol mlinarskega pomočnika. Dokler bodo taki časi, bom vedno grče nabijal v gozdu in pomagal očetu v našem mlinu. Kako bi pa mogel preživljati ženo z nekaj desetaki zaslužka na teden? Ah, ne bom se oženil! Kar brat naj se ženi, ki je starejši in ki se misli pri-

ženiti na kmetijo. Vi mati, pa bi morali biti veseli svojega sina. Kaj bom držal kisel obraz, saj imajo vsi ljudje v naši vasi in v dolini kisle obraze in tožijo nad slabimi časi, da je poceni živina, da so pod ceno kmečki pridelki. To je še dobro, da ne čutim nikoli nobene potrebe, da bi imel kmetijo, kajti potem bi tudi jaz moral biti vedno žalosten in čmerikav, tako, kakor so drugi.«

Ob takih prilikah je mati samo vzdihnila in šla na vrt, Tonček pa jo je mahnil po razriti vaški poti proti očrnelemu mlinu. Klobuk si je dal postrani in zavriskal, da je odmevalo do starodavnega Devina.

Poleti je Tonček spravil sekiro in starinsko žago v hlev svojega strica. Dan za dnem je hodil na dnino in kosil travo po razsežnih senožetih pod Javornikom. Dan za dnem je hodi,

Akad. slikar Slavko Pengov: Borba

zdaj k Jakobcu, potem k Trudnu, h Kovaču in vsem takim, ki so imeli dosti zemlje in so bili zadovoljni s skromnim, vedno veselim delavcem, ki je kosil šestnajst ur na dan ob hrani in za dva kovača. Pozimi je pa delal kot gozdni delavec po notranjskih gozdovih. Po cele dneve je nabijal grče, jeseni lovil polhe in zajce, tu pa tam ustrelil kakega srnjaka. Ob dolgih jesenskih večerih je pa pomagal svojemu očetu v starem očiernem mlinu, ki so ga imeli najetega od starega strica.

Tudi danes proti večeru je prišel Tonček pomagat svojemu očetu. Dvakrat je zavriskal, čeravno je že dva dni in pol deževalo. Kadar je padal dež več dni, so se v tej notranjski kotlini ljudje z zaskrbljenimi obrazi obračali proti Snežniku in Javorniku, kajti po nekaj hudih nalivih, je bila dolina kmalu polna vode in dostikrat so šli ozimina ali pozni jesenski pridelki, korenje, ajda, proso k vragu in celo krompir je nekajkrat zalila voda preden je bil zrel za izkop.

Ko je Tonček prišel do mlina, je stal oče v dvreh in gledal, kako narašča voda.

»Tonček, menda bo treba k Jakobcu po konje, da odpeljemo vreče domov, drugače nam jih odnese voda. E, slabo je v naših

krajih, posebno kadar pride povodenj,« je stokal oče. »Kaj imamo od tega starega mlina? Toliko da se preživimo. Stric pa vedno govori, da mu dam premalo najemnine, o, da bi ga vrag. Tonček, veš, čudno se mi zdi, zakaj tebe ne veseli iti v Francijo; saj vsi gredo, še taki gredo, ki imajo zemljo, konje ali vole, pa hišo, kaj bi ne šli taki, ki nimajo nič. Zakaj ne bi šel? Pojdi v Francijo, zaslužil boš toliko, da bomo ta stari mlin odkupili. Vidiš, mi nimamo kmetije, siromaki smo. Boš videl, čez leta bodo drugi prinesli denar iz Francije. Kupovali bodo hiše, gozdove, ti boš pa zgaran in suh, še bolj suh kakor si zdaj, nabijal boš grče Korletu in drugim bogatim kmetom. Saj vidiš, da nimamo nič. Še ta mlin, v katerem meljem že pet in dvajset let, ni naš.«

Dež je ponehoval. Iz za črnih oblakov se je prikazala luna in obsijala stari mlin. Voda je šumela pod mlinskimi kolesi. Tam nad logom so pa šumele smreke. Pod vasjo so lajali psi. Prišel je Jakobcev hlapec s konji. Voda je že vdiral v mlin. Tonček in njegov oče sta nosila vreče na voz. »Saj veš, da pri nas ni nič,« je kar naprej brundal oče, »sam dobro veš. Še vreme ni tako, kot bi moralo biti. Pol ure ti sveti ta neumna

luna, drugače pa cele ure dež. Še jaz bi šel v tujino, ko bi bil le mlajši.«

»Oče, veste kaj, v tujino pa že ne grem, preveč imam rad mater in te gozdove. Pa tudi v Loški dolini sem zelo rad. V tujini ne bi smel loviti polhov, ne zajcev, milijonar pa tudi ne mislim postati in vem, da nikoli tudi ne bi bil. Dolgčas bi mi bilo po našem starem mlinu.«

»Kaj ti bo dolg čas,« mu je kriče odvrnil oče, ker je voda šumela, »saj mi nimamo gozdov in če bo še deset let tako slabo na svetu, bo Korle pokupil vse te hoste. Rečem ti, Tonček, večern maternik boš ostal. Pojdi še ti v Francijo!«

»Ne grem v Francijo, ne maram iti, me ni volja, da bi tani grče nabijal, grča je grča, naj bo doma ali v Franciji. Doma imam pa vsaj vas in pa mater.«

»No, se boš že še kesal.« Nato je zažugal proti temnim oblakom, ki so se kopičili izza Javornika in Zavrha: »Da bi vas vrug.«

Hudomušni Jakobcev hlapec se je pa obrnil proti Malenskemu očetu ter rekel:

»Hej, vi, Malenski oče, kaj bi dali tistemu, ki bi šel in zamašil z vrečo tisto luknjo, odkoder prihajajo ti nalivi.«

»No, še ti se norčuj iz starega mlinarja!« je zagodrnjal Malenski oče. »Kaj boš luknjo mašil, kadar dež pada, pada, noben vrug ne pomaga, če bi preklinjal ali molil.«

Ko sta v temni deževni noči peljala proti vasi pol voza različnih vreč iz dveh vasi, se je voz zibal po slabi vaški poti. Malenski oče je hodil zraven voza in govoril: »Kar dobro de človeku, ko rešuje vaščanom žito, čeprav mu dajo le skopo merico.«

Tako je ostal Tonček doma. Delal je v gozdu, staral se je, prepeval je ko škrjanček okoli mlina, kadar je imel oče kaj mleti. Ob nedeljah je pa posedel kako uro po vaških gostilnih. Kadar je prišel v gostilno, je zavriskal kakor, da bi imel tisočak v žepu, imel je pa samo deset dinarjev.

Ko so prišli Italijani v naše kraje, je stal sredi vasi. Dolgo je gledal Italijane, nato se je obrnil proti fantom in dejal:

»Ali jih bomo nekoč nažgali in napodili, to bodo nekoč tekli tja čez Kozarjevec in Javorje.« Nato je šel domov. Oče je stal v sobi in skozi okno žalostno gledal italijansko vojsko.

»Si videl, kaj smo dočakali? Prej nam je bilo slabo, zdaj nam bo pa še stokrat slabše. Ta lakota nam bo vse požrla, mi bomo pa sužnji. Da smo morali dočakati tako slabe čase, uh, uh, uh!

Zgodaj spomladi dva in štiridesetega leta je pa Malenski Tonček dejal očetu:

»Oče, sinoči so bili v mlinu neki tovariši iz gozda. Dal sem jim pol vreče koruzne moke. Jutri večer bom šel pa še jaz v hribe.«

»Kaj si znorel? Kaj boš hodil v hribe, mar ne vidiš, da sem star? Opešal sem, kdo bo pa mlet? Ali nimaš nič srca za mene in za mater?« Prijel se je za glavo in tekal po mlinu.

»Šel bom, pa je, odločil sem se. Včeraj smo se pogovorili, jutri zvečer pa pojdem! Kdo bo mlet, pravite? Pa naj Angelca melje, saj je močna in mlada. Ona naj vam pomaga, vam in materi. To ste čudni. Pred leti ste me silili v Francijo, zdaj mi pa branite v naše gozdove. Puško imam, manliherco, municijo tudi, sedem in petdeset bomb. Poglejte oče, vse te gozdove poznam, od Javornika pa tja do Prezida. Mlin bo pa lahko počakal, da bomo zmagali in pognali Italijane čez te gozdove, tako, da si bodo vse pete obrusili ob trnju in da bodo šli tja, od koder so prišli, potem bom pa dal mlin pobeliti, da se bo svetil po dolini, da ne bo črn ko smrtni greh.«

»Kar tiho bodi, Tonček,« mu je odvrnil oče, »to so samo sanje, mi smo zdaj sužnji. In kaj boš ti z mlinom, nič ga ne boš belil. Prišla bo zopet kaka povodenj, pa ga bo odnesla.«

»Kar sem rekel, sem rekel, nič drugače me ne boste pregovorili, šel bom, pa je.«

Oče se je prijel za glavo in temno zrl v črna kolesa, ki so se počasi vrtela ob starem mlinu... Drugi večer je pa Malenski Tonček z nekaterimi domačimi fanti šel vriskajoč v bližnje gozdove. Ko so stali pred vrtovi je dejal ostalim:

»Kaj pa vi mislite, da ne greste z nami? Ali mislite, da jih boste z žegnano vodo napodili? Najbolje je, če greste z nami!«

Tako je Malenski Tonček postal partizan. Komandir čete je bil vesel pogumnega in vedno veselega novince. Takoj drugi dan je šel v zasedo nad serpentine, tja proti Čabru. Travniki so komaj ozeleneli. Cela četa je ležala skrita visoko nad cesto. Od daleč je bilo slišati ropotanje italijanske kolone. Tonček je ležal za nekim parobkom, pred seboj je imel lep razgled. Ko je komandir velel, da napolnijo puške, so začeli šklepetati zapirachi. Nato so sneli nahrbtnike in jih položili predse. Tudi Tonček je vzel nekaj bomb iz nahrbtnika. Znal je z njimi ravnati, saj je bil že pred leti osemnajst mesecev vojak. Imel tudi svojo manliherco, ki jo je dobil od nekega divjega lovca. Starejši partizan, ki je ležal desno od njega mu je pomežikoval.

»Tonček, dosedaj si zajce in srnjake streljal, zdaj boš pa polentarje.« Četni komisar se je plazil od borca do borca. Najdelj se je zadržal pri novincih. Govoril jim je:

»Nič se ne bojte, če bo kaj pokalo, vse moramo potolči, kar bo bežalo. Vsi imamo puške. Ko bodo prav blizu prišli, jih bomo pa naskočili z bombami.« Tonček je ravno zvijal cigareto, ko je prišel komandir do njega.

»No, kaj pa ti misliš, kaj se tako zaskrbljeno držiš?«

»Eh, nič. Ravno zdaj sem štel koliko srnjakov sem podrl s to puško.«

»No, če si srnjake streljal, potem že veš, kako je treba ravnati s puško.«

Nato je vse utihnilo. Neki borec, v sivorjavi obleki, se je gledal v ogledalo in si s slino brisal madeže z obraza. Nekateri so se mu smejali in se drezali s komolci. Četni intendant je pa zagodrnjal:

»Glej, ga, glej, kakor kaka mlada deklica, ko gre na ples.«

»Pravtako se gleda, kot bi šel na ples ali pa na ohcet,« so govorili in se potihoma smejali Sohorjevemu Stankotu.

»Si videl Lokarjevega,« je dejal Malenskemu Tončku njegov sosed, »nič ne misli na borbo, temveč samo, kako si bo obrisal obraz.«

Na koncu vrste je neki starejši partizan privlekel iz žepa kos ječmenovega kruha, ki je bil črn kot zemlja in dajal velike zalogaje v usta.

»Preveč se boš najedel,« mu je očitajoče dejal desetar, »potem pa še teči ne boš mogel za Italijani.«

Nato je vse utihnilo. Tonček je lepo naslonil svojo puško v precep starega parobka. Pred seboj je dobro videl cesto. Komandir je spet prišel nazaj in dejal:

»Brez povelja ne sme nihče streljati. Ko bom vržl bombo, takrat začnite. Brez povelja ne sme nihče ustreliti!« Nato se je vlegel na sredino strelske vrste, ki je bila trideset metrov nad cesto.

Jutranje sonce je obsijalo daljne gozdove. Hladno je bilo, čeprav je bil april; tam daleč je bilo videti neke ljudi, ki so delali po njivah. Mnogo ptičev se je preletavalo po drevju nad zasedo. Tišina. Počasi se je izza gozda slišalo brnenje kamionov. Mali borec, Lokarjev, je dal ogledalo v žep in se zadovoljno naslonil ob robat kamen, ki je bil z mahom pokrit. Starejši borec ob koncu strelske vrste je vtaknil v usta zadnji kos ječmenovega kruha. Tiho je bilo, kakor da bi vse izumrlo. Izza ovinka so se prikazali trije kamioni polni vojakov. Spreddaj na motociklu starejši sardžente. Na vozilih so imeli strojnice in se ozirali na vse strani. Ko je privozil prvi kamion v sredino strelske vrste, je komandir vržl bombo proti motoristu. Tedaj je zapokalo iz šest in tridesetih pušk. Na kamionih je nastala gneča. Rjovelj so: »Mamma mia, mamma mia, porca madona, santa Lucia!« Borci pa so se dvignili in zasuli kamione z bombami. Dva voza sta se vnela. En italijanski mitraljezec je ušel in izza bližnje

Akad. slikar Slavko Pengov: Izgradnja socializma

smreke streljal z mitraljezom. Ko je četa stekla proti kamionu, je zadel rafal Lokarjevega Stankota. Okrvavljeni sardžente je ležal razmesarjen zraven razbitega motorja. Prvi je bil pri kamionih Malenski Tonček. Sam je razbil skoraj ves kamion. Borci so pobirali orožje. Malenski Tonček se je pa plazil počasi med grmovjem in z enim strelom ubil italijanskega mitraljezca, ki je bil počasi spuščal rafale proti borcem. Nato je vzel mitraljez in ga prinesel do gorečih kamionov.

»Tonček, ti boš desetar tretje desetine,« mu je dejal komandir tretje čete. »Danes si se najbolj obnašal.«

Zbrali so vse orožje — sedem mitraljezov, pet in štirideset pušk in trinajst pištol. Tam ob robu ceste je pa počasi in tiho umiral Lokarjev Stanko, rafal mu je prestrelil prsa.

»Saj sem vedel, da bo nekaj posebnega, deset minut pred borbo ti vzame v roko ogledalo in se gleda v njega, kakor bi šel na ohcet,« je rekel desetar. Tiho pojemajoč je ugašal Lokarjev Stanko.

»Le zakaj ne bi šel še jaz z vami?« je dejal komandirju.

»Nič ne maraj, ko boš prišel do zdravnika, boš ozdravel,« ga je tolažil komandir, čeprav je vedel, da ne bo nič z njim.

Sonce je prišlo izza visokih temnoplavih smrek in obsijalo v zgodnjem aprilskem jutru prizorišče kratke borbe. Smrdeč črn dim se je širil naokrog od gorečih italijanskih kamionov. Cesta za ovinkom je bila vsa krvava. Lokarjevega Stankota, ki je medtem umrl, so naložili na nosila in četa je počasi odšla z zaplenjeno municijo in orožjem proti gozdu. Na zadnjem kamionu so eksplodirali naboji, kajti zadnjega zaboja, ki je bil zraven šoferja, ni bilo mogoče rešiti. Čeprav so nosili padlega tovariša, so po zmagoviti borbi vseeno zapeli: »Nabrusimo kose, že klas dozoreva...« Vesela pesem je odmevala v sončnem aprilskem jutru. Tam daleč v dolini po serpentinasti cesti so pa ropotali drugi kamioni.

To je bila prva in kratka, toda uspešna borba Malenskega Tončka. Priznanje je dobil že prvi dan, že prvi dan borbe je postal desetar. Takoj po borbi je petkrat glasno zaukal, da je odmevalo od bližnjih temnih gozdov.

»Če bi me zdaj oče videl, ne bi tako godrnjal, kakor je oni teden,« je govoril borcem svoje desetine Malenski Tonček.

Čez nekaj dni je bila zopet borba. Cindričeva četa se je tolkla blizu Novega mesta z močno italijansko kolono. Italijani

so imeli precej dobre položaje. Malenski Tonček je takrat s svojo skupino, ki je štela petnajst borcev, ravno prinesel nekaj zabojev municije za taborišče, ko je slišal streljanje. Takoj je sklical desetino, tekla na pomoč. Prišel je na levo krilo Cindričeve čete. Vodnik, ki je bil tam, mu je povedal, kako so razporejeni italijanski vojaki. Tonček se je počasi splazil s svojimi fanti med grmovjem za italijansko vrsto. Ko je prišel v neko kotlino, je našel zbran štab italijanskega bataljona. Sedem oficirjev je gledalo na zemljevid in se prerekalo. Pet kurirjev je stalo v bližini in čakalo povelja. Tonček je razporedil vseh svojih petnajst borcev in jim dejal:

»Devet pušk, vsak trikrat boste ustrelili v tiste oficirje, ostalih pet pušk pa v tiste kurirje, ki stoje zraven. Niti eden ne sme uiti.« Nato je zamahnil z roko. Štirinajst pušk je zapokalo trikrat po vrsti. Italijanski oficirji in njihovi kurirji so obležali. Eden, ki je bil težko ranjen, je izdrli pištolo in streljal proti borcem. Nekega borca Tončkove desetine je rahlo ranil v roko. Ko so jim pobrali orožje, je Tonček šel in napadel v hrbet italijansko četo. Italijani, misleč, da je prišla kaka velika edinica partizanov od zadaj, so se spustili v beg. Na begu so vlekli za seboj ranjence kar za noge.

»Še komandir boš šeasoma postal,« mu je dejal komandir Cindrič po končani borbi.

*

Pomlad leta tri in štiridesetega. Po gorah je kopnel sneg. Po dolinah so se kazale dolge rjave lise. Po livadah tam okrog potoka Obrha je začelo že zeleneti. Iz velikih sadovnjakov se je tu pa tam videlo kako zeleno drevo. Od Otrobovca tja proti Voičjemu hribu in Leskovi dolini so v tistih pomladnih večerih tulili volkovi, ki jih je bilo tisto pomlad mnogo v snežniških gozdovih. Iznad odraslih snežniških gozdov je dvigal svojo močno glavo Snežnik, najvišji vrh notranjskih hribov.

Otrobovec, kdo od partizanov ne pozna tega kraja? Do partizanskih časov so poznali ta kraj samo Poličanje in nekateri ljudje iz doline, ki so imeli tam svoje gozdove in senožeti. Takoj prve dni marca pa so tisti gozdovi oživel. Tu je prehajal s svojo četo in pozneje s svojim bataljonom hrabri komandant Cindrič iz Babnega polja, tu je taboril Smeli s svojim bataljonom, tukaj se je tolkel Bračič z notranjskim odredom in Slavec. Vso dobo partizanstva so prehajale čez Otrobovec razne čete, bataljoni in brigade iz Dolenjske na Notranjsko in na Primorsko. V bližini so bile lepo grajene bolnice. Nekaj tisoč partizanov je prišlo v te gozdove pod Snežnikom. V letu tri in štiridesetem so naše čete spremljale dolge kolone prostovoljcev-novincev iz Primorske na Dolenjsko. Tukaj je bilo tudi mnogo jelenov in srnjadi, katero je nastrelil za bataljon in za bolnice poznavalec teh gozdov, komandir Viktor Krašovec. Takoj onkraj pri Belih vodah je bil tudi civilni tabor, kamor so v jeseni leta dva in štiridesetega pribežale pred fašisti žene in otroci. V zimi dva in štirideset- tri in štridesetega, je bilo dostikrat videti, kako so po globokem snegu gazili otroci z drvni na saneh. To je bila druga domovina do osvoboditve.

Tudi tistega marčnega sončnega popoldne je prišla četa iz Dolenjske čez Travnje gore sem na Otrobovec. Borci so bili utrujeni in so ležali v dolgi vrsti na sončni jasi pri studencu. Nekateri borci so čistili orožje. Kulturnik Božo je sedel pri studencu in nalival vodo v čebljico. Čevlje je imel povezane z žico, pa so mu kljub temu gledali prsti iz njih. Kraj njega pa je ležala dolga zarjavela puška, ki je bila gotovo najslabša v bataljonu.

»To ni posel zate,« je dejal desetar Andreto Peter, »kaj ti nalivaš vodo? Prinesi nam že enkrat tiste brošure, ki jih tiskaš!«

Kulturnik Božo je preslišal in vprašal komandirja čete:

»Ali bo kmalu spet kaka borba? Čevlje bi rad dobil, ne bi šel rad ob naši zmagi v dolino bos.«

Kraj stare razstreljene bukve, kjer so se ponavadi vadili novinci v streljanju, je ležal Tonček in se premetaval po odeji. Nato

je vzel bajonet in jezno suval z njim zemljo. Četni komisar je stopil k njemu in vprašal:

»Kaj ti je Tonček, da si tako slabe volje, zavriskaj rajši. Ves drugačen si bil pred italijansko ofenzivo. Zdaj si postal tudi bolj molčeč.«

»Kaj ne bi bil,« je odgovoril Tonček in vtaknil bajonet v nožnico, »kaj ne bi bil, če bosta pa v naši vasi kmalu kar dve postojanki. Ravno prej je bil pri meni terenec Štefan in pravi, da je bil pred nekaj dnevi pri mojem očetu v mlinu. Oče se ga je zelo razveselil, ko ga je zagledal po dolgem času. Takoj je vprašal zame, če sem še živ in kaj delam. Oče je pripovedoval Štefanu, da ni več tako v naši vasi, kakor je bilo, da je šlo nekaj domačinov k beli gardi in da mislijo zdaj Italijani in beli napraviti v Albinovi in naši hiši postojanko. Vsa okna so že zazidana z betonom. Samo strelske line so še pustili. Oče je ves obupan, ker ve, da ga bodo potem spodili iz hiše.

Tovariš komisar, tako rečem, v naši vasi ne sme biti postojanka. Naša hiša stoji kraj vasi in od nje je lepo videti po polju tja do našega starega ocrnelega mlina in tja na zapad do Golobine, kamor pronica potok Obrh, na zapadni strani pa tja do sosedne Podcerkovske vasi. Veš, tovariš komisar, zelo, zelo dobro strateško točko so si ti lumpi izbrali. In da se ne bodo vselili, predlagam, da gremo in zažgemo obe hiši, da uničimo postojanko, kajti v naši hiši ne bodo imeli postojanke, dokler sem jaz živ in če nihče drug ne gre, grem jaz s svojim vodom in uničim postojanko, preden bi se vselili Italijani in beli.« Tonček je zažugal s pestjo proti dolini.

Čakaj, Tonček, takoj grem v štab bataljona in se bom pogovoril, kako je s to stvarjo.«

Čez pol ure so poklicali Malenskega Tončka v štab bataljona. Tam je razložil, kje je njihova hiša in kako so jo Italijani in beli utrdili.

»No,« je dejal komandant bataljona, »dovolj bo ena četa. Pa še ti, Tonček, vzemi svoj vod iz tretje čete. Na večer krenite.«

»Hm,« se je oglasil Malenski Tonček, »mi lahko gremo takoj popoldne čez senožet. Ko se bo zmrčilo, se bomo pa spustili po Nadleški gmajni navzdol. Močne straže bomo poslali na Nadleški most. Druge straže bomo poslali na stari in mali Podcerkovski most, nato bomo šli dalje proti mlinu v strelski vrsti, zasedli mlin, obkolili vas Dane, postavili zasedo pred Danami, da ne bi prišli iz Cerkniške doline in Starega trga Italijani in beli, nato bomo pa hitro opravili svoje delo.«

Prišel je četni komandir in Tonček mu je razložil svoje načrte. Sonce je bilo še visoko, ko se je odpravljala prva četa in drugi vod tretje čete proti dolini. Kulturnik Božo, ki ni hotel biti med zadnjimi, je dejal:

»Jaz se bom tudi pridružil, da bom videl, kam bo vrab nesel postojanke.«

»In kar je še več vredno,« je dodal Andreto Peter, »te bomo nocoj tudi dobro obuli.« Vsi borci so se zasmejali temu dovtipu.

Malenski Tonček je bil zelo vesel, ko se je izpolnila njegova želja. Uničena bo postojanka v njegovi vasi. Hodil je na čelu dolge vrste in venomer govoril. Ko so dospeli do pod Storžiča, kjer se začenjajo obrasle Nadleške gmajne, se je zmrčilo. Tam izza Racne gore je vzhajala velika krvavordeča luna, ki je obsijala veliko in tiho dolino pod seboj. Iz bližnje postojanke v Podubu so neprenehoma švigale v zrak rakete. V bližnjih vaseh Nadlesk, Podcerkev in Dane so glasno lajali psi. Pod Storžičem se je vsa prva četa in vod Malenskega Tončka razlezla v dolgo strelsko vrsto. Komandir je poslal pet borcev na Nadleški most, da ga zasedejo. Nato je strelska vrsta hitela kar čez njive proti ocrnelemu mlinu. Ko so prišli do ceste je Tonček ustavil vrsto in dejal:

»Na Podcerkovski most mora mitraljezka trojka, ker tukaj radi pridejo Italijani in beli.« Spet so se na desnem kraju odločili trije borci z mitraljezom in odhiteli na Podcerkovski most, kjer so se deli v goste vrbe. Nato je šla dolga strelska vrsta čez

cesto in dalje proti potoku Obrhu, čez polja, do mlina. Mesečina je obsevala samotno polje. Vasice so se svetile na robu gmajne in hribov. Malenski Tonček je šel pred kolono. Samotno je stal očrneli mlin, kolesa so stala, voda je šume padala čez jez. V Danah so lajali psi. Strelska vrsta je ob mlinu plegla na tla. Iz vasi se je vrnila patrula in obvestila četno komando, da sta Albinova in Malenska hiša pripravljeni za postojanko, da nocoj ali jutri pričakujejo Italijane in bele in, da so naši ljudje v vasi zelo vznemirjeni.

Tonček je hitro skočil h komandirju in mu dejal:

»Kar pojdemo, kaj bomo tukaj stali. En vod naj napravi zasedo ob Riglerjevi in Albinovi hiši, en vod naj zasede vrt za Kordiševo in Strmanovo hišo, ostali pa: en vod k Albinovi hiši, jaz bom pa s svojim vodom razbil in zažgal postojanko v naši hiši.«

Komandir je poklical vodnike in jim dal točna navodila. K vsakemu vodu je šel borec, ki je natančno poznal vas in ki je vedel, kje je treba napraviti zasedo, če pridejo Italijani in beli. Nato je strelska vrsta v obliki podkve hitela proti vasi. Pred Malensko hišo je vrsta obstala. Vsak vod je šel na odrejeno mesto. Malenski Tonček je stal pred svojo rojstno hišo, ki je bila obdana s sadnim drevjem. Mesec se je prikazal izza oblakov in obsijal spečo vas pod hribom. Starodavni Devin je kazal svoje rjave lise, obsevan od mesečine. Tam za Ulako so švigale rakete iz italijanske postojanke. Malenski Tonček se je zamislil.

Še kot otrok je tekal okrog rojstne hiše, plezal na češplje, jabolka in hruške. Vsak dan je večkrat pretekel nekaj sto metrov dolgo pot od hiše do bližnjega potoka in do očrnelega mlina, ki ga je imel njegov oče v najemu. Lezel je na zelene smreke pod Dansko gmajno in ogledoval ptiče. Kolikokrat je vriskajoč prišel iz gozda domov v strganih in smolnatih hlačah. Čeprav so drugi gozdni delavci mrko gledali predse, je on vriskal.

Zdaj stoji pred rojstno hišo. Čeprav ni hiša last njegovega očeta, temveč so podnajemniki, vseeno čuti, da je to njegova hiša, kajti velik kos življenja je zvezan z njo. Zdaj bo pa treba to rojstno hišo, ki so jo nameravali urediti Italijani za postojanko, zažgati. Kolikokrat je stal s fanti pred pragom in tako prepeval, da se je v temnih nočeh zbudila njegova mati:

»Tonček, spat pojdi, kaj prepevaš tako, kakor bi imel vsega dosti.«

Tonček je pa odgovoril: »Mati, jaz prepevam, čeprav nimam nič. Rad sem vesel.« Tako mu je v krvi, so vedno rekli stari ljudje. Koliko ljudi je že šlo mimo naše hiše, koliko veselih deklet je nosilo bele vreče pšenice ali ajde v mlin, kjer je ob jesenskih dneh pomagal očetu in se šalil z vaškimi dekleti. Kadar je pa prihrumela jesenska povodenj in je velika voda zalila vso dolino, ko so se odprli vsi kraški studenci in izviri, takrat je voda narasla prav do stopnic domače hiše. Ob takih dneh se je vozil v mlin in reševal vreče. Nekateri vaščani so molili, drugi so kleli, tretji so pa temno zrl na povodenj, ki je uničila ves trud. Kolikokrat se je Tonček v burnih jesenskih nočeh, ko so se zaganjali valovi ob rojstno hišo, zbudil, odprl okno in poslušal šumenje valov. Nekaj časa je zrl skozi okno, nato se je oblekel, poklical še nekaj vaških fantov in se vozil do polnoči ali pa tudi do jutra s čolnom po dolini, ki je bila zalita z vodo.

Vse te misli so prišle Tončku, ko je stal pred domačo hišo. Premišljeval je vso svojo preteklost.

Pristopil je četni komandir in dejal:

»No, Tonček, kaj stojiš, treba bo iti, treba se bo polotiti.«

»Da, tovariš komandir, ravno sem premišljeval, kaj vse sem delal v tej rojstni hiši. Zdaj pa stojim kot borec notranjskega odreda, stojim pred svojo hišo, hišo svojih dedov, da jo uničim, da jo zažgem. Da, oče je večkrat dejal: Vse bo vrag prej vzel kot nas Slovane. Ali, tovariš komandir, težko je stati v takih trenutkih pred svojo hišo. Toda kot star borec notranjskega odreda in kot mlad komunist prisegam, da ne bodo nikoli peli beli in italijanski mitraljezi skozi okna naše hiše. Ne bodo se vselili Italijani v mojo rojstno hišo, ne bodo gledali skozi strelske line, kdaj se bodo prikazali kaki terenci ali borci tam

ob mlinu po travnikih, kjer ni nobenega grma. Že jutri bodo videli pesjani, da je bil naš rod vedno zaveden, da je prišel Malenski Tonček in zažgal svojo lastno hišo — novo postojanko.«

»Tako je prav,« mu je dejal komisar Gregor, ki je stal zraven. »Vsa Slovenija in vsa Jugoslavija je danes naša hiša in postojanke moramo uničiti. Kjer koli so postojanke, jih je treba uničiti, da, tako vam pravim.«

Tonček se je obrnil in naglo skočil k borcem, ki so stali ob drevju in čakali povelja: »Tovariši, za menoj!«

Tonček je hitel po stopnicah s svojim vodom in razbijal na vrata. Kmalu se je zasvetila luč. V samih spodnjih hlačah mu je odprl njegov stari osiveli oče.

»Kaj je Tonček, kaj je, kdo je?« je rekel zmedeno stari Malenski in gledal po borcih. Tonček kmalu ne bi poznal svojega očeta, tako ga je vzelo v zadnjem času.

»Prišel sem pogledat, kaj so naredili Italijani in beli iz naše hiše.«

Tonček je prijel očeta za roko in ga odvedel v sobo.

»Poglej,« je dejal stari Malenski, »kaj so naredili!«

Po sobi je bilo razmetano zidarsko orodje, v nekem škafu je bil že strjen beton. Okna so bila zazidana, samo ozke strelske line so zijale v sivem betonu.

»Tovariši,« je zaklical Tonček. »Takoj poiščite težke bate in razbijte stelske line«. Nato se je obrnil proti deseterju Frenku: »Ti pa s svojo desetino nanesi dovolj slame po vseh sobah.«

Pionirji čistijo prostor, kjer bodo parkirali partizanski kamioni

Borci so skočili in iskali bate. Z hruščem je padal beton, nakar so ga borci metali skozi okna. Nato je odvedel Tonček očeta k oknu in mu dejal:

»Oče, prišli smo, ne samo, da bomo razbili strelske line, temveč, da bomo tudi zažgali našo hišo — postojanko.«

»Tonček, kaj pa misliš!« je ves začuden vprašal Malenski oče svojega sina. »Kaj pa misliš, pa menda ne boš dal svojo hišo zažgati, kaj bo potem? Saj se bodo morda premislili, ali pa bo tako kmalu naša zmaga, da ne bodo prišli Italijani.«

»Oče, v naši hiši ne bo nikoli postojanka, ker jo bomo nocoj zažgali.« Oče je tekal po hiši in rotil:

»Tonček, samo zažgati ne.«

Borci so gledali očeta, kako žaluje za svojo hišo. Zadnji del betona se je pod krepkimi udarci stresel in z truščem padel na tla. Pod se je zazibal pod kamnom.

»Prinesite še slame,« je ukazal Tonček borcem. Vsi so odšli iz sobe. Tonček je pa prijel očeta za roko in stopil z njim k oknu, kjer so ravnokar razbili beton. Z okna je bil lep razgled do polja in mlina, čez travnike in gozdove do Golobine. Lepo je bilo videti od mesečine obsijano pokrajino.

»Poglejte, oče, od naše hiše do ravnine, do mlina, do loga in do Golobine, kaj bi bilo, če bi bila v naši hiši fašistična postojanka. Kaj bi bilo, če bi mi prišli po tej ravnini do naše hiše. Preden bi prišli od mlina sem do naše hiše, bi zaropotali fašistični in belogardistični mitraljezi in kaj naših borcev bi padlo po teh njivah in travnikih. Mislite si, oče, v teh luknjah, ki so bile že narejene, bi čepeli mitraljezi in kosili proti dolini. Mislite si, oče, da bi bil tudi jaz zraven. Gotovo bi padel ali bi pa bil težko ranjen. Zato pa, oče, razbijamo mi danes fašistično in belogardistično postojanko po vsej naši domovini, zato je danes moja sveta dolžnost, da zažgem s svojim vodom našo hišo, ki so jo hoteli spremeniti v postojanko. Oče, vam je hudo za hišo, tudi meni je malo težko, ali ker sem borec in ker dobro vem, da moramo postojanke povsod uničevati, uničujemo postojanke povsod, pa naj bo to moja hiša ali pa sosedova. Da, oče tako je, dolžnost moja, dolžnost borca do domovine je važnejša kot to, da imaš rojstno hišo, v kateri bi se že jutri naselili fašisti in belčki.«

»Tonček, Tonček,« je javkal oče. »Kolikokrat sem stal ob tem oknu od lanskega leta, odkar si šel v partizane in večer za večerom sem zrl tja proti logu. In srce se mi je vedno stisnilo, kadar sem zaslišal streljanje. In vedno sem si mislil, kaj pa, če je zdaj našega Tončka zadelo. Zdaj pa ne bom več gledal skozi okno, praviš, da morate zažgati. Ne vem, star sem že čez sedemdeset let, morda pa ne razumem vsega, vem, da je treba fašiste in bele razgnati, da jih je treba pobiti, toda veš, čez sedemdeset let biti v tej hiši.«

Nato se je prijel za glavo in rekel: »Tonček, Tonček, rad bi videl, če bi hiša ostala, ali kakor ti praviš, da bi bile tu borbe, da bi okrog naše hiše pobijali slovenske partizane, potem pa

naredi kakor veš.« Hudo mu je za hišo. Lojze gine v internaciji. Angelco so lansko leto ubili fašisti, mati je bolna.

Tonček je z nekaj borci spremil očeta iz hiše, kjer se je stari prijel za vaški plot. Hiša je kmalu zagorela z močnim plamenom. Iz sosednje postojanke so začele na gosto švigati rakete. Nato pa so začele padati mine okrog vasi, ki so eksplodirale z gromovitim pokom. Pri plotu pa je slonel Malenski Tonček in gledal, kako gori rojstna hiša. Desetar Andrejov Peter je stopil do Malenskega očeta in mu rekel: »Kar potolažite se oče, boste videli, po vojski bo pa nova hiša stala, Italijani ne bodo imeli nikoli v vaši hiši postojanke. Danes rešujemo skupen slovenski dom in zato bodo izginili tudi vsi sovražni bunkerji in postojanke,« je končal Andrejov Peter.

Tonček se je poslovil od očeta in mu rekel:

»Oče, nocoj smo izvršili veliko delo, uničili smo dve sovražni postojanki v naši vasi, preden se je vselil sovražnik.«

Tam iz bližnje postojanke so zaropotali mitraljezi. Tretji vod prve čete je demonstrativno napadel postojanko, da ne bi sovražnik šel reševati novozgrajene postojanke. Mine in granate so pa vedno bolj treskale okrog vasi in v vas, kjer so bili ranjeni nekateri domačini, ki so stali pred hišami in gledali požar.

Dolga strelska vrsta je počasi odšla iz vasi proti mlinu. Pri mlinu se je vodnik Malenski Tonček še enkrat ozrl in zaklical v svetlo marčno noč proti vasi:

»No, zdaj pojdite v našo hišo, barabe fašistične!«

»Tonček, račune si prekrižal fašistom in belim,« so govorili domači borci, ki so se zgrinjali okrog vodnika, ko je šel samozavestno na čelu dolge vrste čez Podcerkovski most tja proti Nadleškemu gmajnam in Otrobovcu, tja, kjer se je Snežnik dvigal in belil iznad velikih notranjskih gozdov, vseh obsijanih od jutranjega marčnega sonca.

V OSVOBOJENI KITAJSKI

(IZ NARODNE ARMIIJE)

Sonce neusmiljeno pripeka. S pobešeno glavo in z repom odganjajoč nadležne muhe in komarje stopica mali kuštravi konj, ki je vprežen v starinski voz z dvema visokima, smešno moderniziranimi kolesoma. Namesto navadnih koles — avtomobilska z gumami japonskega »Nisana«. Voznik — »mače« — je zgovoren in zanimiv. Vozimo se skozi področje, v katerem so kmetje jeseni dobili zemljo. Po poljih krog in krog ljudje pri delu. Od sonca bronasta in od znoja bleščeča se telesa se skoraj vsa vzravnavajo. Njive so krasno obdelane. Nikjer plevela in nepotrebne trave. Kakor črta ravne vrste gaoljana in koruze, pšenica zori, soja se razkošno razrašča. Med njivami vrtovi. Niti ped zemlje neobdelane.

Pot zavije proti morju in nenadoma se prikažejo velikanski sadovnjaki vsi v cvetju, s pravilnimi vrstami nizkih jablan. Začudil sem se:

»Kako, da tu jablane že drugič cveto? Zdaj je vendar čas, da sadje dozoreva, a ne da drevesa cveto.«

»Cveto?« Van hudomušno pomežikne in nenadoma vpraša: »Imaš čas?«

Prikimal sem, on je pa odločno zavil z vozom na stezo proti gričem s sadovnjaki.

»No, zdaj si pa sami ogledajte!«

Kar je bilo od daleč videti kot cvetje, je bila optična prevara. Na drevju so bili plodovi, stotisoči plodov skrbno zavitih v papir. Moje začudenje je na moč zabavalo starca. Pripovedoval nam je, da spomladi, ko drevje odcvete, kmetje skrbno zavijejo vsak plod s papirjem, da ga zavarujejo pred mrazom, da metulji ne bi legli jajc nanj in da ga ne bi poškodovale ptice. Potem, ko se plod okrepi, snamejo z njega »srajčko« in sonce ga hitro lepo pobarva... Ta trud se kmetom stotero izplača. Vsi plodovi ostanejo zdravi, skoraj nič ni odpadka.

»Prej so bili sadovnjaki last Japoncev,« pripoveduje starec. »Njihov je bil »fajaj« (dobiček), za nas pa gladna smrt. Zdaj so sadovnjaki naši, ljudski, zato se tako brigamo zanje.«

Skupno, ljudsko, naše... te besede sem slišal že nekajkrat. Še nedavno tega, so ljudje le s težavo životarili. Zdaj se je v njihovem jeziku pojavila nova beseda »fanjšenj«, ki jo je rodila agrarna revolucija. Z enim samim izrazom jo je težko prevesti, ker ima nekako tale smisel: zdrami se telesno in duševno, otriesi se okov suženjstva, postani sam svoj gospodar.

Načel sem razgovor o agrarni reformi in poprosil voznika Vana, da mi pove, kako so v njegovi domači vasi obračunali z zemljiškim gospodarjem. Menda je možak že kar pričakoval to vprašanje, ker je takoj in naglo začel pripovedovati z nekimi nerazumljivimi besedami. Nerazumljivimi zato, ker je Van uporabljal nove izraze, ki jih še ni prinesel noben besednjak. Poprosil sem ga, naj začne znova in naj govori počasneje.

Prejšnje leto, ko so nagnali »fandunpaja« (tako je nazival voznik kitajske reakcionarje), je komandant enote narodno-osvobodilne armade, ki je bila v vasi, privedel z okraja nekega mladeniča.

»Pameten je bil ta fant,« pripoveduje Van. »Zbral je vse, staro in mlado, in nas je začel spraševati, kako smo živeli, kaj smo delali, kako bi radi živeli v bodoče. Odkraja smo mu odgovarjali oprezno, kaj veš, kakšen je. Potem smo pa spredvideli, da je naš, da je navaden človek. Vse smo mu odkrito povedali. Živimo slabo, če pridejo Kuomintangovi vojaki, se bomo pa sploh vsega naveličali. Vsi moramo delati za vaškega kneza. On je pa bogataš in se hvali, da ima v Kirinu strica, vplivnega človeka, ki se piše Van.«

»Da ni to tisti Van, ki so mu rekli tudi »Daleb?« je vprašal mladenič.

»Seveda, prav tisti, kaj zato?«

»Ljudje so vendar z njim obračunali že lanske spomladi. Bil je pravi japonski pes.«

In mladenič je začel pripovedovati o vojni, o tem, kdo se za kaj bori, o tem, kdo so komunisti in o zemlji. Tako je pripovedoval, da smo začeli na vse čisto drugače gledati. Ko je končal, nam je naročil: »Tako, ljudje, zdaj pojdite pa domov in vse, kar smo se pogovarjali, dobro premislite. Jutri bomo volili svojo oblast.« Ljudje se pa niso hoteli raziti, že danes so hoteli izvoliti novo oblast. Toda komandant, tisti, ki je privedel mladeniča je predlagal: »Dninarji in siromaki naj ostanejo. Moramo se porazgovoriti.« — Vsi smo obstali, nihče ni hotel oditi. »Kaj?« se je začudil komandant, »mar ste vsi sami dninarji in siromaki?« — »Vsi!« so odgovorili v en glas. »Prav«, je dejal, »potem se bomo pa takoj pomenili.« Še ta večer smo izvolili odbor siromašnih in se dogovorili, koga bomo jutri izbrali za vaškega kneza. Vsi smo hoteli tistega mladeniča, toda on je bil že okrajni predsednik...

Drugi dan smo se spet zbrali, potem spet, ves teden smo se razgovarjali. Nekega dne pa je odbor zbral vse ljudi in objavil, da je prišel dopis z okraja, s katerim sprašujejo, zakaj še nismo obračunali z vaškim zemljiškim gospodarjem. Obračunati z njim? To je vendar nekaj strašnega! Kako boš obračunal, če ima pa v rokah vse tvoje obveznice? Pa ne samo tvoje, saj še nismo izplačali niti dolgov naših očetov in dedov! Odbor je sprevidel, da sami ne moremo stvari začeti, saj je niti ne znamo — v naši vasi takrat še ni bil noben pismen — kdo naj pa pove, kaj je napisano v časopisih? Odločili smo se, da gremo po nasvet na okraj. Jaz sam sem vozil delegate. Vrnili smo se šele čez tri dni, vsi veseli: »No — smo rekli — bomo pa kar začeli.« Odbor je poslušal njihovo poročilo in sklenil: ne, treba se je pripraviti.

Čez nekaj dni je odbor sklical miting. Vsi so prišli, celo ženske. Tudi z okoliških pristav so prišli ljudje. Odbor siromašnih se je zbral pred poslopjem občinske uprave, prinesli so veliko mizo, pokrito z rdečim prtom, zvonec. Predsednik je začel govoriti, zakaj moramo obračunati z vaškim knezom: dokler nam on reže kruh, presneto tenko piskamo. Potem: vsak naj pove, kakšno krivico je komu storil, koga je oropal, komu je več vzel, kakor mu je šlo, koliko njegovih obveznic ima.

Dva vojaka sta privedla vaškega kneza, ki je ves drhteč padel na kolena. »Otroci moji,« je dejal jokaje, »saj smo vendar ena družina. Ali vam nisem vselej pomagal, kadar vam je bilo težko? Kaj pa hočete narediti z menoj? — »Boš takoj videl, kaj bomo storili. Poslušaj, kaj pravi ljudstvo!« — Toda ljudstvo je molčalo. Kakor da bi vsem porezali jezike. Predsednik je bil v zadregi. Spet je začel govoriti, a sprevidel je, da se ljudje boje. Nekaj je zašepetal vojaku, ta je pa odšel, prinesel zaboj in stresel iz njega vsa naša potrdila in obveznice z odtiski naših prstov. Ljudje so osupnili, ko so videli, koliko potrdil in obveznic si je nabrala ta pijavka. »Sežgite jih!« so zakričali nekateri, »tako jih sežgite, da tudi sledu ne bo več za njimi!« — »Prav,« je dejal predsednik, »odbor mora ubogati, kar zahteva zbor ljudstva,« potegnil je vžgalico in podnetil kup obveznic.

Tedaj je pa tudi ljudstvo spregovorilo. Tri dni je govorilo. Vsega se je spomnilo: svoje in svojih starišev nesreče. Nekdo z okraja je ves čas sedel za mizo in neprestano pisal. Le koliko črnila je porabil! Potem je pa predsednik dejal:

»Izvoliti moramo komisijo, ki bo ocenila vse imetje vaškega kneza. Nobenih dolgov mu ne bomo več plačali, zdaj naj on nam svoje plača!«

In res smo izvolili komisijo, vanjo smo določili, pomislite, celo dve ženski. Ženske so namreč že ustanovile svojo zvezo in izbrale svoje zastopnice. Komisija je poročala koliko in kaj je našla pri vaškem knezu: koliko zemlje, koliko žita, živine, inventarja, obleke, poslopij. Predsednik odbora pa je dejal: »Odbor je sklenil, da vse imetje in zemljo vaškega kneza razdeli med najsiromašnejše. Vsak bo imel dovolj, nekaj pa je treba pustiti

tudi za skupnostni sklad in za naše hrabre borce, ki se bore za srečo nas vseh. Kaj mislite o tem?« »Odbor je pravilno sklenil,« smo odobraval vsi. »Kaj bomo pa z vaškim knezom storili?«

Pri tem smo se pa sporekli. Predlagali so vse mogoče, nazadnje smo se pa odločili, da ravnamo po zakonu: vaškega kneza pošljemo kot izdajalca, ki je podpiral Japonce, okrajnemu sodišču, tam bodo že sami preiskali stvar...

Zdaj, kakor vidite, smo sami gospodarji in sami rešujemo svoja vprašanja. Hišo vaškega kneza, e, lepa hiša je to, z opeko pokrita, to hišo pa z lastnimi silami preurejamo in bomo jeseni odprli šolo v njej. Naj se uče naši otroci. Ženske so se že dogovorile, katera pojde v Harbin po šolske knjige in po učiteljico.

Mračilo se je že, ko smo prišli v okrajno mesto in se ustavili pred malim prenočiščem z velikim napisom »Novi svet«.

V veži gostilne je za okroglo mizo sedel starejši človek s tremi bosonogimi in ostrizenimi dečki, ki so se neprestano vrtili na visokih stoli. Na mizi je bila cela trdnjava iz belih koščenih kockic: igrali so hazardno igro »maczjan«. Dečki so kričali zdaj »Čha«, zdaj »pon« in jemali z mize kockice. Možak si je pa neprestano nalival čaj iz velikega čajnika, težko je dihal in si brisal pot s čela. To je bil lastnik gostilne.

Ko je opazil, da sem vstopil, se je žalostno ozrl po kockah in mi z izrazom skrajne ustrežljivosti in s tradicionalnim »cinczin« prišel nasproti: »Vstopite, vstopite prosim, bodite mi gosti!« — Dali so mi preprosto opremljeno sobo: ležišče, pokrito s pregrinjalom iz riževe slame, namesto blazine valjasta vreča napolnjena z žaganjem, miza in stol.

Hkrati so prišli tudi dečki. Eden je nosil čajnik, drugi posodo z vodo, tretji pa brisačo. Z zadovoljstvom sem se umil, naročil večerjo in vprašal, če imajo v gostilni kak časopis.

Sjanšen (t. j. gospod) bere naše časopise?! Seveda jih imamo. Danes smo dobili celo časopise iz Harbina.

Kakor bi mignil, so se dečki razleteli in se takoj vrnili s svežnjem časopisov. To je bilo najboljšo od vsega, kar sem pričakoval: ves dolgi večer bom lahko bral.

Vendar pa nazadnje le nisem bral. Med tem ko sem večerjal, so dečki sedeli v kotu, me neprestano pogledovali in se o nečem razgovarjali. Čim so pospravili posodo in brisali mizo so se takoj spet vrnili in čakali ugodnega trenutka, da me vprašajo, kdo sem. Dobro sem že poznal kitajske otroke, radovedne, impulzivne, tenkočutne in jako disciplinirane.

Odločil sem se, da ustrezem njihovi radovednosti. Začeli smo se pogovarjati. Dečki so, ne da bi prekinjali drug drugega, pripovedovali o sebi. Hodijo v osnovno šolo, zdaj so pa počitnice in stariši so jih dali služiti v to gostilno za hrano in neznatno plačo v denarju. V šolo so začeli hoditi šele lani. Dokler so bili tu Japonci, je bila v tem okrajnem mestu sicer šola, toda treba je bilo mnogo plačati, njihovi stariši pa niso imeli denarja.

»Pa nič zato, dohiteli bomo, kar smo zamudili, naš učitelj je pametna glava! Že zdaj znamo stopetdeset znakov za pisanje. Še prav malo, pa bomo znali vse.«

V partizanih: gojenci podoficijske šole v Semiču poslušajo predavanje

Vendar sem po tem, kako si ogledujejo prinesene časopise, kaj kmalu razumel, da bo tisto »še prav malo« trajalo še nekaj let.

V roke sem vzel harbinski časopis s podobami »Dunbej huabao«. Odprl sem ga in videl, da iz vsake fotografije, vsake vrstice in vsakega znaka odseva toliko mladosti, toliko kljubovanja, toliko bodrosti in sile, da tega sploh ni mogoče izraziti z besedami.

Ta številka je bila posvečena tekmovanju med delovnimi kolektivi industrijskih podjetij v Harbinu. Slike so prikazovale žive ljudi, delavce, delavke, inženirje, tehnike, vse tiste, ki so jih Japonci podcenjevali in se za minimalne mezde okoriščali z njihovim delom, jih izmzgavali, jih nazadnje vrgli na cesto in se jim rogali. Skoraj vsak ima na prsih velik rdeč cvet, s kakršnim na Kitajskem ponavadi odlikujejo ljudi, ki se zlasti izkažejo in odlikovanja demokratske vlade, ki ga prejmejo za svoje požrtvovalno in pošteno delo.

Jeseni 1946. so reakcionarne Kuomintangove čete uničile električno centralo Siaoфинman blizu Kirina, ki je oskrbovala s tokom ves Harbin in njegovo industrijo. Mesto je ostalo brez luči. Tedaj so demokratične oblasti Harbina skupaj z mestnim sindikalnim svetom zbrale aktiv delavcev električne centrale.

Delavci so izjavili, da lahko mestno centralo, ki je delala do 1943. leta, a so jo po otvoritvi Kirinske centrale podrli, spet obnove. S tega sestanka so poslali poziv delovnim ljudem vseh podjetij, da se udeleže dela pri obnovi mestne elektrarne. Ta podvig je bil jako težak. Primanjkovalo je materiala, vseh vrst, nadomestnih delov, stroje je že močno nagrizla rja. Toda kolektiv centrale se je z navdušenjem lotil dela. Na čelo kolektiva so postavili tri ljudi: ključavničarja-monterja Liu In Juana, kurjača Čžan Ke Sina in deklico inštruktorko Čžao Šu Jun. Od kraja so se jim smejali: »Le zakaj se ne brigade rajši za svoje posle? Mar mislite, da se da delati brez strokovnjakov in materiala?« Toda kmalu so se ti trije začeli smejati malodušnežem in nergačem: v treh mesecih so namreč obnovili tri turbine, mesto je dobilo razsvetljavo, industrija pa pogonsko energijo. Čžan Ke Sin, Liu In Juan in Čžao Šu Jun so proglasili za junake dela in jih odlikovali. Zdaj delajo kot vrhovni mojstri posameznih oddelkov.

Delavci cicikarske kurilnice so povabili harbinske delavce na tekmovalje, kdo bo prej usposobil svoj vozni park. Že pod konec leta se je štirikrat povečala storilnost dela. Kongres najboljših harbinskih delavcev, ki ga je sklical mestni sindikalni svet, je sklenil, da 800 železničarjem podeli naslov »Vzgladni delavec«.

Aprila so železničarji že osemkrat povečali storilnost svojega dela. Samoiniciativno so si postavili parolo — »Mrtvi kovini bomo dali življenje!« Začeli so zbirati staro železo. V dvajsetih odsekih harbinskega železniškega vozla je preseglo plan več ko 40 udarnih brigad. 60 letni mizar Hoi Čžen Huan se je obvezal, da bo s svojimi mladimi delavci presegel plan popravila tovornih vagonov. Prvega maja je bilo 37 delavcev, inženirjev in tehnikov harbinske železniške uprave proglašanih za junake dela, med njimi tudi mizar Hoi Čžan Huan, 40 letna delavka Vei Čžun Siu, bivši delavec, danes vodja modelarskega oddelka mehanične delavnice Čan En De, bivši delavec, danes šef kompresorske postaje Bjan Jun Fu, bivši tehnični risar, danes načelnik modelarskega oddelka zavoda za popravilo lokomotiv Pan Huan Čen in mnogo drugih.

Dečki so sedeli okrog mene in si kakor začarani ogledovali slike. Posebno jih je navdušila slika velike lokomotive, ki jo je harbinska kurilnica izdelala preko plana in na katere kotlu se je svetil napis »Ču De«. Na ploščadi stroja so stali radostni strojniki in kurjač z visokimi odlikovanji na prsih.

»No, dečki, kaj boste začeli, ko dokončate osnovno šolo?« Ne da bi kaj pomislili, so fantiči skoraj v en glas povedali: »V Harbin pojdemo, v tovarne, da se izučimo!«

To je bilo tisto novo, kar je prinesla s seboj revolucija: spoznanje, da je delo zadeva časti. Včasih na Kitajskem na to niti mislil ni nihče. Bogatejši stariši so sanjali o tem, da posta-

nejo njihovi otroci učenjaki, siromakom po gorje, če so jih obšle takšne skomine. Zriniti svojega otroka vsaj v kak urad za naj-neznatnejšega pisarja, to je bila najskritejša njihova želja, ki pa se skoraj nikoli ni izpolnila.

*

Kitajci niso prav posebno verni ljudje, »San cziao i ce« pravi njihov narodni pregovor: »Tri vere — nobene razlike«. Prav malo jih gane Konfucij, nič bolj pa Lao Ce in celo sam Budha. Za prekomorskega boga pa sploh nimajo nobenega smisla. Oznanjanje katoličanstva — učenje o »nebeškem gospodarju« (po kitajsko »Čžucziao«) — že na lesorezih izza bokserskega upora primerjajo, verjetno zaradi obnašanja zapadnih »civilizatorjev« na Kitajskem, s »kruljenjem domišljave svinje« (prav tako Čžucziao po kitajsko).

Zaradi svoje revščine in strahu pred neznanimi prirodnimi silami je preprosti kitajski človek tolažil in rotil duhove zemlje, vode in vetra, od katerih je bil po njegovem mišljenju odvisen njegov in njegove družine obstanek. Duhovi umrlih prednikov, ki lebde nad ognjiščem potomcev in odločajo o usodi navadnih smrtnikov, posredujejo med človekom in duhovi prirode. Kult prednikov je edino, kar Kitajci sveto spoštujejo.

Trgovec z zelenjavo si je ustvaril lastnega boga — boga bogastva — ki ga imenuje Čaj Šen. Na belem oblaku se spušča z neba nad domačijo srečnega gospodarja, ves rdeč v lice, trebušast, s skrbno negovanimi dolgimi brki in v razkošni, z zlatom vezeni obleki. Obdajajo ga premnogi spremljevalci in sluge, pred njim pa poskakujejo veseli in zdravi dečki. Za Čaj Šenom pada iz nebes denar in srebrne palice, katerih žvenket je slajši od najlepše glasbe. Toda pazite, iz svojega »roga izobilja« ne siplje, kakor v veri drugih narodov, hrane, marveč srebrne palice in denar, denar, tisti denar, ki ga zadolženi siromak z zgarano roko odšteva zelenjadarju, tisti preluknjani denar, ki ga trgovec niza v dolge, težke verige, kadar ob letu dela bilanco.

To ni legenda o davno minulih časih. Ne dolgo tega sem si ogledal trgovsko četrt Mukdena, ki je bila vsa okrašena in prepleljena s slikami »boga bogastva«. To je bilo na predvečer kitajskega novega leta in lastniki malih branjarij so na ves glas klicali Čaj Šena.

Nekega jutra sem križaril po ozkih ulicah tega okrajnega mesteca. Tudi tu sem videl nad vežami in prodajalniškimi vrati slike in »duicze« (parole). Rdeči papir, na katerem so bile ne navadno skrbno in lepo napisane parole, je resda obledel od sonca, vendar je bilo besedilo napisano s pravim kitajskim tušem, še jako dobro čitljivo. Na teh napisih ni videti slike Čaj Šena. Nad vrati so pravilni rombi z znakom »Fu« (sreča) in pokončni napisi: »Trdo delo je temelj blagostanja«, »Povečanje storilnosti dela vodi k blagostanju vseh«, »Brez komunistične partije ne more biti Kitajske«, »Komunistična partija je zvezda odrešenice našega ljudstva«. In želje, da bi čimprej uničili reakcijo in naglali iz Kitajske ameriške imperialiste, da bi vzpostavili enotno ljudsko oblast po vsej državi itd.

V mali branjariji, kjer si lahko kupil vse od kolomaza do gramofonskih plošč, sem vprašal lastnika, kako gredo kupčije, če se mu nemara Čaj Šen ni izneveril, če mu trgovina še prinaša dobičke.

Po kratkem preudarku je mož dejal:

»Že lani sem izgubil vso vero v Čaj Šena, ko so mi Kuomintangovi vojaki, grozno nespodobno zmerjajoč v nekem južnem narečju, oropali vse imetje in mi obljubili, da me bodo na policiji obesili. No, vsaj temu sem srečno ušel. Demokratična vlada pa je uvedla strog red in nas ne žali. Če pošteno služiš narodu, svobodno delaš. Pomislite, ko so v našem mestu odprli podružnico »Dubejske banke« (Narodna banka osvobodjene Mandžurije), so mi celo ponudili ugodno posojilo, da bi razširil svojo trgovino. Posli seveda napredujejo, zakaj bi delal za »pejčžan« (izguba, nasprotno od »facaja«). Da bi se le čim prej po vsej Kitajski uveljavila nova ljudska oblast, ki spoštuje prizadevanje vsakega človeka za lonec pošteno prisluženega riža in košček mesa zraven!«

NAŠEL BO POT

GABER

V vseh gostilniških prostorih je bil velik hrup. Gostje pa so neprestano odhajali in prihajali. Ob odpiranju vrat je vselej neprijetno zapihalo in kljub zakurjeni peči je bilo v sobi nekoliko hladno. Nič tistega prijetnega razpoloženja ni bilo v gostilni, ki te vabi, da posediš kako urico več, kakor je treba.

Izpil sem svojo merico in se pripravljaj, da grem. Tedaj pa se je nameril proti moji mizi Komarjev France. Videlo se mu je, da je nekoliko okajen. Morda je spil samo kakega pol litra vina, toda ker ga ni bil posebno vaje, mu je hitro stopilo v glavo.

Franceta sem opazoval že prej. Stal je pri točilni mizi, kakor da se je zgubil nekje v velemestni množici, kjer nikogar ne pozna. Žulil je svojega pol litra kar stoji. Če se je kdo po naključju zadel obenj, se je France slabotno nasmehnil, kakor da se opravičuje, ker dela napoto.

France je bil še v otroških letih precej osamljen. Katerikrat je že bilo kazalo, da se bo oživel v našo družino, pridružil se nam je, ko smo šli iz šole, toda na poti je prišlo do pretepanja s šolarji sosednjih vasi, ali pa smo šli stikat po tujih vrtovih za sadjem. Pred vsem tem pa je imel Franc strah. Bal se je učitelja, ki nam je za take podvige mnogokrat prav pošteno izpražil hlače, bal se je tudi, da bi kdaj sam padel v roke vaškim fantičem, ki so bili pretepanju še hujši kakor mi trški, samo da nas je bilo več in smo jih zaradi tega navadno vselej nagnali. Nekoč mu je kljub temu, da se ni spuščal v tepež, priletel kamen v glavo in mu prebil kožo. Od tedaj se je še bolj izogibal naše družine.

Vsa rodbina je živela precej sama zase. Francetov oče še v gostilno ni imel navado zahajati, temveč mu je žena kar domov prinesla, kadar si je zaželel pijače. Doma so bili nekje iz Dolenjske, toda živeli so dalj časa v Ameriki (zdi se mi, da je bil France celo tam rojen) in se vrnili v domovino tik pred prvo svetovno vojno. Tovarna v trgu je delala za vojaščino, zato večini delavstva ni bilo treba iti na vojsko. Tedaj je tudi Komar dobil delo v tej tovarni. Bil je izučen za delo pri posebnih strojih, zato je bil nekoliko bolje plačan kakor drugi. Ko je ob nedeljah šel skozi trg v praznji ameriškanski obleki, se nam je zdel pravi gospod. Tudi njegova žena se je nosila kakor gospa. Druge delavske žene so hodile na dnine, obdelovale njive, ki so jih vzele v najem in redile prašice. Komarjeva pa razen kuhanja, pranja in pospravljanja ni imela nikakega drugega opravila. Zato sta bila otroka (poglej Franceta so imeli še hčerko Mery) tudi lepše napravljena kakor mi, ki so nam matere utegnile le grobo prišiti zaplate na najbolj velike luknje. Dokler je hodil France v šolo, je nosil kratke hlače kakor otroci uradnikov in štacunarjev. Tudi to ga je ločilo od nas. Mnogokrat smo ga dražili s petelinčkom, pa se nikoli ni postavil v bran ne s tepežem ne z zmerjanjem. Pred našimi nagajivostmi se je branil z molkom in s tem, da se je še bolj ogibal naše družine.

Ko sem ga sedaj opazoval, se mi je zdelo, da se ni mnogo spremenil. Le poteze na obrazu so se mu postarale in lasje nad sencami so mu že nekoliko osiveli. Prišedši k mizi, mi je z rahlim smehljajem, ki je izražal zadrego, pomolil roko.

»Srečno novo leto.«

Presenetilo me je. Še nikoli si nisva voščila za praznike ali za novo leto. Prvi hip sem mu skoraj pozabil seči v roko.

»Rad bi se s tabo o nečem pomenil,« mi je rekel nato.

Povabil sem ga, naj se vsede, a še opazil nisem, da pri moji mizi ni nobenega stola. Šel je iskati stol. Medtem je postrežnica prinesla pol litra vina, ki ga je naročil mimogrede. Ko se je vrnil, je natočil tudi meni. »Kar daj ga, saj nima kosti,« se je nasmehnil. »In Novo leto je danes, da, Novo leto.«

Umolknil je in se oziral okrog sebe, kakor da se boji, da bi drugi slišali najin razgovor.

»Tak hrup je, da lahko tudi kričiš, pa ne bi nihče slišal,« sem rekel v spodbudo.

Bil sem radoveden, kaj mi bo povedal, in čim prej bi se rad rešil zakajene sobe, kjer je hrup naraščal od minute do minute.

France pa ni mogel s pravo besedo na dan. Silil me je piti. Sam je v naglici izpraznil kar dva kozarca. Naročil je še pol litra. Hvalil je vino, ki sicer ni bilo slabo, toda zbrozgano in mrzlo. Naenkrat pa mu je zmanjkalo besed, v zadregi se je presedel po stolu.

»Rekel si, da bi se rad z mano o nečem pomenil,« sem ga zopet vzpodbujal, da bi začel svojo stvar.

»Da, že mnogokrat sem mislil, da bi bilo dobro, če bi se s tabo pogovoril. Tudi žena me je silila, naj stopim k tebi. Ti me poznaš od otroških let, sošolca sva bila...«

Zopet je umolknil. V zadregi je natakalo vino, čeprav sta bila kozarca skoraj še polna. Obenem je natočil čez rob, da se je vino razlilo po mizi. Poznalo se mu je, da se ga je pijača že precej prijel.

»Nič ne piješ,« je rekel. »Zvrni ga, zvrni, danes se ga nihče ne brani. Novo leto je...«

»Da, Novo leto je,« je še enkrat ponovil. »Včeraj so v naši tovarni delili nagrade. Nekateri so dobili tudi več tisočakov. Slabetov Tone je tudi dobil jurja. Toda, če bi primerjal njegovo delo z mojim...«

Umolknil je in se zopet ozrl okrog sebe, če naju kdo posluša. »Pri delu se grem z vsakim merit,« je dejal. »S Slabetovim, Kolencem, Krašnarjevim pa še posebno. Nikoli toliko ne naredi, kakor naredim jaz. A vsi ti so dobili nagrade, jaz pa ne...«

»Ne gre mi za denar,« je hitro dostavil. »Končno itak več zaslužim kakor mnogi drugi... Ne, čez plačo se ne morem pritoževati. Kar gre. Zame skoraj nimajo nadomestila, če bi šel proč. Pri mojem stroju zna malo kdo delati. In jaz delam bolje, kakor je delal moj oče, čeprav sem se pri njem izučil. No, pa ti stroji, ki smo jih sedaj dobili, so tudi vse nekaj drugega, kakor so bili stari.«

Natočil si je in izpraznil kozarec na dušek. Kar čudil sem se mu. Toliko ga še nisem videl piti.

»Ne, čez plačo se ne morem pritoževati, kakor se oni ne morejo pritoževati čez moje delo. Normo presegam vsak dan. Toda nagrada pade drugim... Kakor sem rekel, ne gre za denar, kvečjemu za pravico, če hočeš. Pa tudi za to ne. Oni so bolj potrebni denarja kakor jaz, pa naj ga imajo. Tudi nisem častihlepen, da bi si želel hvala za svoje delo. Toda blatiti se tudi ne dam. Neprestano mi nekaj očitajo, to me žge, da ne morem več prestajati. Če bi si ne pristradal tiste bašte, bi pustil delo in šel drugam. Za pridne roke je danes povsod dovolj kruha. Ljudje tukaj pa mi tudi nikoli niso bili tako dobri, da bi jokali po njih...«

Umolknil je in nekam hitro pomežikoval z očmi. Bil sem v zadregi, ker nisem vedel, kaj naj rečem. Iz njegovih besed še nisem mogel povsem razbrati, zakaj gre. Zdelo se mi je, da njegove tožbe izvirajo bolj iz vina kakor iz česa drugega.

»Pravijo, da sem reakcionar, ali ni to smešno? Saj besede same ne razumem, toda prav dobro vem, kaj hočejo reči. Da nisem z delavci, da nisem naš, da držim s Tomcem, Korenom, in z vsemi temi, ki so jim pobrali zemljo, tovarne in žage. Seveda onim ni prav, da so jim vse to pobrali. Tudi meni bi ne bilo, če bi me spravili ob tolikšno bogastvo. Kako pa so prišli do tega bogastva, pa se je najbolje videlo pri starem Korenu. V mladih letih je hodil tesat trame, v culi je nosil s seboj suh kruh in kiseli fižol. Ko pa je umrl, je zapustil sinu gozdove, žage in kaj vem, kaj še vse. Če bi ostal pri tesanju, bi ga pa pokopali na občinske stroške. S svojim delom si še ni nihče pridobil bogastva. Ali si ga je pridobil tvoj oče, ali si ga je priboril moj? Bogastvo si moreš pridobiti samo s tujim delom. Toda tisti časi so minuli, seveda se gospodom kolca po njih. Prej nikoli niso hodili k maši, zdaj pa vsako nedeljo. In jaz naj bi držal s takimi? Zakaj pa? Zato, da bi zopet moral delati za Tomčev trebuh?«

Smešno je, da ti to pripovedujem. Ti te stvari bolje razumeš kakor jaz. Pa tudi mene poznaš. Iz šole sem šel naravnost v tovarno. Šestindvajset let se mi že debelijo žulji na rokah, pa bi ne držal z delavci. Poglej jih.«

Pomolil mi je pred obraz svojo žuljavo dlan, opiral vame svoje svetle oči in pri tem pomežikoval. Še vedno sem bil v zadregi, kaj naj rečem. Da mu nihče ničesar ne očita, sem ga skušal pomiriti.

»Očitajo mi, je rekel s poudarkom in bolj glasno, kakor mi je bilo ljubo. Zato sem se hotel pogovoriti s tabo. Tudi žena me je nagovarjala, da bi stopil kdaj k tebi.«

»Vedno se nekaj vleče za mano,« je nadaljeval tiše in se ozrl okrog sebe. »Že od tistega štrajka leta devetindvajsetega, saj se ga še gotovo spo-

minjaš. To je bilo prav tistega leta, ko sem se oženil. Saj se ne bi tako zgodaj, pa mi je prejšnje leto umrla mati, sestra pa je odšla nekam v Beograd. Ali naj si sam šivam in kuham? O kresu sem se oženil, oktobra pa smo stopili v štrajk. Utrgali so nam od plač, pa smo se dvignili. Tedaj so vsi gobez dali, da ne gredo prej delat, dokler ne dosežemo svojih zahtev. Meni pa se je pred začetkom zdelo, kako bo. In se je tudi zgodilo tako. Tisti, ki so najbolj čekali, so prvi prelomili štrajk, že po treh dneh so se vrnili na delo. Tudi jaz sem šel prej delat, kakor je bil štrajk končan, toda tedaj je že polovica delavcev delala. Kakšen smisel pa bi potemtakem še imelo štrajkati? Da delo zgubim? Nekateri so ga in so potem morali s trebuhom za kruhom. Saj še veš, kako je bilo tedaj, vrgli so te na cesto, kadar so te hoteli. Zato se nisem maral bosti z bikom in sem se vrnil na delo, vendar je bil štrajk tedaj prav za prav že strt. No, zadnjič pa mi nekdo spet oponese 'štrajkbreharja'.

»Eh, to so že stare reči in si gotovo misliš, da se jih ne splača premlevati. Toda zakaj jih oni premlevajo. Vendar nisem hotel s teboj o tem govoriti. To sem ti le mimogrede omenil. Drugi očitki me bolj pečejo. In ženo prav tako. Ko sva prvič slišala, kaj nama očitajo, nekaj časa ni mogla spati ne jesti. Nato pa se je spomnila, da bi se obrnil nate. Jaz pa sem odlašal in odlašal. Še vedno mi je ostalo nekaj tistega iz šolskih let. Včasih me je tako mikalo v vašo družino, pa sem se vas bal. Prav za prav ne bal, le vedel nisem, kako naj se vam pridružim, pa sem ostal sam.«

Zdaj je bil njegov smehlaj prav tak kakor v tistih davnih letih. V zadregi je prijel za kozarec in namočil ustnice v vinu. Zopet me je silil piti.

»Ti si bil partizan, tudi sedaj mnogokrat govoriš na sestankih. Moja žena te tako rada posluša. Jaz pa se sestankov ne udeležujem tako pogosto. Saj veš, ko pridem iz tovarne, je treba doma napraviti še to in ono. Drv nikoli ni dovolj. Če jih voziš samotež, ti to potegne še zadnje sile iz telesa. Saj veš, kakšno trpljenje je z drvmi. Pri vas ste jih nekdaj tudi vse samotež navozili. Tvoj oče še pojesti ni utegnil, ko je prišel iz tovarne, tako je hitel v gozd. Tako se jaz ne ženem. Toda vseeno sem zvečer ves zbit in se mi ne ljubi, da bi hodil še na tiste sestanke.«

Umolknil je, kakor da se je zgubil v svojih mislih. Nato se je spomnil, kaj je hotel povedati. »Ti si bil partizan,« je ponovil, »zato mi je žena rekla, da bi se obrnil nate. Enainštiridesetega leta, ko še nisi šel v gozd, si bil skoraj vsak dan pri mojem sosedu Lajevcu. Kolikokrat sem vas videl, ko ste ponoči nekaj prenašali v nahrbtnikih. Kakor sence ste se plazili čez dvorišče. Slišal sem, ko ste odpirali vrata.«

Nasmehnil sem se ob teh besedah. Kolikokrat smo ga tedaj prekleli, ker je prišel prav tedaj ven v stranišče, ko smo nesli mimo njegove hiše municijo ali hrano za partizane. Mi smo ga sicer dolžili, da nas zasleduje, ker ni bil klepetav, se tudi nismo posebno bali, da bi komu povedal za naše nočne poti, toda časi so bili taki, da je bilo najbolje, da nihče, ki ni imel z našim delom opravka, ni vedel zanj.

Lajevčevo hišo so pozneje požgali, je France nadaljeval. Tedaj sem mislil, da bo tudi pri meni. Italijanov je tedaj kar mrgolelo tam okrog. In še iz hiše nisva smela z ženo. Mislil sem, da naju bodo živa sežgali. Koliko strahu sva tedaj vžila, se ne da povedati. Pa tudi pozneje so bili Italijani in beli stalno nad nama. Da hodijo okoli najine hiše partizani, da jih midva podpirava, in take stvari. Grozili so nama, da naju bodo zaprli, ustrelili, da bodo požgali še mojo hišo. Nobeno noč nisva spala brez skrbi, saj so naju mnogokrat kar sredi noči vrgli iz postelje. Pred nekaj tedni pa Drnčinka oponese moji ženi, da sva midva izdala sosedom.«

Obstal je z govorenjem, kakor da mu je vzelo sapo. Mišice na obrazu so mu drhtele. Pogledal me je v oči in mi rekel:

»Naj se mi jezik posuši, če lažem, od vsega početka sem bil za vas pa do konca. Ona pa me zmerja z izdajalcem. Iz šole sem šel v tovarno, oče je bil že v Ameriki član socialističnih delavskih organizacij in ti veš, da se otroci radi navzamejo očetovega duha, ona pa me zmerja z izdajalcem. Ko mi je žena to povedala, sem mislil, da me bo kap. Jaz pa izdajalec! Če bi bil to, bi tudi še kaj drugega prišlo na dan. Kaj misliš, da nisem vedel, da ste imeli v požgani sosedovi hiši skrivno skladišče. Kolikokrat ste ponoči kot partizani prišli tja in spet nekaj odnašali. Na večer pa so bili na pogorišču Kolenčevi fantje. Nekoč sem stikal tam tako iz radovednosti, pa sem našel v peči, ki je ostala, vse polno obvez, zdravil, čevljev in obleke. No, pa je prišlo kaj na dan? Ali se je Kolenčevim kaj zgodilo? Še ženi nisem ničesar omenil, čeprav mi je večkrat rekla, kaj neki iščete po pogorišču. »Jezik si odgrizni, če ne moreš molčati,« sem ji dejal. Zdaj pa izdajalec. Jaz,

ki sem na sebi najbolj občutil, kaj je prej pomenila uboga delavska para... Res, v partizane nisem šel, danes mi je mnogokrat žal, toda saj veš, nikoli nisem bil prav trden, pa sem se bal, da ne bi prenesel... In tudi drugače... Saj me poznaš, v nekem pogledu sem res malo čudaški, zarijem se nekam, pa bi tam kar naprej tičal. Tak je bil že moj oče. Petnajst let smo stanovali pri Lezgeju, čeprav tedaj ni bilo težko za stanovanje. Razen kuhinje smo imeli še dve majhni luknji, plačevali pa smo dražje kakor bi bili drugod. Oče pa kar ni hotel iti stran. Če se je nekam vgnezdil, si ga samo z volom potegnil stran. Iz Amerike se nikoli ne bi vrnil, če ga ne bi mati dan za dnem naganjala. Bal se je vsakršnih sprememb. Iz njega je to prešlo na me. Še v Ljubljano me težko spraviš, nikar kam delj.«

Spet je izgubil nit pripovedovanja. »Jaz pa izdajalec,« je ponovil svoje besede.

Skušal sem ga pomiriti, da Drnčinka najbrže ni mislila tako hudo, pa me je zavrnil, da so mu pozneje tudi drugi to očitali. »Naravnost sicer ne, toda po ovinkih. Če bi šlo samo za Drnčinko bi pozabil. Baba je baba. Ona pa še posebno. Z jezikom otepa kakor krava z repom, pa ga ji zaveži če moreš... Moral sem govoriti s teboj. Ti tiste stvari dobro poznaš.«

»Poznam,« sem dejal. Tudi vem, kdo je izdal Lajevčevo. To smo zvedeli že nekaj tednov po požigu in je izdajalec že med vojno prejel zaslužen kaznen. Tebe pa nikoli nismo imeli na sumu, da bi nas mogel izdati. Preklinjali pa smo te mnogokrat. Mi tiho z nahrbtniki mimo tvoje hiše, ti pa odpreš in stopiš na prag. Še danes ne vem, kaj hudiča si stikal za nami.«

France je prijel za kozarec in ga spraznil do dna. Na to je počasi natak, z rahlo trepetajočo roko. Ko je natočil je še dolgo zrl v kozarec in molčal. Čez nekaj časa pa je dejal s tihim, nekoliko zamolklim glasom:

»To je bila čudna stvar in se ne da povedati kar tako. Ne vem kako bi postavil besede, da bi me prav razumel. Še z ženo se nisem o tem nikoli pogovarjal. Če bi hotel preprosto odgovoriti, bi rekel, spati nisem mogel, pa sem slišal vsako vašo stopinjo. Če so pri Lajevcu rahlo zaškripala vrata, je moje uho že slišalo. In če nisem šel ven, sem stopil k oknu. Tako tankih ušes nima nihče menda kakor ti, mi je katerikrat rekla žena, ki jo je tudi jezilo, ker sem vstajal iz postelje in jo budil. Toda zakaj pa nisem slišal, kadar so zaškripala vrata pri Drnčini, ki niso nič bolj oddaljena od naše hiše, kakor so bila Lajevčeva?«

»Nekaj mi je ležalo na srcu in me ves čas grizlo,« je po kratkem molku nadaljeval. »Enainštiridesetega leta, ko so delo v tovarni ustavili, sem šel delat na cesto. Tam so bili tudi Tolkačev, Jurjev, Meletov, Boštjančev, Klemenov in Jelovčev. Vedno so tičali skupaj. Ko smo zjutraj prišli na deo smo mnogokrat našli polno listkov. Prav dobro sem vedel, od kod so. Nekoč pa mi je Jurjev dejal: No, France, ali boš tudi ti kaj dal za OF? Saj Italijanov menda tudi ti ne moreš. Na, tu imaš Poročevalca, da boš vedel, zakaj gre. Poročevalca sem že prej enkrat ali dvakrat dobil v roke. Prebral sem ga samo na pol, ker je bilo nevarno imeti take stvari. Pri Karlovčevem so našli Poročevalca, pa so fanta tako pretepali, da je kri brizgala iz njega. Odgnali so ga v Italijo in je pozneje tam umrl. Pravili so, da ga je Lezgejev izdal. Tedaj res nisi vedel, s kom smeš govoriti. Ko mi je Jurjev ponujal Poročevalca, sem se nehote spomnil Karlovčevega in Lezgejevega, stisnilo me je pri srcu, kakor da sem že padel Italijanom v roke. Jaz se brigam za svoje delo, vse drugo mi ni mar, sem rekel Jurjevemu. Bal sem se, da bi Jurjev kdaj kaj počenčal, pa sem se ga na ta način otesel. Pozneje res nikoli več niso silili vame. Toda mene je težilo, kakor da nosim kamen v prsih. Oni so še vedno tičali skupaj, vedel sem, da ob sobotah pobirajo od tovarišev denar, Jurjev je prinašal Poročevalca, meni pa ni rekel nobeden nič. Če bi mi pozneje kdo le še eno besedo rekel, pa bi tudi jaz rad dal tiste dinarje, saj mi niso na srcu zrasli, čital bi Poročevalca in bog ve kaj bi še napravil. Sam pa se nisem mogel potruditi, saj me poznaš kakšen sem, in tudi, vrag vedi, če bi mi zaupali. Grizlo pa me je neprestano: Oni dajejo, čitajo Poročevalca, ti pa nič, tebe briga samo tvoje delo, kako bo jutri, pa ti ni mar...«

Po trenutnem molku je nadaljeval: »Potem ste jeli prihajati k Lajevčevim, da še doma nisem imel miru. Ko so zaškripala vrata me je nekaj stisnilo pri srcu, da me je skoraj zabolelo. Nisem mogel zaspiti, pa sem prisluškoval, če bo vnovič zaškripalo. Če dolgo ni bilo nič, mi je bilo kar lažje pri srcu: saj je bil le stari Lajvec, ki je prišel pogledat na prag. Če pa je pozneje zopet zaškripalo, me je zvilo v srcu.

»Spet grečo, spet nesejo,« sem pomislil. Stopil sem na prag, saj še sam ne vem zakaj. Morda zato, da bi vam pokazal, da vem za vašo pota. Kakor sence ste se plazili za hišo, jaz pa sem si želel, da bi mi kateri kaj rekel, da bi mi tako pokazali, da tudi vi veste zame, da mi zaupate. Lažje bi mi bilo. Ko ste pozneje kot partizani hodili tam mimo, bi vam tako rad dal kos kruha, pa niste nikoli potrkali na moje okno.«

Med pripovedovanjem je le malokdaj pogledal vame, samo od časa do časa je dvignil pogled, kakor da se hoče prepričati, ali ga poslušam ali ne. Potem je zopet gledal v mizo in z debelim prstom risal po razlitem vinu.

»Saj je neumno, da ti vse to pripovedujem, se je nenadoma nasmehnil. Vse se niti ne da tako povedati, kakor je bilo in morda mi vsega niti verjel ne boš. No, pa saj je vseeno, če mi verjameš ali pa ne, povedal sem ti, ker si me vprašal, čemu sem vas zasledoval. Da bi vas izdal, bog me varuj. Jezik bi si rajši dal izruvat, kakor da kaj povem. Zdaj pa izdajalec. Ne, tega očitka ne prenesem in ga ne prenesem. Moral sem govoriti s teboj, ki te stvari poznaš. Saj nisi zameril, da sem te nadlegoval?«

Še vedno nisem vedel, kaj prav za prav hoče od mene, zato so bile moje besede blede in sem sam dvomil, da bi ga prepričale in pomirile. Pravil sem mu, kako smo zvedeli za uradnika Marajona, ki je izdal Lajevčeve in pozneje postal oficir pri beli gardi, in kako smo ga pozneje v boju zajeli, da je prejel zaslužen kazen. Toda poslušal me je samo napol, ker je ves čas grebel le po svojih mislih.

Zdaj France dolgo ni našel besed, da bi nadaljeval. Izpil je poln kozarec, nato pa se je s prsti zopet igral z razlitem vinom. Šele čez nekaj časa je rekel:

»Saj mogoče res ni bilo prav, da o božiču nisem šel delat, toda reakcija nisem in tega očitka ne prenesem. Dva meseca smo delali po deset ur na dan, ker so rekli, da moramo doseči plan. Delali smo brez tistih procentov povišanja plače, pa nikoli nisem godrnjal. Saj dobro vem, da je treba pljuniti v roke. Ko smo delali za gospodo, so nas gonili za žive in mrtve pa se sedaj ne bi gnali, ko delamo zase. Rečem ti, da se mi je včasih kar temnilo pred očmi od slabosti, deset ur pri taki hrani ni šala. Toda normo sem še vedno presegel. Zdaj pa sem reakcija... Na to je omolknil. Čutil sem, da mu je težko govoriti o tem, kar ga je najbolj težilo, toda tisti trenutek nisem našel besede, da bi mu pomagal.

»Zadnji dan pred božičem so se spomnili, da bi delali tudi božični dan. Tedaj pa je nekaj stopilo vame in sem se uprl. Za žive in mrtve gremo, zdaj pa še božiča ne bomo imeli, me je grizlo. Saj sem ti že rekel kakšen sem. Zarijem se nekam in tičim tam, da bi me s parom volov komaj potegnil stran. Pri nas smo doslej še vselej obhajali božič s potico in mesom. Vsa štiri vojna leta sva se z ženo nekako preskrbela, da je bilo potice in mesa. Tudi letos sem ji dejal, preskrbi, pa če tudi preplačaš. Letala je po kmetih in dobila. Za denar pri nama ni posebne stiske, kakor sem ti rekel. Tako sem pričakoval še kar lepih praznikov. Saj ne bi bilo nič posebnega, ko bi prišel z dela, bi me čakala malo boljša večerja, po večerji pa bi se preoblekel, pa bi šel k Slovencu. Razen za božič in Silvestrovo nimam navade ob delavnih večerih hoditi v gostilno. Na božični večer pa sem še vselej šel. Tja do desetih sem navadno gledal, kako so igrali marjanco, na to pa sem šel domov, da žena ni predolgo samevala. Na božični dan bi ležal do osmih, nato pa bi šel malo po trgu, se ustavil pred pošto, gledal pred cerkvijo ljudi, sredi maše pa še sam stopil v cerkev. Potem bi se spet oglasil pri Slovencu in dopoldne bi bilo v kraju. Popoldne bi šel z ženo sem, da skupaj spijeva kak liker. Nikoli nikamor ne gre, zato je ne morem še o praznikih puščati doma. Vidiš, razen potice in mesa bi bilo to vse, kar bi imel od praznikov. Kvečjemu, če bi zvečer zavila z ženo v kino ali na igro. Kaj pa še hočeš v tako pustem kraju? No, letos pa tudi tega ni bilo. Ko sem prišel domov se mi še govoriti ni ljubilo, tako me je grizlo zaradi božiča. Žena me je vprašala, če mi je mačka mlade požrla, ker sem tak. Ker je še nekaj jezikala, se je vnel prepir, da potem še dva dni nisva govorila. Legel sem že ob osmih. Človek gara za žive in mrtve, pa mu niti enega praznika ne privoščijo, me je kar naprej grizlo. Ne grem delat, pa če se tovarna poudere, sem se pridušal. Pri tem pa je tiščalo pri srcu, kakor po tistem, ko sem Jurjevemu odrekel denar za OF. Ne grem, sem se pridušal, pod tem pa me je glodalo: kaj pa, ko bi le šel. Pa ne, da bi se česar koli bal. Kaj pa mi morejo? Danes še navadnega delavca ne dajo proč, ki izostane od dela po ves teden, pa bi dali mene, ki sem specialist pri stroju in nimajo nadomestila zame. Ne ničesar se mi ni bilo treba bati. Toda vseeno me je tiščalo pri srcu, kakor da mi v prsih leži kamen. Premetaval sem se po postelji, ker nisem

mogel spati. Če bi se z ženo prej ne bila sporekla, bi jo vprašal, kaj ona misli, tako pa se še z njo nisem mogel pogovoriti. Nazadnje sem dokončno odločitev preložil na jutraj. Če se prebudim, morda grem, če pa zaspi, pa še bolje. Ženi seveda nisem naročil, naj me prebudi. Ker sem bil zaspal proti jutru sem se res prebudil, ko je že bilo preko tričetrt na sedem. Če bi planil in odšel brez zajtrka, bi morda še prišel pravočasno na delo. Toda nisem planil. »Zdaj je že prepozno,« sem si prigovarjal, in kar nekam odahnil sem se, da se je odločilo samo od sebe. Čez čas je spet legala mora vame. »Oni delajo, ti pa počivaš,« me je zbado kakor da se je nekdo skril vame in me dražil. Zopet sem bil tak, kakor prejšen večer. Tedaj se je bil vnel prepir zaradi ženinega jezikanja, zdaj pa me je dražil njen molk. Toda prepiraj se z babo, ki noče govoriti, če moreš. Ko je postavila predme potico, sem se komaj premagal, da je nisem treščil na tla. Potem sem taval iz kuhinje v sobo, iz sobe na dvorišče in na vrt in spet nazaj v kuhinjo. Nisem vedel, kam bi se dal. Še preoblekel se nisem in v trg nisem maral, ker bi mi bilo zoprno, če bi me kdo pobaral, čemu nisem šel delat. Bil sem kakor izgubljen... in neprestano tista mora v prsih...«

Proti koncu je govoril precej tiho, da sem ga komaj razumel. Besede so se mu zatikale, jezik mu je bil od pijače že precej okoren. Z očmi je vse bolj pomežikoval in bal sem se, da ga bo pijača povsem premagala.

»Po deveti uri so prišli frontovci vlačiti les,« je France čez nekaj časa prišel pripovedovati z nekoliko krepkejšim glasom. »Ves hrib za mojo hišo je bil Tomo pred leti zasačil s smrekami. Zdaj je tisti svet državen. V smreke je prišel lubadar, pa so jih bili posekali. Pravijo, da papir delajo iz takega lesa. Hlode so žagali na kratke kose in jih belili. Ves hrib je bil poln frontovcev, ženske, dekleta, fantiči. Včasih smo se šli taki sankat, ti pa delat. Zdaj še na vrt in na dvorišče nisem mogel. Gledal sem skozi okno in pri duši mi je bilo, kakor takrat, ko sem gledal vas, kadar ste nesli težke nahrbtnike mimo moje hiše. Le da se sedaj nisem upal stopiti na prag.«

Zopet mu je zmanjkalo besed in je nadaljeval šele po dolgem presledku:

»Okrog desatih pride k nam Tonka, mislim, da brez nje ne mine nobeno prostovoljno delo. Če imam kako žago in sekiro na posodo, je prosila. Poiskal sem oboje in še sam odšel z njo. Ker me je ves čas nekaj težilo, sem delal kakor nor. Že v četrte ure sem bil ves premočen od potu. Odjenjal pa nisem. Delal sem do trde teme, medtem ko se jih večina po kosilu ni več vrnilo na delo. In kar nekam pozabil sem na tovarno in na moro, ki me je tlačila. Zvečer sem bil skoraj vesel, čeprav sem bil zbit, kakor že dolgo ne.«

»Vidiš, tako mi je minil božič,« se je nasmehnil po kratkem molku.

»Drugi dan pa so navalili na mene kakor na razbojnika. Da so vsi prišli delat, samo mene ni bilo. Zopet so mi očitali, da sem reakcija in so privlekli na dan Derinčinkino veliko laž.«

»Pa vedo, da si delal pri lesu?«

Skomizgnil je z rameni in rekel: »Jaz jim nisem pravil.«

»Zakaj pa ne?«

»Kaj bi jim pravil,« me je zavrnil. Zopet je v zadregi risal z razlitem vinom po mizi, nato pa je zamolklo dostavil: »Končno je le res, da je bilo moje mesto v tovarni in ne pri tistem lesu.«

Nisem vedel kaj naj rečem. Pogreznila sva se v daljši molk. Na to je France nenadoma vstal.

»Saj gre samo za izdajalca,« je dejal. »Tega očitka ne prenesem in ne prenesem. Ti poznaš tiste stvari, zato sem se obrnil na te. Ne zameri, da sem te nadlegoval tudi z drugimi neumnostmi.«

Ponudil mi je roko.

»Ali še ne greš domov?« sem ga vprašal. »Skupno pot bi imela.«

»Ne, ne grem še,« je dejal in se odmajal k točilni mizi. Tu je zopet neodločno obstal. Tedaj pa ga je nagovoril Tolkačev Tone:

»Ali ne daš za pol litra, France?«

»Dam, magari za liter ali dva.«

Dvignil sem se od mize. Na vratih sem se še enkrat ozrl po Francetu. Zdaj je že sedel med tovariši in lice mu je bilo polno pijanega smeha. Toda v meni je še vedno lebdela njegov zamišljen obraz, ko je risal z razlitem vinom po mizi in se mu je otrgalo od srca, kakor vzdih: »Končno je le res, da je bilo moje mesto v tovarni...«

Da, srce... ne bo mu dalo miru, da bi hodil po svoji ločeni poti. Sili ga med tovariše in ga bo prisililo, da bo stopal z njimi vstric, po poti, ki je vsem skupna. Tedaj ne bo več more, ki bi ga res tesnila, tedaj bo njegov nasmeh brez vina vesel in sproščen.

KAKO JE VRHOVNI ŠTAB REŠIL VPRAŠANJE BEGUNCEV

IVAN KREFT

Vsa dogajanja v zvezi z narodno-osvobodilno borbo pobijajo trditev, da je ta borba bila »spontana in slučajna«. Borbo jugoslovanskih narodov proti okupatorju in domačim izdajalcem je vodila KPJ s Titom na čelu in zato je ta borba bila uspešna. Nič ni bilo prepuščeno spontanosti in slučajnosti in slučaju. KPJ je šla v boj s perspektivo narodne in socialne osvoboditve jugoslovanskih narodov. Take borbe ni bilo mogoče voditi nenačrtno, neorganizirano, nepovezano in brez vodstva. Razen KPJ ni bilo nobene stranke in organizacije, ki bi bila pripravljena in sposobna vzeti iniciativo brezkom-promisne borbe v svoje roke in jo voditi do končne zmage. Komunistična

Pionirji so prinesli v šolo darove za borce v domovini

partija se je v polni meri zavedala, da bo ta borba od nje kot vodilne sile zahtevala najtežje žrtve, toda odločila se je za borbo po načelu »boljše je stoje umreti, kakor kleče živeti«. Samo oni, ki se za tako borbo niso odločili, pripisujejo vse, kar se je pri nas dogajalo »spontanosti in slučajnosti«. Ne povedo pa, kako so pri nas mogli »spontano« nastati bataljoni, brigade, divizije, korpusi in končno Jugoslovanska armada. Ne povedo, kako se je iz majhnih oboroženih ribiških čolnov lahko »spontano in slučajno« formirala jugoslovanska vojna mornarica, ki je bila strah in trepet velike italijanske mornarice. O tem ne govorijo zaradi tega, ker jim je jasno, da redna vojska in mornarica ne nastajata slučajno, temveč z organiziranim in požrtvovalnim delom.

V borbi, ki so jo vodili naši narodi, pa so se pojavili še drugi problemi. Tako se je pred Vrhovni štab postavilo tudi vprašanje beguncev, ki so v vse večjem številu iskali zaščite pri vojaških enotah.

Vrhovni štab je vprašanje ranjencev in beguncev rešil sporazumno z zavezniki, ki so pristali, da se v Južni Italiji osnujejo bolnice in taborišča za naše ljudi — pod našim vodstvom in upravo. Naša mornarica je prevzela nalogo, da spravi na varno več tisoč ranjencev in množico 35.000 starcev, žena in otrok. Prevoz se je izvršil v dveh etapah. Najprej v malih ribiških čolnih iz dalmatinske obale na otoke, v glavnem na otok Vis. Iz Visa pa v večjih trabakulah in pozneje tudi na ladji »Ljubljana« v Bari. Pri evakuaciji z Visa so sodelovali kot obramba tudi angleški rušilci, prevoz pa je izvršila naša mornarica. Šele za prevoz okrog 27.000 beguncev in invalidov iz Taranta v Afriko so zavezniki stavili na razpolago svoje transportno bro-dovje.

Čim so naši ljudje prišli v Italijo in Afriko, so četniki, ustaši, belogardisti in drugi sovražni agenti začeli vzajemne akcije za odcepitev naših ljudi od našega vodstva. »Bratstvo«, glasilo Baze glavnega štaba Slovenije, štev. 4 z dne 25. aprila 1945 piše pod naslovom: »Razstava naših beguncev v Splitu« o akciji za odcepitev naših ljudi od vodstva sledeče: »Mnoge težave so morali premagati naši begunci. Takrat je bila še vedno dokaj močna

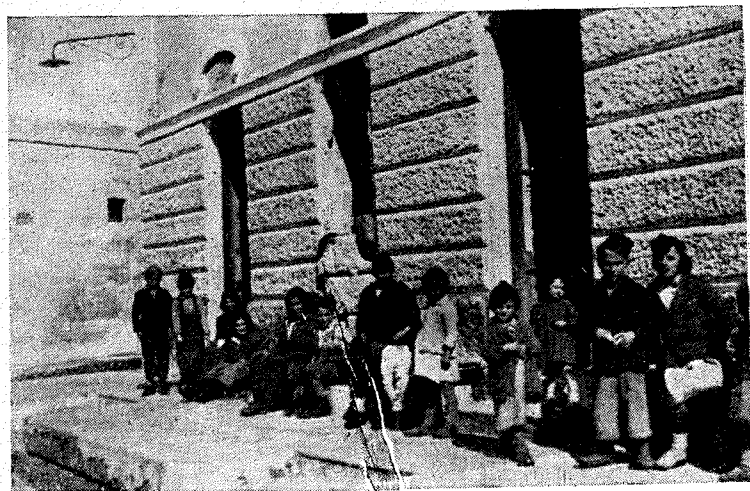
jugoslovanska reakcija. Purić se je še šopiril v Kairu. Na vsakem koraku so zasledovali agenti izdajalskih emigrantov naše begunce in jih hoteli odtrgati od partizanov, ki so jim rešili življenje. Vsakemu družinskemu glavarju brez izjeme, ki bi prišel na njihovo stran, so ponujali po 3000 lir mesečno, povrh pa še 1000 lir za vsakega člana družine. Toda begunci so bili dovolj močni, sami so se na lastnih izkušnjah v domovini prepričali o izdajstvu te vlade. Denar ni pri njih dosegel to, kar so ti agenti pričakovali, niti niso uspele njihove grožnje. Begunci so se čvrsto organizirali, vzpostavili močne odbore AFŽ in USAOJ-a. Le redki posamezniki so nasedli lažnim obljubam teh agentov in odpadli.« Res je, da niso mogli odtrgati prav za prav nikogar, razen nekoliko posameznikov, ki so se polakomnili denarja, udobnega življenja in lahkih služb.

Naše ljudstvo je pričelo prihajati v Italijo koncem decembra 1943. leta v skupinah po nekaj sto ljudi. Izredno težke vojne prilike, teror okupa-torja, plenjenje in požiganje vasi in domov, počasno prepeljevanje z otoka na otok zaradi pomanjkanja prevoznih sredstev, vse to je povzročilo, da je naše ljudstvo prihajalo v Italijo dokaj izčrpano. Toda s tem pot še ni bila končana. Čakalo ga je še naporno potovanje v Afriko. V Afriko pa niso šli tisti, ki so bili sposobni za vojsko in bolni ter slabotni.

Prihod prve skupine v naše največje taborišče v Italiji, Santa Maria di Bagno, je spravil italijanske domačine v strah. Ko so izvedeli, da prihajajo partizani, za katere so slišali, da so banditi, roparji in morilci, so se zaprli v svoja stanovanja in jih opazovali iz za zagnjenih oken. Pričakovali so iz-zivanje, kreg, pretep in ropanje, a dočakali so ljudstvo, ki je voljno živeti v miru in slogi z vsakim, ki mu ničesar noče. Strah se je kmalu spremenil v zaupanje in občudovanje.

Preden se je naše ljudstvo nastanilo in preden se je spočilo ter okre-pilo, so se pojavili mnogi problemi. Obleka in obutev beguncev je bila iz-rabljena in ponošena, odev je bilo zelo malo, a hiše so bile grajene iz poroz-nega kamenja in zato vlažne. Časa za reševanje vseh teh problemov je bilo malo. Ljudstvo, ki je zaupalo v svojo oblast in ki je čutilo veliko potrebo po stalnem delu skupaj z odborom, je v relativno kratkem času rešilo vse važne probleme in spravilo v občudovanje vse, ki so imeli z njim opravka.

Ob prihodu se je vršil najprej zadržavniški pregled, desinfekcija, stri-ženje, kopanje in, v kolikor je bilo mogoče, so najpotrebnejši dobili tudi obleko. Na sestankih, konferencah, zborih, shodih je s pojasnjevanjem uspelo ljudstvo dvigniti in ohrabriti, da je disciplinirano in organizirano krenilo na dolgo pot v Afriko in Azijo, v popolnoma neznane dežele. Zunanji sovražnik in domača reakcija — v neposredni bližini, so bila namreč četniška taborišča — so razširjali razne vesti, s katerimi so skušali begunce splašiti in pre-

Pionirčki se sončijo v zimskem soncu

Matere gredo po hrano v glavno kuhinjo

motiti. Med drugim so krožile vesti, da se je veliko transportov potopilo. Z neprekinjenim in neumornim delom je uspelo ljudem prepričati, da so vse to samo laži.

Odborniki kakor tudi ostali tovariši in tovarišice, ki jim je bilo poverjeno delo, so se često menjavali, ker so odhajali ali v Afriko, ali na delo v ustanove v Italiji, ali v domovino. Zato je delo zelo otežkočeno. Pokazala se je potreba stalnega kadra za redno vršenje vseh poslov. Tako so že v začetku marca 1949. bile organizirane razne ekipe, nazvane permanentne ekipe, ki so stalno ostale v taborišču. Bile so to higienska, antimalarična in desinfekcijska ekipa, ki so končale strokovne tečaje. Urejene so bile krojačnice, delavnice za izdelovanje obutve, mehanične in mizarске delavnice. Razen tega se je pokazala potreba po stalni inčasni delovni brigadi, ki je morala opravljati razne dnevne

posle kakor n. pr. čiščenje cest, javnih ustanov itd. Vsako taborišče je štelo do 300 stalnih delavcev, a če je taborišče bilo stalno, še nekaj več. Razen tega je bilo organizirano stalno kuhinjsko osebje. Stalno osebje je izvrševalo vse posle pri odpravljanju ljudi v Afriko in pozneje v domovino. Do začetka junija 1944 je skupina za skupino prihajala v taborišče in že po 10 do 15 dneh odhajala naprej preko morja. Od začetka junija do novembra so taborišča dobila stalnostni značaj. Številčno stanje v taboriščih se je menjavalo. Tako je bilo v januarju 1944 preko 8000 ljudi, kasneje do meseca junija okrog 4000, izvzemši v aprilu, ko je bilo nad 6000 ljudi. Od junija do začetka novembra, to je do začetka repatriacije, je povprečno bilo v taboriščih v Italiji okoli 7000 ljudi, a v Afriki 27.000.

Skrozi največje taborišče Santa Maria di Bagno je šlo okoli 20.000 ljudi, od teh okrog 15.000 naprej v Afriko, 2000 v razne naše ustanove v Italiji in v domovini, ostali pa so bili repatriirani. To največje taborišče je obstajalo iz treh naselbin, in to dve v bližini druga druge blizu morja, tretja pa je bila oddaljena od morja 500 metrov. Vse tri naselbine so bile prej — za časa fašizma — lokalna letovišča raznih izkoriščevalcev ljudstva. Njihovi sluge in hišniki so ostajali čez vse leto v kletnih prostorih teh hiš ter so imeli nalogo, da pazijo na hišo in obdelujejo lastnikovo zemljo. Pred prihodom zaveznikov so bile te zapuščene hiše oropane in demolicirane od meščanov in naši begunci so jih našli brez vsakega pohištva, brez oken in vrat. Lahko si mislimo, da so stanovanja bila zelo slaba vse do tedaj, ko so taborišča postala stalna. Do tega časa so ljudje, razen nekoliko najstarejših, bolnih in otrok, ležali na cementu ter imeli le po dve do tri odeje. S pomočjo naših vojnih oblasti v Italiji kakor tudi zaveznikov so z malo orodja in materiala začeli organizirati delavnice, ki so izdelovale postelje, zibke in sploh vse, kar je bilo potrebno.

Vsako taborišče v Italiji je bilo videti podnevi kakor mravljišče milijard delavcev, ki so od jutra do mraka bili na delu. Ličanke in ostale žene so prale, pletle in vse ekipe so opravljale svoje dolžnosti. Pisarne centralnega odbora in pisarne taboriščnega odbora so bile vedno polne. Kopališče je bilo vsak dan obiskavano, a o šolah in prireditvah, da niti ne govorimo! Zgradba Ljudske univerze, oziroma taboriščno gledališče, je bilo vedno polno. V njej je vsak dan bilo novo predavanje, v njej je bilo toplina in veselja, plesala so se kola in peke pesmi.

Kulturno-prosvetno delo.

Ker so odgovorni tovariši vedeli, kake važnosti je kulturno-prosvetno delo za napredek ljudstva, so se lotili resnega in požrtvovalnega dela, da seznanijo ljudstvo z raznimi vejami znanosti ter s prosveto in kulturo na

splošno. Polagoma, kolikor so bile dane možnosti, so bile osnovane kulturne in prosvetne ustanove kot osnovna šola, prosvetni tečaji, gimnazija, ljudske univerze, organizirane so bile razstave in slično. Vse to je vodil kulturno-prosvetni odbor skupno z referenti poedinih ustanov. Ljudstvo se ni vsak dan zbiralo samo na ljudski univerzi, temveč v prostih urah tudi po hišah. Organizirale so se skupine, ki so čitale razne brošure. Ljudstvo je tako ostalo povezano z borbo in z domovino. Po šolah, po otroških domovih, je bila mladina vzgojena na istem principu za iste naloge in cilje. Uspešni so bili analfabetški tečaji in tečaji iz zdravništva in higijene. Diletantskim grupam pionirjev pa je uspelo, da je mladina samostojno nastopala na odru, recitirala pesmi, pela in plesala kola. Nepismene žene so se naučile pisati. Vsakdo je občutil vso svobodo misli in izražanja ter se imel za sestavni del delavcev in borcev velike skupnosti. Vsakdo je prispeval svoj delež k delu ter je, od najmanjšega do največjega, bil priznan ter se zavedal, da je v tej skupnosti potreben. Nemogoče je tu zajeti vse delo, ki je bilo opravljeno za dviganje in izobrazbo ljudstva. Noben važen dan iz naše zgodovine ni bil pozabljen, temveč bil proslavljen in bila je pokazana njegova pomembnost. Organizirane so bile tudi razstave. Tako razstavo slikarskih del Ivana Čarga v St. Maria di Leuca pomladi 1944. leta. Ta razstava je pri našem ljudstvu in pri zaveznikih zbudila veliko zanimanje. Ameriški publicist Ley, rezervni major vojske ZAD, ki je bil kratek čas komandant taborišča St. Maria di Bagno, je predložil Centralnemu odboru beguncev, da slikar Čargo preživi svoj dopust v Ameriki kot ilustrator knjige, ki jo namerava napisati Ley o narodnoosvobodilni borbi jugoslovanskih narodov. Toda še preden je Centralni odbor mogel odločiti o tem predlogu, je bil Ley nenadno odpoklican in premeščen v Ameriko. Odkupil pa je od Čarga nekaj skic iz življenja beguncev v Italiji in risbo »Hlapca Jerneja« po Cankarju.

Konec leta 1944 je bila namepravana slikarska razstava jugoslovanskih umetnikov v Naplju. Do te razstave pa ni prišlo, pač pa so dela slikarjev Ivana Čarga, Djuro Tiljka, Otona Postružnika, Marjana Detonija in kiparjev Marina Studina in Stele Skopal — ki so nastala v Italiji — bila razstavljena v aprilu 1. 1945. v Splitu v Marmontovi ul. 9.

Razstava v Splitu je doživela tak uspeh, da so jo nekateri stavili v isto vrsto z razstavo v Črnolju v januarju 1944. leta, ko je dvanaest umetnikov razstavilo 160 del.

»Bratstvo«, glasilo Baze glavnega štaba Slovenije v Dalmaciji štev. 4 z dne 25. aprila 1945 piše o tej razstavi sledeče: »Tudi naši umetniki, ki so živeli v begunstvu, so razstavili svoja dela. To so: slovenski slikar Janez Ivan Čargo iz Gorice, Zagrebčan Djuro Tiljak in Detoni Marjan (poslednja dva sta prestala IV. in V. ofenzivo v domovini). Oton Postružnik, akademski slikar Oskar Herman in samouk Hrvat iz Zadra Bruno Pelišić. Svoj lesorez »Črni dnevi« pa je razstavil Marin Studin, dočim je kiparka Stela Skopal prispevala dve fotografiji svojih keramik. Motive za svoja dela so umetniki zajemali iz življenja beguncev, med katerimi so živeli.«

Drugi del te splitske razstave pa so po svoji zanimivosti primerjali z razstavo delavnic v začetku marca 1945. leta v Črnolju in z razstavo v El Šatu. O tem delu razstave piše »Bratstvo« sledeče: »V Splitu, v Marmontovi ulici štev. 9 pa je odprta razstava, ki nam nazorno priča vse delo in življenje teh naših ljudi. Po svoji zamisli in ureditvi je ta razstava slična oni, ki so jo lani naši begunci iz taborišča v El Šatu priredili v Kairu, samo da je poslednja bila mnogo večja in popolnejša... Razstavljene so mnoge fotografije in grafikoni, kakor tudi miniature posameznih taboriščnih naprav tako, da dobi obiskovalec verno sliko o življenju naših beguncev v taboriščih, na odmoru in ob prevozu z ladjami. Priobčeni so tudi zanimivi statistični podatki, ki v številkah prikazujejo vso iznajdljivost in delavnost naših ljudi.

Mizarji so si hitro osnovali mizarško delavnico, v kateri so med drugim izdelali preko 2000 postelj

Otroci so si sami izdelovali igračke, ki so jim v tujini krajšale čas. Na razstavi vidiš jopice, spletene iz stare odeje, okusno izdelane obleke pre-krojene iz zavrženih oblačil, predmete, izdelane iz konzervnih škatelj itd.»

Ob obletnici Prešernovega rojstva 8. februarja 1945 je bila v St. Maria di Bagno razstava umetniških reprodukcij in tiskanih leposlovnih del, ki so izšla za časa vojne. Četudi so bili begunci večinoma Hrvati in Srbi — razstavljena dela pa slovenska — je doživela razstava popoln uspeh. Največji uspeh pa je bila vsekakor razstava tiska, zaradi tega, ker je na njej bil zastopan tisk iz vse Jugoslavije. V kolikor je material iz te razstave, ki je bil v varstvu NOO za Dalmacijo v Splitu, ohranjen, bo lepa dopolnitev arhiva periodičnega tiska iz časa narodno-osvobodilne borbe.

Stenske časopise, ki so bili odraz življenja in dela v taborišču so pisali po vseh šolah, mladinskih domovih, bolnicah in ostalih ustanovah. V času, kadar je taborišče bilo prehodno in kadar se je naša mladina zadrževala samo

nekaj dni, se je poučevanje vršilo dalje, kakor če bi mladina ostala stalno v taborišču. Poučevanje se je vršilo tudi v prvem času, ko ni bilo niti stavbe niti učbenikov niti učil. Mesto zgradbe je bila narava, mesto svinčnika so bili kamenčki, mesto zvezkov in tablic je služil pesek, po katerem so učitelj in otroci črtali. Od prvega dne so skrbeli, da mladino odtrgajo od ulice, da je določen čas skupaj, da jo podučijo, izobrazujejo ter zabavajo.

Po dolгих intervencijah pri zaveznikih je končno uspelo dobiti šolsko zgradbo, v kateri se je v malih prostorih dopoldne in popoldne vršil pouk. Ker je bilo samo v enem taborišču preko 700 dijakov, a učiteljskega kadra ni bilo, je nastala potreba uporabiti kot učitelje zavedne in zgrajene tovariše z nekaj razredi srednje šole. Čeprav je bilo mnogo dijakov, a relativno malo učiteljev, so bili vseeno doseženi dobri rezultati. V enem letu je obiskovalo osnovno šolo največjega taborišča 5000 učencev, v mladinskem taborišču pa v pol leta vsakodnevno šolo preko 1000 učencev.

NA MORJU

B. S.

Po nebu so se podile sive megle. Visoki valovi so zdaj dvigali zdaj požirali mali brodič. Brod je imel nalogo doseči otok Pag in tam izkrcati dvajset borcev.

Mrzla burja veje od Velebita, valovi pljuskajo čez krov. Telesa borcev, mornarjev in komandanta so vsa premočena. Borci se zakrivajo pred neljubimi pljuski, privijajo se drug k drugemu, kajti burja je strupena.

Mornar na rešetki dolgo in zategnjeno kliče: »Brod na horizontu!«

Telesa se drgajo, vsi se napeto obrnejo v smer naznanjajoč po mornarju, da ni morda nemški brod. Cevi strojnic in mitraljezov so obrnjene, vse napeto pričakuje srečanja.

Vendar do tega ne pride, kajti ladja je v resnici nemška. Sovražnik je že odprl ogenj na naš brodič. Komanda »ne odgovarjaj!« je padla. Pustimo jih bliže. Sedaj šele dobro vidimo, je nemški mas, ves brod v okovih in oklepih, okrog 14 topov in prav toliko mitraljezov je na njem in vsi bruhajo ogenj na naš mali brodič.

Naša barka je lesena, oborožena z nekaj topovi malega kalibra in štirimi mitraljezi, brzina naša je desetkrat manjša. Vendar nobeden od borcev, kaj šele mornarjev, se ni ustrašil ali da bi izgubil vero v našo zmago.

Pridemo si na bližino dveh vozlov. »Pali« je enoglasno izvršena in se je že začel pravi morski ples.

Izmikamo se, krenemo v levo, da pridemo med otoke. Da najdemo plitvine na katerih smo varni in da morda premamimo sovražnika. Sovražni brod nas je že dvakrat obkrožil. Strelja neprenehno. Vendar do sedaj še ni uspel zadati našemu brodiču resnejšega udarca. Izmikamo se in odgovarjamo, borci streljajo celo iz pušk in brzostrelk.

Del kabine nam je odnesla granata. Vendar to ji nič ne dela. To jim bomo povrnil. Zob za zob, če ne še več.

Opazili so naš namen. Hočejo s svojo brzino in manevriranjem preseči pot, nam onemogočiti dohod med otoke. Temu takoj sledi komanda: »Brod na desno pravac 45—30!« Komanda je izvršena, plovemo proti odprtemu morju. Videč ta naš manever nas obkrožuje sovražni brod z leve strani, povečava brzino. Nenadna komanda »okreni levo, pravac sovražni brod!« nas skoro zmede. Vendar smo že obrnjeni in z vso paro hitimo nasproti sovražniku. Zanašajoč se na svojo brzino in oborožitev nam je čeprav samo za nekaj minut, pokazal svoj bok. Vse cevi se obrnejo v njegovo najbolj občutljivo mesto in mečejo ogenj. Mornarji ob topovih in mitraljezih so počrneli od smodnikovega dima. Čvrste roke ravnaajo cevi, merijo in zadevajo. Zadet je v svoje najbolj občutljivo mesto. Rahel dim se izvija iznad palube. Tedaj se okrene proti severu in z vso brzino zbeži.

Hočemo za njim, toda ne smemo, da nas ne bi morda tudi on prevaril. Poskušal je to pa mu ni uspelo. Zaplovemo med

otoke proti plitvinam. Vidimo ga kako riše velik krog po od-portem morju in se požene za nami med otoki.

Zopet se je začel ogenj. V zraku vrši in bobni ne razločiš več poedinih glasov. Je to simfonija topov in mitraljezov. Tudi mi mu krepko odgovarjamo! Vendar skrčeni prsti ne popuščajo petelina na orožju. Maščevati moramo ranjene tovariše. Kri za kri.

Zadet pogodek iz topa nam odnese še drugi preostali del gornje kabine iz komandnega mostička.

Komandant se odloči za zvižajo. Na plitvini smo. Ali smrt ali življenje. Naš brod gazi samo dva metra v globino medtem ko njihov pet metrov. Plovemo še kakšnih dvesto metrov, ko pade komanda. »Na mestu stoj.« Brod se polagoma ustavi, dvigamo belo zastavo, naš poslednji poizkus, da jih prevarimo.

Uspelo nam je. Prenehali so s streljanjem, njihov brod plove s polno brzino proti nam. Vse manjša daljavo nas loči. Še tristo, dvestoosemdeset, dvestopetdeset, dvesto metrov nas loči. Še dolgo neskončno minuto čakamo. Sedaj morajo nasesti na plitvine, še deset metrov. Naenkrat pod vodo nekaj zahrumi, pramec sovražnega broda se dvigne visoko proti nebu. Nasedli so.

V tem trenutku komanda »z vso paro naprej!« Vrvi sikajoče polete skozi zrak, kavli se oprimejo ograje ladje in že se privlačimo še meter in bomo skupaj. Presenečeni sovražnik poskuša da se izvleče, njegove grme.

Toda kljub temu niso pripravljeni na tako predrznost. In to nam pomaga. Preden se zavejo že sta broda eden ob drugem že skačemo na njihov brod z bombami in strojnicami. Že smo na njihovem brodu, nekaj jih je padlo, toda med tem se drugi že znajdejo in dajejo nam žilav odpor. Vendar hrabrosti srčnih sinov naše domovine, ki se bore, ne morejo prekositi.

Še nekaj minut in končano je. Osemnajst mrtvih sovražnikov obleži drugi se predajo. Dolg in globok vrisk se vzdigne iz grl mladih borcev in mornarjev, ne samo da smo jih premagali zaplenili smo jim brod to je še več.

S skupnimi močmi motorjev našega malega broda in zaplenjene ladje isto izvlečemo iz plitvine. Ogledujemo si jo. Lepa, velika je, dobro nam bo služila. Potrebna je sicer popravila, ker smo jo na nekaj mestih dobro zadeli.

Naša naloga še ni opravljena, a storili smo več, kot je samo izkrcati nekoliko tovarišev.

Vračamo se. Trobojnica z zvezdo ponosno plapolja na zaplenjenem brodu. Nič več nam ni mar mrzla burja, neljubih pljuskov morja. Naj nas poliva, naj se upira v nas, vendar močnejši smo. Ponosni neustrašni kajti danes smo doprinesli velik delež k skupni stvari k čimprejšnjemu osvobojenju naših narodov.

Oči nas vseh se upirajo v ta lep brod sedaj naš in pa proti našim svobodnim otokom, ki se pojavljajo na horizontu.

SPOMINI NARODNEGA HEROJA

PIŠE STANKO SEMIČ-DAKI

(Nadaljevanje)

Zaslišali smo vlak, ki je vozil od Logatca. Takoj je polglasno zaklical Janušik: »Ajde, vstanite, gremo naprej, na akcijo!« Do proge smo prišli že razporejeni in vlak je zavozil v našo zasedo. Začeli smo streljati in čakati, kdaj se bo vlak po dogovoru tudi ustavil. Toda to se ni zgodilo, temveč je še povečal brzino. Janušek je začel preklinjati železničarje, iz bunkerjev pa so se oglasili Italijani. Začeli so rjoveti kdo je in streljati z vsem orožjem, a nas je ščitilo kamenje in smo lahko brez težav odstopali. Proti jutru smo se vrnili v taborišče. Tako dolgih maršev nismo bili vajeni in tudi nismo imeli dobre obutve. V taborišču nam je začel sam Janušek ponovno kuhati fižol, ki mu je dodal nekaj žlic masti, vožlo pa smo morali vsak v svoji čutarici prinesiti in jo naliti v lonec. Počivali smo v taborišču še kako uro in potem odšli nazaj proti Mokrcu. Pri kmetih smo med potjo dobili mleko. Šli smo preko Sv. Vida, čez lško in Krvavo peč. Če bi na poti srečali kakšno italijansko patrolo, bi se spustili v borbo, ker smo bili dobro oboroženi. Toda te se niso spuščale po terenu, kjer so čutile partizane. V naše taborišče smo se vrnili šele drugega dne zjutraj in tako imeli za seboj 37 ur marša. Ko smo prišli v taborišče smo posedli in začeli ogledovati tovaršice, ker jih je bilo tako malo. Bilo je zelo pusto, ker ni bilo vseh doma. Povedali so nam, da so odšli vsi, ki so bili sposobni za marš in prenašanje hrane na področje Golo-Želimišje. Polegli smo v šotore iz drv in lubja, bili smo utrujeni in nismo mogli biti več pokonci. Tovaršiki, ki so ostali v taborišču, so nas stalno z velikim zanimanjem spraševali, kako je bilo v akciji in kako smo uspeli. Povedali smo jim, da uspeha ni bilo in da je bila le dolga pot, ter da smo pošteno utrujeni.

Nekako deset dni za tem je bila sestavljena nova skupina, ki je bila določena na Dolenjsko proti Št. Janžu s tovarišem Nosetom-Španom in Majcenom na čelu. Čistili smo orožje in še vedno iskali skritega pri ljudeh. Med kmečkimi ljudmi se je vedno bolj začela širiti govorica, da zbirajo Italijani večje sile na zapad na Mokrc. Vdrlji so res na Mokrc, požgali so nam taborišče, a nas niso dobili.

Skupina, ki je odšla na Dolenjsko, je štela 15 ljudi. Z njimi je odšel tudi Milan Majcen, ki je bil pri nas zelo priljubljen. Čez nekaj tednov smo izvedeli, kako se je Majcen boril z Nemci pri Št. Janžu. Bil je bolan. Ponoči je ležal pri nekem kmetu, ki ga je izdal. Nemci so ga zjutraj napadli, obkoljen pa je bil že prej. Nemcev je bilo okoli 40, Milan Majcen pa sam s še enim partizanom. Ko je Milan Majcen videl, da Nemci napadajo, je takoj s svojim tovarišem borbo sprejel. Nemci so se začeli približevati hiši, toda on jih je stalno odbijal s puško in pištolo. Ko so Nemci videli, da se ne da kar tako priti blizu, so začeli poleg mitraljeza in pušk uporabljati še ročne bombe. Milan Majcen je bil večkrat ranjen, roko pa je imel odbito. Ko ni več mogel streljati, se je ustrelil sam. Vendar so Milana Majcena Nemci slovesno pokopali. Na grobu mu je nemški oficir govoril in ga stavil za zgled, kako se je treba boriti.

Dobili smo nalogo organizirati skupino, ki bo odšla na Primorsko in ki naj bo sestavljena iz samih Primorcev. Primorci, ki so bili med nami, so bili zelo zavedni in dobri borci. Dobro so se zavedali, da morajo iti v domače kraje in tudi tam zanetiti plamen osvobodilne borbe. Ko so nam ob slovesu stiskali roke, nam je bilo težko, ker nas je vezalo močno tovarištvo. Skupina je konec septembra odšla. Določen sem bil za vodiča, da jih odpeljem do bivše jugoslovansko-italijanske meje, ker sem poznal pota preko Notranjske. Odšli smo z Mokrc in šli čez Rovte in preko Bloške planote v gozdove proti Loški dolini. Skupina je bila zelo dobro oborožena, ker je dobila na Mokrcu najboljše orožje. Ob odhodu smo dobili nalogo, da se povežemo s terenskimi političnimi delavci v Loški dolini. Zato smo se ustavili v gozdovih Knježnje njive, a ostali smo samo dva dni, da smo se malo odpočili in se povezali z aktivisti Osvobodilne fronte.

V Loški dolini je vodil delo tovariš Hribar Janez in ta je bil obveščen o namenu naše skupine. Prišel je večkrat k nam, pred odhodom skupine na Primorsko pa je četo nagovoril in poudaril, kakšne naloge čakajo skupino. Skupina je odpotovala zvečer že v mraku. Ob odhodu smo bili zelo kratkih besedi: boriti se moramo vsi za eno, vzdrževati moramo med seboj tesne zveze. Skupina je odšla preko Loške doline, preko Javornika na Primorsko, jaz pa sem se vrnil na Mokrc. Med potjo sem slišal od raznih

ljudi, da so na Mokrcu večje italijanske sile, ali še vedno nisem bil popolnoma prepričan, če je to res. Vendar sem hodil previdno proti Mokrcu. Ko sem prispel v bližino Krvave peči, sem zagledal sveže stopinje vojaških čevljev. Previdno sem se pomaknil v vas in začel spraševati ljudi, kaj se je naredilo. Čeprav so bili ljudje prej zelo dobri in nam naklonjeni in so veliko pomagali partizanom na Mokrcu s hrano kakor tudi z obveščevanjem, sedaj niso mnogo govorili. Bili so prestrašeni, zato se z menoj niso hoteli razgovarjati, skoraj me niso hoteli več poznati. Bali so se, da bi jih kdo ne naznanil Italijanom, kajti ti so jim zagrozili z vsem možgim. Začel sem se pomikati naprej v Mokrc, za italijanskimi sledovi. Toliko sem le ugotovil, da so se Italijani morali v glavnem že vrniti v svoje postojanke, nisem pa bil siguren, če ne bom v samem Mokrcu še zadel na kakšne njihove patrole. Tako sem se previdno bližal našemu staremu taborišču. Povzpinal sem se na griček v bližino taborišča. Vse je bilo prazno, velika tišina, in opazil sem, da so Italijani naše taborišče požgali. Po drugi poti sem se vrnil proti Krvavim pečem. Med potjo sem imel vedno pripravljen revolver. O partizanih nisem ničesar zvedel. Kje so? Odšel sem po stezi od Krvave peči v lško do vode. Delala se je že noč, postal sem lačen in utrujen. Zaspal sem nekaj korakov proč od steze pod grmom. Ko se je pričelo daniti, sem sedel na skale in začel premišljevali. Bil sem prepričan, da bo gotovo od kje prišel kak partizan. Ob vodi sem si zakuril in si začel kuhati slive, ki sem jih nabral na Krvavih pečeh. Medtem ko so se slive kuhale, sem odšel na griček in še naprej ogledoval naokoli, če bom kje kaj opazil. Res sem opazil partizana, ki se je spuščal od Žale ob vodi proti lški. Bil je tovariš Kogoj, spoznal sem ga že od daleč. Ko je zagledal ogenj, je krenil proti njemu. Ko sva se sešla, mi je povedal, da ima nalogo kazati pot partizanom, ki so se zgubili na Mokrcu. Tako je tudi meni povedal za pot v novo taborišče v Žali. Povedal mi je, da so Italijani obkolili Mokrc z večjimi silami od vseh strani, Italijanov je bilo na Mokrcu pripravljenih za borbo proti tej majhni partizanski grupi okoli 5000. Vse kolone so prodirale v smeri partizanskega taborišča. Glavna kolona je šla iz Golega in je v dveh smereh prodirala proti Mokrcu. Druga kolona je prodirala iz lške vasi ob vodi do sotočja Zale ter tam zasedla položaje, da se ne bi mogli partizani umakniti iz Mokrcu proti Krimu. Tretja kolona pa je prodirala na Mokrc iz Velikih Lašč čez Rob in Krvavo peč. Tako so torej Italijani obkolili Mokrc. Ko so se Italijani začeli približevati samemu taborišču, so bili naši že na položajih. A ko se je izkazalo, da je italijanska sila le prevelika in da je Mokrc že ves obkoljen, so naši užgali po Italijanskih predhodnicah, nato pa je Šercer ukazal umik čez lško na Krim.

Odšel sem proti taborišču. Pot je bila zelo težavna, vseskozi ob vodi in po skalah. Preden sem prišel v taborišče, sem moral preplezati po srebodu, ki je bil napet kot vrvi.

Kako je izgledalo to naše novo taborišče? Bilo je v strminah, od Žale svojih sto metrov pod skalami. Ko sem prispel v taborišče, sem zagledal najprej Šercerja, ki je sedel in premišljeval. Takoj me je vprašal, kako sem vendarle prišel v taborišče in kako sem ga našel... Ko sem mu povedal, mi je rekel, naj se vsedem in povem, če vem kaj novega. Vsedel sem se poleg njega in gledal partizane, kako so si nekateri poleg smrek kopali prostor za ležišča, ker se drugače ni dalo ležati. Prvo noč smo prespali. Spanje je bilo slabo, kdor si ni pripravil »postelje«, se je moral upirati z nogami ob smreko. V ambulantni, katera je bila tudi tukaj, so si borci nanесли smrečja in navalili listja tako, da so lahko ležali. Zdravnik pa je imel privezan nahrbtnik na smreki, da se mu ni prevrnil. Prostor, katerega je imel zdravnik za prevozovanje bolnikov, je bil toliko izravnčan, da sta lahko stala na ravnem on in bolnik. Kuhinja je bila skrita pod skalo. Vprašal sem tovariša Šercerja, če bomo ostali tu. Ljubo mi je odgovoril da ne in da se bomo preselili v graben k Žali, ko bomo videli, kakšen je položaj okrog Mokrcu. Tu počakamo, dokler se ne zberejo še ostali naši tovariši.

Organizacija in razvoj partizanskega pokreta pa se je začela širiti z veliko naglico. Največ pritoka je bilo iz Ljubljane preko lške. Prišel je k nam tudi zdravnik tovariš Južnič, ki se je takoj lotil organizacije bolnic.

Ker je bil dotok novih partizanov vedno večji, je Ljubo Šercer preselil taborišče k sami Žali na večji prostor. Tako so se borci lahko vsako jutro uvrstili v zbor. Vsi smo bili razdeljeni v štiri čete, taborišče pa se

je preimenoval v »šolski logor«. Postavljen je bil nov komandant taborišča, ki je vežbal novo došle partizane ter jih spoznaval s partizanskim načinom življenja. V začetku oktobra pa se je osnoval v Zali štab bataljona in se tako ločil od šolskega logorja. Štab bataljona je vodil evidenco in delo svojih čet, za novince pa je skrbel komandant taborišča in jih vežbal, po vežbah pa jih je štab bataljona razdelil po četah. Ko so bile čete močne že po 20 mož, so bile razporejene po sektorjih. Prva četa je ostala v taborišču kot nekaka prehodna četa in je sprejemala novince in jih potem razporejala v ostale čete.

Komandir taborišča je bil obenem tudi komandir te čete. Za komandirja te čete in taborišča je bil postavljen bivši jugoslovanski aktivni narednik. Toda čim je postal komandir, je postal zelo domišljav in visok. Napravljen je bil v podoficirsko uniformo in nosil oficirsko sabljo bivše jugoslovanske vojske. Razgovarjal se ni prav dosti z ostalimi partizani, zaradi tega ga tudi borci niso imeli radi. Partizani so mu dali ime »partizanski general«. To ime mu je ves čas ostalo. Bil je lep človek in ker je znal dobro govoriti, je na videz izgledalo, da je zelo predan našemu pokretu. Čim pa je prišlo do borbe z Italijani, se jim je predal ob priliki napada na našo kolono pri Turjaku.

Ostale čete so bile že razporejene po sektorjih. Druga četa je odšla na Rob, imenovala se je Robska četa. Komandir te čete je bil Hudej Franc. Doma je bil iz Rudnika pri Ljubljani, bil je dober komandir, discipliniran in borben ter predan. Dobro se je izkazal v borbi ob napadu na Lož, ko je na čelu svoje čete jurišal v sredo borbe in se spoprijel z italijanskimi oficirji. V tej borbi je tudi padel. Izdihnil ni takoj, živel je še kakih deset minut in neprestano izpodbujal: »Tovariši, borite se in potolcite vse Italijane! Jaz sem ranjen, z menoj ne bo nič. Držite se dobro in pazite, da ne bo še kateri izmed vas ranjen.« Komisar te čete je bil tov. Ante Novak. Bil je med borci v četi zelo priljubljen, ker se je vedno držal čete ter kot komisar šel v vsako borbo na čelu s svojo četo. Tretja četa je štela osemnajst ljudi. Dobila je nalogo organizirati novo taborišče na sektorju Loške doline. Za komandirja te čete je bil postavljen Ljubo Šercer. Šercer je bil eden izmed prvih oficirjev bivše jugoslovanske vojske, ki je stopil v borbo proti fašizmu v Narodnoosvobodilni vojski.

Četrta četa je bila na sektorju Kožljeka—Borovnica. Komandir te čete je bil Bračič, komisar pa Janušek. Bračič je bil dober borec, bil je aktivni jugoslovanski podoficir in je že od vsega početka sodeloval v NOB, vodil je zelo spretno svoje edinice iz borbe v borbo. Pozneje je postal dober komandant — bil je prvi komandant XIV. divizije in je padel v borbi za Kočevje. V njegovi četi je bil tudi tov. Luka — Tone Vidmar, tokrat mitraljezec. S temi četami je operiral štab bataljona, katerega komandant je bil tov. Nedeljko — Dušan Majcen. Ko se je osnoval štab bataljona, je Slavec zapustil šolsko taborišče in odšel v bližino Kureščka, kjer je organiziral prehodne točke, kamor so preko te javke prihajali novinci, katere je on pošiljal v šolsko taborišče. V tej bazi so jih pregledovali in poučevali, kako se morajo zadrževati v partizanih. Tako je Slavec postal komandir te prehodne baze. V tej bazi je bilo sedem tovarišev, njim se je priključil tudi Kogej, ki je bil obenem Slavec pomočnik. Baza je bila močno zakonspirirana in je dobila ime »medvedja jazbina«. Že na tem mestu naj povem, kako je prišlo do ustanovitve tega bataljona, ki se je kasneje začel imenovati po narodnem heroju Ljubi Šercerju.

Po italijanski ofenzivi na področju Mokrcu v sredini avgusta 1941. leta je bila naša grupa primorana umakniti se v Zalo. Bilo nas je okrog 50 ljudi z Ljubom Šercerjem, ki je bil naš komandant. Takoj po ofenzivi so prišli iz Ljubljane tovariši Nedeljko, Majcen, Ahac in dr. Južnič. Glavni štab jim je dal nalogo, da osnujejo prvi bataljon, ki se je osnoval začetkom septembra 1941. leta in imenoval svoje čete: Robsko, Loško, Borovniško in Mokrško četo. Zaradi stalnega dotoka v partizane je ta bataljon narastel do konca septembra za okrog 200 ljudi.

Komandant tega bataljona je bil Nedeljko, komisar Ahac, za sanitetnega referenta pa Južnič. Komandirji čet in komisarji, v kolikor se jih še spominjam so bili: komisar Robske čete je bil Ante Novak, komandir Loške čete Ljubo Šercer, komandir Borovniške čete Mirko Bračič, komisar Janušik, komisar Mokrške čete je bil tov. Slavec iz Ljubljane. Številčno stanje čet: Robska četa je štela okoli 30 ljudi, Loška okoli 45 ljudi, Borovniška okoli 80 ljudi. Mokrška četa pa od 50 do 60 ljudi. Tako je ta bataljon izvršil sredi oktobra dve večji akciji, in to 19. oktobra na Lož z Robsko in Loško četo, Borovniško četo pa, ki je ta čas že štela okoli 100 ljudi, na italijansko postojanko

Bezulfjak pri Cerknici, dočim je Mokrška četa ostala na svojem mestu in delala akcije po Barju. Ta bataljon je utrpel močnejše izgube okrog 10. novembra, in to zaradi tega, ker je zapadlo nad meter snega. Italijani so izkoristili priliko in napravili močnejšo ofenzivo.

Okoli 15. decembra je bil osnovan logor na Kožljeku. V tem taborišču se je izvedla ponovna koncentracija bataljona. Za komandanta tega taborišča sem bil postavljen jaz. Koncentracija Robske in Loške čete se je izvršila 25. septembra. Med tem je prišel v logor na Kožljeku Mirko Bračič s svojo in Mokrško četo in potem odšel v Dolomite. Okoli 20. decembra je prišel Zidanšek, član CK KPS, postal komandant bataljona, pomočnik komandanta pa Mirko Bračič. Bataljon je dobil ime po padlem borcu Ljubi Šercerju. Koncem decembra je bataljon napadel postajo Verd pri Borovnici, za tem pa odšel na področje med Cerknico in Bloško planoto in osvobodil okoli 25 vasi.

Kmalu po prihodu Dušana Majcna-Nedeljkota in komisarja, katerih še nismo prav dobro poznali, smo se stari znanci razšli. Jaz sem odšel s Šercerjem v tretjo četo na sektor Loške doline. Ostal sem ves čas v tej četi kot mitraljezec. S štabom bataljona smo vzdrževali zvezo s kurirji in prav tako tudi s šolskim taboriščem. Ta bataljon se je imenoval Prvi partizanski bataljon. Preselil se je iz strmin bolj na ravnino, proti koncu Žalc, kamor je bil lažji dohod. Za novo prihajajoče partizane je ta bataljon moral iz svojega sektorja nositi puške, tako da so se po možnosti takoj oborožili. Vse čete so štele povprečno po dvajset ljudi, razen šolske čete pri štabu bataljona, ki je štela vedno okoli petdeset ljudi.

Četa, ki je bila na Robu, je kmalu nato doživela večji italijanski napad. Bila je prisiljena umakniti se proti Mokrcu. A ko so Italijani odšli, se je četa vrnila.

Spomenik žrtvam padlim v NOV — Črna pri Kamniku

Med tem časom sva bila s Šercerjem v štabu bataljona, kjer sva dobila nalogo, izvršiti akcije v Loški dolini. Ko sva se vračala, sva šla s Šercerjem mimo Robske čete.

V Šercerjevi četi je bilo zelo lepo. Imeli smo strogo vojaško disciplino, katero je zahteval Šercer, drugače pa so bili zdravi tovariški odnosi. Med tem je bil Šercer klican v Ljubljano. V tem času sem bil jaz ravno na potu iz bataljona v četo. Srečala sva se med potjo na Bloški planoti že v popoldanskih poznih urah. Ker sva bila na čistini, sva se vsedla v visoko travo ter se razgovarjala, kakšen položaj je na našem sektorju. Povedal mi je, da mora odpotovati v Ljubljano ter da prepušča četo meni.

Dal mi je nalogo, da moram s četo izvršiti že predvideno akcijo, katero je zahteval štab bataljona pred sedmimi dnevi. Šlo je za napad na

italijansko skladišče eksploziva, ki je bilo v vasi Klanec. Tam je bilo preko 3000 kg eksploziva, in to v sredi vasi. Uporabljali so ga za razbijanje utrd na bivši jugoslovanski meji. Skladišče, ki je bilo v kmečki kašči, je stražilo kakih petnajst Italijanov. Ne daleč od te vasi pa sta bili v Ložu in Starem Logu postojanki, v katerih je bilo okoli 200 do 300 Italijanov. Napad na skladišče smo si zamislili tako, da bi ponoči napadli stražarje in jih tiho in brez vsakega streljanja razorožili. Dalje smo mobilizirali domače fante, da bi eksploziv pomagali odnesti. Da bi zanetili eksploziv, bi bila prevelika eksplozija, vas bi bila uničena, tako bi nastala velika škoda za kmete. Tako mi je razlagal Šercer, preden sva se razšla. Jaz sem odšel k četi, on pa je nadaljeval pot proti Ljubljani preko Velikih Lašč, kjer je šel na vlak. Rekel mi je tudi, da bo mogoče uspel, da bo prišel še pred to akcijo nazaj. V Klancih je imel tudi svoje sorodnike ter je predlagal, da bi šla podnevi k njegovim sorodnikom in si ogledala, kako imajo Italijani organizirano stražo in kje je točno ta njihov magazin. Šla sva res neko nedeljo v vas. Okoli 12. ure sva prišla, oblečena v civilno obleko, da sva izgledala kot dva trgovca.

Šla sva mimo Loža v bližini same postojanke. Pri njegovih sorodnikih sva pričela kupovati živino. Gospodar, ki je vedel, da je Šercer v partizanih, je vprašal, če se ne boji Italijanov. Šercer se je tej skrbi smejal, gospodar pa nas je vodil okrog poslopja in nama tako omogočil ogledovanje skladišča in kje so postavljene straže. Zadržala sva se skoro dve uri. Ko sva si dobro ogledala poslopje in ostalo vas, naju je povabil še na kosilo, na katerem je bil tudi neki italijanski podoficir. Spustili smo se s tem Italijanom v razgovor. Italijana ni dosti zanimalo, ker sva se največ pogovarjala in zanimala o živini in se tudi nismo dobro medsebojno razumeli. Edino, kar naju je vprašal je bilo, od kje sva doma. Tako sva mu rekla, da sva z mesta Loža ter da sva prišla h gospodarju kupovat kravo, ker sva zvedela, da jo ima na prodaj. Vprašal naju je tudi, zakaj sva ravno k temu kmetu prišla po kravo. Moj tovariš mu je odgovoril, da je to njegov sorodnik in da mu je on že prej ponudil kravo. To je bil ves naš razgovor z Italijanom.

Zapustila sva vas ter odšla po cesti kakih 800 metrov od koder sva orišla. Pogledala sva naprej in nazaj, če nas od Italijanov kdo ne opazuje in nato hitro zginila v gozd. Prišla sva do zaključka, da eksploziva ne smeva zažgati, temveč, da je treba organizirati kmečke fante, da bodo pomagali iznesti eksploziv iz vasi. Zato smo stopili v stik s terensko organizacijo OF in ta nam je preskrbela dvanajst fantov domačinov, ki so nam zvesto obljubili, da bodo prišli pomagat.

Okoli 8. ali 9. ure zvečer nas je odšlo dvanajst na akcijo. Oboroženi smo bili z dvema puškomitraljezoma, puškami in bombami. Ko smo prišli na kraj, kjer nas bi morali fantje počakati, ni bilo nikogar. Čakali smo jih skoraž do 12. ure ponoči. Med tem čakanjem smo si razdelili naloge. Mislili smo v vasi najprej likvidirati stražarska mesta, in to tako, da bi se na tiho priplazili do njih in jih razorožili, zatem pa bi poskakali v sobe, kjer so spali ostali Italijani in bi še te razorožili. Po dolgem čakanju je le prišlo na mesto šest fantov, a ko smo še enkrat pretehtali svoj načrt, smo ugotovili, da bi ga uspešno ne mogli izvesti, zato smo akcijo odložili. Poslovili smo se od fantov in odšli proti svojemu taborišču, ki je bilo pod Račno goro nad Loško dolino. Čez dan smo sedeli in počivali. Naslednji dan pa se je vrnil iz Ljubljane Šercer, ki nas je takoj vprašal kako je uspela akcija. Pojasnili smo mu zakaj akcije nismo izvršili, opozoril pa nas je, da bi to akcijo morali izvršiti, ker je to ukazal štab bataljona. Takoj nam je ukazal, da se naj vsi dobro pripravimo in, da na vsak način to nalogo izvršimo.

Štab bataljona je od nas pričakoval poročila o izvršeni akciji in bili so vsi nestrpni in čakali poročilo. Ko smo jim sporočili, da akcije nismo izvedli, so zahtevali, da naj jim pošljemo natančno in obširno poročilo, zakaj nismo izvršili njihovega ukaza.

Štab bataljona je med tem že pripravljal drugo akcijo in to večjega obsega s koncentracijo vseh čet. To naj bi bila akcija celotnega bataljona, in sicer napad na borovniški viadukt.

Štab bataljona je poklical našo četo v njihovo taborišče v Zalo, pa tudi ostale čete bataljona so se skoncentrirale tam v bližini. Štab bataljona je tudi izvršil prisego vsega bataljona, po prisegi pa je bila izvedena reorganizacija v komandnem kadru, ker so bile čete do sedaj popolnoma pasivne. Izvršena je bila zamenjava skoraj vseh komandirjev. Šercer je ostal v štabu bataljona kot operativni oficir, jaz pa sem bil stavljen na razpoloženje štabu bata-

ljona, za komandirja čete pa je bil postavljen tov. Smeli. Po tej reorganizaciji bataljona so začeli pojasnjevati borcem, da se bo vršila neka akcija in to naslednji večer. Štab bataljona je imel že izdelan plan, a se je izkazalo, da nas je premalo, da bi obvladali močno postojanko, ki je čuvala most. Čete so bile poslane na svoje stare sektorje. Četa, katero je sedaj vodil Smeli, je dobila nalogo napasti Lož in začele so se priprave. V Ložu je bilo preko sto vojakov, v bližini pa še ena postojanka, ki je štela okoli 60 mož. Loška četa je takrat štela 25 ljudi in s Šercerjem sva bila spet poslana v to četo. Ko sva potovala nazaj v četo sva se mimogrede oglasila v Robski četi in jo vzela s seboj. Ta četa je takrat štela 28 ljudi. Borovniška četa, katero je vodil Bračič, pa je dobila nalogo napasti Bezuljak pri Cerknici. Štab bataljona je odločil, da se obe akciji izvršita istočasno. Na ta način bomo Italijane zmešali in ne bodo vedeli, kakšne so naše sile in naši načrti in kaj nameravamo. Obe akciji sta bili zamišljeni na 19. oktober leta 1941. ob peti uri popoldne. Do zadnjega dne pred napadom 18. oktobra zvečer je bilo vse pripravljeno. Imeli smo vsega skupaj 59 ljudi in te je bilo treba točno razporediti. Posebno je bilo treba dobro premisliti kako bi se čim hitreje izvršila akcija, da ne bi posadkam med borbo navozili novih sil. Za sam vdor v Lož je Ljubo Šercer izbral smer od Starega gradu iz tiste strani, od katere so Italijani najmanj pričakovali nevarnost. Dne 18. oktobra okrog 7. ali 8. ure zvečer sta morali obe četi oditi k potoku. Tako so vsi borci, ki so bili določeni za akcijo spali do 7. ure zjutraj, ostali pa so vso noč stražili taborišče in vršili krožne patrole, da nas ne bi kdo iznenadil. Dne 19. oktobra smo vstali ob 8. uri zjutraj. Takoj potem je Šercer sklical vse in pojasnil borcem, da se naj vsak pripravi za premik, ki bo okoli 10. ure. Vsak naj pogleda, če ima vse pripravljeno.

Okoli pol 11. ure sta četi odšli v koloni po eden proti Ložu. Pohod se je vršil podnevi nekoliko težje, ker ni bilo več zelene hoste in je bilo treba skakati od grma do grma, da bi nas nihče ne opazil. Vodili so nas večinoma sami domačini, ki so teren dobro poznali. Neopaženo smo prišli do Starega gradu nad Ložem okoli četrte ure popoldne. Hoteli smo napasti Italijane takrat, ko bodo v zboru, katerega so imeli vsak večer ob peti uri pred večerjo. No, ali to nas je prevarilo. Bila je nedelja in so Italijani imeli ob nedeljah zbor že ob pol petih. Rečeno nam je bilo, da bo italijanski trobentač klical na zbor k večerji, da moramo začeti z jurišem v mesto. S tem bi jurišali na zbrane Italijane in bi jih tako vse skupaj dobili. Čakali smo za hribom v bližini Starega gradu do 10 minut pred 5. uro. Do mesta, kjer bi se morali razporediti v borbena vrsto, je bilo daleč le še deset minut.

Kako so bili razporejeni Italijani v Ložu? Največ jih je bilo na sredi mesta in okrog pošte, kjer so bili tudi oficirji. Drugo mesto je bilo pri gasilskem domu. Ti so varovali mesto in imeli dokaj močno izdelan bunker, oddaljen svojih 200 metrov od trga. Tretji italijanski oddelek je bil na jugu proti Staremu trgu, kjer so imeli konjušnice. V postojanki je bilo 8 oficirjev, ki so stanovali v mestu. Te podatke smo dobili od terenske organizacije Osvobodilne fronte.

Za Starim trgom nas je bilo pripravljenih vsega skupaj 49. Municije smo imeli malo in bili smo opozorjeni, da moramo dobro paziti na njo. Vsak borec je imel le po 30 nabojev, puškomitraljezci pa po 120 komadov. Četi sta bili razporejeni v tri kolone in v vsaki koloni je bil po en puškomitraljez.

Pred samim napadom sta komisar bataljona tov. Ante Novak in Ahac povedala borcem, kako moramo paziti in kako vestno moramo vršiti vsak svojo nalogo. Spominjam se, kako je Ante Novak skakal od borca do borca in vsakemu pripovedoval kako mora biti vesten in kako se mora v borbi zadržati, da ni treba gledati kako Italijani streljajo, temveč je treba naglo jurišati.

Kakšno je bilo razpoloženje samih borcev, ki so čakali na napad. Od nestrpnega pričakovanja si slišal le šepetanje »aha!« vsak čas bo pričelo pokati, še nekaj minut in bodo začeli Italijani trobentati in klicati k večerji, mi pa jurišat. Obrazi borcev so bili vedri, vsi so nestrpno držali puške v rokah, nekateri pa so imeli celo bombe že pripravljene. Tako smo čakali in vsaka kolona je bila obrnjena v določeno smer. Pričakovali smo, kdaj bomo zaslišali trobentanje. Vsi gledamo in poslušamo. Ura je pet, a trobentanja ni. Minilo je že 10 minut. Šercer je bil nestrpen. V rokah je držal uro in čakal. Sliši se godrnjanje, kaj mislijo danes Italijani, ali ne mislijo večerjat. Šercer je začel premišljevat, kaj naj naredimo. Ali naj še čakamo ali naj začnemo z napadom. Končno se je oglasila v sredini mesta trobenta. Vsi smo mislili, da je to znak za zbor za večerjo, bil pa je to znak za alarm, ker so nas

Italijani opazili. Ljubo Šercer je zavpil, kolikor je mogel: »Tovariši, v napad na juriš! Italijani se zbirajo, sedaj je čas!«

Vse tri kolone so se začele v naglici premikati. Prva proti sredini mesta, druga proti gasilnem domu, tretja kolona je bila za zavarovanje med Ločem in Starim gradom ter za likvidacijo konjušnic. Od gradu do središča mesta je kakih 150 metrov in vso pot si slišal le kričanje: juriš! juriš! hura! Med kolono so se pomešali tudi civilisti. Ko smo pridrli v mesto se Italijani še niso popolnoma znašli. Skakali so od hiše do hiše in iskali orožje. Oficirji so se še najmanj zmenili. Sedeli so pred hišo v bližini pošte s svojimi dekleti. Nerodno je bilo za nas. Morali smo streljati, a tudi paziti, da ne bi pobili civiliste. Začeli smo kričati na ves glas: Roke kvišku Italijani! Abasse Mussolini! Civilisti bežite v svoje hiše, da ne bo žrtev. Civilisti so nas le ubogali in zunaj so ostali le še Italijani, ki so skakali sem in tja in iskali svoje orožje. Gledali so nas ko čudo. Videli so, da imamo puške in mitraljeze, niso pa razumeli, kaj neki bi to pomenilo. Iz našega mitraljeza smo najprej vžgati po italijanskih oficirjih, ki so se medtem že znašli, in začela se je razvijati močna borba po samem mestu. Že po prvih naših streljih je padlo nekoliko Italijanov in nastala je vedno večja panika. Prišli smo v središče mesta in od naših še ni bil nihče ranjen. Borba se je začela razvijati desno in levo, posebno ostra je bila na severni strani okoli gasilskega doma, kjer je uspelo napraviti Italijanom barikado. Prvi naši uspehi so bili v bližini Starega trga, kjer je naša skupina, ki je bila na zavarovanju, ujela kapetana, komandanta Loža. Bil je na prehodu s svojo ženo in z otroci, oborožen le s pištolo, s katero je začel streljati proti naši skupini, ki je zasedala položaje blizu kapelice pred mestom. Oficir je moral dvigniti roke in se predati. Ta naša skupina je varovala cesto, ki pelje iz Starega trga. Takoj je sicer privozil na pomoč kamion italijanskih vojakov iz Starega trga, toda ta naša zaseda, ki je štela 15 ljudi, ga je pustila v neposredno bližino in ga napadla. Kamion se ni mogel več obrniti in se je z vso silo zaletel v kapelico, da je bilo še zaradi tega nekaj mrtvih. Ostali so poskakali iz kamiona, se skrili za kapelico, od sebe niso dali nobenega glasu. Ker so bili dobro skriti, jim naši niso mogli takoj blizu. Nekaj borcev se je spustilo v borbo proti konjušnici, kjer so se Italijani skrili po jasnih in drugod po hlevih. Na naše pozive na predajo ni bilo odgovora. Oficirja, ki je bil zajet, so naši takoj odpeljali na varno in ga zastražili.

Njegova žena in otroci so jokali in prosili, a borci so ženi in otrokom odgovarjali, da se ni treba ničesar bati, da mi nismo zverine in da ga ne bomo ubili. Tako se je žena le nekoliko pomirila.

Drugi skupini, ki je bila v borbi pri gasilnem domu in njem samem se ni posrečilo razorožiti Italijanov. Italijani so dajali močnejši odpor. Skupina je nekajkrat poizkusila z juriši, a brez uspeha. Pri drugem jurišu je bil naš mitraljezec težko ranjen v nogo. Skupina je za to še lahko držala položaje in vodila borbo iz svojih zaklonov. No, vendar se je posrečilo potolči precejšnje število Italijanov.

Skupina, ki je imela borbo v središču, je v glavnem izvedla svojo nalogo in imela je velik uspeh. Pri tej skupini je bil Šercer, njen komisar je bil tov. Ante Novak, ki je bil tudi ves čas v borbi, komandiral pa je komandir robske čete tov. Hude Franc, doma iz Lavrice, ki je bil zelo dober in je največ pripomogel pri zavzetju pošte. Šel je naprej in vsi borci za njim. Žal je ta junaški komandir že po desetih minutah padel. Dobil je strel od italijanskih oficirjev, ki so se skrili na podstrežje neke hiše. Zelo je bil priljubljen med borci, neprestano je bil vesel. Čim se je izvedelo, da je težko ranjen in da je kmalu zatem izdihnil, nam je bilo vsem zelo hudo, a zato smo se še bolj zagrizli v borbo.

Kljub temu, da so bili Italijani brez komande, ker je bil njihov komandant ujet, nekaj oficirjev pa že mrtvih, se na naše pozive le niso hoteli predati. Največ jih je bilo na pošti. Italijani, ki so gledali skozi okna na pošti so si pred seboj za varstvo postavili štiriletno deklico. Toda kljub temu smo jih odpodili od okna. Nabrala se nas je majhna skupinica, 5 ljudi in zaleteli smo se na glavna vrata pošte. Ko smo vdrli v vežo, smo začeli Italijane pozivati k predaji, vendar ni bilo od nikoder nobenega glasu. Tov. Kogoj je poizkusil odpreti vrata, bila so zaprta. Takoj, ko je Kogoj poizkusil odpreti vrata, smo mu rekli, naj kar pusti ter odstopi od vrat, da jih odpremo na drugačen način. Kogoj je hotel razbiti vrata s puškinim kopitom, jaz pa sem mu zakričal, odstopi, da ne začnejo Italijani streljati skozi vrata, pusti to meni, da jih odprem z mitraljezom. Takoj nato je Kogoj odšel od vrat, jaz pa sem spustil naravnost v ključavnico rafal in vrata so se nastežaj odprla. Videli smo, da stoje Italijani za vrati, za pečjo in da se skrivajo pod posteljami. V rokah so imeli puške, pripravljene za borbo. Takoj smo

znova s hodnika zakričali in jih pozvali na predajo. Kogoj se je postavil pri glavnih vratih. V roki je držal angleško bombo ter zakričal: »Pazite, vrgel bom bombo, bomo videli, kaj bo naredila.« Ta bomba je bila precej velika. Komandir je vžgal bombo ob zid in jo pognal skozi okno. Po njeni eksploziji smo ponovno skočili v sobo. Od petnajst Italijanov je bilo deset mrtvih, ostali pa ranjeni. Tudi postelje niso bile več na svojem mestu, vse je bilo razmetano in krvavo. Ranjence smo odnesli ven, ter jih napotili k zdravniku, da jih obveže. Začeli smo odpirati še druga vrata in prostore. Tudi tu smo našli skrite Italijane a se niso hoteli predati. Kričali so, naj jih pustimo pri miru, da so komunisti. Le s težavo smo jih spravili iz njihovih skrivališč.

Tako je bila likvidirana vsa pošta. Kogoj je peljal pred seboj tri vojake ven, za njim sem šel jaz. Ko smo prišli na prag glavnih vrat smo opazili, da Italijani še vedno streljajo izpod podstrešja sosedne hiše, pri sosedni hiši pa vidimo komandirja naše čete, ki je ležal ranjen. Ta je začel klicati. »Tovariši z menoj ne bo nič več, sem težko ranjen. Pazite, Italijani še vedno streljajo!« Nadaljevali smo borbo proti hiši, kjer so se skrivali Italijanski oficirji. Kogoj je izročil zajete Italijane in klical ostale tovariše naj pridejo na pomoč. Hitro sta prišla še dva borca in odšli so na pošto, da odnesejo blagajno. Med tem se je iz sosednje hiše prikazal tovariš, a ni mogel iz hiše, ker so vrata obstreljevali oficirji, v bližini hiše pa je ležal tudi mrtev komandir Hude. V hiši je bil tovariš »Bunker«. Imenoval se je tako zato, ker je bil zelo velik in močan. Bil je zelo dober tovariš. Kasneje je zamenjal komandirja čete.

Ko sem se pomaknil na sredo ceste, sem opazil, da Italijanski oficirji streljajo na mene. Spustil sem rafal in tudi ostali so začeli streljati v podstrežje. Za kratek čas smo jih prisilili, da so obmolknil, ker smo jim razbili na strehi precej opeke, in tako niso imeli več dosti zavetja pod streho. Medtem smo stopili proč od njihove hiše. Šercer je zahteval, da moramo takoj uničiti italijanske oficirje. Ponovno smo se spustili trije v njihovo hišo, v kuhinjo in sobo, ali tam ni bilo nikogar. Dobili pa smo okoli deset pušk in tri zaboje municije. Tudi ob tej »municiji« smo se potem še smejali. Vse tri zaboje smo odnesli v gozd, ne da bi jih prej pogledali. Ko smo jih v gozdu odprli in pogledali, smo videli, da smo nosili s seboj le izstreljene patrone.

Borba v Ložu je trajala vsega skupaj okoli 40 minut. Zaslili smo ropot avtomobilov na cesti od Rakeka. Šercer je takoj dal povelje, naj se skupina pri gasilskem domu, ki je imela neprestano borbo, umakne po poti, od koder je prišla. Takoj se je grupa začela pomikati nazaj v smeri Starega gradu. Imela je enega ranjenca. To je bil mitraljezec, doma nekje iz Škofljice, bil je star okoli 40 let in je imel veliko veselje do borbe in je tudi za vsako ceno hotel imeti mitraljez. Ranjen je bil v peto in zato je tudi težko hodil. Naša skupina iz središča se je pomikala proti Staremu trgu v bližino naše zasede. S seboj smo vodili sedem ujetnikov, 6 vojakov in komandanta posadke. Šercer je dal komando, »največja tišina in red med premikanjem!« To je bilo potrebno, da ne bi Italijani vedeli, kam gremo. Italijanske vojake in oficirje so razdelili med naše borce, da ne bi kateri pobegnil. Ko smo prispeli do gradu smo pregledali najprej ranjence in določili, kateri lahko hodijo sami in katere bo treba nositi. Vsi so lahko hodili razen enega, ki je bil ranjen v nogo. To je bil tovariš Jaka. Imeli smo šest ranjencev in mrtvega komandirja. Italijanov je padlo okrog 80, ranjenih pa je bilo okrog 8 do deset. Te smo pustili v Ložu. Pri Starem gradu smo nekaj časa počivali. Med tem pa smo že zaslili kolone, ki so prišle na pomoč italijanski postojanki v Lož. Prišle so od Rakeka, preko Bloške police in preko Gornjega Jezera, ena kolona pa je prodirala preko Snežnika. Slišali smo šum in ropot avtomobilov, počivali dalje in smejali Italijanom, kako drviijo proti Loški dolini. Vsak si je mislil; kar podite se, mi smo svoje že opravili. Ni še minilo petnajst minut in nismo še bili kilometer od gradu, ko smo zaslili ropotanje njihovih strojnic in rjojenje: avanti ragazzi, avanti ragazzi! Pozneje smo izvedeli, kako so Italijani jurišali v Lož, da je to trajalo kake pol ure in da so ga tako rekoč zavzemali. Lož je bil seveda prazen, vse navzkriž so ležali le mrtvi Italijani. Šercer je bil popolnoma miren in rekel je: »No tovariši ali ste videli pa smo jih!« Sedaj če hočemo za nami, lahko gredo, mi smo v hribu in lahko jim odgovorimo spet z borbo.« Spet je padlo povelje: Tovariši naprej, gremo hitreje, da umaknemo naše ranjence in italijanske ujetnike. Naša kolona se je začela pomikati naprej v mraku proti Knežji njivi. Težko je bilo to zaradi ranjenca, ki smo ga morali nositi, a nismo imeli dobrih nosil. Zaradi slabe poti in teže smo ga dali kar na ramena in ga tako nosili vsak nekaj časa. Ostale ranjence pa je vsak nekaj časa podpiral z roko. Ko smo prispeli v Knežjo njivo, je bila trda noč. Kaj naj napravimo, ker nadaljevati

pot z ranjenci ni bilo lahko. Šerčer in eden od ranjenih, tov. Kovač, ki je pozneje padel, sta bila za to, da bi težko ranjenega pustili v Knežji njivi. Kovač je rekel, naj ga damo kakemu kmetu in mu zabičamo, da ga ne bo izdal Italijanom. Poklicali smo nekega kmeta in mu naročili, naj da ranjencu vsak dan dovolj jesti, naj ga zakoplje v seno, da je za prvo silo obvezan, kasneje pa bo že prišel k njemu zdravnik. Kmet je ranjenca vzel, ga skril v seno in ga oskrboval.

Naslednji dan smo sporočili organizaciji OF v Loški dolini, kje smo pustili ranjenca in da je potrebno, da pride zdravnik. OF je poslala zdravnika. Čez nekaj dni je prišla tja zdravnica dr. Jerinova Pavla in ga prevezala. Ranjenec se je dobro pozdravil in se po enem mesecu vrnil v našo grupo.

Kolona je šla dalje. Pomikala se je počasi in to zaradi tega, ker smo bili vsi precej izmučeni in ker so ranjenci težko hodili. Nagajati so nam začeli tudi zajeti Italijani, češ, da ne morejo več hoditi. Tako smo morali večkrat počivati. Okoli 12. ure ponoči smo šele prišli v svoje taborišče. V taborišču so nam pripravili dobro večerjo. Kuhar, ki je bil star že okoli 60 let, se je dan pred akcijo prijavil, da gre tudi on v akcijo, ker pa je bil prileten, mu nismo dovolili. Z nami pa je šel njegov mlajši tovariš. Zdaj je prišepal do nejga in mu rekel: »No, Matej, poglej me, ranjen sem, dobil sem jo v peto.« Kuhar se mu je začel smejati ter mu rekel: »No ker si bil ranjen, ti bom pa dal večjo porcijo, izgleda pa, da si moral hitro bežati, ker si jo skupil ravno v peto.« Ta pa mu je začel pripovedovati, da ni bežal, ampak, da je bil skozi na položaju. Vsi, ki so bili doma, in ki niso bili v tej borbi, so med seboj godrnjali, češ preklete noge, zakaj sem ožuljen, da nisem mogel z vami, ali pa, zakaj sem ravno sedaj bolan.

Italijane smo odredili v bližino kuhinje in zastražili. Ko smo se začeli z njimi razgovarjati, smo opazili pri oficirju, da nima več ostrog na nogah. Takoj smo ga vprašali, kam jih je vrgel, a nam ni povedal. Rekel je samo, da jih je izgubil. Tovariš Šerčer nas je opozoril, da so Italijani sicer prebrisani, a še premalo. Med potjo so odmetavali svojo opremo zato, da bi pokazali Italijanom sledove za nami. Šerčer je borce opozoril, da morajo na Italijane dobro paziti. Po večerji smo odšli takoj k počitku. Polegli smo okoli ognja na mesta, kjer smo legali prej, drugi pa tudi v šotore. Vreme je bilo precej slabo in pričakovati je bilo, da bo začelo zjutraj deževati. Stari kuhar pa ni šel spat, temveč je pristavil še nov obrok hrane in začel kuhati za naslednji dan. Šerčer mu je namreč povedal, da bomo takoj zjutraj, ko se bo zdanilo, odšli iz tega kraja, da nas ne bi Italijani iznenadili. Očka mu je odgovoril, da se bo pobrigal, da bo dovolj zgodaj kuhano. Zjutraj smo vstali že okoli pete ure. Hrano smo dali tudi ujetim Italijanom, ki so bili z našim postopanjem kar zadovoljni. Sprevideli so, da smo dobri in da nismo taki banditi kot so nas slikali. Okrog šeste ure zjutraj smo bili vsi pripravljeni za odhod. Začelo je nekoliko deževati. Pokrili smo se z dekami in si pripravili puške tako, da se nam ne bi vse orožje zmočilo.

Zajeti Italijani in njihov kapetan so nas ves čas z zanimanjem gledali. Najbolj pa jih je zanimalo, zakaj se tako pripravljamo, saj so slutili, da se pripravljamo za premik. Začeli so vpraševati, kam bomo odpotovali. Na to vprašanje jim nobeden od nas ni hotel odgovoriti. Šerčer je dal za stražo k njim enega borca, ki je znal govoriti italijansko in jim je ta dajal odgovore. Tako smo v pripravljenosti čakali na komando. »Gremo naprej!«

Okoli pol sedme zjutraj dne 20. oktobra 1941 je Šerčer stopil med borce in vprašal: Tovariši, borci, ali ste pripravljeni za pokret, ste si pripravili material? Vsi smo mu enoglasno odgovorili, da smo pripravljeni in da čakamo samo še komando. Takoj se je začela razvijati kolona za Šerčerjem, v sredini kolone Italijani, ki so bili zastraženi. Šli smo proti hribu Zupanšček nad Loško dolino. Pred nami je šla predhodnica s puškomitraljezom.

Šerčer je zahteval od nas, ki smo bili v predhodnici, da moramo pregledati vso Račno goro, posebno pa kraje, kjer se bo premikala naša kolona, če bi Italijani napravili na Račni goriasedo. Naglo smo izvršili in na Račni gori počakali kolono. Vreme se je še vedno slabšalo. Začelo je vedno močnejše deževati in pritisnil je mraz. Nihče si ni mogel misliti, da bo naslednji dan že snežilo. Najbolj je zeblo Italijane. Naši borci so dali vsakemu po eno deko, da so se v njo zavili. Oficir je postajal vedno bolj klavern. Poizkušal je med potjo proti Račni gori odvreči od sebe kapo toda borci so to opazili, ter ga opozorili, naj kaj takega več ne dela. Ko je kolona prispela na vrh gore, je Šerčer dal deset minut odmora.

Tov. Šerčer je že med počitkom z nekaterimi odšel na najbolj razgledno točko, tako, da smo videli okoli sebe vso Loško dolino in kraj, kjer je bilo poprej naše taborišče. Čeprav je bilo slabo vreme smo še precej dobro videli. Šerčer je z daljnogledom opazil, da se pomikajo večje italijanske sile iz dveh

smeri proti našemu nekdanjemu taborišču. Na to je opozoril vso kolono in poudaril, da moramo biti previdni, posebno pa še stražarji. Opazovali smo te italijanske premike in ugibali, kaj bodo napravili. Zato se je počitek zavlekel za celo uro. Kmalu nato smo zapazili še eno kolono, ki se je pomikala od Starega trga proti Doljnim Poljanam in Račni gori. Nismo gledali pol ure, ko so se Italijani začeli razvijati v strelcih proti našemu staremu taborišču, v katerem seveda ni bilo nikogar več. Obkolili so ga kar dobro, nihče jim ne bo pobegnil smo se norčevali. Naenkrat zagledamo v zraku rakete. To je bil znak za nadaljevanje napada na taborišče. Oglasili so se njihovi mitraljezi in začeli so streljati v taborišče, slišali smo tudi, kako so kričali in vpili, ko so se pripravljali na juriš. Ko so prispeli v bližino taborišča, so začeli metati bombe in odprli močan mitraljezki ogenj. Tudi naši italijanski ujetniki so zaslišali streljanje italijanskih mitraljezov in eksplozije bomb in opazili smo da postajajo veseli, saj so pričakovali, da bodo Italijani vsak čas tudi pri nas. Med seboj so se samo spogledovali ter si šepetali: »si, si si.«

Šerčer je dal povelje za nadaljevanje pohoda, v zaščitnico pa je poslal še močnejšo patrolo, ki je šla 500 m za nami. V predhodnici pa smo ostali tisti trije, ki smo bili že prej odrejeni. Med maršem je Šerčer začel pregledovati karto in določil je premik brez počivanja do Petelinovega vrha. Petelinov vrh je bil skalnat in je med Loškim potokom in Prezidom. Še vedno je pomalem deževalo. Ko smo tako prispeli na Petelinji vrh, smo se ustavili in počivali. Sem smo prišli okrog 4. ure popoldne. Prenehal je tudi dež in pokazalo se je sonce. Počivali smo pod skalami, Šerčer in še nekateri pa smo se povzpeli na vrh in opazovali proti Loškemu potoku, in Prezidu, če se po glavnih cestah morda ne premikajo italijanske kolone. Opazili nismo nič posebnega. Le iz Loške doline smo slišali brenčanje tovornih avtomobilov, ki so prevažali italijansko vojsko. Proti večeru je bilo, in treba je bilo skuhati večerjo, ker smo bili ves dan brez hrane. Toda kuhati nismo smeli, ker bi nas dim lahko izdal. Zato smo morali počakati do popolne teme. Potem smo napravili več manjših ognjev in si pričeli vsak v svoji porciji kuhati. Skuhali smo si konzerve. Od tu smo morali izvršiti spet premik in Šerčer je odločil, da pustimo na Petelinjem vrhu ranjence. Tako so ostali na Petelinjem vrhu trije ranjenci, z njimi pa je ostal tudi eden od borcev z nalogo vzdrževati zvezo s terensko organizacijo. Ranjencem smo pustili tudi vso rezervno hrano, tako, da so bili preskrbljeni za en teden. Napravili smo jim pod skalovjem dobro skrito taborišče in je bilo skoraj nemogoče, da bi prišlo do kakšnega izdajstva.

Naša kolona je bila okrog 10. ure zvečer pripravljena za nadaljnji marš in po deseti uri smo odšli preko Loškega potoka mimo vasi Hrib do vasi Bele vode. Začelo je spet deževati. Premik je bil lažji, ker nismo imeli s seboj ranjencev. Nismo se izogibali vasi, premikali smo se celo v bližini karabinerske postaje v vasi Hrib in hodili smo po poteh. V Bele vode smo prišli v jutranjih urah. Bili smo vsi premočeni. Ko smo prišli, smo vas zastražili še preden se je kolona spustila v vas, to pa zato, da ne bi iz vasi odšel kdo javit karabinerjem, da smo mi v vasi. Najbolj klavni so bili ujeti Italijani, ki so hodili premočeni in zaviti v deke. Komaj so se primajali v vas. Sedaj niso več drugega govorili kot samo še »mandžare, mandžare in pa dormire, dormire«. Italijane smo dali posebej v hišo in jih zastražili. Po ostalih hišah smo se razdelili mi. Tukaj so bili ljudje zelo dobri z nami in so nam dali vse, kar so imeli. Vsi ljudje v vasi so hodili gledat Italijane in so jih spraševali, kako se počutijo. Ko so jim Italijani povedali, da so lačni, so jim dali dovolj jesti in so se počeno najedli. Tako smo prebili ves dan do večera v tej vasi. Edina težava je bila ta, ker je morala biti neprestano ena tretjina borcev v zasedi in to v največjem dežju, ki je padal ves dan. Nastopil je tudi večji mraz.

Ko se je začelo mračiti je tov. Šerčer sklical v zbor vse grupe, razen Italijanov in napovedal, da bomo izvršili premik v neznano smer in da vaščani ne smejo vedeti, kam se bomo premaknili. Ko smo bili že vsi pripravljeni za premik je tov. Šerčer določil, da se premaknemo na Debeli vrh, kjer so bile gozdarske kočice. Pot do teh koč je bila težavna in nam tudi nepoznana, zato smo vzeli za vodiča tovariša iz vasi, ki je bil že prej v zvezi z nami in je delal na terenu. Tako nas je ponoči odpeljal in do koč smo prišli okoli 12. ure ponoči, premočeni in premraženi. Prva naša naloga je bila. narediti ogenj, kjer se bomo dodobra posušili. Tako smo zakurili v sredi največje kočice ogenj, posedli okoli njega in se tako sušili. V malo kočico pa smo namestili Italijane, da so bili odvojeni od nas. Tako smo v teh gozdarskih kočah na Debelem vrhu ostali nekaj dni pri miru, z namenom, da se bomo dobro odpočili. Imeli smo še nekaj hrane s seboj in to krompirja in moke, katero smo dobili v Belih vodah.

Tretjega dne pa smo mislili oditi proti Ribniški kotlini, toda preko noči je zapadlo pol metra snega. Na pot nismo takoj odšli, ker smo mislili, da bo sneg prenehal, pa tudi, da se bo nekoliko poleglo, ker v tako globokem snegu ni mogoče napraviti nobenega premika. Ostalo nam je le vprašanje, kje dobiti dovolj hrane, če se hočemo še kaj časa zadržati v teh kočah. Šerčer je četrto noč določil osem borcev, da gredo v vilo pri Dragah, po krompir in drugo hrano kar bi pač tam dobili. Tako je odšlo vseh osem borcev pod vodstvom tovariša Ahaca proti vasi Draga. Ta grupa bi se še tisto noč morala vrniti, toda ni bilo ne sluha ne duha več o njih. Ostali smo tako četrty dan brez hrane in Šerčer je določil, da oddide nova skupina. Javilo se je zopet osem borcev prostovoljcev, ki bi odšli v Bele vode in bi tako lažje pričakali prvo grupo, ki je odšla v Mikličevo vilo v Drago. Skupina je odšla v Bele vode še pred mrakom in prišla v vas okrog devetih zvečer. V vasi ni opazila nobenih sprememb in dobili so precej hrane. Vračali so se okoli enajstih zvečer s polnimi nahrbtniki. Ka je skupina šla od Belih vod proti taborišču, so jo v gozdu napadli Italijani in pobili vse razen enega. Ta se je vrnil drugega dne okrog desetih, ves premražen in povedal, kaj se je zgodilo. Vreme se še vedno ni popravilo, sneg je kar naprej po malo padal in v takem vremenu se nismo premaknili nikamor. Snega je padlo že en meter, iz Mikličeve vile se naša grupa še ni vrnila. Nam se je to čudno zdelo, posebno tov. Novaku in Šerčerju, ki sta govorila, kako so tovariši nedisciplinirani in kako ne izvrše svojih nalog. Sigurno se imajo dobro, je bilo naše mišljenje — ker je v Mikličevi vili dovolj hrane in v tako velikem snegu se jim ne da iti nazaj. Naslednji večer smo začeli spet premišljevati, kaj bi napravili, da pridemo do hrane. Sklenili smo, da bo odšla močnejša skupina v Jelenov žleb in dobila z lepa ali z grda hrano pri Kočevarjih. Vedeli smo, da je večina Kočevarjev oboroženih, zato je tov. Šerčer še posebej opozoril, da moramo paziti, če bodo Kočevarji nudili odpor. Za Jelenov žleb je bilo določenih 19 tovarišev. Do Jelenovega žleba je bilo štiri ure hoda. Zaradi velikega snega pa smo lahko računali svojih šest ur. Tako je krenila

že popoldne grupa okoli pete ure v Jelenov žleb in prispela okoli desete zvečer na mesto. Marš do Jelenovega žleba je bil zelo težak. Med potjo smo se menjavali in je tako hodil na čelu vsak nekaj časa, ker je bilo treba gaziti v celo. Ko smo prišli v Jelenov žleb, smo videli, da še povsod gore luči. Takoj smo odšli v vas, patrola 6 borcev pa je odšla naprej pet sto metrov po cesti proti Ribnici, da nas ne bi iznenadili Italijani, ali pa, da bi domačin iz vasi ne pobegnil in nas ne izdal. Vsi smo hoteli čim prej dobiti hrano in jo odnesti v taborišče. Ustavili smo se sredi vasi, se razdelili in odšli v vsako posamezno hišo. Ko so nam Kočevarji odpirali vrata, so se nas prestrašili, ali naši borci se za to niso zmenili, naglo so odšli v hiše, napravili preiskave zaradi orožja. Preiskava je trajala dobro uro, medtem smo našli tri štajer pištole in dve karabinki ter tri lovske puške. Poleg tega pa še precejšnje število nabojev za vse orožje in nekaj bomb. Ko je bila preiskava po hišah gotova, smo jih zaprosili za hrano, niso pa bili kaj dosti navdušeni in smo bili pač primorani, da smo kar sami vzeli kar smo dobili pod roke. Nabrali smo polne nahrbtnike in to največ riža, mesa in druge hrane, ki nam je bila najbolj potrebna. Pri najbolj zagrizenem Kočevarju smo dobili še dva para dobrih smuči, katere smo tudi vzeli s seboj. Ko so vsi naložili nahrbtnike, smo takoj odšli nazaj v taborišče. Kljub temu, da je bil visok sneg, je bilo nazaj potovati veliko lažje, ker smo že prej napravili stezo, ko smo šli v vas.

Na Debeli vrh smo prišli okoli štirih zjutraj, toda v taborišču nismo našli dosti tovarišev, ostalo jih je doma le deset to pa zaradi tega, ker smo se bili razdelili na tri grupe, ki so odšle po hrano. Od 50 tovarišev nas je tako ostalo samo še 30. Ko smo se v taborišču odpočili smo začeli premišljevati, zakaj se še vedno grupa, ki je odšla v Drago v Mikličevo vilo ni vrnila. Sklenili smo, da bomo odšli pogledat, kje se zadržujejo. Bil je že peti dan. Okrog desete ure sva se spustila jaz in tovariš Florjan proti tej vili v Dragi.

(Se nadaljuje)

PRIPOMBE H KOZAKOVI NOVELI „GAŠPER OSAT“

MATEVŽ HACE

K opisovanju različnih dogodkov in prizorov iz narodno osvobodilne borbe in ljudske revolucije se je komaj pristopilo. Iz raznih črtic, novel, romanov, dokumentarnih, zgodovinskih, kronoloških, literarno obdelanih stvari bodo naše delovno ljudstvo in naši potomci videli, skozi kakšne nemirne odnosno viharne, a slavne čase je vodila Komunistična partija naše narode.

V Novem svetu št. 9 je bila objavljena novela Juša Kozaka pod naslovom »Dva odlomka iz maske Gašper Osat«, ki se godi v vojnem in po vojnem času.

Komisar Martin je poklical borca Gašperja in mu dal določeno nalogo, v okolici Temenice in Zaboršta obiskati terence, zbrati poročila, dobiti podatke o domobranskih in nemških posadkah, kaj delajo, kam hodijo, obenem pa urediti dovoz hrane in živine. Borec Gašper je šel in izvršil komisarjevo nalogo. Ko pa se je vračal, je namesto, da bi šel naravnost k brigadi, šel še v Pristavljvo vas in se ustavil pod nekim oknom ter videl v hiši za mizo sedeti znanega črnorokca Črtomira in mladega domobranskega oficirja, katerega je Gašper nekoč videl na lastne oči, ko je poveljeval pri moritvah. Čim je Gašper zagledal Črtomira, je potegnil pištolo in dal v sobo tri strele. Zatem pa je, kljub temu, da so ga začeli loviti, srečno prišel v štab.

Komisar Martin je poslušal Gašperjevo poročilo. Borec Gašper mu je tudi povedal, da je poleg zadane naloge šel v vas in streljal na Črtomira. »Zadel nisi nikogar,« je suho pripomnil komisar Martin.

»A, a, a...«

»Nikogar, Črtomira in njegove pajdaše so videli včeraj v Grosupljem.«

»Za vse, kar si dobro opravil, ti pritiče pohvala,« komisar je nadaljeval s trdim glasom. »Prepričan sem, da boš za to, kar si ga polomil, prenesel tudi kazen.« Martin je vstal in odšel iz sobe, ne da bi Gašperju stisnil roko.

Proti večeru ga je poklical komisar. Prvič, od kar je prišel v partizane, je stopil zmeden pred Martina, ki mu je napravil pridigo.

»Gašper, poizvedovanje si dobro opravil. Svojo partijsko nalogo si pravilno pojmoval in tudi izvršil. Zagrešil pa si težko napako. Samostojno si

*

šel v Pristavljvo vas. Streljal si skozi okno, ne da bi pomislil na posledice. Tvoje življenje ni bilo tvoje življenje. Lahkomiselno si se izpostavljaval največji opasnosti in pozabil, da te je poslala brigada, kateri si bil dolžan prinesiti važna poročila. Gašper, si pomislil na to, da bi bili Nemci in domobranci zaradi tvoje nepremišljenosti — če jih morda že niso — lahko postrelili toliko in toliko naših? Gašper, razumem, da ti je zavrela kri. Toda član Partije je v prvi vrsti dolžan misliti na svojo nalogo, na posledice in na življenje tovarišev. Zato smo partijci in ne za to, da bo vsak na svojo pest streljal in ubijal. Si razumel?»

»Tovariš komisar, streljal sem na izdajalca,« je zajecel drugače tako odločen fant.

»Po čigavem ukazu, še nisi uvidel svoje napake? Član Partije mora po svojem preudarku pretehtati, kaj je in kaj ni prav. Črtomir izdaja že več kot leto dni. Nismo te poslali, da bi ubijal ponoči iz zasede izdajalca, potrebovali smo poročila, a je le malo manjkalo, da niso ostala s teboj vred v Pristavljvi vasi. Partija, ki vodi to težko borbo, ima višje in večje cilje, kakor da pobijamo v tem času enega ali drugega izdajalca.«

Gašper je sklonil glavo: »Razumem tovariš komisar.«

»Dobro Gašper, pričakoval sem tako. Kaznovan boš kot borec narodno-osvobodilne vojske in kakor sam veš. Posledica je tudi partijska kazen. Prepričan sem, da boš na kritični uri svojo napako pravilno priznal.«

»Bom tovariš komisar,« je s tihim glasom potrdil Gašper. Komisar Martin je videl, da se v fantu kuha in da se bori sam s seboj.

»No, Gašper, zdaj pojdi in premisli,« mu je dejal. »Daj roko.« Smeje mu jo je stisnil.

Drugi dan je bila pred zborom izrečena kazen. Na celici se je sam obtožil. Komisar Martin je sicer hitro spoznal, kako fanta peče kazen, a se je obenem čutil moškemu in jasnemu priznanju krivde.

Prepričan sem, da bi vsak zbor borcev obsodil takega komisarja, ki bi kot partijski funkcionar kaznoval tako iniciativnega borca, da je poleg dodeljene naloge hotel izvršiti še drugo nič manj važno nalogo in se je kot dosleden borec držal načela, lastnega vsem našim borcem — bij okupatorja in domače izdajalce, kjerkoli jih dobiš ali vidiš! Na stotine je primerov, ko so naše patrole, obveščevalci ter posamezni borci izvrševali iz svoje lastne pobude poleg zadanih jim nalog, še druge naloge. Naj navedem samo en tak primer, ki se je zgodil v vasi N, kjer je počivala četa štiridesetih

borcev. Spremljali so petnajst težko ranjenih borcev. Komandir je poslal borca in Pepeta v patrolo in jima naročil, da se morata čim bi zagledala večjo kolono Nemcev vrniti, da bi četa lahko pravočasno rešila ranjence. Ko sta bila pol ure stran iz vasi sta naletela na kolono Nemcev, ki je šla v koloni po dva in dva po spolzki poti proti zaraščeni gmajni, ki je ločila vas od polja.

Kolona je bila oddaljena samo še stopetdeset metrov. Skočila sta za košat leskov grm zraven poti. Ko pa je kolona Nemcev bila oddaljena od grma kakih 30 metrov sta vrgla vsak dve bombi proti Nemcem, pokleknila in začela hitro streljati s puško. Ko sta oddala vsak deset strelcev, sta sklonjena hitela ob grmovju nazaj v vas. Dva Nemca sta padla, ostali so se razvili v strelce in streljali z bacači in mitraljezi proti gmajni. Ko sta borca Martin in Pepe prišla v vas — je bila četa z ranjenci že izven nevarnosti. Borca sta bila pohvaljena v dnevnem povelju štaba brigade zaradi hrabrosti in iniciative.

Na stotine je bilo primerov hrabrih borcev in funkcionarjev, ko so bili partijsko in vojaško pohvaljeni, ker so poleg dobljenih nalog naredili še več. Premnogo borcev in funkcionarjev, ki so bili poslani za izvrševanje določenih nalog se ni nikoli več vrnilo iz svoje poti. Padli so v raznih zasedah pri bunkerjih ali prehodih čez ceste, poti in železnice. Italijanski in nemški fašisti so večkrat govorili o naši borbi: Varni nismo ne v mestih ne v vaseh, ne na cestah in poteh, ne v gozdu in grmovju. Povsod vas je polno, vaša zemlja je eno samo veliko bojišče, brez zaledja.

Naša Partija je vzgajala v naših narodih, borcih, aktivistih in vojaških funkcionarjih čut hrabrosti, iniciativnosti in mržnje proti okupatorju in domačim izdajalcem.

Pisatelji, katerim ni prav dobro poznano, kako so se dogajale prav značilnosti in posebnosti naše NOB v vojaških edinicah in na terenu, naj bi se o takih stvareh posvetovali z bivšimi borci, političnimi in vojaškimi funkcionarji, ki vse to poznajo. Značilnosti in posebnosti je nebroj in to tako v edinicah kot v različnih časih in krajih.

Ob čitanju Kozakove novele smo pričakovali, da bo komisar, ki je popolnoma po krivici kaznoval borca, na partijskem sestanku dobil opomin, oziroma, da bo sam priznal napako, ki jo je napravil iniciativnemu borcu: Tak dosleden zaključek bi dejansko moral biti v tej noveli, ne pa obratno. Vsak bivši borec, politični in vojaški funkcionar, ki je prebral to novelo in se bo spomnil raznih dogodkov iz zgodovinske vojne, se bo spomnil, kako so se politični in vojaški funkcionarji takemu borcu, ki mu ni uspelo likvidirati oboroženega nasprotnika, nasmehnili ter dejali:

»Glej, glej, ti Janez, da boš drugič bolje pomeril!«

Toliko o Kozakovi noveli »Gašper Osat«, kjer piše, da je bil partijsko kaznovan iniciativen in hraber borec.

NEKAJ MISLI O FILMU „BARBA ŽVANE“

MIRKO GROBLER

Naše ljudstvo z veseljem sprejema nove jugoslovanske filme, katerih število hitro raste. Z veseljem jih sprejema zato, ker so le-ti dokaz naše ustvarjalne moči, ker v teh filmih vidi naše ljudstvo samega sebe, svoje napore, herojsko borbo za narodno osvoboditev in izgradnjo socializma v naši domovini.

Mlada filmska proizvodnja v Jugoslaviji uspešno in s hitrimi koraki napreduje. Spričo ogromnega delovnega poleta, ki je zajel vse narode Jugoslavije na vseh področjih, se prav tako usposablja naša kinematografija za odgovorne naloge, ki jih ima v izgradnji socializma. Poleg velikega števila dokumentarnih filmov, mesečnikov, poučnih filmov, žurnalov, ki so vereni odraz naše stvarnosti, je naša kinematografija ustvarila že vrsto celovečernih umetniških filmov od »Slavice« pa do umetniškega filma »Priča o fabrici«.

Vsi ti filmi, ki smo jih do danes videli, po veliki večini prikazujejo našo še nedavno preteklost, veličino herojske borbe našega ljudstva za osvoboditev, za novo Jugoslavijo. Med te filme spada tudi umetniški film »Barba Žvane«.

Film je izdelal kolektiv Visoke filmske šole v Beogradu pod vodstvom njenega direktorja Vekoslava Afriča. S filmom »Barba Žvane« stopa Visoka filmska šola prvič pred naše ljudstvo in mu izroča svoje delo in trud v presojo. Kot prvo moramo ugotoviti dejstvo, da filmska umetnost pri nas

nima nobenih tradicij, da je ta veja umetnosti dobila svoje temelje šele za časa narodno-osvobodilne borbe. Prav gotovo mora biti to dejstvo eden izmed kriterijev presojanja naših filmov, ki pa po drugi strani nikakor ne sme iti na škodo objektivne in konstruktivne kritike.

Vsebina filma je povzeta po noveli istrskega književnika Gervaisa »Voli prihajajo«. Scenarij za film je napisal direktor Visoke filmske šole v Beogradu Vekoslav Afrič, ki je film tudi režiral z glavnim pomočnikom Vladimirjem Pogačičem.

Film prikazuje izsek borbe istrskega ljudstva za svobodo v dobi nemške ofenzive na Istro leta 1944. Zgodba se pričinja s prizorom, ko Nemci razbijejo vaško zborovanje in ob tej priliki pade tudi voditelj narodno-osvobodilnega pokreta komunist Stipe. Ta divjaški poseg Nemcev, ki vas blokirajo, vzpodbudi še večji odpor ljudstva do okupatorja. Narodno-osvobodilno gibanje se vedno bolj širi. Tako sklene ob neki priliki vaški Narodno-osvobodilni odbor, da priskoči na pomoč partizanski edinici, ki je v stiski za hrano s tem, da ji pošlje deset volov. Stari istrski kmet Barba Žvane dobi nalogo, da odpelje to živino iz Istre v Gorski Kotar partizanski edinici. Glavna vsebina filma je v tem, da prikaže kako Barba Žvane to nalogo izvrši.

Pri iskanju novih oblik in form, kako prikazati narodno-osvobodilno borbo, je omenjeni film zajet v povsem drugačni obliki, kot dosedanja filmi in osvetljuje narodno-osvobodilno gibanje z nove strani. V vseh naših filmih smo opazili težnjo scenaristov in režiserjev, prikazati v enem samem filmu ves razvoj in zmagoslaven zaključek naše borbe. Ta tendenca je povsem zgrešena, kar je dokazala tudi sama praksa. V filmu »Barba Žvane« vidimo, da se je scenarist in režiser temu delno izognil ter nam osvetlil samo en odlomek iz ogromne epopeje naših narodov. Popolnoma pravilno! Povsem pa tudi ta film ni opustil že običajne šablone v zaključku — ofenziva, nato osvoboditev. Šablona imenujem zaradi tega, ker je v tem filmu prikazana osvoboditev zgolj formalno (topovi, tanki, avioni). Brez dvoma je potrebno — še posebno danes, ko moramo na žalost še dokazovati, da je naša osvoboditev zasluga predvsem nas samih, naše KP in njenega vodstva s tovarišem Titom na čelu — da poudarjamo našo zmago, ki smo jo izvojevali predvsem z lastnimi silami, vendar v takšni formalni obliki tega ne dosežemo in tudi ta film ni dosegel.

Prav razveseljivo je dejstvo, da gledamo v tem filmu narodno-osvobodilno borbo z drugačne plati kot v prejšnjih filmih. V starem istrskem kmetu zaživi pred očmi še mnogo takih Barba Žvanov, ki ljubijo svojo domovino, ki so pripravljeni se boriti zanje in ki so pripravljeni žrtvovati vse za svobodo. Barba Žvane je lik naših preprostih ljudi, z zdravim humorjem, z velikim patriotskim čutom in voljo do življenja, z zaupanjem v lastne sile in sposobnosti, krojiti si življenje po svoji volji in sam odločati o svoji usodi.

Dasiravno je namen filma prikazati NOB bolj z veselim naglasom, ne bi smeli pozabiti na osrednjo vsebino NOB, t. j. neizprosno borbo proti okupatorju in domačim izdajalcem. Vse kaže, da je kolektiv ustvarjalcev v preveliki vnemi za šaljivi ton, posvetil premalo pažnje temu vprašanju, kajti, prizori partizanskih edinic, njihovo življenje in delo izpadejo bolj neresno. Razvidno pa je, da je avtor filma v prizoru, ko vesela istrska partizana nagovarjata komandanta edinice za akcijo, hotel prikazati NOV kot organizirano, trdno vojaško formacijo, ki ne vrši svojih akcij brezglavo in brez enotnega vodstva, vendar se mu v tej obliki ni posrečilo prepričati.

Če potegnemo črto med partizani in okupatorji, ne moremo opaziti med obema prave ostrine in razmerja. Prav zaradi ogromnih naporov in žrtev v NOB, ko si je bilo treba trdo priboriti vsako ped zemlje in, da smo imeli pred seboj dobro organiziranega in zagritenega sovražnika, izpadejo Nemci v filmu preveč »lahki«. Če vzamemo dva primera. Nemški vojak z očali že nekaj časa opazuje Žvaneta, ki se mu zdi sumljiv, kljub temu pa ga, ko Barba goni celo čredo volov, češ da jih žene na pašo, izpusti iz vasi. Prav tako ni povsem logičen beg Barba Žvane iz nemške postojanke, kajti Nemci bi ga prav lahko dohiteli. Tudi prizor, kako Žvane prepelje vole čez železnico ni jasen in logičen.

Brez dvoma glavni junak filma Žvane vse skozi navdušuje gledalca s svojo pristnostjo in humorjem, po drugi strani pa ponazarja trdno voljo vseh naših borcev, izvršiti zaupano nalogo za vsako ceno. Toliko o vsebini filma.

Pri sami igri in podajanju vlog moramo poudariti, da je lik Barba Žvane, ki ga uprizarja D. Felda precej dobro izdelan, še posebno, če vzamemo v obzir, da je igralec mlad in začetnik. Njegovi gibi in mimika dobro izražajo

notranjo atmosfero in občutja in je njegova igra povsem prepričljiva. Sem in tja mu uide kak mladosten gib, kar pa bistveno ne vpliva na prepričljivost. K uspehu prispeva dobro izdelana maska. Tov. D. Felda je pokazal v tej vlogi dosti invencije in talenta, kar kaže, da se bo razvil v kvalitetnega igralca. Prav tako so prepričljivi prizori zabave v nemški postojanki ter so posebno vlogi lahkoživke in nemškega oficirja dobro prednašani. V tej epizodi začitimo majhen zapletljaj, ki vzbudi v gledalcu vprašanje, ali nima mogoče ta lahkoživka namena rešiti Barba Žvane? Ta zapletljaj bi režiser lahko še bolj izkoristil in potenciral notranjo napetost filma.

Slabši so primeri, ki se odigravajo med komisarjem partizanske edinice in malim partizankom, ki niso pristni. Tudi komandant edinice ne predstavlja lika naših komandantov, kateri so izhajali predvsem iz vrst preprostih delavcev in kmetov ter je isti v filmu še najmanj prepričljiv. Na splošno je opaziti, da mladim dijakom Visoke filmske šole razen D. Felde in mogoče še katerega drugega, manj ležijo vloge preprostih ljudi, kar je bilo opaziti tudi v prizorih, ko zaseda vaški Narodno osvobodilni odbor ob priliki osvoboditve. Scena, ki prikazuje mater partizanko (Ženo Stipeta, ki so ga ustrelili Nemci), ko poje uspavanko svojemu sinu, je malo idealizirana. Po filmski obdelavi je borba ob progi med partizani in Nemci nejasna in si gledalec ob njej ne more ustvariti pravega vtisa.

Film prikazuje nekaj prisrčnih momentov, ki se brez dvoma gledalcu vtisnejo v spomin. Samo prizor iz pohoda »partizanske kolone«, ko gledamo kako Žvane teši svojo lakoto, takoj pa vidimo njegovo »edinico«, ki vsa prežvekuje in melje, kakor tudi »kolona« v spanju ustvari pri gledalcu toplo občutje. Prav duhovit je prizor v začetku filma, ko Nemci zasačijo Barba Žvano za vogalom hiše, kjer se muči, da odpelje osla.

Vse priznanje moramo dati snematelju filma, ki je ustvaril enotno, harmonično sliko, katera v precejšnji meri prispeva h kvaliteti filma.

V sami montaži filma motijo nekateri dolgi prizori, predvsem pohod Barba Žvane z volmi, ki so vsekakor predolgi in zavirajo dinamiko filma. Naposled moramo omeniti še to, da so se kostumi nastopajočih, posebno partizanov izmed vseh dosedanjih filmov, še najbolj približali stvarnosti, posebno v primerjavi s filmom »Zastava«.

Mladi filmski delavci Visoke filmske šole so se kljub pomanjkljivostim in napakam s svojim prvim filmom dostojno predstavili naši publiki. Tudi ta film nam ponovno dokazuje, da smo sposobni ustvarjati na področju filmske umetnosti in da bodo naši filmi nekoč lahko tudi v zunanjem svetu dokazovali pravilnost naše poti v preteklosti in sedanjosti.

ZBIRANJE PODATKOV O ŽRTVAH NARODNO OSVOBODILNE VOJNE

E. TURNHER

Zveza borcev NOV Jugoslavije si je zadala svojo prvo nalogo v letu 1950 izvesti zbiranje podatkov o žrtvah narodno-osvobodilne borbe. Namen te akcije je zbrati podatke vseh žrtev v »Spominskih knjigah«, katere bodo hranjene na okrajnih in mestnih odborih v večen in hvaležen spomin.

Sestava spiskov o žrtvah minule vojne je bila ena prvih dolžnosti naše ljudske oblasti, ki je tudi poskrbela, da so bili po socialni plati preskrbljeni starši oziroma svojci teh žrtev. Vendar do sedaj še nimamo točnih seznamov vseh žrtev, iz katerih bi bila razvidna njihova junaška dejanja, njihovo socialno poreklo in drugo, ki bi nam dajali točno sliko o materialni in duhovni podlagi ter gibalih, ki so bila odločilna za vsenarodni odpor, ki je nujno zahteval množico junaških žrtev.

Akcija zbiranja podatkov je določena za vso državo hkrati in je nedvomno največje delo Zveze borcev NOV Jugoslavije od njene ustanovitve dalje. To delo, čeprav bi ga bilo treba opraviti pred časom, prihaja šele sedaj do realizacije, ker ga prej iz tehničnih razlogov nikakor ni bilo mogoče uspešno izvršiti. Taka razsežna in temeljita akcija zahteva velik administrativen aparat, kakršnega more Zveza šele sedaj staviti na razpolago, ko je njeno organizacijsko delo do kraja izpeljano v sleherni temeljni organizaciji.

Ta velika in plemenita naloga bo nujno terjala sodelovanje vseh množičnih organizacij. Ker bo zbiranje podatkov le enkratno, je nujno razumljivo, da bo moralo biti opravljeno z vso temeljitostjo in vestnostjo. Zato pomoč množičnih organizacij pri zbiranju podatkov ne bo mogla biti opravljena zgolj z dirigiranjem zastopnika posamezne masovne organizacije v zbirno komisijo, temveč dejanskega sodelovanja vseh članov. Potrebni bodo propagandisti, ki bodo pojasnjevali pomen zbiranja teh podatkov ter sproti poročali o poteku te akcije v posameznih krajih. V komisijah ne smemo pogršati članov statističnih uradov, ki bodo s svojimi izkušnjami skrbeli za pregledno in redno delo. Potrebno pomoč in sodelovanje pa je pričakovati tudi iz naše junaške vojske, v kateri je množica udeležencev osvobodilne vojne, ki so bili dejanska priča velikih junaških dejanj in žrtev ter morajo zato dati komisijam kar najbolj dragocene podatke.

Poudariti moramo, da pri akciji ne gre za popis števila žrtev NOB, tovrstni spiski že obstojajo, naloga akcije je, sestaviti o

teh žrtvah, ki bodo nad vse važni za točen prikaz zgodovine osvobodilne vojne, iz katere bomo zbrali socialna in duhovna gibanja družbenih slojev, ki so s tolikim naporom in žrtvami pripomogli k uničenju fašističnih zavojevalcev in do naše popolne svobode.

Akcija zbiranja podatkov o žrtvah NOV zadeva tudi odgovornost Zveze borcev pred zgodovino. Temeljiti podatki, z akcijo zbrani, bodo samo enkratni. Razumljivo je, da utegne po daljšem razdobju, odmaknjenim od velikih dejanj, obledeti spomin prenekaterih priče ali celo z njeno smrtjo zapasti pozabi. Zato ni odveč ponovno poudariti vso skrb posameznika in organizacij, ki bodo sodelovale pri popisih, da svoje delo opravijo s skrbjo in zavestjo odgovornosti, kakršne so dolžne spričo žrtev samih in svetlih ciljev, za katere so se žrtvovale.

Zbiranje podatkov o žrtvah NOV je določeno po vsej državi od 15. januarja do 15. februarja in je za Slovenijo organizirano tako, da bodo v prvi polovici opravljena vsa tehnična dela in priprave, popis oziroma zbiranje podatkov samih pa v drugi polovici. Organizacijski aparat je v glavnem sestavljen. Postavljena je komisija pri Glavnem odboru ter oblastne, okrajne in krajevne komisije. Slednji so zadolženi, da sestavijo čimprej ekipe, ki bodo neposredno izvajale popis.

Zaradi gibčnosti aparata je torišče dela določeno okrajnim komisijam, ki lahko navodila republiške in oblastnih komisij najhitreje posredujejo krajevnim komisijam in ekipam. Za brezplačno izpeljavo akcije imamo seminarje, na katerih republiški in oblastni inštruktorji sodelujoče temeljito seznanijo z delom tako, da bo mogoče s prvim februarjem ali še prej pričeti s popisom po vsej Sloveniji.

Akcija zbiranja podatkov o žrtvah NOV naj ne bo le naša pietetna dolžnost temveč delo, ki zadeva slehernega zavednega državljana. Z njo bo opravljeno veliko zgodovinsko delo, s katerim bo na neovržen način prikazan in poudarjen naš delež pri osvoboditvi sveta od zverskega fašizma. To bo hkrati dokaz dejstev zoper izmišljotine, laži, pretvarjanja in ponarejanja zgodovine, klevetanja zoper naše državno in partijsko vodstvo, zoper vsa ta grda sredstva, s katerimi se informburojevci brezupno zaletavajo v nas, da bi zavrli nenehni napredek in socializacijo Federativne ljudske republike Jugoslavije.

NAVODILO

komisijam za zbiranje podatkov o vojnih žrtvah

NAMEN IN ZNAČAJ

Zveza borcev NOB bo po vsej državi zbiral podatke o vojnih žrtvah od 15. januarja do 15. februarja 1950 leta.

Namen te akcije je, da se zbere material, na podlagi katerega bi izdelali spominske knjige o žrtvah, ki so jih naši narodi doprinesli v drugi svetovni vojni. S to akcijo se bo še bolj poživilo med širokimi ljudskimi sloji spominjanje na slavne dni naše NOB in na številne borce, ki so v tej borbi žrtvovali svoje življenje. S to akcijo bomo dali še enkrat na viden način priznanje vsem žrtvam vojne in omogočili, da bodo ljudje ohranili trajen spomin nanje.

V tej akciji zbrani podatki bodo pripomogli organizacijam Zveze borcev in ljudskim oblastem, da bodo lahko še bolje poskrbele za družine vojnih žrtev.

O KOM BOMO ZBIRALI PODATKE

S to akcijo bomo zbrali podatke o ljudskih žrtvah, ki so padle v drugi svetovni vojni.

Za vojno žrtev bomo smatrali vsakega državljana Jugoslavije, ki je med preteklo vojno od 6. aprila 1941 do 10. maja 1945 izgubil življenje zaradi vojnih dogodkov in okoliščin, najsi bo to v državi ali izven nje, v kolikor seveda takšen človek ni bil na strani okupatorja ali domačih izdajalcev.

Iz tega sledi, da lahko smatramo za vojne žrtve samo tiste državljane, ki so izgubili življenje, ki so postali vojne žrtve v času od 6. aprila 1941 do 10. maja 1945. Pri tem je popolnoma vseeno ali je žrtev padla v naši državi ali izven nje, kakor tudi to, na kakšen način je državljan umrl: padel v borbi, ubit od okupatorja ali domačih izdajalcev, umrl zaradi ran, pretepanja ali stradanja ali na kakršen koli drugi način, zaradi bombardiranja, ker je zmrznil, zgorel ali izginil brez sledu v ujetniških in koncentracijskih taboriščih, v pregnanstvu, na prisilnem delu, na begu in podobno.

Poglavitno je, da je dotičnik umrl za posledicami vojne ali okoliščin, ki jih je povzročila vojna.

Tisti torej, ki so umrli med vojno naravne smrti, ne pridejo v poštev pri tej akciji.

Izjemoma bomo popisali kot vojne žrtve tudi tiste, ki so umrli po 10. maju 1945, če je bila smrt neposredna posledica ran, zadobljenih v vojni (n. pr. nekdo je bil ranjen pred 10. majem 1945, pa je v bolnišnici za posledicami teh ran umrl po 10. maju 1945) ali pa če je postal žrtev zaostalih min in bomb, četniško-ustaških banditov in podobnega.

Važno je tudi to, da niso bili na sovražni strani, na strani okupatorja ali domačih izdajalcev.

Vsi tisti, ki so izgubili življenje v teku narodnoosvobodilne vojne na strani okupatorja ali domačih izdajalcev na tak ali tak način (kot borci, pomagači, simpatizerji), se ne smatrajo za vojne žrtve.

Vendar vprašanja, ali neka oseba ustreza vsem tem pogojem ali ne, ne smemo reševati po enem kopitu, marveč za vsako posebej in konkretno. Saj vemo, da je bilo tudi v vrstah sovražnih vojnih in drugih formacij, med prisilno mobiliziranimi, mnogo pristašev in simpatizerjev narodno-osvobodilne vojske.

Kadar obstoji dvom, ali bi o nekem zbrali podatke ali ne, je bolje, da tako žrtev popišemo, kakor pa, da se jo prezre. Poznejše pregledovanje materiala bo takšna vprašanja razčistilo.

ORGANI ZA ZBIRANJE PODATKOV

To akcijo izvaja Glavni odbor Zveze borcev NOB po posebnih komisijah za zbiranje podatkov o vojnih žrtvah, ki jih nalašč zaradi tega ustanovimo pri organih Zveze. To so državne, oblastne, okrajne, mestne in rajonske komisije.

Vse te komisije vodijo ustrežajoči odbori Zveze borcev NOB in jih sestavljajo predstavniki oblasti in množičnih organizacij.

Težišče akcije je na okrajnih in krajevnih komisijah.

Okrajne in mestne komisije imajo nalogo, da pomagajo formirati krajevne komisije, da razdele obrazce in navodila, da prirede seminarje za popisne skupine in člane krajevnih komisij, da pomagajo krajevnim komisijam

pri njihovem delu in organizaciji akcije, da izvrše vsestranske politične priprave za to akcijo, da se o njenem namenu in značaju pouče ljudske množice, posebno pa člani Zveze borcev, da nadzirajo potek akcije in vodijo evidenco itd.

Dolžnost krajevnih komisij je, da sestavijo popisne skupine, da določijo popisna področja, da na najpripravniji način obrazložijo ljudstvu namen in značaj te akcije in da ga zanjo pripravijo, da vsaki popisni skupini dajo dovolj obrazcev in navodil, da kontrolirajo delo teh skupin in da jim pomagajo pri delu, da uvedejo evidenco med akcijo itd., skratka, da ukrenejo vse, kar je v njihovi moči, da bi bila na dotičnem področju akcija izvedena v določenem času s popolnim uspehom.

V teku vse akcije naj bo določen prostor, kjer bo ob določenem času vsak dan dežurni član, ki bo vzdrževal zvezo s skupinami na terenu in dajal potrebna pojasnila državljanom, ki iz kakršnih koli razlogov niso mogli dati potrebnih podatkov doma. V takšnih primerih bodo ljudje lahko dali podatke o vojnih žrtvah tudi v pisarni komisije.

DOLOČANJE SKUPIN ZA ZBIRANJE PODATKOV

Podatke o vojnih žrtvah bodo zbiral skupine, sestavljene iz treh članov. Krajevne komisije se bodo pobrigale, da pridejo v te skupine preizkušeni člani Zveze borcev NOB, v neobhodnih primerih pa tudi takšni člani množičnih organizacij (LMS, AFŽ, OF), ki uživajo ugled.

Skupine naj ne menjajo svojih članov, dokler popisi žrtev vojne niso gotovi.

Najbolje bo, če bo en član komisije izpolnjeval obrazce, drugi vodil zapisnik o žrtvah, za katere so obrazci že izpolnjeni, tretji član pa zapisoval družine in posameznike, pri katerih ob prvem obisku niso mogli dobiti podatkov v celoti, pa jih bo treba še enkrat obiskati. Natančno izpolnjevanje teh nalog je posebno važno po mestih. Prvi spisek skupin bo treba oddati skupaj z izpolnjenimi obrazci, a drugega obdrži skupina, da bi se po istem redu lahko ponovno pozanimala za podatke in jih po potrebi izpopolnjevala. Zato drugi izvod obdrži skupina zase.

Število popisnih skupin je odvisno od velikosti popisnega področja, odnosno števila prebivalcev, ali bolje števila vojnih žrtev na tem področju. Treba je namreč določiti toliko skupin, kolikor jih je potrebnih, da bo v predvidenem roku akcija uspešno izvedena na vsem področju.

Če krajevna komisija sprevidi, da bo treba na njenem območju za to akcijo več popisnih skupin, naj razdeli svoje območje na ustrežajoče število popisnih področij.

POPISNA PODROČJA

Popisno področje je določeno vselej samo za eno popisno skupino.

Meje popisnega področja je treba določiti tako, da nobena hiša pri akciji ne bo izpuščena, niti zajeta od dveh popisnih komisij hkrati.

Popisne komisije morajo natančno poznati meje svojega popisnega področja.

Popisni rajoni ni, da bi morali biti enako veliki ne po velikosti teritorija, ne po številu hiš oziroma prebivalcev. Njihovo velikost določi predvidena mestna komisija po tem, koliko bo na področju dela (t. j. po tem, koliko vojnih žrtev bo treba popisati) in po tem, kakšno je naselje.

Popisna področja naj bodo čim manjša, da bodo popisne skupine lahko vestno izvršile svojo nalogo.

DOLŽNOSTI ČLANOV POPISNIH SKUPIN

Popisne skupine delajo kolektivno. Obiskati morajo vsa stanovanja na svojem področju in zbrati podatke o vseh vojnih žrtvah.

Če je mogoče, je treba dati popisnim skupinam že kar spiske žrtev s tistega področja in druge podatke, da bi jim olajšali delo zlasti pri iskanju žrtev in pri odločanju, ali je dotični res vojna žrtev v smislu teh načel.

Skupine morajo najvestneje zbrati podatke o vsaki vojni žrtvi in jih vpisati v obrazec z lastno roko ob prisotnosti oseb, ki dajejo podatke.

KDO DAJE PODATKE

Ker je namen te akcije, da se zberejo podatki o vseh vojnih žrtvah in naj bi ti podatki služili okrajnim organom Zveze borcev NOB, je najbolje,

da se podatke zbere na področju okraja, ki mu je dotična žrtev pripadala. Vselej pa to ni mogoče. Zaradi uničenja celih naselij med vojno, zaradi preselitve prebivalstva med vojno (begunci, razseljenci itd.) in po vojni (kolonizacija) je danes težko najti podatke o vojnih žrtvah v kraju samem, ker tam ni več ljudi, ki bi lahko dali te podatke. Zato je treba zapisati podatke o vojnih žrtvah povsod tam, kjer naletimo na ljudi, ki bi lahko izpovedali najpodrobnejše reči o žrtvah iz svojega kraja.

Pri takšnem načinu zbiranja podatkov bi se pa lahko zgodilo, da bi dobili podatke za eno in isto žrtev od več ljudi in bi o isti žrtvi bilo izpolnjenih več obrazcev.

Zato je treba zbirati podatke o vojnih žrtvah po določenem redu in po prednosti.

Prvenstveno je treba zbirati podatke o žrtvi na istem področju, kjer je umrl živel, če bi se našel kdor koli v tistem kraju, ki bi te podatke mogel dati.

Ker je ponavadi na enem področju več ljudi, ki bi mogli dati podatke o isti žrtvi, je treba zbirati podatke po temle redu: od žene ali moža, če teh ni, potem od starišev; če tudi teh ni, od bratov in sester ali sinov in hčera če tudi teh ni, pa od ostalih sorodnikov. Če v kraju ni nobenih sorodnikov, zberemo podatke pri znancih ali pri komer koli, ki jih lahko da.

Ljudje izven okrajnega področja bodo vedeli predvsem, ali ima dotična žrtev v svojem kraju kake sorodnike, ki bi vedeli kaj več podrobnosti o njej. V takšnem primeru ti ljudje ne bodo dajali podatkov o žrtvi, marveč se bodo popisovalci obrnili na sorodnike. Samo če žrtev nima nobenih sorodnikov več, bomo vzeli podatke pri tem človeku izven domačega okraja.

Če obstoji dvom, da žrtve v domačem kraju ne bo mogel nihče vpisati, je bolje, napisati podatke v tem kraju, da nam žrtev ne uide iz evidence. Pri urejevanju materiala se bo zbralo iz večjih popisov o isti žrtvi podatke za končni skupni obrazec.

ČAS POPISA

Republiška popisna komisija določi v okrilju roka predpisanega za to akcijo, na svojem področju datum začetka in datum zaključka kampanje na terenu.

OBRAZEC

Za zbiranje podatkov o vojnih žrtvah je treba uporabljati poseben obrazec, ki ga je predpisal Glavni odbor Zveze borcev NOB in ki nosi naslov »Podatki o padlih, ubitih ali izginulih državljanih na ozemlju FLRJ v teku druge svetovne vojne«.

Za vsako vojno žrtev je treba izpolniti obrazec v dveh izvodih.

KAKO BOMO IZOLNJEVALI OBRAZCE

1. Rubrika: Če niso znani natančni podatki o starosti, je treba napisati vsaj približno.

2. Rubrika: Napisati ime kraja in okraja, kjer je žrtev živela zadnji čas pred vojno, za otroke pa, ki so se rodili po 6. aprilu 1941, ime kraja in okraja, kjer so pred vojno živeli stariši. N. pr.: »Do 6. aprila 1945 živel v Drvnu, okraj Gračac«, ali »Bil v taborišču španskih prostovoljcev Verne na Francoskem, od 15. avg. 1941 do vstopa v NOV v Dolnji Trnjava, okraj Bijeljina — živel kot ilegalec — ali do 6. aprila 1941 živela v Markušici, okraj Osijek« in podobno.

3. Rubrika: Vpisati n. pr.: »23. junija 1941 so ga Nemci v Beogradu prijeli kot talca, ga odvedli na Banjico, kjer je bil do smrti, nič ni priznal«, ali »Nemci so ga ujeli 14. aprila 1942 na Romaniji in ga odvedli v ujetništvo v Dachau, kjer je bil do smrti, ni sodeloval v akcijah NOP-a v taborišču«, ali »28. februarja 1942 so ranjenega ujeli četniki na Maleševcih na Majevici, ga predali Nemcem v Brčkem, kjer je ostal 3 mesece, nakar so ga poslali v taborišče Mauthausen, kjer je bil do smrti, dobro se je držal«, ali »odveden avgusta 1942 s Kozare v taborišče Jasenovac, kjer je ostal do smrti, hrabro se je držal.« in podobno.

4. Rubrika: Vpisati n. pr. »Padel 28. aprila 1942 v borbi s četniki v Brezincih na Ozrenu,« ali »Ustreljen na Banjici 2. maja 1942«, ali »V

sedmi ofenzivi živa sežgana v Šekovičih pri Vlasenici«, ali »Ubit v taborišču Nova Gradiška, ko je poizkušal zbežati 10. junija 1942«, ali »Izginil v peti ofenzivi na Sutjeski«, ali »Izginil pri bombardiranju Beograda 6. aprila leta 1941« in podobno.

5. Rubrika: Vpisati n. pr. »15. avgusta 1941 stopil v partizanski odred »Zvezda«, bil v šesti proletarski vzhodno-bosanski in sedmi majeviški brigadi — delegat voda, komisar čete, komandir čete, komandant bataljona, komandant brigade, major JA. Član KPJ od decembra 1941, sekretar četne celice« in podobno.

6. Rubrika: Vpisati n. pr. »Ni bil« ali »Bil je v domobranski 146. bojni od marca 1942 in potem 20. septembra 1943 prešel v NOV, kjer je bil do smrti«, ali »Bil je četnik od avgusta do decembra 1941, potem partizan Romanijskega partizanskega odreda do smrti« in podobno.

7. Rubrika: »Pohvaljen pred četnim zborom I. čete, II. bataljona I. Proleterske brigade februarja 1942 za hrabrost, pohvaljen štirikrat 1943. leta in nagrajen z brzostrelko po štabu XVI. Vojvodžanske divizije za hrabrost in dobro komandiranje, 1944. leta odlikovan s Partizansko zvezdo III. reda, Medaljo za zasluge za narod I. reda, Medaljo za hrabrost 1947. leta in podobno.

Če pri popisovanju ni mogoče zbrati vseh podatkov, je treba vpisati samo razpoložljive in obrazec morda naknadno izpolniti.

Vsak izpolnjeni obrazec morajo podpisati člani popisne skupine in potrditi organizacija Zveze borcev, ki je zbirala podatke. Napisati je treba tudi datum, kdaj so bili podatki zbrani.

Glavo obrazca (kvadrate nad rubrikami) je pustiti prazne, ker bodo vanje pozneje vpisani znaki za klasifikacijo, ki bo naknadno izvedena.

EVIDENCA MED POPISOM

Da bi se lahko vsak trenutek ugotovilo, kako poteka akcija, je treba organizirati čimboljšo evidenco.

Popisne skupine morajo vsak dan dati krajevnim komisijam kratko poročilo, koliko vojnih žrtv so že vpisale in koliko jih imajo še vpisati na svojem področju (izraženo v odstotkih ali številu). Poročati morajo tudi o drugih važnih momentih.

Krajevne komisije bodo poslale okrajnim komisijam dvodnevna poročila iste vsebine, ko bodo zbrale podatke krajevnih popisnih komisij in izračunale število in odstotek za vse svoje področje.

V istih rokih in na isti način bodo pošiljale okrajne komisije svoja poročila oblastnim, te pa republiškim komisijam.

Preden začetne akcije, bodo krajevne komisije poročale okrajnim komisijam o izvršenih pripravah, številu popisnih skupin in približnem številu žrtv s svojega področja.

V teku akcije naj krajevne komisije nadzirajo delo popisnih skupin po svojih članih ali po posebnih kontrolorjih.

KONTROLA

Prav tako je treba organizirati tudi kontrolo nad podatki. Na množičnih sestankih je treba razčistiti sporne podatke, ki so bili vnešeni v obrazce (če je morda nekdo nepravilno vpisan kot vojna žrtev, če so vpisani podatki točni, če je morda kdo pomotoma izpuščen) in po končani akciji prekontrolirati zbrani material, da se ugotovi, ali so obrazci izpolnjeni natančno po danih navodilih.

ČUVANJE IN DOSTAVA MATERIALA

Glavni odbor Zveze borcev bo izdal naknadna navodila osebno predsednikom in sekretarjem, kako bo treba obdelati in uporabljati material, ki bo zbran s to akcijo.

Zveza borcev
Narodnoosvobodilne vojne
Glavni odbor

B O R E C

ORGAN REPUBLIŠKEGA ODBORA ZVEZE BORCEV
NARODNO OSVOBODILNE BORBE SLOVENIJE

LETNIK II * FEBRUAR 1950 * ŠTEV. 2

K ZGODOVINI POHORSKEGA BATALJONA

METOD MIKUŽ

O Pohorskem bataljonu in njegovi usodi je bilo doslej že dokaj napisanega. Vse to ima brez dvoma neko določeno vrednost in so hvalevredni poizkusi osvetlili zgodovino gotovo da najbolj nesrečnega bataljona naše NOV. Razumljivo je, da vsi ti zapiski slone le na izpovedih in pripovedovanju posrednih prič, predvsem partizanov, ki so bili temu bataljonu najbližji, dalje pohorskih kmetov in gozdnih delavcev, ki so le od daleč spremljali dogodke usodnega dneva ali pomagali spravljati v dolino mrtve partizane in Nemce. Neposredne partizanske priče pohorske tragedije, izvzemši ene same — če seveda smemo verjeti generalu Rösenerju —, ni! Zato prihajajo kot neposredne priče v poštev le Nemci, ki so ta bataljon napadali in uničili in seveda tudi tisti partizan, ki je bil po Rösenerjevem zagotavljanju ujet in če je ostal še živ. Zato so velike važnosti prav vsi nemški uradni zapisi, ki omenjajo borbo s Pohorskim bataljonom.

Splošno se je doslej pisalo, da je bila usodna borba na Pohorju dne 7. januarja 1943. Datum izvira verjetno iz uradnega Raporta IV. operativne zone od 12. aprila 1943, ki še dobre tri mesece po borbi na Pohorju ne ve ničesar o usodi Pohorskega bataljona in poudarja le to, kar so povedali pohorski prebivalci in datum borbe 7. 1. 1943. Vsa nemška poročila in to uradna, pišejo, da je bila borba na Pohorju 8. januarja 1943. Na prvi pogled je to sicer malenkost — gre le za en dan razlike — toda, dokler bo zgodovina obstojala kot znanost, se bo pač posluževala letnic, dnevov in mesecev in to točnih. Od nemških uradnih virov za datum 8. 1. 1943. bi na tem mestu za enkrat omenil le Rösenerjevo poročilo, ki ga je izdal prav 8. januarja 1943, dalje njegovo poročilo od 18. I. 1943, ki ponovno omenja 8. januar 1943 kot dan uničevanja Pohorskega bataljona, situacijsko poročilo štajerskega Heimatbunda iz Celja od 17. I. 1943, poročilo pokopališke uprave v Celju z dne 11. 1. 1943, iz katerega izvemo, da je bilo v Celju pokopanih 14 policistov in dva slovenska vermana, ki so padli 8. 1. 1943 na Pohorju v borbi s Pohorskim bataljonom in končno sam Einsatzbefehl šte. 106 od 6. 1. 1943 o napadu na Pohorski bataljon, v katerem je med drugim rečeno, naj se za hajko določene edinice odpravijo iz svojih postojank 7. januarja, borbeno stanje na Pohorju pa se začne 8. januarja 1943 od 6.30 zjutraj dalje. Iz povedanega sledi, da moramo triurno (po nemških virih) ali peturno (po partizanskih virih) borbo na Pohorju postaviti pravilno na 8. januar 1943.

Partizanska poročila o nesreči na Pohorju dolgo časa niso bila jasna. V Raportu IV. operativne zone Glavnemu poveljstvu od 19. 1. 1943 je zapisano: »S Pohorja se slišijo razne govorice. Ene pravijo o porazu našega bataljona, druge se pa trdovratno širijo, da so naši osvobodili 400 ruskih ujetnikov. Kaj je na stvari, še ne vemo. Tov. Stane je zaradi tega zopet krenil na pot.« Komandant zone je res ponovno odpotoval z Moravškega —

kjer je bil takrat štab zone — na Pohorje, od koder piše 20. marca tov. Petru Skali: »Zveze s Pohorskim bataljonom še vedno ni. Kaj je z njim, konkretnega še ne vem. Bil sem tudi v logorju, kjer so se vršile borbe in ugotovil, da so bile res težke. Borba je trajala pet ur. Logor je bil v resnici prava trdnjava. Po mojem mnenju niso mogle biti tako težke žrtve kot se o njih govori.«

Dobre tri mesece po nesreči sporoča 12. aprila štab zone Glavnemu poveljstvu še vedno nedoločeno: »Tov. Stane na Pohorju ni našel nobenih sledi za partizani zimskega taborišča... Vendar verjetno ni bilo toliko izgub kot trdijo Nemci, ker je teren za prebijanje obročev zelo ugoden... Izjave delavcev so zelo različne, deloma očitvidno zlagane (n. pr. da je peljal v dolino 28 mrtvih partizank, v bataljonu pa jih je bilo komaj 10). Govore o desetih, o tridesetih in celo o osemdesetih padlih (kolikor jih je bilo v taborišču). Neki kmet trdi, da je bilo po tej borbi pri njem okrog 40 izmučenih in sestradanih partizanov, ki so pravili, da gredo v toplejše kraje. Neki kmet je pravil, da je bil pri njem komisar Rado, ki je pravil, da gredo na Gorenjsko...«

Tri mesece po nesreči štab zone še ne ve ničesar določenega, komandant Stane nekje na Pohorju. Ker je na tistem kraju, kjer naj bi se po Stanetovem mnenju zakonspiriral rešeni del bataljona, ležal še sneg, jih Stane ne išče in tako ostane le še upanje. Zelo zanimive so izjave pohorskih ljudi. Nekaj teh izjav o »izmučenih in sestradanih partizanih« gre brez dvoma na račun globokega prepričanja pohorskih ljudi, da njihov bataljon še živi, nekaj pa na račun nemške policijske oziroma gestapovske prevare, ko so preoblečeni v partizane kot ostanki »Pohorskega bataljona« pri kmetih iskali zveze in vpraševali za partizanske edinice. Prav na take bi kmalu naletel tudi tov. Stane. V Raportu od 12. aprila beremo: »Tov. Stane je dvakrat iskal pohorski bataljon, ali vsaj posamezne partizane tega bataljona. Pri tem bi se skoraj pripetilo, da bi se našel s tajnimi policisti (okrog 150 Nemcev in Slovencev), ki so preoblečeni v partizane in pod firmo Pohorskega bataljona iskali njega. Tov. Stane se je hotel z njimi sestati, pa so ga kmetje pravočasno opozorili, da so ti »partizani« skrajno sumljivi. Pri rekviriranju hrane so se sklicevali na Staneta in zahtevali z njim zvezo. Kmetje so sicer Staneta poiskali, vendar ne zato, da bi ga izdali, temveč da so ga opozorili na nevarnost in dobili navodila, kako naj se vedejo.«

Koliko je štel Pohorski bataljon? Zadnje naše uradno poročilo o njegovem številčnem stanju je datirano že dva dni po nesreči, ko štab zone 10. I. 1943 sporoča Glavnemu poveljstvu, da se je komandant Stane vrnil s Pohorja, kjer je našel bataljon v najlepšem redu, preskrbljenega s hrano za pet mesecev, in da je štel 80 partizanov, med njimi 11 tovarišic, ki so sestavljale posebni ženski vod s komandirjem tovarišico Kato na čelu. Iz že napisanih člankov o tem bataljonu vemo, da je bilo le nekaj

tovarišev ob času nesreče odsotnih in so se tako rešili. Vsi ostali tovariši in tovarišice so junaško padli. Preboj obroča ni bil izvršen, kot je tako dolgo upal prav komandant Stane.

Kaj pravijo nemški viri? Situacijsko poročilo štajerskega Heimatbunda v Celju pravi, da je padlo 81 partizanov (med njimi 7 partizank) po triurni borbi in da je enega partizana »sestrelil z drevesa sam Bundesführer Steindl«. Rösener pa trdi, da jih je padlo 64 in da je bil en partizan ujet. Nemška poročila se torej ne ujemajo in prav sedanja akcija o zbiranju podatkov padlih partizanov bo lahko tukaj v veliki meri pripomogla k ugotovitvi števila padlih tovarišev in tovarišic Pohorskega bataljona. O nemških izgubah piše Rösener: 16 mrtvih in 26 ranjenih policistov, en mrtev in dva ranjena vojaka in 2 mrtva in 2 ranjena od vermanšafta. Kot že rečeno, so bili policisti in dva vermana-Slovenca (Alojzij Ramšak in Ernest Breznik) pokopani v Celju.

Oglejmo si še Einsatzbefehl št. 106, katerega je za hajko proti bataljonu izdal 6. 1. 1943 v Mariboru Befelshaber der Ordnungspolizei, generalmajor Lurker. Po Rösenerjevem poročilu od 18. 1. 1943. je Pohorski bataljon izvršil od začetka septembra 1942 nič več in nič manj kot 105 akcij, od teh šest večjih sabotaž na železnici in industriji in preko 330 likvidacij. Tako nevarni in aktivni partizanski edinici, oddaljeni komaj 20 km od Maribora, so Nemci posvetili posebno pozornost, dvomim pa v resničnost pred kratkim zapisanega stavka v »Tovarišu«, da je dal ukaz za uničenje bataljona sam Hitler. Če je seveda to res, naj pisec članka v »Tovarišu« v interesu točne zgodovine Pohorskega bataljona objavi ono Hitlerjevo zapoved, odnosno vse tiste okoliščine, ki bi kakor koli kazale na poseg samega Berlina v usodo Pohorskega bataljona. Prav tako, in to sigurno, ne drži, da bi bataljon napadali SS oddelki, pač pa varnostna policija, žandarmerija in vermanšaft, od redne vojske pa ena četa alpskih lovcev 138. regimenta. Razumljivo je, da so bili pri napadu navzoči tudi gestapovci, vendar, kot vse kaže, to pot niso šli aktivno v žerjavico po kostanj.

Iz nabranih poročil nemške obveščevalne službe je general Lurker podal v omenjenem povelju sledečo sliko: »Na področju severnovzhodno in jugozahodno od Velikega vrha (1347) je ugotovljena povečana partizanska delavnost. Po soglasnih poročilih je izhodiščna baza vseh njihovih zločinskih dejanj Veliki vrh. Naše izvidniške patrole so sledile delu te bande, v moči do 30 mož preko Lukanje in Osankrce do jezera, ležečega pri koti 1171. Verjetno se zadržuje banda s svojo glavnino na zapadnih obronkih Velikega vrha. Stopinje na snegu so bile, zlasti na

čistinah z resjem in rušami. Del banditov nosi bele snežne plašče, ki so jih sami naredili. Čevlje imajo ovite v cunj in žakljevino, zato ni mogoče ugotoviti nobenih jasnih stopinj. Moč bande se ceni na 90 mož. Oborožitev: puškomitraljezi, brzo-strelke, puške in ročne granate.«

Nemci so torej imeli na razpolago dokaj točne podatke in Lurkerjevo povelje je jasno in kratko: »Bandite ujeti ali uničiti!«

Zato Lurker obkoli najbližjo okolico Velikega vrha od štirih strani in sicer:

1. Sektor I. (Komandant Hauptmann der Schutzpolizei Plecko z enotami: 4. Kop. Polizei Wachbattalion I Wien, 2. Komp. Pol. Wachb. Wiesbaden in 5. Komp. Pol. Wachb. Alpenland). Sile stotnika Plecka zapro črto: Lepe—Sv. Trije kralji (1191) — severni rob od Kaponhofa — pot proti zapadu (sev. od Kosa in Vuka) — Osankarca.

2. Sektor II. (Komandant Hauptmann d. Schupo Kreipel z enotami: 3. Komp I/Pol. Bat. 19. GRK (Gendarmerie Reserve Kompanie) Alpenland 1 in Komp. d. Gend. Hauptmannschaft Maribor). Te sile zapro črto: Osankrca — po serpentinasti cesti južno od kote 1239 — potok Oplotnica — proti severozapadu do pod kote 1267.

3. Sektor III. (Komandant Hauptmann Winkler s četo 350 mož alpskih lovcev 138. regimenta). Ta vojaška edinica zapre črto: od pod kote 1267 — potoka Černovo — sev. obronki Javorskega vrha—Janče—Stara žaga ob Lobnici.

4. sektor IV. (Komandant SA Sturmbahnführer Töschler z bataljonom vermanšafta). Ti zapro črto: Stara žaga — 1150—1208 —Lepe.

Tako je bilo s silami sedmih čet in enega bataljona tesno obkoljeno področje ne večje od 20—25 km². Prava hajka, katero so potem vršile enote po točno izdelanem načrtu in z osnovno zapovedjo: »prodirati v strelcih, oficirji in podoficirji so odgovorni za zvezo s sosednjimi silami in od moža do moža, se je začela 8. januarja 1943 ob sedmih zjutraj.

Kdaj in katera enota je prva zadela na taborišče Pohorskega bataljona, za to zaenkrat nemški viri še niso znani. Prav tako še ni znan vir, ki bi z vso nemško natančnostjo opisal potek borbe. Prepričan sem, da se bo vse to še našlo in da se bo lahko ustvarila še jasnejša in popolnejša slika o nesrečni usodi enega naših najboljših bataljonov. Razumljivo je, da so bili Nemci zmage zelo veseli. V posebnem povelju št. 2 od 9. I. 1943 javlja Lurker Rösenerjevo in svojo posebno zahvalo in pohvalo vsem, ki so sodelovali v tej ofenzivi.

Za odpočitek po vsakodnevnih naporih in zavetje pred najhujšim mrazom si je bataljon zgradil bunkerje pod zemljo

Prosluli Steindl, vodja štajerskega Heimatbunda, ogleduje padle partizane

AKCIJA

R. T.

Komandant Suvača je jahal ob reki, ki je tiho in ječe šumela, ko so njeni valovi pljuskali ob breg. Za njim v drncu na nizkem bosanskem šarcu z upadlimi bokci že nekoliko osiveli načelnik štaba. Gojko Suvača je v skrbeh in nervozen. Več ko pol ure se že klatijo ob reki, pa ne najdejo primernege mesta za prehod. Kakor nalašč je bila reka ob tej strani globoka in polna vrtincev, breg je bil pa strm in težko pristopen. Gosto vrbovo šibje in šipkovo trnje je oviralo pristop k vodi.

Komandant je potegnil ščit svoje usnjene čepice globlje na oči in ustavil konja, da počaka počasnege načelnika. Jahala sta drug ob drugem in z rokami odmikala veje izpred oči. Konja sta veselo hrzala, ko sta se čutila tako blizu. Gojko je krepko držal svojo brzostrelko na kolenih pred seboj. Noč ni bila povsem temna, bila pa je hladna po nenadni močni nevihti. Od nekod je bilo slišati kipeče žuborenje naraslega hudournika. Po temnem nebu so plavali črni, težki oblaki. Zapihalo je. Gojko je privihal ovratnik svoje bluže, načelnik pa skoraj hkrati spustil krznene naušnice svoje čepice.

»Vidiš vraga,« je začel zaskrbljeni načelnik slabe volje, ko se je trudil, da bi razložil Gojkov obraz v mraku, »noč mineva, ne ustavi se, mi se pa tu potikamo. Kaj bi začeli, tovariš komandant?«

Načelnik štaba je zmeraj, kadar je bil v škripcih, rad službeno ogovarjal ljudi, ker ga je to nekako pomirilo. Gojko je dregnil konja z ostrogami, da je iztegnil svojo lisasto glavo.

»Vrag vedi. Za zdaj res ne vidim izhoda. Če bi hoteli prebresti reko, bi nas pol potonilo, da bi naredili splave, nam je pa treba najmanj nekaj debelih ur. Kar še malo preglejmo breg navzdol ob reki, nemara bomo pa le našli prehod. Nazadnje pa lahko prenočimo tudi tu nekje v gozdu, pregledamo položaj, hitro naredimo splave in spet počakamo noči. Tako ali tako, makaronarji nam ne smejo uiti.«

Vendar Gojko s tem načrtom ni bil zadovoljen. Na vsak način je hotel še nocoj prebresti reko, da izvede nalogo, ki mu jo je dal sam komandant divizije. Jezilo ga je, ker je moral dvomiti v uspeh nocojšnje akcije in to samo zaradi nekakšnih zaprek, ki so igledale nepremostljive. Zastonj je pretehtaval v glavi najrazličnejše zamisli, niti ena ni bila izvedljiva. Ta prokleta reka mu je zaprla pot in mu zvezala roke in noge, da sam ne ve, kako bi se izmazal iz zadrege.

»Moramo čez, pa naj bo kar hoče,« je pomislil Gojko in na drobno vzpodbadal svojega konja. »Da bi me tale reka ugnala, ne, to ne more biti — pa konec!«

Tiho sta jezdila naprej. Načelniku Gojkov predlog ni všeč.

»Ne vem, če je to dobra rešitev. Predvsem (tu je dvignil svoj kazalec) smo samo petsto metrov od ceste, po kateri se pomikajo sovražne kolone med dvema garnizonomoma. Pa tudi, bogami, podnevi bi nas opazili makaronarji z druge strani, pa bi imeli vraga. Vseh sto topov laške divizije bi zalajalo v nas, še očesa ne bi mogel odpreti. In če nam Nemci zakurijo, to bi bilo gosto. In nazadnje, naša glavna naloga, razbiti sovražnika z naglim napadom z dveh strani, bi se izjalovila. To bi se reklo enostavno: naloge, ki nam jo je zaupala divizija, nismo izvršili.«

Gojko je skrbno ogledoval reko in poslušal načelnika. Zahrbno šumljajoča reka se je temno lesketala pod njim. Nekje se je oglasil zapozneli ptič. Nenadoma je močno zadišalo po meti.

»Poglej jo samo, kako je mirna, Spasoje,« je dejal Gojko po daljšem molku z nekako čudnim glasom. »Kar mami človeka, kar izziva ga — zabredi, poizkusi! Nekoč sem kot otrok lahko prese-del ure in ure na bregu in opazoval reko. Tako čudne občutke sem imel tedaj, nekakšno hrepenenje po daljavah, po potovanju v neznane kraje, naravnost strastno sem si želel podvigov in junastev. Vleklo me je k dejanjem, v življenje. Naravnost zaljubljen sem bil v reko. Da, ure in ure sem lahko sedel ob njej,

gledal vanjo, namakal noge, ko je tako polagoma odhajala, se valila, se penila, izginjala, večno minevala, bežala!«

Gojka so spomini vznemirili. Govoril je, kakor da sanja. Načelnik ni bil vaju take nežnosti pri svojem komandantu. Zinil je od začudenja. Gojko se je obvladal in že popolnoma z mirnim, navadnim glasom dejal: »Moramo čez, pa naj bo kar hoče. To bo še najcenejše. Včasih je treba delati tudi proti pameti. Treba je biti pogumen in smel v rešitvah; če veruješ v to, kar delaš, je pol uspeha tu. Poznam človeka, ki se je šestnajst dni skrival na podstrešju Kreiskomandature, med tem, ko so Nemci in Ljotičevci vse mesto postavili na glavo, da bi ga našli. In fant je ostal seveda živ.«

Ranjenega borca nese tovariš na avion

Gojko se je skopo nasmihal. Pripovedoval je načelniku o prehodu srbskih enot na umiku iz Srbije za prve sovražne ofenzive.

»Lim smo prebredli januarja. Orožje nad glavo, roka za roko, pa hajd! Dober kos srca je bilo treba, da si izdržal. Borec iz moje čete se je sam ubil. Izgubil je oblast nad seboj, zakolebal je, malodušje ga je strlo. Na drugi strani reke smo kilometre tekli, da se ogrejemo. Ljudje so zmrzovali, pljučnica jih je napadala, obležali so.«

Načelniku štaba ni bilo do razgovora. Mračne misli so ga obšle. Gojko je umolknil. Še nekaj časa sta jezdila naprej, a brez uspeha. Okrenila sta konje in se vrnila. Ta neuspeh je povzročil, da je načelnik štaba začel dvomiti v dober konec današnjega podviga. Gojko pa še vedno ni obupal. Kar nekako pričakoval je srečno rešitev. Oba hkrati je nemalo iznenadil nekakšen tresk, ko sta v drncu prijezdila na kraj, kjer so bili začasno nameščeni

štab, bolnica in komora. Naglo sta skočila s konj in stopila v zatišje.

»Kaj pa je tako počilo?« je vprašal Gojko komandirja prve čete, plavolasega mladeniča z veliko kučmo, kakršne po navadi nosijo krajiški fantje. Komandir je prav tedaj nekaj naročal vozarjem. Obrnil se je, in ko je zagledal komandanta se je strumno vzravnaval in sporočil novost, ki ga je očitno popolnoma prevzela.

»Tovariš komandant, tamle nad cesto smo na lastno pest našli neki zapuščen senik, Ukazal sem (tu se je fant še posebej izprsil) borcem da ga čimprej likvidirajo.«

»Kaj pa bomo z njim?« se je vpletel načelnik.

»Pa, ker nimamo sodov, za splave, tovariš Spa... načelnik,« se je popravil komandir. »Vendar ne bomo vso noč stali tu, ko je vendar treba čez. Zato sem nagnal vozarje, da znosijo tramove in lestve na breg. Dober kilometer je odtod, moji fantje že nosijo, samo bojim se, da splavov ne bomo imeli s čem povezati, ko nimamo ne žice ne sponk. Kje, vraga, bi to našli?« je vzdihnil mladenič.

Gojku pa so veselo vzplamtele oči.

»Imenitno, Šiba. Najrajši imam takšne komandirje, ki znajo misliti tudi z lastno glavo. Toda, kako je z varovanjem?«

»Vse v redu, tovariš komandant,« je važno odgovoril mladi komandir, v civilu delavec železničarske delavnice iz Sarajeva, ki ga je pohvala zelo navdušila. »Ena desetina je v zasedi in nadzira cesto, druga preži spodaj pri Beganovem ovinku. Za zdaj je še vse mirno. Straže sem postavil. Če bomo imeli kaj sreče in žice, uro ali dve, pa makaronarji beže,« je zdeklamiral komandir zadnji stavek in gledal komandantu naravnost v oči.

»Kam greš zdaj?« ga je vprašal Gojko.

»Gor tečem, k seniku. Čez štiri ure se bo že daniilo, po-hiteti moramo.«

»Pojdimo še mi,« je pokimal Gojko načelniku.

Skozi raztrgane sive oblake je pokukal mesec z enim krajcem in naslikal na pokrajino nekaj svetlih lis. Zapihal je močan veter čez reko in odnašal listje z zverženih vrb. Nekje daleč je zateglo zavijal lačen volk.

Srečali so prve borce, ki so drug za drugim, sklonjeni pod težo sedemmeterskih bukovih in hrastovih tramov tekli po bregu, da bi čimprej prenesli svoje breme. Puške so si obesili počez čez hrbet.

»Ali gre, tovariš?« jim je zaklical Gojko, vesel zaradi njihove požrtvovalnosti.

»Kakor bomba, tovariš komandant,« je odgovoril za vse krepki Janko Čuban in kazal svoje bele zobe.

»To bodo zajavkali nocoj žabarji, žalostna jim majka«, se je zarežal golobradi, čokati Simica, ki se je krivil pod debelim brunom. »Prokleta teža nam zabija noge v zemljo, pa se ne damo!«

»Od vraga fantje!« jih je pohvalil Gojko. »S takimi se je dobro bojevati.«

»Odlični borci,« je navdušeno pritegnil mladi komandir in začel sipati pohvale. »V moji četi so sami komunisti in skojevci. Ravno včeraj smo sprejeli dva v Partijo. Tem ni žal umreti. Eden od njih je v eni noči trikrat zaporedoma napadel bunker.«

Jaso s senikom je razsvetljeval mesec. Delali so na vse pretege. Težki tramovi so padali na vse strani, da se je dvigala megla rumene črvojedine. Borci so vse opravljali kar z rokami, ker ni bilo orodja. Ho-ruk in tram je bil na tleh. Gojko je spretno preskakoval tramove, ki so ležali navzkriž drug na drugem. Nekaj trenutkov je gledal, kako delajo, potem pa ni več zdržal, svojo brzostrelko je prislonil ob zid, zavihal rokave in še sam prijel za delo. To je borce še prav posebno navdušilo.

Načelnik štaba se je nekaj časa motal sem pa tja, prah ga je dušil in ščegetal po nosu, spotikal se je čez tramove in klel. Nazadnje se je še sam sklonil in prijel za delo.

»Ho-ruk!« je vzkliknil vedno glasni šaljivec Mihajlo, ki mu je bilo čez petdeset let in je imel devetero otrok doma, tam

nekje v Miletkovičih pri Vučevici, pa je vendar veljal za najboljšega borca v odredu. Imel je rdeče, kozavo lice, iskreče se in vedno nasmejane oči, kratke brke in je bil neizčrpna zakladnica dvotipov, duhovitosti in domislekov. Za svoja leta je bil nenavadno živahen, okreten, duševno svež in dober. »Ho-ruk, makaronarjem, če bog da, za pokoj duše!«

Borci so se veselo zasmeli. Mladi komandir je izginil v mrak s težkim tramom na rami. Gojko je čvrsto delal, že se mu je srajca lepila na telo.

»Da bi le mirno prešlo,« je pomislil.

Kuharji in konjevodci so prišli od nekod iz teme in se takoj lotili tramov.

»Težki so, da bi jih vrag,« se ni mogel zdržati kuhar Tanasije. »Še zlomili me bodo nocoj, stvar ti taka!«

»Naj te le malo,« ga je podrezal Cvijo Glavinja, »saj si se zredil kakor pujs, odkar si pri kotlu.«

Tanasijeve kletvice so zamrle v noči.

»Ej, sreča pa taka!« se je olajšano oddahnil debeli Mile in si otiral s čela pot, ki mu je silil v oči. »Zdaj vas bomo pa nosili, da bi vas vrag poščegetal.«

»Na mojega osla in na tvoj hrbet jih bomo naložili«, se je zarežal kakor iz topa Mihajlo in za njim vsi ostali.

»Tovariš komandant,« se je vzravnaval šaljivec Mihajlo. »Dovolite, da narežem žice. Zlezal bom na brzozavni drog pa bomo imeli žice, kolikor bomo hoteli. Tudi nekaj sponk smo našli tamle v kotu.«

»O, šmenta, dobro si se spomnil,« se je razveselil Gojko.

»Pohiti, da ne bo prekasno. Zavedaj se, da je tudi od tebe odvisen uspeh naše akcije.«

»Razumem, tovariš komandant, pohitel bom,« je dejal Mihajlo in izginil v mrak. Mihajlo je bil strašno ponosen na to, da pozna pravila vojaške službe, ki jih je zmeraj strumno izvajal.

»Brez takšnih ne bi nič opravili,« je pripomnil Gojko in si naložil tram.

Na bregu so že hiteli zbijati splave. Vse je mrgolelo. Komandir Šiba je razporedil ljudi. Eno skupino je vodil Janko Čuban, drugo borec Grujo, tretjo pa sam. Iz teme so borci prinašali tram za tramom. Gojko je zabijal sponke na eni strani, na drugi strani pa sivolasi Simica. Da bi bilo še trdnije, so tram k tramu privezovali še z jekleno žico, ki jo je privlekel Mihajlo. Delo je mrzlično potekalo, vsi so hiteli.

»Hiti, kaj se obotavljaš!« so se priganjali.

Gojko je bil ves v potu. Odpel se je, da so se pokazale kosmate prsi, čepico je potisnil v zatilnik in udrihal s sekuro po zarjavelih železnih sponkah.

»Zategni žico,« se zadere na nekoga Mihajlo, »saj ni srebot! Saj vidiš, da bo vsak čas dan, pa se vrtiš ko stara baba.«

»Fantje, hitreje, hitreje,« je slišati na drugem koncu Janka Čubana, »kdor bi rad zajtrkoval riž in makarone, naj pohiti. Kdor bo prekasen, bo dobil samo vodo!« Nastal je smeh.

»Še malo, pa bo konec, hooo-p! Takole, vidiš, je treba prijeti,« je učil kuhar Tanasije nerodnega Cvijo, kako je treba prisloniti tram.

»Ti to tvojemu staremu povej, a ne meni,« se je upiral Cvijo.

Daniti se je začelo.

Na konju je pridirjal kurir, ves zasopel in zaripel v lice.

»Komandanta!« se je zadržal, kar je mogel in se sesedel na tla. Vsi so se ozrli vanj.

»Nemški tanki se pomikajo po cesti od F.« je povedal kurir, ko je spoznal komandantov glas.

Vse, ki so gradili splave, je mrzlo spreletelo.

Tudi Gojka je spreletelo, pa se je kmalu znašel.

»Konja!« je zaklical kurirju. »Tovariši, nadaljujte z delom kar se da hitro, minute so dragocene,« je naročal Gojko in pre-magoval nemir. »Od vas je vse odvisno. Ti, Spasoje,« se je

obrnili k vznemirjenemu načelniku, »odjahaj do spodnje zasede. Če bi kaj bilo, sporoči.«

»Razumem,« se je zasukal načelnik in poiskal svojega konja. Gojko je odjahal, delo je spet vzkipelo.

Pri zasedi je našel Gojko mrzlični mir.

»Trije tanki in kamion esesovcev,« ga je na kratko obvestil komandir desetine, drobno dekle z rdečimi lici in rženozlatimi lasmi. »Zdaj, zdaj bodo izza ovinka,« je dodala mirno.

Še nič ni bilo slišati, to je Gojka pomirilo.

»Razvrstite se vzdolž jarka,« je zapovedal, »dva in dva za vsak tank. Koliko imate vžigalnih bomb? Sedem? Dosti jih je. Z vsake strani ceste naj leže eden in ko pride tank, zaženite bombe pod gosenice, pa opravljeno. Samo popolnoma mirno. Na vsak tank dva, pa samo mirno,« je ponovil, da bi si bolj zapomnili.

Prisotnost komandanta je močno dvignila moralo borcev.

»Ne bodo šli skozi, vrage,« je dejal eden izmed borcev samozavestno in si ogledoval bombo.

Dekle je pohitelo, da izvrši povelje.

Gojko si je pripravil mitraljez in zlezal nekoliko više v breg, da sprejme kamion. Poiskal si je primeren zaklon. Tanki so prilezli izza ovinka.

Bližajoča se nevarnost je potrojila sile vsakega borca. Delali so tiho, brez razgovora z vrtoglavo brzino.

Celo klepetavi Mihajlo je bil enkrat tiho. Delal je zbrano in se trudil, da bi ne mislil na tanke in ne slišal njihovega pretečega ropotanja, ki se je bolj in bolj bližalo.

Nebo je bilo oblačno in mračno. Reka je komaj slišno šumela. Nekdo je prinesel pitno vodo. Posoda je šla od ust do ust, vsak je izpil samo požirek, dva, da bi bilo za vse dosti.

»Le kaj počno naši?« ni več mogel zdržati klepetavi Tanasije.

»Komandant že ve, kaj dela,« je pribil Janko Čuban tako odločno, da se je Tanasije zmedel in je na tihem preklel svoje slabe živce.

Plavolasi komandir je predlagal, da tekmujejo.

»Kdo bo prej naredil svoj splav? Stavim, da bomo mi prvi gotovi, kajne, tovariši?« se je obrnil komandir na svoje fante.

Borci, ki so bili zatopljeni v svoje delo, so nesložno odgovarjali.

»Velja!« je izzivalno vzkliknil Janko in slekel srajco, da pokaže, kako zares misli.

»Jaz tudi,« se je hladnokrvno odrezal vodnik Grujo.

Delali so strašno hitro. Med tem, ko so eni z vso silo zabijali sponke, so drugi naravnost mojstrsko, kakor da bi to delali že vse življenje, povezovali tramove z žico. Dva sta tesala vesla kar z bajoneti. Vsem od kraja se je znoj cedil po licih in telesu. Borci so kar goreli od vznemirjenja.

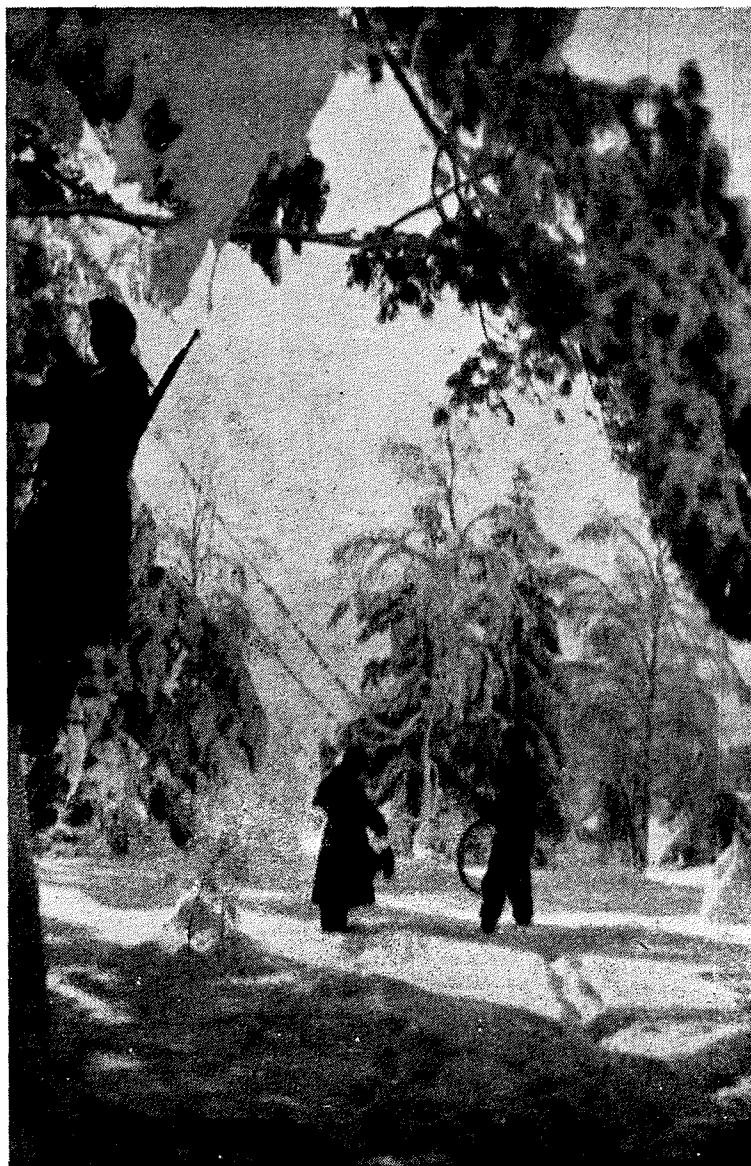
»Prvi je gotov!« je zaklical veselo Janko. Borci okrog nje ga so zadovoljno zamrmrali, a niti trenutek niso čakali, marveč so takoj skočili k drugim splavom, da jih skončajo.

Ta trenutek pa je vztrepetala na nebu žarka svetloba izza njihovih hrbtov, jim za hip razsvetlila lica in splave, na katerih so delali, cesto, šibje ob reki in vodo, ki je tekla tiho in mirno dalje. Svetloba, ki se je utrnila, je skoraj oslepela vse. Za njo je grozno zagrmelo, enkrat, dvakrat, trikrat. Na kratko je zabevskal mitraljez.

Kar odleglo je vsem.

»Odbili jih bodo,« so bili skoraj že prepričani vsi. »Ni zastoj tam naš komandant.«

Nekaj zgrešenih svinčenk je švistnilo čez njihove glave, tu pa tam se je katera zadrila v tram ali zacvrčala v vodi. Borci so delali, ne da bi jih to vznemirjalo. Samo kuhar Tanasije se je čedalje bolj sklanjal, česar seveda ni prezrl Cvijjo Glavinja. Dregnil ga je, a starec to pot ni zaklel. Delal se je, kakor da ne sliši. Tedaj je močno zagrmelo, močnejše kakor doslej. Vsi so se ozrli. Velikanski rumen plamen je švignil proti nebu.

V partizanih: Sneg je potrgal žice — vod za vezo napelje druge

»Gori,« je ravnodušno dejal Mile.

»Naši jim pa dajejo,« je dodal nekdo, vendar ne preveč prepričljivo.

»Delajmo, delajmo, fantje,« je pozval komandir, kar so seveda vsi naglo ubogali.

Oster vonj po dimu in eksplozivu jih je dražil v nos, nekdo je kihnil.

Deklica komandir si je popravila razmršene lase in pohitela z razporeditvijo borcev po komandantovi zapovedi. Vsakega borca posebej je namestila v jarku, kjer naj leži, mu pogledala v oči in rekla nekako takole:

»Nešič, nič se ne boj. Bodi priseben in miren. Zapomni si, tvoj je tretji, prva dva pusti skozi. Ko pride tvoj, ga pusti čisto blizu, skrbno vrzi bombo točno pod gosenico in lezi. Dobro se skloni, da te ne zadenejo drobci. Potem pa takoj poglej na pokrov tanka. Če kdo pokuka ven, streljaj! Samo glej, da boš hladen kakor stena. Da te ne prime strah, tega se boj, da ne zgrešiš.« Deklica je dopovedovala z dvignjenim kazalcem. »Tudi jaz bom med vami, moj bo drugi.«

»Dobro, dobro,« se je branil borec skoraj užaljeno. »Nisem otrok, tri sto hudičev, vem, samo enkrat se crkne, pa konec. Ti se le za Vida bolj zavzemi, on je bojazljiv kakor zajec.«

Borec se je nasmehnil, ko je na tihem pomislil: »Ej, ženska ne more držati jezika, pa četudi jo je samo za ped.«

»Tudi ti si vse zapomni,« ni popustila trdoglava deklica, ko je vodila druge. V rokah je držala dve bombi.

V desetih sekundah so bili borci razporejeni. Še enkrat je skrbno pobodila plašljivega Vida in ga celó potrepkala po rami. Potem je legla sama na svojem mestu. Tanki so bili še precej daleč. Komandantova prisotnost je hrabrila deklico. Ležala je v nekakšnem plevelu, ki je dišal po ajdi, vsega pol metra od roba ceste. V rokah je čvrsto stiskala svojo bombo. Ropot motorjev se je čedalje bolj bližal. Dekle je pomislilo na to, kaj bi bilo, če bi tankov ne odbili in se zgrozila.

»To se ne sme zgoditi, nikakor se ne sme zgoditi,« je zašepetala. »Odbili jih bomo!«

Ko je pripeljal prvi tank, se je deklici zdelo, da je počasnejši od polža. Mrzlo jo je spreletelo in lasje so se ji naježili. Čutila je, kako hitro in močno ji utriplje srce.

»Moram biti hrabra,« se je vzpodbujala, »saj sem komandir. Le kako se bo Vid zadržal?« jo je zaskrbelo.

Dobro je vedela, da ne bo zatajila, čeprav ji je bilo močno tesno. Neka slabost v rokah in kolenih se je pojavila. »Vraga, saj ni lahko tole vse skupaj,« je pomislila. Ozrla se je v tank, ki je strašno hropel in pred njenimi očmi naraščal v ogromno trdnjavo. Kakor da bo zavozil nanjo, je izgledalo. »Da je to moj tank, zdajle bi vrgla bombo,« je pomislila razburjeno. »Zdajle se bo Nešič vznemiril,« je pomislila že nekoliko mirneje in kar žal ji je bilo tega mirnega in pazljivega fanta. »Kar užaljen je bil, ko sem ga opomnila. Čuden fant.« Zdaj je razmišljala že brez strahu. Prvi tank jo je minil.

Ko je drugi tank pripeljal tako blizu, da bi ga lahko dosegla z roko, je deklica vztrepetala, se zmedla, se dvignila na kolena in zalučala bombo naravnost pod gosenico. Nato se je vrgla na lice, zamižala in zaustavila dih. Čeprav je tesno zaprla oči, se ji je le zdelo, da bo oslepela od grozne svetlobe.

»Bum, bum, bum,« je zabobnelo nekje v njej. Zdelo se ji je, da jo je nekakšen ognjen vihar pograbil, jo dvignil s tal in jo nekam daleč proč zagnal. Dolgo se je nekje prevračala, padala, izgubila je sapo. Nekaj ji ni dalo dihati. Vzdihnila je in izgubila zavest.

Gojko je hladnokrvno naperil svoj mitraljez na cilj. Eksplozije, ki so bile tako natančno izvedene, niso zmedle Gojka, da bi ne videl, kaj se dogaja na cesti. Pet zaporednih eksplozij je strgalo gosenice prvim dvem tankom. Prvi je zaradi nenadnega sunka zgrešil smer in se zabil v steno. Drugi se je samo na mestu obrnil kakor vrtavka in tako obstal. Hlrat se je odprl na njem pokrov in tenkist je pokukal ven. Gojko se ni obvladal in je spustil kratek rafal nanj. Glava je izginila in pokrov je zvonko zaloputnil. Tretji tank je izrabil zmedo, se hitro obrnil in pohitel nazaj. Za njim sta zleteli dve bombi, a ga nista dosegli. Vid je bil preveč razburjen in roka se mu je tresla. Ta trenutek je prišlo do tiste strašne eksplozije, ki je zmedla borce pri splavih. Tudi Gojko ni mogel drugega, ko izstreliti pol rafala na neprobno kupolo tanka. Tank se je z vso silo zabil v motor kamiona, ki se je skušal na ozki cesti okreniti. Udarce je bil tako močan, da je bencin v motorju kamiona eksplodiral in mu raznesel skoraj ves sprednji del. Kamion se je zvalil v jarek poleg ceste, tank je pa vrglo na drugo stran ob breg, kjer je tudi obtičal. Nemci so zastokali, ko jih je eksplozija vrgla na vse strani. V brezglavem strahu so začeli streljati na vse strani.

Gojko je stekel na cesto, ko je spustil še kakih dvajset strelcev na mesto »nesreče«.

Desetina se je hitro zbrala. Borci so bili razburjeni in veseli zaradi nepričakovano velikega uspeha. Gojko je zapovedal, da se razvrste in poštejejo.

»Ni tovarišice Zo ... komandirja,« je javil z žalostnim glasom Nešič in stekel, da jo najde.

»Da ni padla?« se je spomnil Gojko hrabre deklice.

»Poiščite jo, tovariši, vendar oprezno. Nemara se še kje skrivajo Švabi,« jih je opomnil komandant.

S pripravljenim puškomitraljezom je začel Gojko pregledovati tanke. Oprezno je odkril pokrov prvega tanka in po-

gledal vanj. Zasmrdelo je po pooglenelem telesu. Z gnusom se je umaknil in se ni več brigal za tanke.

»To naj store drugi,« je pomislil. stopil h konju, ki je vesel zahrzal, ko je začutil njegovo bližino. »Kaj je neki s splavi? Zdaj bodo pa že gotovi!« Zagledal se je v nebo. Še kako uro in pol do zore. Današnji uspeh je Gojka vznemirjal. Borce je našel zbrane na kupu.

»Kaj je,« je vprašal že od daleč. Borci so se razmaknili, da je mogel mednje.

»Ranjena sem v nogo,« je rekla s slabotnim glasom deklica. »Nič ni hudega, samo malo me je oplazilo, so me že zavezali.«

Plaho in hvaležno je pogledala borca Nešiča, ki jo je krepko podpiral.

»Ali kaj boli?« jo je sočutno vprašal Gojko. »Na, zajaši tistega rjavca!«

»Hvala,« se je zoperstavila deklica, »saj mi vendar nič ni.«

»Zajaši, zajaši,« Gojko ni hotel odnehati.

Dekle je nazadnje, ko so ji vsi prigovarjali, le ubogala. Privedli so ji rjavca in jo dvignili nanj. Nešič pa je šepnil Gojku:

»Globoko ji je zasekalo v nogo. Bojim se, da je poškodovana kost.«

»Junaška deklica,« je navdušeno potrdil Gojko.

Plavolasi komandir je že spustil splave v vodo, ko je zmagovita desetina prispela v taborišče. Gojko je poslal kurirja k spodnji zasedi, naj se čimprej vrne.

»Vse je pripravljeno, tovariš komandant, že smo vam hoteli priti na pomoč,« je pohitel mladi komandir.

»Odlično, tovariši!« jih je pohvalil Gojko. »Pa tudi mi smo se dobro odrezali. Kar vprašajte tole našo deklico.

Gojko je šel pregledovat splave.

»Kaj, vsi trije?« se je neverno čudil Tanasije. »Saj sem ti pravil,« se je okrenil k Cviji.

»E, da bi jih vsaj poduhati mogel,« se je zarežal Mihajlo.

»Dobro smo jim podkurili,« se je pobahal Vid, ki ga je šele zdaj popustil strah. »Ko sem zalučal bombo, se je kar malo pozibal, se stresel in se zasukal kakor petelin.«

»Nikar ne laži,« mu je nekd segel v besedo.

»Kaj bi lagal,« se je zoperstavil užaljeni Vid. »Vprašaj tovarišico komandirja, če ne verjameš!«

Ranjena tovarišica je bila središče zanimanja. Niti sproti odgovarjati ni mogla na vsa vprašanja.

Tanasije se je počehljaj po laseh in sumljivo odkimaval z glavo.

»Ne gre in ne gre mi v glavo, da bi mogla biti tudi deklica, kakor pravimo, junak,« je iskreno priznal Cviju. »Toliko, da jo vidiš, ona se ti pa bori z nemškimi tanki. Česa vsega ne vidiš zdaj na svetu?«

Neprespan, bled, toda dobre volje, kadeč debelo in dišečo italijansko cigareto, je komandant Gojko držal na kolenih blok in pisal poročilo štabu divizije.

»... Naloga v celoti izvršena. Iste noči ob štirih zjutraj smo po kratki borbi zavzeli vse topovske baterije italijanske divizije na položaju If.-Čaj. Od vsega dva in štirideset manjših in večjih topov smo zaplenili tudi vso opremo in začeli z njihovimi topovi obstreljevati sovražne postojanke v G. F. in Č. Ujeti italijanski vojaki so morali streljati iz lastnih topov na svoje in »zavezniške« čete. Porabili smo skoraj vso municijo, ker je nismo mogli prenašati. Ujeli smo 226 italijanskih vojakov podoficirjev in oficirjev. Po zaslišanju smo ustrelili dva oficirja, druge pa dodelili naši komori. Sporočite nam po kurirju, kaj naj počnemo z njimi. Zaplenili smo tudi precej hrane, streliva za italijanske puške in nekaj obleke. Naše izvidnice so preganjale bežečega sovražnika in, kakor izgleda, že prišle v mesto Č.

Poleg tega je pri prehodu reke desetina borcev pod komando desetarja Zorke Klanič uničila tri nemške tanke srednjega tipa in kamion. Sovražnik je imel 70 mrtvih in ranjenih. V isti akciji je bilo izločenih z naših vrst pet borcev (2 mrtva in 3 težje ranjenih). Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Gojko je zaprl pismo in ga izročil kurirju.

Ob veliki cesti na Frankolovem 12. februarja 1945 zjutraj

PETLETNICA VELIKE OKUPATORJEVE MORITVE NA FRANKOLOVEM

Pred petimi leti, 12. februarja 1945 so hitlerjevci izvršili ob cesti, ki pelje iz Celja proti Mariboru, med Frankolovim in Stranicami enega izmed dolge vrste najstrašnejših zločinov, kojih dolga vrsta je spremljala nacionalsocializem vse od njegovega postanka do zasluženega obračuna.

Zavedajoč se že prav dobro svojega strahotnega konca in razbesnjen spričo vedno večjega razmaha narodnoosvobodilne borbe jugoslovanskih narodov je hotel tik pred koncem pomnožiti število zločinov, prizadejanih našemu ljudstvu.

Da bi prikrili svojo slabost in neizbežen poraz, so nemški krvoloki pod močno stražo odpeljali nekaj dni po tej akciji 12. februarja 1945 iz celjskih zaporov 100 talcev proti Frankolovem z namenom, da jih pobesijo. Z obešanjem so začeli kar ob cesti, po drevju proti Frankolovem. Ker na tem sektorju ni bilo dovolj jablan in drugih dreves, so odpeljali preostale žrtve še naprej proti Stranicam. Do ovinka ob Fijavževi hiši so jih že nad polovico obesili.

Ta krvoločni posel so opravljali vseskozi na obcestnem drevju vse do Paležnikove hiše, ki stoji ob cesti v smeri Konjic, tam pa so krenili preko ceste in po drugi strani v obratno smer, ter nadaljevali z zverinsko moritvijo. Na prvo drevo na drugi strani ceste so obesili kar pet žrtev, med njimi je bila tudi ena ženska. Vse zato pripravljene žrtve so morale prisostvovati temu zverinskemu početu po že prej določenem vrstnem redu. Ko so te zveri v človeški podobi obesile sina staremu Skaletu, jih

je le-ta prosil, da naj njega ustrele, kar pa so zločinci odklonili. Nato se je stari Skale pognal iz gruče žrtev proti Paležnikovi hiši, poleg katere ga je podrl rafal krvolokov. Da si te zveri povečajo satanski užitek, so na mesto množične moritve pripeljali še dve skupini talcev, kateri so morali izkopati dva velika groba za obešene žrtve, h katerim so se lahko tudi sami prištevili, ne vedoč kaj jih čaka.

Po končanem delu so obe grupi talcev, ki so kopali grobove na pol blazne odpeljali nazaj v Celje v zapore »Starega piskra«. Ko so bile fašistične zveri okrog 11. ure z obešanjem gotove, jih je že iskal avion takozvani »Titovec«, imenovan tudi »Eisenbaner« okoli Frankolovega. Ko so ti »junaki« čuli brnenje motorja v zraku, so se razbežali in poskrili v grmovju. Avion jih ni izsledil, ker so te zločine delali dalje proti Stranicam, 4 km od Frankolovega. Po tem »junaškem« činu nad nedolžnimi ljudmi, ki niso imeli možnosti obrambe, so ti krvoloki-strahopetci slekli pomorjene žrtve in jih zmetali v zato pripravljene jame.

Ta dva grobova nam bosta ostala kot trajen spomin sramotnega dejanja nemških »kulturonoscev« in dokazovala njihovo junaštvo. Velikanski grob s pobitimi talci na Frankolovem je le eden izmed tisočerihi, ki so posejani širom naše zemlje in onkraj krivičnih meja, ki dokazujejo vsemu resnicoljubnemu človeštvu o krvavi borbi narodov Jugoslavije z nacifašističnimi okupatorji in domačimi hlapci pod takšnimi okolnostmi borbe za svobodo,

neodvisnost in enakopravnost naših narodov. To so zgovorni dokumenti, da so narodi Jugoslavije dostojno odgovarjali nasilju in da so vredni in vsestransko opravičeni uživati svobodo, čeravno nam to oporekajo širokoustneži in klevetniki iz vrst informbiroja.

Narodi Jugoslavije, ki so dali v teku NOB 1.700.000 žrtev, znajo ceniti pridobitve narodnoosvobodilne borbe in so pripravljene tudi nadalje uresničevati te veličastne cilje preko vseh ovir od naših sovražnikov, pa bodi to iz zapada ali vzhoda. Da ne bi dvomili o tem, naj jim bo v dokaz armada udarnikov, novator-

jev in racionalizatorjev z njihovimi veličastnimi delovnimi uspehi, ki dokazujejo, da so vredni nasledniki naših udarnih brigad in divizij NOB.

Zveza borcev NOV bo na mestu teh padlih žrtev postavila spomenik, ki bo dostojen in trajen dokument slavnih bojev in nadčloveškega trpljenja naših narodov za dosego svobode.

Naša slavna preteklost naj nam dviga ponos in zavest, da še hitreje in smejeje stopamo po poti, ki jo je začrtala KPJ za dosego velikega cilja — izgradnje socializma pri nas.

KAKO JE VRHOVNI ŠTAB REŠIL VPRAŠANJE BEGUNCEV

IVAN KREFT
(Nadaljevanje)

Napačno bi bilo misliti, da begunci niso imeli težav z anglo-ameriški zavezniki. Te težave so delale predvsem višje komande. Glav. odboru beguncev je mnogokrat uspelo preprečiti sovražne namene višjih zavez. komand. Zgodilo pa se je tudi, da se višja zavezniška oblast ni držala dogovorov in je ukrepala mimo našega Glavnega odbora. Zaradi tega je dvakrat prišlo do skrajne napetosti. Prvič kmalu po prihodu naših beguncev v Italijo, ko so nekatere skupine naših beguncev sprejeli tako, kakor, da so njihovi jetniki, toda, ko so spoznali, da so se naši begunci trdno odločili, vkrcati se v male ribiške čolne — kljub silnemu viharju in odpluti nazaj, odkoder so prišli — so zavezniki morali odnehati in pristati, da si sami uredijo življenje tako, kakor so ga imeli urejenega v domovini.

Drugi neuspeh je najvišja zavezniška oblast v Italiji doživela v avgustu 1944, ko je hotela izprazniti taborišča v Italiji in odpraviti vse naše ljudstvo v Afriko. Tudi ta maneuver ni uspel. Naše ljudstvo je vedelo, da bo NOVJ v kratkem času osvobodila domovino in je zahtevalo, da se ga ne prepeljava v Afriko, temveč, da se ga pusti v Italiji ali pa da se ga repatriira. Repatriacija je bila takrat že mogoča in zavezniki so vedeli, da bo izvršena — tudi proti njihovi volji — v kolikor bi vztrajali, da ljudstvo mora iz Italije v Afriko. S tema dvema množičnima akcijama — bilo je pa več drugih — je doseglo naše ljudstvo izpolnitev svoje volje.

Naša samouprava.

Kakor že omenjeno, je bil takoj po prihodu prvih beguncev osnovan odbor. Sprva je bilo težko, znajti se v novih razmerah in pridobiti zaupanje ljudstva, ki je bilo iz najrazličnejših krajev. Velika skrb in vzorno delo sta dosegala, da je ljudstvo sodelovalo s svojim odborom in imelo do njega popolno zaupanje, ki je od dneva do dneva bolj raslo. Ljudstvo je imelo svojo ljudsko oblast in se ni obračalo na zaveznike, ki so kmalu spoznali, da je to ljudstvo nemogoče oddvojiti od domovine, borbe ter odbora, kakor tudi skrbi odbora za ljudstvo in odločnost, s katero je posredoval pri zaveznikih v interesu beguncev.

Organizacija ljudske oblasti je sličila oni v domovini, samo s to razliko, da se je prilagodila novemu načinu življenja pri zaveznikih. Kadar je šlo za ugled našega ljudstva in njegovih interesov, je zavzela najodločnejše stališče proti vsakomur, tudi proti najvišjim zavezniškim oficirjem. Glavno odgovornost je nosil glavni odbor beguncev (Centralni odbor zbijega, kratko COZ), ki je imel polnomočje jugoslovanskih narodnoosvobodilnih oblasti. COZ je potrjeval taboriščne odbore ter nosil odgovornost za njihovo delo. V odbore so prišli v prvi vrsti oni, ki so že v domovini imeli zaupanje ljudstva. V odbore pa niso mogli priti vsi tisti, ki so bili že v svojem domačem kraju odborniki in zato so se poverile njim druge naloge izven odbora, tako odgovornost za odseke in oddelke, delavnice, kuhinje, delavne brigade in slično. Vse te ustanove so zahtevale zmogljive voditelje. Kdor je imel voljo do dela, ni ostal brez njega. COZ

ni samo vodil organizacije notranjega življenja in dela v begunstvu, temveč je zastopal naše ljudi pri zaveznikih, s katerimi je reševal vsa načelna vprašanja. Za svoje delovanje je COZ odgovarjal izključno ljudski oblasti v domovini in ne zaveznikom. Taboriščni odbori, katere je postavljala COZ so vodili organizacijo življenja in dela v taborišču skupno s COZ-om v vseh zadevah, ki so bile načelne važnosti. Glede ostalih tehničnih vprašanj, kakor so bila vprašanja poslopij, hrane in sličnega pa so delali sporazumno z zavezniki. Taboriščni odbori niso odgovarjali direktno ljudski oblasti v domovini, temveč COZ-u.

Razen taboriščnega odbora sta bila osnovana v največjem taborišču še dva taboriščna pododborna, ki sta zastopala ljudstvo svojega naselja v taborišču samem in vodila organizacijo življenja in dela v naselju samem. Ta dva sta odgovarjala taboriščnemu odboru, v čigar sklopu je bilo njihovo naselje. Odbori so bili sestavljeni ponavadi iz 7 odbornikov. Vsak odbor je imel predsednika, sekretarja in običajno še 5 odbornikov — načelnikov raznih oddelkov, kakor gospodarskega, tehničnega, socialnega, zdravstvenega, prosvetnega in kulturno-informativnega. Gospodarski oddelki se skrbeli za dobavo in razporeditev hrane, slamnjač, odev, postelj itd. Kulturno-informativni oddelki se je briga za izvenšolsko delo, ljudsko univerzo, gledališko in diletantsko skupino, stenski časopis ter za šport. Tehnični oddelki so vodili delo v delavnicah in v prometu. Zdravstveni oddelki se je briga za higieno in zdravstvo ter se je delil v higiensko komisijo, ki je vodila higiensko in antimalarično delovno ekipo in v splošno zdravstveni odsek. Propagandni oddelki so spadali direktno pod vodstvo taboriščnega odbora in je imel nalogo, da na sestankih, stenskih časopisih, prireditvah propagira borbo proti fašizmu in izdajalcem, da prikaže ljudstvu borbo za osvoboditev Jugoslavije v pravi luči. Razen tega se je briga za disciplino na ta način, da je prepričeval ljudstvo o potrebi dela in discipline v taborišču.

Sestanki odbora so bili enkrat tedensko, a po potrebi tudi večkrat in to takrat, kadar so bili predvideni transporti. Sestanke sta vodila izmenično predsednik in sekretar. Od časa do časa je COZ imel sestanke z odborniki taboriščnega odbora. Poročila o delu so se morala pošiljati vsakih 14 dni, a kasneje samo mesečno. Pododborni in oddelki so pošiljali svoja poročila taboriščnemu odboru, taboriščni odbori centralnemu, a ta redno ljudski oblasti v domovini.

Mnogi odborniki so odšli z ljudmi v Afriko in tam nadaljevali svoje delo, ter so se pri repatriaciji ljudstva tudi z njimi vrnili v domovino. Tako je bila ljudska oblast vedno s svojim ljudstvom, tako v Italiji, kakor v daljni Afriki in Aziji ter na povratku domov. Ljubezen in požrtvovalnost odbornikov, njihova pripravljenost, da se povsod zavzamejo za ljudstvo, je dosegla, da so celo zavezniki gledali v odborniku pravega predstavnika ljudstva in izkazovali dolžno spoštovanje. Odnosi pri skupnem delu z zavezniško komando taborišča so bili v glavnem dobri. Naše zavedno in disciplinirano ljudstvo s svojim odborom na čelu je resnično reprezentiralo naše gibanje in našo

domovino pred vsemi. V času stalnosti taborišča sta organiziranost in politična zavest ljudstva prišla še posebno do izraza. Diletantska sekcija, ki je že prej obstojala, je v tem času še uspešneje opravljala svojo kulturno propagandno misijo ter je z odra s pesmijo, rojeno v borbi, recitacijami in skeči spominjala na veličino in važnost herojske borbe v domovini. Poleg tega so bili večkrat sklicani javni sestanki vsega ljudstva in posameznih skupin, kakor tudi masovni sestanki žena, na katerih je AFŽ reševala svoje probleme. Posebno moramo omeniti, da se je na teh sestankih tudi strokovno navajalo žene in matere, kako in na kak način naj gledajo na zdravje otrok ter jih čim boljše vzgajajo in ohranijo. Zavezniki so po naši organizacijski sposobnosti, vitalnosti, disciplini in brigi za mladino, za kulturne in druge prireditve spoznali vrednost in neomajno zavednost našega ljudstva.

Kakor že omenjeno, se je posvečala največja skrb naši mladini — pionirjem. Med mladino je bilo okrog 1500 takih, katerih starši so dali življenje za domovino ali pa, ki so se borili v Titovi armiji. Vsi ti otroci so bili v posebnih otroških domovih. Osnovano je bilo tudi mladinsko mesto z 1200 otroci v St. Cesarei. To delo ni bilo lahko, ker je vse bilo nekaj novega, razen tega brez pripravne nastanitve in brez kvalificiranega osebja, ki bi bilo garancija za ohranitev in pravilno vzgojo otrok. Sprva so se nekateri starši branili dajati svoje otroke v dečje domove, ki so bili osnovani tri mesece po prihodu naših ljudi v Italijo. Po prvih pozitivnih rezultatih pa so se tako starši, kakor tudi zavezniki prepričali, da je njihovo nezaupanje bilo neopravičeno in da so domovi edina rešitev vprašanja sirot. V teh domovih so otroci kmalu prenehali biti sirote; kmalu so se spočili in popravili in življenje v skupnosti jim je nadomestilo roditelje. V vseh domovih v Italiji se je vzgajalo preko 1500 otrok, a razen tega je obstojal še rekonvalescentni dom za okrepitev najslabših ter pionirski rekonvalescentni dom. Razlika med to mladino in ostalo v taborišču je bila, da so otroci v domovih le malo-kdaj oboleli, smrtnih slučajev pa sploh ni bilo, poleg tega pa so bili boljše vzgojeni, živeli v boljših higienskih razmerah ter večji čistoči in dosegli višjo stopnjo kulture. Videč vse to, so matere, ki so sprva z nezaupanjem gledale te ustanove, prihajale same in prosile, da se sprejme tudi njihove otroke.

Način prehrane.

V začetku ni bila določena nobena lestvica preskrbe, temveč se je hrana delila po manjših grupah. Take majhne skupine od 15 do 20 ljudi so kuhale hrano skupaj na svojih domovih. Ta način kuhanja pa se je pokazal zelo nehygieničen in poleg tega ni bilo zadosti posode in goriva. Ta problem je odbor rešil tako, da je organiziral centralno kuhinjo, v kateri se je lažje pazilo na čistočo in higieno. Kuhali so na nafto; v največjem taborišču je bilo šest centralnih kuhinj, kjer so se kuharice usposabljele za dobre kuharice. Tu je bila hrana dobro pripravljena, a poleg tega se je ljudstvo navadilo na skupno življenje. Gospodinje so se s tem razbremenile, ker jim ni bilo treba kuhati za svoje družine in so tako lahko opravljale druga dela v korist skupnosti. Na predlog ljudstva se je običajno delila mrzla večerja, da se je lahko preko antifašističnih organizacij pošiljala hrana borcev v domovino. Največ hrane se je v ta namen zbralo v poletni vročini, ko večina ni uživala mnogo hrane. Izjema je bila mladina, za katero je bila ustanovljena posebna mladinska kuhinja, v kateri so kuhali otrokom od 1 do 8 let. V začetku so zavezniki podpirali to kuhinjo, toda pozneje so prenehali. Da je ta kuhinja mogla neprestano kuhati trikrat dnevno, smo jo podpirali iz lastnih sredstev. Vsaka delitev hrane kakor tudi delo v kuhinjah je bilo vsestransko kontrolirano, tako od strani ljudske oblasti, kakor od ljudstva samega.

Zdravstveno stanje.

Delo na zdravstvenem polju je bil poseben problem, ki je bil prepuščen higieničarjem odnosno zdravnikom, ki so bili po-

zvani, da s svojimi izkušnjami in delom preprečujejo nalezljive bolezni in da zdravijo ljudstvo. Antifašistične organizacije so nudile tem strokovnjakom vso pomoč. Tudi odbor in ljudska oblast sta nudila saniteti vso pomoč, kjer koli je bilo le mogoče. Sanitetsko osebje je bilo vedno povezano med seboj, kar je pripomoglo k hitremu in uspešnemu delu ter reševanju vseh problemov zdravja in higiene. Preko antifašistične organizacije, Higienske komisije, Higienske delovne ekipe je odbor stalno skrbel, da bi bila čistoča telesa, obleke, stanovanj in ulic čim večja. Čistoča je bila v taki meri dosežena, da v največjem taborišču v enem letu ves čas ni prišlo do nobene večje nalezljive bolezni, razen pri otrocih, niti v času poletne vročine, ko

Pionirji iz taborišča plešejo kolo

je bila nevarnost za to največja. Bilo je, kakor že omenjeno, nekaj otroških bolezni, ki so bile deloma prinesene iz domovine, deloma iz italijanskih mest, toda te bolezni niso bile v zvezi s higienskimi prilikami v taborišču.

Zdravstvena služba je obstojala iz dveh ambulant in ene sprejemne postaje, v kateri so se zadrževali lažji bolniki, težji pa so bili prepeljani v bolnico izven taborišča. Kasneje je bila ustanovljena izolirna bolnica za otroške nalezljive bolezni, ki je dosti pripomogla k zdravljenju. Sprva so matere skrivale svoje bolne otroke in jih niso hotele poslati v bolnico, pozneje pa, ko se je prva skupina iz bolnice vrnila zdrava in okroglih lic so jih same prinesle. Uspeh te bolnice je bil popoln, za kar gre hvala našim požrtvovalnim zdravnikom, ki so uspeli dati ljudstvu zaupanje v naše bolnice in zdravnike. Število tedenskih obiskovalcev ambulate je bilo 900 do 1000, katero se je zmanjševalo, ko je pričelo odhajati ljudstvo v domovino. Od začetka septembra do konca leta 1944 je prešlo skozi vse tri ambulate v največjem taborišču Santa Maria di Bagno 13.457 bolnikov, to je več kot 100 dnevno. V taboriščni bolnici pa se je v enem letu zdravilo 5748 bolnikov, to je okrog 15 bolnikov na dan. Smrtnih slučajev je bilo v tej bolnici 8. Težji bolniki so bili prepeljani v glavno bolnico, kjer pa je bila umrljivost bolnikov razmeroma velika.

Higienska komisija s sodelovanjem antifašističnih organizacij je vsak dan pregledala kako je s čistočo, kateri je pripomoglo tudi kopališče s 40 prhami. V začetku je bilo treba ljudi navajati na kopanje in jim dokazovati potrebo kopanja zaradi ohranjanja zdravja. Kasneje pa je kopanje postalo ljudem stvarna potreba. Brez pršnih kopeli, katere potrebo je ljudska oblast beguncev dolgo dokazovala zaveznikom, se ne bi moglo doseči toliko čistoče in zdravja, kakor je bilo to doseženo. V začetku, ko je imelo taborišče samo 4 prhe, se posameznik ni mogel okopati niti v 10 dneh, pozneje je bilo kopanje dvakrat tedensko, ker je kopališče delalo vsak dan 12 ur, tako, da se je moglo na dan okopati okrog 1000 ljudi. Naravno je, da so ljudje

v začetku obiskovali kopališče bolj iz discipline kakor iz samo-iniciative. Pršne kopeli so posebno dobro služile za radikalno zdravljenje srbečice. V zdravstveno službo je spadalo tudi cepljenje, ki se je vršilo v vsakem času, kadar je potreba pokazala, da se prepreči eventualno obolenje. Cepljenje je bilo namenjeno proti davici, tifusu, trebušnem tifusu in kozam. Organizirani odziv je bil 100 %, četudi se je vsakdo branil neugodnosti cepljenja, kar je imelo pri nekaterih za posledico temperaturo in večdnevno ležanje. Izredni ukrepi niso bili potrebni. Tu ni bilo nič prisiljenega, tu ni delovala oblast s »pendrekom«. Pisanega zakona in kazni v begunstvu v tujini ni bilo. S prepričevanjem je bila dosežena delavnost, red in disciplina. To ni bilo delo poedincev, temveč delo masovnih antifašističnih organizacij, ki so uspele dvigniti skupnostno zavest na toliko višino. To je bil rezultat borbe, skozi katero je prešel vsakdo najprej v domovini, a nato še v tujini.

Delavnice

Vsakodnevno življenje beguncev v taborišču je zahtevalo mnogo stvari, katerih niso dali ne zavezniški in katerih tudi ni bilo mogoče kupiti; zaradi tega so se pričele organizirati delavnice. Z neomajno in nepopustljivo voljo in končno z intervencijo se je posrečilo dobiti nekaj materiala in orodja. Začetki so bili skromni toda delavnice so se vsak dan dopolnjevale z orodjem, ljudje pa z novimi izkušnjami in tako je kmalu uspelo zadovoljiti najnujnejše potrebe našega ljudstva v vsakem pogledu.

Čevljarji so imeli dela čez glavo, da naši ljudje niso bili bosi

Iz starega, za zavezniške nepotrebnega materiala, so se napravile mnoge potrebne stvari. Da pokažem, koliko je koristil stari material, razni odpadki, podajam v nekaj številkah dela glavnih delavnic. Krojaške delavnice, katere je podpiral zavezniški Rdeči križ, a kasneje naše vojaške oblasti iz Barija, so izdelovale sledeče količine: novih oblačil 5200, odev iz starega perila 5100, krpanje odev 2200.

Mizarska delavnica je poleg postelj in drugih važnih predmetov izdelala mnogo drobnarij za ljudstvo in popravljala kjer koli je bilo potrebno. Razen tega je izdelanih: 2140 postelj z žičnim in platnenim ležiščem, 250 zabojev, 18 zidnih in šolskih tabel, 300 zibelk, 85 cokel, 14 miz za potrebe taborišča, 15 raznih večjih polic, 18 klopi ter popravljenih 160 vrat in oken.

Čevljarska delavnica je posebno pomagala ljudstvu tudi z ozirom na to, ker so bili čevlji, katere je delil zavezniški Rdeči križ slabi, uporabni le za kratek čas, a razen tega ni bilo dobiti nikjer čevljev za otroke. Ta delavnica je izdelala: 125 parov gumijastih opank, popravila 831 parov starih čevljev, bilo je izrednih popravil 584 parov, izdelanih gumijastih podplatov za 208 parov, izdelanih za 350 parov vezalk ter popravljenih 1300 parov čevljev.

Mehanična delavnica je poleg drobnarij izdelala še: 803 komade porcij in posod za kuhanje, 6 peči na oglje, 3 modele za razstavo ter opravila 208 raznih popravil. Zavezniški so zahtevali, da se jim pred povratkom v domovino ves jedilni pribor in posoda vrne, zato je pa delavnica mnogo pomagala tistim, ki so našli svoje domove oropane in porušene. Vse te stvari so dobro služile, čeprav so bile primitivno napravljene.

Delavnica za igrače je izdelovala različne igrače za naše male v bolnicah in domovih. Ti predmeti so bili zelo okusno izdelani in so jih tudi mnogi zavezniški oficirji in sestre Rdečega križa pošiljali svojim domov. Razen tega je bila organizirana tudi ekipa starejših tovarišic, ki so pletle nogavice in druge predmete iz starih volnenih stvari.

Eden največjih uspehov naše vojne in politične oblasti je, organizirano begunstvo in je bil z njim zadan težek udarec domači in tuji reakciji. Ljudstvo je zapuščalo svojo zemljo pod vodstvom ljudske oblasti, boječ se, da se ne bi zopet srečalo z zasovraženim okupatorjem, poznalo je njegove zločine nad nedolžnimi ljudmi. Žene in otroci so odšli po direktivah svoje oblasti in vojske, da si rešijo golo življenje. Ljudska oblast je vedela, kako dragocena in potrebna bodo njihova življenja in njihovo delo za izgradnjo socializma. Poslali so v tujino mladino, da jo rešijo od krvičelnega fašističnega meča, poslali so jo, da se tudi v begunstvu vzgoji v narodnem duhu, in da se ji pokaže pravo pot, da bo po povratku v domovino znala čuvati in braniti svobodo, za katero so njihove matere in očetje prelili toliko krvi.

(Konec prihodnjič)

IZ OPERATIVNEGA DNEVNIKA PARTIZANSKEGA KOMANDANTA

M. M.

V fasciklu italijanskega vojaškega sodišča (fasc. 1942/2831-2863) v arhivu Muzeja NOB se je našel kot priloga k »procesu« proti tov. Beblerju, A. Novaku, Kidriču in ostalim tudi ta operacijski dnevnik. Kot so Italijani vse, kar se jim je zdelo količkaj vrednega, prevedli na svoj jezik, so prevedli tudi ta dnevnik. Pisec dnevnika je zaenkrat še neznan, morda je operativni oficir Švigelj, eden od redkih bivših jugoslovanskih oficirjev, ki se je hrabro boril v partizanskih vrstah in za resnično svobodo svoje domovine tudi padel. Pisec dnevnika je padel 21. julija 1942, kar je iz dnevnika razvidno, ker se ta dan konča sredi stavka. O tem pričujejo tudi slovenski kvizlinški časopisi, katerim so dali Italijani dele tega dnevnika in so jih ti priobčili s pripombo, da je pisec že dobil svoje plačilo »kot ga je zaslužil.« Ker je dnevnik

dragocen doprinos k dobi našega prvega osvobojenega ozemlja, priobčujemo nekaj njegovih odlomkov.

9. V. 1942. Zapustili smo taborišče pod Marinovcem in odšli v dolino na ofenzivne akcije. Na Vagovki smo postavili zasedo in čakali 24 ur, a o sovražniku ni bilo nobenega sledu. Prekinili smo telefonsko zvezo Sodražica–Loški potok in odnesli žico. Vodil je tov. Abi.

10. maja. Na gori smo imeli miting in hoteli smo mobilizirati, a nismo uspeli zaradi kmečkega oportunitizma in župnikove protipropagande. Zaplenili smo eno puško.

11. maja. Utaborili smo se nad Žimaricami. Imeli smo več sestankov in mobilizirali. Prišlo je k nam 17 novincev iz Sodražice.

12. maja. Patrole so odšle na mobilizacijo in zbiranje orožja. Ena je vodil tov. Abi v Podklanec. Po dolgem spraševanju in iskanju se jim je posrečilo dobiti dve puški. Tov. Grča pa je šel na Goro in dobil 6 pušk. Iz Žimaric in okolice je prišlo 20 novih tovarišev.

13. maja. Ena patrola je zbirala orožje v Žimaricah in okoličih. Dobila je 5 pušk in pobrala tudi pasove in bluže gasilcev. Imeli smo več mitingov, v taborišču pa različne vaje z orožjem in v pešadijski borbi.

14. maja. Odšli smo proti Iški in se ustavili na področju Pugleda.

15. maja. Preko Lužarjev in Mohorjev smo prišli na Mačke, kjer je bila patrola udarne čete. Odšli smo proti Igu in se ustavili na Golem.

16. maja. Zjutraj je manjša naša četa odšla proti Želimljam napasti karabinjerje. Dobili smo jih zunaj postojanke in jih takoj napadli. Po kratki borbi so se predali. Zaplenili smo 8 pušk, 8 pištol in vso municijo. Ujetnike, 8 karabinjerjev in enega našega izdajalca, smo izročili udarni četi, mi pa smo odšli proti Golem. Popoldne je odšla vsa naša četa v zasedo na Podgozd na cesti Golo—Ig. Prišlo je sporočilo, da gre večja patrola financarjev proti Želimljam in da je Ig prazen. Komandant 2. čete Šerčerjevega bataljona je takoj poslal oddelek v zasedo nad Želimlje, sam pa je odšel na Ig. Oddelek pod vodstvom tov. Grče je napadel financarje. Borba je bila trda. Padlo jih je 6, eden pa je bil ujet. Tov. Ivan je bil v borbi ranjen. Zaplenili smo 5 pušk in eno pištolo. Oddelek desetih mož se je moral umakniti zaradi avtokolone iz Škofljice. Istočasno je tov. Abi napadal postojanko na Igu. Zaradi nediscipliniranosti zidarjev, ki so delali na postojanki in zaradi napačnih obvestil nekega kmeta z Iga, smo se komaj rešili, ker so nas Italijani sprejeli s hudim ognjem in bombami. (Kmet nam je namreč sporočil, da je v postojanki le brigadir, to pa je storil namenoma!) V borbi je padel tov. Čampa Stanko iz Žimaric. Umaknili smo se na Golo.

17. maja. Počitek na Golem.

18. maja. Okupator se je umaknil iz Iga in okolice in naša četa je ob osmih zjutraj zasedla Ig. Takoj smo postavili tri zasede: na cesti proti Škofljici, proti Ljubljani in eno pri pokopališču. Takoj smo začeli s sestanki in mobilizacijo.

19. maja. Vse tri zasede ostanejo na mestu. Prisega novincev. Okupator se bliža s petimi tanki in sedmimi kamioni. Ustavili so se pred Igom in po nekaj salvah zbežali.

20. maja. Vse tri zasede ostanejo na mestu. Tov. Kukovica je odšel z desetimi možmi nadlegovat Italijane, ki popravljajo most. Italijani dobe ojačenje, zato gre našemu oddelku na pomoč Grča. Razvila se je ostra borba, ki je trajala tri ure. Padel je tov. Babnik iz Iga, težko pa sta ranjena tov. Boris in Jakopin.

21. maja. Vse tri zasede ostanejo na mestu. Patrole po izžanski okolici. Prisega 50 novincev in njihov razpored po edinicah.

22. maja. Ob 5,30 alarm. Ob 6 so naši oddelki zasedli položaje. Okupator prodira po Ižanski cesti. Na levem krilu je formacija 37 tankov, ki nas začne obkoljevati od strani Iške. Topništvo strelja z ljublj. gradu, Škofljice in Lavrice. Zaradi obkoljevanja tankov se naše levo krilo umakne za 100 metrov proti izžanskemu gradu. Okupator je prodril na sredini... Ob 14,30 je bil dan znak za umik. Vsi oddelki so se v redu umaknili, čeprav so se že morali prebijati preko okupatorjevega obroča. Mi izgub nismo imeli, okupator pa do 200 mrtvih in 150 ranjenih. Tov. Fric, ki je prvi bežal, nas je po krivici nahrulil, da smo bežali. Odšli smo na Golo, a ker nas je začel obstreljevati avion, smo odšli po gozdu proti Mačkam.

23. maja. Straže, izvidnice, počitek.

24. maja. Straže in patrole. 50 tovarišev odide z zastavo na čelu k maši na Rob. Pohod je imel propagandni značaj in je dobro uspel...

26. maja. Četa odide proti Sodražici. Med pohodom smo imeli po vaseh mitinge. Prenočevali smo v Morolčih.

27. maja. Zjutraj odšli k Sv. Gregorju, kjer smo zaplenili blago v trgovini Oblak. Kar smo rabili, smo vzeli, ostalo pa razdelili našim ljudem. Ob petih popoldne miting. Prišlo je veliko ljudi. Uspeh je bil zelo dober, ker se ljudstvo zaveda našega poslanstva.

28. maja. Patrole so nam sporočile, da je okupator zbežal iz Sodražice. Ob dveh smo Sodražico zasedli. Takoj smo postavili zasede v Zamostec, na Boncar in na Vagovko, ena patrola pa oddide k Sv. Gregorju. Takoj smo prevzeli civilno oblast in vse uredili, kar je bilo potrebno.

29. maja. Patrole v vse smeri in zasede na že omenjenih krajih. Zvečer miting. Tov. Stegnar je najprej povabil vse k orožju in novinci so se že začeli oglašati. Patrole so dobile 14 pušk in 1200 nabojev.

31. maja. Zjutraj je četa odšla z zastavo k maši.

2. junija. Ob sedmih smo zapustili Sodražico in odšli na Pugled. Na naše mesto je prišla 1. in 2. četa.

7. junija. Vstajanje ob šestih. Umivanje in čiščenje. Ob 6,45 dviganje zastave in nekaj priložnostnih besedi. Ob sedmih zajtrk, od 8 do 11 pouk o rabi orožja. Patrola, poslana proti Velikim Laščam sporoči, da so se Italijani umaknili od Sv. Roka. Ena patrola je odšla na Travno goro, kjer se nam zdi, da se tam skriva bela garda. Zvedeli smo, da se belogardisti res potikajo po gozdovih... Napeljali smo elektriko, ki je tako prvič zagorela na Novi poti. Zvečer politična ura in ob 21.30 počitek.

10. junija. Odhod z Nove poti v novo taborišče nad Vinom (nad Šmarjem). Izbrali smo si lep prostor in postavili barake... Četa je še isto noč odšla v napad na Sp. Slivnico. Napad smo začeli ob enih ponoči iz treh smeri, proti Grosupljem in Vel. Laščam pa smo postavili zasede. Toda te zasede so padle v sredo italijanskih zased, a se jim je le posrečilo umakniti se brez izgub. Naš napad je bil izdan in je bila vsa postojanka na položajih. Kriva za to je patrola 2. čete, ki je na poti iz Št. Jurja povsod pripovedovala, kaj nameravamo, prav tako pa tudi terenski odbor OF, ki je že popoldne ukazal evakuacijo prebivalstva. Vkljub temu se je naša četa zadržala junaško v borbi, ki je trajala več kot eno uro. Nekatere skupine so se približale postojanki na nekaj metrov in povzročile paničen strah med Italijani. Že je izgledalo, da se bodo posamezni Italijani začeli predajati, a so eksplodirale bombe v seniku in ga zažgale. Ogenj je razsvetlil naše položaje in morali smo se umakniti. Izgub nismo imeli, po obvestilu terenskega odbora OF pa so Italijani imeli nekaj mrtvih in ranjenih... Odlikovali so se: Tonka, Tončka in tov. Slavic s svojo skupino.

14. junija... Patrola na progi Predole—Grosuplje je svojo nalogo izvršila zelo dobro. Vodil jo je tov. Slavic, ki si je zopet zaslužil pohvalo. Odlikoval se je tudi mitraljezec Tine. Patrola je v zasedi pobila 12 Italijanov.

15. junija. Zvečer je šel tov. Abi z 10 tovariši obstreljevati Italijane v barake pod Sp. Slivnico. Po poročilih terenskega odbora je bilo 6 mrtvih in 2 ranjena.

17. junija. Z barak nad Vinom se bomo premaknili višje proti Turjaku. Tov. komisar in tov. Rebolj s terenskega odbora sta odšla poiskati primeren kraj... Novo taborišče bo urejeno že danes in bo imelo stalen značaj. Podobno bo gozdarski hiši in na kraju, katerega Italijani ne bodo nikdar odkrili.

19. junija. Zvečer je komisar imel miting v Mali vasi pri Št. Jurju. Vršile so se volitve v Narodno osvobodilni odbor.

20. junija. Tov. komandant je bil z dvema vodom v patroli proti Škocijanu, Vel. in Malim Liplenjem. Tu so še precej čudne razmere, ljudje ne vedo še ničesar o OF in gledajo na partizane kot na razbojnike... Top, ki je že pripravljen, bo vsak čas prišel na položaj.

21. junija. V Št. Jurju je bil prvi partizanski pogreb. Bil je velika manifestacija. Na grobu tov. Čička, ki je padel koncem maja pri Čušperku, je govoril tov. Janko. Govorili so tudi v imenu OF in Partije.

22. junija. Premaknili smo se v novo taborišče.

24. junija... V Pijavi gorici smo aretirali Pepo Golob... pri preiskavi je bil navzoč tudi zastopnik krajevnega odbora OF.

25. junija. Patrola je odšla na progo pri Selih in napadla iz daljave 100 metrov močno italijansko skupino. Tov. Tine je poslal 8 Italijanov takoj na drugi svet z enim samim rafalom. Nobenega glasu niso dali Italijani od sebe in razpršili so se po progi. Tov. Tine je tako ponovno pokazal svoje junaštvo, prisotnost duha in borbenost. Zasluži pohvalo.

27. junija. Na prošnjo krajevnega odbora je odšel en vod v Sp. Slivnico, da bi odpeljal konje, ki so jih hoteli rekvirirati Italijani. Ni uspel, ker kmetje konj niso hoteli izročiti. Po vsej vasi so začele žene in otroci jokati in kričati.

28. junija. 28. tova. je odšlo k Sv. Ahacu na žegnanje. Bili so pri maši in se vračali v taborišče preko vasi.

29. junija. Začeli smo z večjo akcijo, katere se je udeležila vsa četa. Ob šestih smo hoteli ujeti italijanskega kapitana, a ker se ni hotel predati, ga je tova. Slavc ubil. Večji oddelek je streljal na transportni vlak. Streljali smo z dvema puškomitraljezoma. Italijani so gledali skozi okna vagonov. Lahko računamo, da je bilo mrtvih najmanj 50–60. Istočasno smo napadli italijansko kolono, ki je šla v vas nabirat talce za ubitega kapitana. Naši borci so streljali v kolono iz največje bližine in jo popolnoma razbili. Pol ure kasneje je isti odelek napadel večjo kolono z mulami in jo prav tako popolnoma razbili. Ob treh popoldne smo od vseh strani napadli barake pri Sp. Slivnici. Italijani so popolnoma izgubili glavo. Z nekaj streli iz topa bi mogli prisiliti vso postojanko k predaji.

5. julija. Tov. komandant je odšel s 26 tovariši na rekvizicijo v Sp. Slivnico. Ko je prišel v vas, je privozil kamion poln Italijanov. Naši so kamion takoj napadli in je 15–20 mrtvih, vse drugo pa se je razbežalo. Do orožja pa niso mogli priti zaradi prehudega ognja iz barak. Italijani so požigali po Sp. Slivnici.

6. julija. Formirali so se novi bataljoni. Naša četa gre v sestavi III. bataljona novega Krimskega odreda, komandant III. bataljona je tova. Srečko, komisar pa tova. Jure.

7. julija. Opazovalci, ki so na Taboru so sporočali, da se iz smeri Liplenja pomika večja kolona. Takoj je odšlo 26 tovarišev pod vodstvom tova. Skoka (Ferda). Sovražnik je tako spremenil smer pohoda. Popoldne je isti naš oddelek odšel proti Slivnici, da bi zbral živino. Tega ni izvršil, ker se je ob istem času vršil pogreb dveh vaščanov, katere so okupatorji ustrelili v nedeljo. Ko so naši odšli, je prišel v vas okupator in začel odpeljavati živino. Takoj so odhiteli nazaj 4 strelci in dva puškomitraljezca, ki so pobili dve kravi, 6 Italijanov, za ranjence pa še ne vemo.

8. julija. Ob 9,30 se je vnela huda borba pri Pijavi gorici, ki je trajala do 18,30. Borba se je vršila od Pijave gorice do Gumnišča. Tu je bila ena četa v zasedi, vse druge pa so sprejele frontalno borbo. Pred seboj smo imeli same fašiste, zlasti mitraljezce, vendar so se Italijani morali umakniti.

11. julija. ... Naše čevlarske in krojaške delavnice delajo kar naprej, naš pek speče vsak dan do 30 kg kruha. Odkar se je formiral III. bataljon Krimskega odreda, je v našem taborišču nad Rogatcom stalno komandant bataljona in intendant. Naša četa kolje vsak dan in razpošilja meso drugim četam.

12. julija. Začeli smo z utrjevanjem črte Polica–Ponova vas. Na tabor, ker je opazovalnica, je napeljan telefon. Težki mitraljez smo dali na položaj pri Pijavi gorici. Ubit je bil fašist, ki je pel: Avvanti popolo...

13. julija. Stalno stražo iz Ponove vasi smo potegnili, ker je straža prevzela Narodna zaščita.

15. julija. Ob devetih je začel hud topniški ogenj od štirih strani na taborišče, bombardirali so tudi avioni. Opazovalci so vztrajali na Taboru, dokler ni padlo nekaj granat na cerkev. Telefonska zveza je pretrgana. Brž ko je utihnila artilerija, se je sovražnik že pokazal iz gozda pri Ponovi vasi. Vse je bilo črno (tu misli fašiste). Komandant bataljona Srečko je dal ukaz za splošni umik proti Zapotoku in ni bilo nobenega ukaza, da bi Italijane napadli. Tov. Slavc je le odšel v zasedo nad Št. Jurje, toda ni bilo nobenega izgleda na kakršen koli uspeh, zato se je tudi ta zaseda umaknila v taborišče, kjer je bilo že vse pripravljeno na odhod. Vozovi so odpeljali naprej. Dvajset od nas je ostalo nad Medvedico in opazovali smo premikanje Italijanov. Bilo jih je mnogo in pritiskali so od vseh strani. Takoj so zasedli Ponovo vas, Malo vas, Št. Jurje, Polico in Bičje. Zvečer ob sedmih smo odšli za bataljonom. Ta se je ustavil Pod Turjakom.

16. julija. Poslali smo težki mitraljez v zasedo pri Tomažinu. Tov. Stjenka, komandant odreda je ukazal, da se moramo ob 2,30 vrniti med Vel. in Mali Ločnik, toda tova. intendant je ta ukaz kritiziral. Lačni smo prišli na položaje proti devetim. Utrujeni tovariši so takoj pospali. Postavili smo dve opazovalnici na Ahac in razposlali patrole na vse strani. Te so nas obvestile, da so Italijani v Zabukovju, v Vel. in Mal. Liplenju in da gredo proti Vel. Ločniku. Premaknili smo se proti temu kraju. Ker pa je situacija izgledala zelo resno, je dal namestnik komandanta ukaz za premik v Pod Turjak, od tam pa smo odšli na Zapotok, v taborišče II. bataljona, ki je bilo že prazno.

17. julija. Zjutraj smo dobili ukaz, da se vrnemo v Pod Turjak, kjer je bil komandant odreda Stjenka. Toda komaj smo prišli tja, smo dobili povelje, naj se hitro premaknemo v zasedo pod Veliki Osolnik. Komaj smo prišli pod Zapotok, smo zaznali, da je okupator že na Osolniku. Ljudje so se umikali proti Pod Turjaku in Kureščku, mi pa smo na hitro zasedli položaje pod Kureščkom, da bi ščitili umik onim iz Pod Turjaka. V Zapotoku je bil velik nered... Tov. Janko je hitro dal v nahrbtnik četni arhiv. Imel sem vtis, kot da je med nami polovico belogardistov, kajti nihče skoraj ni poslušal povelj in nekateri so odmetavali celo municijo, ki je za nas potrebna kot življenje. Vse to bi se lahko preprečilo z nekaj strogimi ukrepi in ukazi... Komaj smo se premaknili, se je vlila ploha, ki ni hotela prenehati. Takoj pod Kureščkom smo zapazili dolgo kolono in doznali, da je to tova. Šiško s svojim bataljonom. Šiško je bil pripravljen ščititi umik naše skupine, v kateri je bilo tudi veliko civilistov in mnogo članov krajevnih odborov, kar je delalo dokajšnjo zmedo tudi pri starih in zavednih partizanih... Šli smo preko Krvavih peči in Mačkovca in se začeli prebijati med Mačkovcem in Robom nad dolino proti Tomažinu. Dež ni prenehal in izgubili smo smer proti Lužarjem na Novi pot. Končno nas je eden le pripeljal proti Dedniku. Tu smo se nekoliko počili in posušili. Upam, da se bo red in disciplina v kratkem vzpostavila.

18. julija. Zjutraj smo odšli dalje. Zopet je začel padati dež, ki nas je potem spremljal vso pot. Šli smo preko Lužarjev na Novi pot. Tu je kuhar začel takoj kuhati in posušili smo se.

19. julija. Namestnik komandanta bataljona je takoj začel z vzpostavljanjem discipline.

20. julija. Pri zboru je posegel vmes komisar grupe tova. Tone. Toda partizani so se začeli buniti, komandant pa je vse te razorožil in poslal v Delavski bataljon. Druga četa, ki je doslej veljala za eno najboljših in najbolj discipliniranih, je popolnoma odpovedala. V četi so ostali samo tisti tovariši, ki so bili z menoj skupaj na Igu. Popoldne je četa odšla proti Žimaricam z namenom, da takoj priskoči na pomoč, kjer bo potrebno.

21. julija. Vstajanje kot po navadi. Četa se je uredila in... (tu dnevnik preneha).

SPOMINI NARODNEGA HEROJA

Piše STANKO SEMIČ-DAKI

Ko sva prišla dva kilometra od taborišča sva se ustavila in poslušala, ker sva zaslišala streljanje. Premišljevala in ugibala sva, kaj naj bi to pomenilo. Ugotovila sva, da morajo streljati Italijani in sicer prav pri našem stražarju, ki je imel svoje mesto kak kilometer od taborišča v smeri proti Jelenovem žlebu. Takoj se nama je to vse zazdelo zelo sumljivo, obrnila sva se in odšla nazaj in obvestila sva Šerčerja, da se čujejo strelji iz pušk. Šerčer je tako poslal v patrolo dva tovariša proti stražarju. Ko sta prišla na pol poti do stražarja sta zaslišala v svoji bližini razgovorjanje Italijanov, ki so se pomikali po naši poti proti taborišču, stražar pa je bil od Italijanov zajet. Oba borca sta pritekla v taborišče in povedala Šerčerju šepetaje, da ne bi drugi slišali, da se pomikajo proti našem taborišču Italijani. Takoj nato je tov. Šerčer opozoril vse tovariše, da morajo biti takoj pripravljeni za morebitni premik. Jaz in tovariš Florjan sva bila na smučeh v bližini taborišča, poleg naju pa Šerčer. Prisluškovali smo ter zaslišali sem in tja kakšen strel. Italijani so ob premikanju proti taborišču pred seboj streljali, ker so se bali, da ne bi padli v našo zasedo. Šerčer je takoj ukazal strogo pripravljenost toda tako, da tega ne bi slišali italijanski ujetniki, ki so bili zaprti v koči. Na hitro smo izvedli premik, Italijane pa smo zaprli v kočice in jih tudi tam pustili. Naročili smo, da nihče brez našega dovoljenja ne sme odpreti vrat. Ko smo se oddaljili kakih 500 metrov, smo zaslišali Italijane, ki so že začeli z napadom proti gozdarskim kočam. Začeli so napadati z mitraljezi, ker so mislili, da smo mi še vedno v taborišču. Tako smo morali pohiteti z našim umikom. Pokret je bil težak. Snega je bilo preko en meter. Za borbo smo bili pripravljeni, ker smo vedeli, da premika ne moremo tako hitro vršiti in da lahko Italijani prodirajo za nami. Tako je tovariš Florjan kretal pred našo kolono nekaj sto metrov in to zato, da je gazil s smučmi sneg, pa tudi zato, da je bil v izvidnici, da ne bi vsa kolona padla v zasedo. Jaz pa sem se moral kretati za kolono svojih nekaj sto metrov in vršil kontrolo desno in levo, da se ne bi premikali Italijani po naši sledi. Italijani so vršili napad na kočico od pol ure do ene ure, tako, da smo bili že v precejšnji razdalji od njih. S seboj smo imeli nekaj hrane, katera nam je še ostala iz Jelenovega žleba. Vsega skupaj nas je ostalo iz taborišča na Debelem vrhu še 19 tovarišev. Ostali so bili večinoma zajeti ali pa pobiti. Vreme še vedno ni bilo dobro. Sneg je bil moker. Bili smo vsi premočeni, ali to nas niti ni več oviralo, ker smo dobro vedeli, da se moramo čimprej prebiti preko ceste med Jelenovim žlebom proti Travnici gori. Tako smo, odkar smo zapustili taborišče na Debelem vrhu hodili 3 dni. Naš cilj je bil prebiti se preko Travnice gore v Ribniško dolino. Ko smo zvečer prišli do Jelenovega žleba v bližino ceste, smo opazili, da imajo Italijani zasedo na vsakih 50 metrov. Naredili so bunkerje v snegu in iz njih so gledale mitraljezke cevi in kape. Čakali smo, da je nastala noč in da se prebijemo čez cesto. To se nam je tudi posrečilo. Mislili smo, da bomo proti jutru prišli že v bližino Dan, a se je Šerčerju pokvaril kompas, zato smo se vrteli po gozdu v krogu. Orientirali smo se po zvezdah in odšli proti Ribniški dolini. V jutranjih urah smo si malo zakurili, tako, da je vsak popil malo tople vode in skuhali smo si juhe iz nekaj konzerv, ki smo jih še imeli. Premik je bil precej težak, tako, da smo vsako uro kar v snegu počivali. Hodili smo zopet ves dan. Tako je bilo vsega tega marša dva dni in dve noči. Tretji večer smo ponovno zašli v gozdove in zaradi izčrpanosti nismo mogli več naprej. Razmetali smo okoli sebe sneg, zakurili smo večji ogenj in se posedli ter pospali okoli ognja. Na sled, ki smo jo v snegu napravili smo postavili stražarja, da nas nebi Italijani iznenadili. Bili smo tudi brez vsake hrane. Imeli smo še dve konzervi, katere smo si vsak po eno žličico razdelili, stopili smo sneg in si to v konzervah vsak posebej skuhali, bila je le masna voda, ki smo jo s slastjo pojedli, kot juho, da smo si vsaj malo opomogli. Videli smo, da nima pomena, da ponoči marširamo. Nalomili smo smrekovih vej, z njih otresli sneg, ter jih posušili nad ognjem ter si nato postlali in plegli okrog ognja. Tako smo prespali vso noč okoli ognja. Drugo jutro smo sklenili, da moramo za vsako ceno najhitreje nadaljevati pot, ker se nam je zdelo, da smo še globoko v gozdovih. Pohiteti z maršem pa smo morali tudi zato, da ne bi postali še bolj izčrpani in oslabljeni v gozdovih in da ne bi vsi v gozdu ostali. Šerčer je ukazal zamaskirati in spraviti puške in puškomitraljeze in vso municijo. Pridržali smo si le pištole in ročne bombe. Zjutraj smo krenili dalje. Ko smo začeli kretati smo prvo uro nekako lažje marširali, to pa zato, ker smo se nekoliko odpočili in na-

spali. Ko smo hodili že tri ali štiri ure smo zaslišali piskanje vlaka in postali smo takoj bolj veseli. Takoj je tov. Šerčer dal komando, da pol ure počivamo. Med počivanjem smo se naslonili kar na smreke.

Okrog druge ure popoldan smo prispeli na vrh Travnice gore in pred seboj zagledali ribniško dolino. Obrnili smo se proti ravnemu delu in se spustili po drčah v dolino. Ta drča nam je precej koristila, ker ni bilo treba dosti hoditi. Saj nismo niti bili za to kaj dosti sposobni.

Prišli smo v Ravni dol in odšli do kmeta Šega. Nismo sicer odšli v njegovo hišo, počakali smo skriti za vrtom, do njega je odšel le Šerčer. Vedeli smo, da je kmet Šega povezan z OF in da veliko dela za OF. Ko mu je Ljubo Šerčer povedal celoten naš položaj, nas je povabil k hiši ter nas zaprl v svoj skedenj. Ko je videl, da smo vsi premočeni, je prinesel iz hiše svojo obleko in deke, naše stvari pa odnesel v hišo na peč, da se je tam dobro posušilo. K njemu smo prišli okrog 4. ure popoldne. Prinesel nam je tudi kruha, kolikor ga je imel. Skuhali so nam večerjo. Ko se je znočilo smo odšli kar v hišo k večerji, ter smo se v hiši preoblekli v že posušeno obleko.

Tudi v partizanih smo imeli skakalne tekme

Kmet Šega je vso stvar dobro razumel, ter sam tudi povedal ves položaj v Ribniški dolini. Ko smo ga vprašali, kako bi prišli do vlaka nam je svetoval, naj prespimo preko noči pri njemu, zjutraj pa naj gremo dalje. Toda odločili smo se, da odpotujemo od njega takoj. To pa zato, da to ne bi prišlo na sled Italijanom, čeprav se on tega ni bal.

Razdelili smo se in odšli od njega. Ena grupa je odšla proti Ribnici, druga pa proti Sodražici. S to grupo sem šel tudi jaz. Bilo nas je le četvero, tov. Florjan, Ante Novak in nek študent, katerega imena se ne spominjam. Imeli smo namen, odpeljati se naslednjega dne z vlakom v Ljubljano. Tako smo morali prespati v Sodražici, Šega nam je povedal, pri kom naj se zglasimo, da bomo varno prespali. To je bil gostilničar Marinček, ki je bil že povezan z OF in partizani.

Ko smo zvečer okoli devete ure prišli do njega, smo takoj stopili v vežo, iz previdnosti pa pokukali skozi gostilniška vrata, kdo je v gostilniški sobi. Videli smo, da sede okoli mize štirje karabinjerji, zato smo hitro zaprli za seboj vrata. Stopili smo nato v kuhinjo in prosili gospodinjco, naj pokliče gospodarja iz sobe, ker bi se radi z njim nekaj pomenili. Gospodar nas je lepo sprejel in nam rekel, da naj počakamo v kuhinji toliko časa, dokler ne odidejo karabinjerji. Ko smo posedli okoli mize nam je žena postregla z mlekom in slanino. Ko so karabinjerji odšli, je takoj zaklenil za njimi

vrata, mi pa smo odšli v gostilniško sobo na peč, kjer smo se sušili. Tu smo se razgovarjali z njim kake dve ali tri ure ter se med tem popolnoma posušili. Nato nas je odpeljal spat na seno.

V zgodnjih jutranjih urah nas je poklical, da smo odšli na vlak na postajo Žlebič. Da ne bi šli na postajo peš, je celo organiziral, da smo se do kolodvora odpeljali s poštnimi sankami. Spremil nas je do sani, ki so stale pred Fajdigovo gostilno. Tam so nam postregli z zajtrkom, potem pa smo se usedli na sani in se odpeljali v Žlebič. Ko smo prišli na postajo, smo morali kupiti vozne karte, toda pri blagajni je bilo več Italijanov, ki so ogledovali ljudi. Nekoliko smo se le bali, kdaj nas bodo vprašali za dokumente, ker so nas kar naprej ogledovali od nog do glave ter si med seboj nekaj šepetali. Ujeli smo njihovo pripombo, da izgledamo prav tako, kot kakšni banditi. Seveda, imeli smo gojzarje in smučarske hlače. Nestrpno smo pričakovali vlaka. Ko je prišel, smo urno skočili vanj. Šele tedaj smo se počutili nekoliko bolj varne. Po vlaku smo se razdelili po kupejih. Prišli smo srečno v Ljubljano. Na kolodvoru smo se razšli in odšli na različne kraje po Ljubljani. Pred tem smo se na hitro domenili, kje se bomo v Ljubljani ponovno sestali. Kajti dogovorjeni smo bili, da bomo takoj odšli nazaj v gozd, čim se vreme nekoliko popravi in sneg vsaj nekoliko poleže.

Težko nam je bilo zapustiti hosto ali morali smo jo za nekaj časa, ker smo bili izčrpani in zaradi prevelikega snega nismo mogli delati večjih premikov po terenu. V Ljubljani smo ostali približno mesec dni, v tem času smo imeli dnevno sestanke in to največkrat popoldne v okolici tobačne tovarne. Med tem časom nam je bilo življenje v Ljubljani dokaj težko, pa ne toliko zaradi Italijanov, ki nas niso poznali, pač pa smo se morali skrivati pred izdajci, ki so se začeli pojavljati tudi v naši organizaciji.

Velike težave smo imeli s prenočevanjem, ker nismo smeli spati pri naših aktivistih, da jih ne bi kompromitirali. Tako so špijoni izdali tudi tov. Šerčerja. Ko so opazili, da hodi domov, ga je obiskal bivši jugoslovanski major Kosec. Prišel je v popoldanskih urah ponj z avtomobilom in ga hlinavsko odpeljal — Italijanom v roke. Ljuba Šerčerja ni bilo več nazaj.

Pri Zakrajšku v Mostah v Šušteršičevi ulici, kjer sem spal, je bilo tudi izdano, ker je bil njihov sin z menoj v partizanih. V sobi smo spali, mati, dva sinova, tri hčere in jaz. Nekega večera so se pojavili pred hišo italijanski fašisti, jo obkolili in začeli vdirati v stanovanje. Mati je hitro skočila pokonci. Fašisti so vpili okoli hiše. Kaj naj napravimo? Vsi smo takoj poskakali s postelj, a ni nam več kazalo drugega kot, da se potuhnemo spet nazaj v postelje. Naročili smo materi, naj gre odpreti vrata, mi pa bomo kar ostali v postelji kot da spimo. Fašisti so vdrli v sobo s puškami, pripravljenimi za strel in začeli premetavati po sobi. Mi smo kar naprej ležali. Ko so Italijani napravili vso preiskavo, so nas vse izgnali iz postelj na sredo sobe. Tam smo morali stati kake pol ure, da so premetali še postelje. Potem so fašisti zakričali, da moramo iti z njimi. Odpeljali so

oba brata, mater in mene. Ko smo prišli pred hišo, smo zagledali zunaj pripravljeno »Marico«, v kateri je bilo že natrpanih nekaj ljudi. Poleg naju pa je stal kamijon, poln fašistov, v osebнем avtomobilu so se pa vozili oficirji. Ko so nas naložili v »Marico«, so nas odvedli v ljubljanske zapore. Med potjo smo se v avtomobilu dogovorili, kako bomo govorili na zaslišanju. V zaporu so nas dali vsakega posebej.

Ko sem prišel v določeno sobo v zaporu, sem zagledal nekega znanca, s katerim sva bila skupaj v partizanih. Takoj mi je zaklical: »Zdravo Daki!« Rekel sem mu: Bodi tiho, ker ne vedo kdo sem in kako se pišem!« Toda ta je bil izdajalec in sem že poprej slišal, da v zaporih izdaja. Nisem ga poznal po imenu in kako se piše, spominjam se ga le po obrazu. V zaporu pa ga nisem hotel vprašati, ker sploh z njim nisem hotel govoriti. Okoli osme ure zjutraj so prišli fašisti po nas, ter nas vse tri odpeljali na ljubljansko kvesturo. Na kvesturi so nas vse tri postavili skupaj in nas ogledovali. Slišali smo le govorjenje: »Evo jih tri bandite!« Poleg nas so pripeljali tudi neko mlado dekle, staro 17 do 18 let. Bila je vsa objokana. Ko smo jo po tihem vprašali, zakaj se joka, nam je odgovorila, da je bila tepena z žilavko. Spogledali smo se in si kimali, češ, tudi to nas še čaka. Začelo se je zasliševanje. Najprej so odpeljali Mikija v sosednjo sobo pred fašističnega oficirja. Ker je bil precej slab, ga niso mučili, le zaslišali so ga in odpeljali drugam. Za njim so zaslišali njegovega brata, katerega pa so že mučili. Izbili so mu vse zobe. Ko so z njim končali, so ga odpeljali v temnico. Potem sem bil na vrsti jaz. Vpraševali so me, če poznam Dakija. Rekel sem, da ga nisem še nikoli videl. Poizkušali so na vse načine, češ, da sta ona dva vse povedala in tako dalje. toda bil sem trdno prepričan, da nista prav nič izdala. Od bratov Zakrajškov, ki sta bila zaslišana pred menoj, niso dobili nobenih podatkov.

Ko so tudi mene zaslišali, so me odpeljali v posebno sobo, v kateri je bil zaprt starejši brat Zakrajšek, zato, ker so pričakovali, da se bova midva gotovo kaj pogovarjala. To sobo je težko opisati. Bila je vsa krvava in to po stenah in po du. V sredini sobe je stala neka posebna miza, na kateri so mučili ljudi. Tam sva bila ves dan, zvečer okoli osme ure, pa so nas ponovno naložili vse tri na avtomobil in nas odpeljali nazaj v zapore. Ko smo prišli nazaj v zapore smo bili dodeljeni vsak v svojo staro sobo. Čim sem prišel v sobo, me je izdajalec vprašal, no, kako je kaj bilo na zaslišanju? Rekel sem mu, da so me topli in mučili. Vprašal me je zakaj, jaz pa sem mu odgovoril, da ne vem. Odgovoril mi je, da bo že bolje. Jaz pa sem mu spet rekel, kako bo boljše, saj me bodo jutri spet zasliševali. In res naslednjega dne so nas ponovno zasliševali. Proti večeru pa so se fašisti odločili, da nas bodo izpustili, ker niso od nas ničesar mogli izvedeti. Vprašali so nas, če podpisemo, da se ne bomo vmešavali v nobeno politiko. No, na to smo radi pristali. Ko smo to izjavo podpisali, so nam še povedali, da nas ta dan še ne bodo izpustili. Ko so zjutraj ob osmih fašisti odprli

Med zasneženim drevjem so švistele svinčenko... Pogosto je naš lahki mitraljez (partizani so ga imenovali »pes«) zadrževal sovražno edinico, ki je bila neprimerno boljše oborožena. Še tako težki pogoji borbe, sneg, mraz in dostikrat prazen želodec, slaba oprema — nič ni moglo vplivati razkrajajoče na naše borce. Ideja vesti o cilju naše borbe je bila močnejša od vsega drugega.

vrata, je eden od njih zakričal name: Franc Kumer, ajde ven!« Ko me je poklical, sem izdajalcu rekel, danes bo pa spet hud dan. Iz zaporov so nas peljali v pisarno, nam vrnilo naše reči in dokumente in nas vse tri izpustili. Ko smo prišli na ulico, smo se vsi trije oddahnili ter spregovorili: »Sedaj pa kar hitro izginimo iz središča mesta!« Prišli smo pred glavni kolodvor, naročili avtotaksi ter se odpeljali v Moste. Ko smo se pripeljali v Moste, smo se porazgubili po ulicah.

Ko sem bil v zaporu, sem videl enkrat tovariša Šerčerja. Srečal sem ga na stopnišču, prav tako tudi ostale tovariše, s katerimi smo bili skupaj v partizanih in so bili pozneje sojeni na smrt in ustreljeni. Tovariš Ljubo me je zagledal, a ni spregovoril niti besedice z menoj.

V Mostah nas je izdal eden, ki je bil z nami skupaj v partizanih. To je bil znani izdajalec Rozman. Ko so me spustili iz zapora, sem vsak dan bolj gledal kako bi odšel čimprej iz Ljubljane. Zatekel sem se k Stritarjevi družini, kjer sem ostal še dva dni, potem pa sem takoj zapustil Ljubljano in odšel z vlakom do Borovnice. Spremljal me je aktivist OF.

Takrat je bila Ljubljana še blokirana in je bilo težko pobegniti. Na pravila sva se in sedla na glavnem kolodvoru na vlak. V Borovnici je bilo veliko Italijanov. Midva sva se naredila, kot da greva kupovat prašiče. Šla sva do zadnjega kmeta v bližini gozda in od tam v gozd. Bilo je precej snega, a sva morala vkljub temu v začetku hitro hoditi, da bi bila čim dalj od Italijanov. Do samega cilja sva imela daleč in sva hodila do taborišča vso noč. Taborišče je bilo zelo v strmem tako, da ga nisva mogla najti. Odšla sva v vas Kožljek, kjer je bila gostilna. Ko sva prišla v gostilno, sva našla tam ljudi oblečene kot partizani. Usedla sva se in si naročila čaj, obenem pa premišljevala ali bi jih vprašala, če kaj vedo, kje je partizansko taborišče. Ko sva tako sedela in gledala okoli sebe, so nas začeli sami spraševati, kdo sva in kaj tu iščeva. Kmalu smo se sporazumeli in se začeli pogovarjati. Vprašala sva jih, kje je taborišče in povedali so nam, da lahko greva z njimi in da ni daleč. Ko sva se najedla, sva odšla z njimi. Do taborišča smo imeli eno uro. Ko smo prišli v taborišče, smo dobili tam devet ljudi. Med njimi je bil tovariš Luka, Tone Vidmar in tovariš Žan. Komandir in komisar te grupe je bil tovariš Žan. Ko smo se vse pogovorili, je tovariš, ki me je spremljal iz Ljubljane, odšel in se vrnil v Ljubljano, jaz pa sem bil postavljen za komandanta tega logorja. Žan je ostal v tej četi za komisarja, Luka Vidmar pa je bil kuhar.

To je bilo okrog 5. decembra 1941. Mráz je za nekaj časa nekoliko popustil, in takoj so pričeli prihajati novi partizani. Tako je prišla prva skupina iz Brezovice in Notranjih goric in naše število se je dokaj pomnožilo. Po prihodu te grupe Luka ni hotel več kuhati, posebno pa še zato, ker je bil komisar Žan zelo štedljiv, pravzaprav skop in se je moral stalno boriti z njim, posebno za mast. Za Lukom je prevzel kuhinjo tovariš Abi, ki se je pravtako moral stalno prepirati z Žanom za hrano. Seveda mráz je bil hud in je že to zahtevalo močnejšo hrano. Ko je nekoč tako kuhal, ga je Žan stalno gledal kaj kuha. Ker je kuhal koruzne žgance, mu je dopovedoval, da je dal preveč moke in da jo mora bolj štediti za težje čase. Zaradi tega sta se začela prepirati in kuhar mu je odgovoril, da ne more drugače kuhati, če hoče, da se vsi najedo. Žan mu je odgovoril, da mora počasneje zasipati moko, ker je to hribovska moka, da se bolj nakuha. Predstavljal si je to, ker je bila moka iz Otav. V tistem času nam ni manjkalo hrane, ker je bila skupina še majhna in smo imeli možnosti se hraniti iz bližnjih vasi. Kmetje so nam šli zelo na roke. Med nami je bilo nekaj domačinov, ki so poznali člane Osvobodilne fronte okrog Begunj in Bezuljaka. Med nami sta bila dva brata domačina, doma iz Bezuljaka.

Oboroženi smo bili bolj slabo. V taborišču smo se izgrajevali vojaško in politično. Delali smo tudi barake zase in za novodošle partizane. Tako smo preživljali ta čas, dokler se ni izboljšalo vreme. To je trajalo kakih 14 dni. Med tem časom smo si uredili barake in tako smo bili vsi pod streho in nas ni več tako zeblo. Uredili smo si tudi rezervne barake za okrog 40 ljudi. Načrte zanje smo izdelali sami. Bile so enonadstropne in tako je naše taborišče izgledalo kot kakšna vas. Ko je bila rezervna baraka dobro dograjena je prišlo okrog 20 novincev iz Ljubljane. Med njimi so bili stari partizani, ki so imeli nekaj borbe za seboj, a so v hudi zimi, kot naša skupina, odšli v Ljubljano. Med temi sta bila tov. Ante Novak in Florijan. V logorju smo postali bolj veseli in navdušeni. Ker smo zagledali svoje stare tovariše, smo se počutili močnejše in smo začeli pogumneje odhajati po vaseh kar podnevi. Naša grupa je s prihodom teh partizanov narasla na 70 mož, zato smo lahko

ustanovili tri čete. To je bilo nekako tri dni pred novim letom 1942. Tudi ta grupa je prinesla polne nahrbtnike hrane s seboj.

Novo leto smo lepo proslavili. V tej novi baraki pa je bilo zelo mráz, ker nismo imeli nobene peči. Mráza je bilo 20–30 stopinj pod ničlo. To nas je prisililo, da smo morali imeti posebnega dežurnega, ki je kuril ogenj v barakah. Zato smo včasih vstali in se posedli okoli ognja. To vse smo delali toliko časa, dokler nismo dobili peči. Ker sta bila en tovariš in tov. Vandek blizu doma, sta vzela patrolo ter odšla iskat peč. Ko smo dobili peči je postalo bolj prijetno v barakah. Mogli smo se razgovarjati in čitati. Naša četa, ki je imela skoro tretjino borcev, je bila skoro brez orožja. Imeli smo vsega skupaj 5 puškomitraljezov zbrojevkv in okoli 30 pušk. Za puške je bilo težko in iskali smo jih pač pri Italijanih. Ti so bili za nas najboljši vir za dotok orožja. Nekaj orožja smo dobili tudi po terenu. Tu sta imela največ uspeha tov. Luka Vidmar in tov. Žan. Oba sta ga imela tudi nekaj skritega v gozdu, okoli Borovnice.

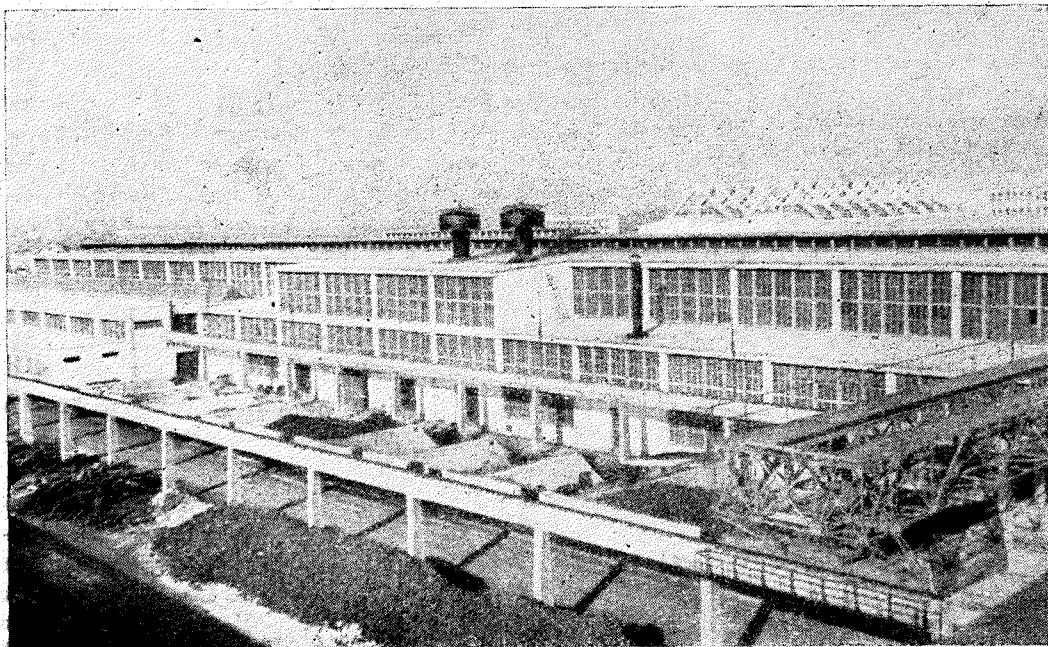
Nastalo pa je tudi vprašanje prehrane, ker se je četa povečala. Kje naj bi v taki hudi zimi in velikem snegu dobili toliko hrane, da bodo vsi zadovoljni? Tov. Luka je vzel patrolo in odšel po hrano na Vrhniko. Pot proti Vihniki ni bila lahka, ker je bilo treba prekoračiti progo Ljubljana–Trst. Imeli smo daleč nad 12 ur v obe smeri. Dolga pot se je izplačala, ker so nam aktivisti na področju Vrhnike zelo pomagali. Pripravili so nam tudi dosti dobrot za Novo leto.

Italijani so nas zaenkrat pustili še precej pri miru, čeprav so najbrž slutili, kje je taborišče. Nekaj so izdali različni ljudje, pa tudi sami so lahko opazili dim iz našega taborišča. Toda morali smo kuriti ponoči in podnevi, tako hud mráz je bil. V največji tajnosti pa smo držali število partizanov v taborišču. To pa zato, da so Italijani imeli o našem številu napačne predstave in so si predstavljali, da nas je kot listja in trave.

Italijanske patrole, ki so bile močne po 20 ljudi si niso nikdar upale v borovniške gozdove so prišli najdelj do Kožljeka. Pa tudi tu se niso zadrževale dolgo, temveč so odšle takoj nazaj v Cerknico. O italijanskih patrolah smo bili vedno dobro obveščeni, ker smo imeli dobro organizirano obveščevalno mrežo na terenu. Zato smo se lahko dobro pripravljali, zbrali orožje in se politično in vojaško pripravljali na borbo, ki se bo v velikem obsegu začela, čim bo skopnel sneg. V tem času je bila dobra morala v taborišču in zunaj zelo važna, ker je bil mráz vedno pod 30 stopinj.

Po novem letu so enkrat Italijani poskušali napasti naše taborišče. O tem smo bili dobro obveščeni, zato smo si že naprej predstavljali, kje bodo prodirale njihove kolone. In tako je tudi bilo. Dan pred napadom smo zvedeli na terenu, da bodo Italijani napadli Kožlješki logor, in to iz več smeri: od Cerknice, Borovnice in Rakitne. Prva kolona, ki je prodirala iz Cerknice proti Kožljeku je bila močna okoli 800 ljudi. Druga, ki je prodirala od Borovnice in se razdelila v dve koloni po gozdu proti našemu logorju je štela okoli 1000 ljudi, kolona iz Rakitne pa je štela okoli 500 ljudi. V zgodnjih jutranjih urah smo odšli na položaje in taborišče popolnoma zapustili. Razdelili smo se v štiri skupine ter čakali. Vreme je bilo zelo slabo. Snega je bilo približno tri četrta metra in mráza okoli 30 stopinj pod ničlo. Prva skupina, ki je zasedla položaje na čistini proti Kožljeku je obvladovala vso planoto okoli Kožljeka in samo vas. Italijani so prodrli proti tej grupi do prvih gričkov Kožljeka kakih 800 metrov od naših položajev. Ko so opazili partizane, niso oddali niti enega strela in niso šli naprej. Naša druga skupina je posedla po gozdu najbolj strme kraje proti Borovnici. Italijani so se približali tudi tej skupini in v borbo so stopile njihove predhodnice. Skupina jih je pa odločno odbila in Italijani se niso več poizkušali prebijati dalje, čeprav so prav ti imeli nalogo prodreti v taborišče. Mitraljezec Cene, ki je bil na levem krilu naše zasede pri Kožljeških žagah, kamor so se Italijani pomikali po jarku, je odprl na njihovo predhodnico ogenj in jih nekaj ranil, 3 ali 4 pa ubil. Skupina, ki je bila poslana proti Rakitni je prišla skoro do Rakitne in tako obvladovala Rakitniško planoto. Tudi tod so Italijani poizkušali priti do Otav. Naša druga in tretja skupina sta se premaknile na sektor prve grupe in se razpodelili poleg nje. Težko je bilo na tej čistini, ker je vela močna burja in bil je tak mráz, da ni niti en mitraljez deloval. Tudi pušk do 60 odstotkov ni delalo. To je bila tudi naša krivda, ker nismo pomislili na mráz in so bili mitraljezi in puške preveč podmazani, kar bi v tako hudem mrázu ne smelo biti. Naša sreča je bila, da niso Italijani vedeli, koliko nas je. Začeli smo hitro razdirati mitraljeze, ter jih čistiti, a Italijani se niso premaknili nikamor.

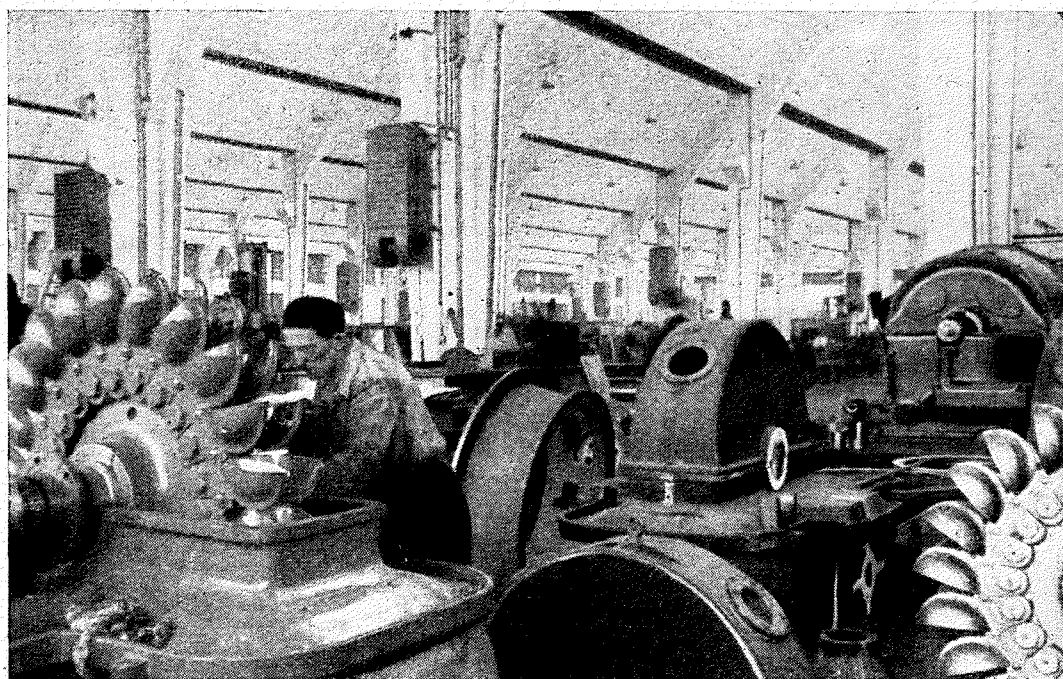
(Se nadaljuje)

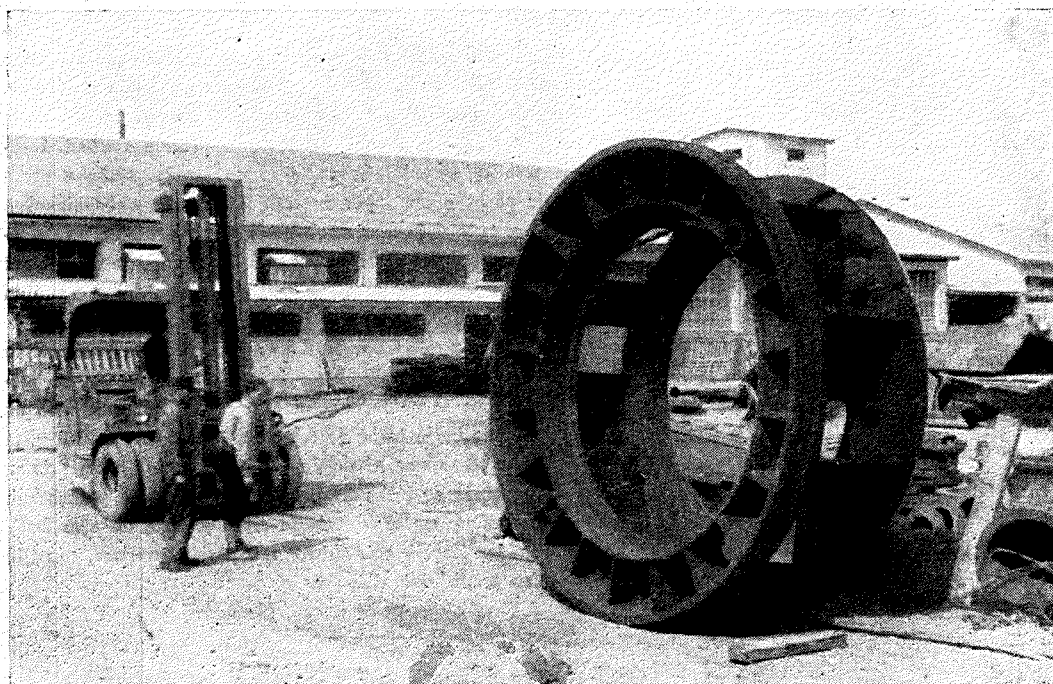
Litostroja

NAŠA ZMAGA,

Tam, kjer je bilo še po osvoboditvi Ljubljane širo, prazno polje, je zrasel v prvih letih naše petletke mogočen industrijski gigant, kot mogočen dokaz silnega delovnega vzpona našega ljudstva in pravilnosti politike naše vlade in Partije — Titovi zavodi »Litostroja«. Mogočna so poslopja novega »Litostroja«. Higienične stavbe grajene po montažnem načinu so ponos naše socialistične graditve.

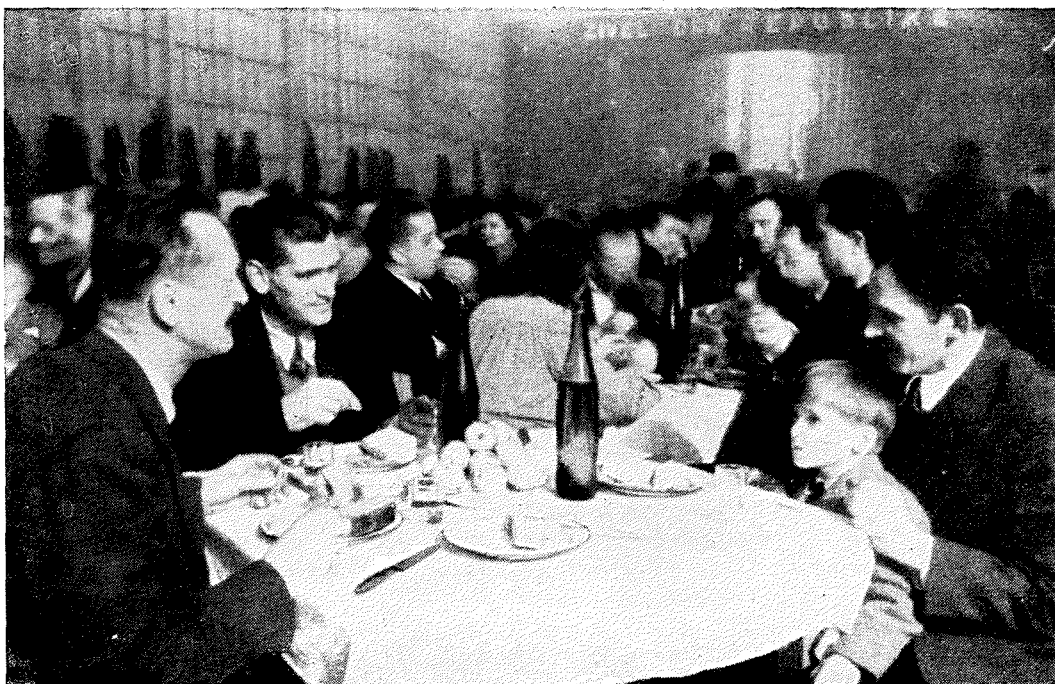
Čim več železa, čim več odlitkov turbin in strojev, vse za dosego plana, to so gesla neumornih Titovih livarjev. Industrija stare Jugoslavije v onih letih svojega obstoja ni mogla izvršiti takih del kot so to izvršili livarji »Litostroja«. Mogočne turbine so dokaz tudi o strokovni sposobnosti litostrojskega delovnega kolektiva.

Iz livarne krenejo izdelki v obdelovalnico, tu jih sprejmejo večše roke izkušenih obdelovalcev. Potrebna je še precizna obdelava, a strokovnjakov je premalo. Toda kljub temu, da primanjkuje strokovnih delovnih moči ni zastoja v obratu. Z veliko pazljivostjo in voljo do dela premoste vse ovire in že gredo turbine v montažno dvorano. — Ogromen železni kolos pred transportom v hidrocentralo.

NAŠ PONOS!

Strokovnih moči manjka, toda tudi te bodo zrasle. Za to nam je dokaz skrb za mladi kader, ki se vzgaja v lepi in moderni industrijsko-kovinarski šoli v neposredni bližini samega »Litostroja«. V šoli, kjer prejemaajo vajenci celotno oskrbo, so lepe delavnice in drugi šolski prostori. Z intenzivno vzgojo novih kadrov bo tudi to pereče vprašanje rešeno.

Tudi obratna menza v »Litostroju« je ena najboljših. Krepka, zdrava, dobro pripravljena hrana delovnemu človeku, to je parola vodstva obratne kuhinje in ekonomije »Litostroja«. Državni prazniki in dosega plana, so največji dnevi za delavce. Pogled v dvorano restavracije ob priliki Dneva republike, ko so praznovali izpolnitev letnega plana.

Ljudska oblast skrbi tudi za izboljšanje življenjskih pogojev delovnega človeka. Ob Litostrojski cesti rastejo mogočna stanovanjska poslopja. Moderna, krasna stanovanja so najlepši dokaz skrbi za našega delovnega človeka. Poleg stanovanjskih poslopij bo tu še park, razne dvorane, otroška igrišča in drugo. Kino »Litostroj« pa že sprejema obiskovalce Titovih zavodov.

KAKO SMO GRADILI TEHNIKE IN TISKARNE V PARTIZANIH

ZUPANČIČ KAREL

Ker je »Borec« pozval vse bivše partizane in aktiviste naj napišejo svoje spomine iz NOB, da bi se to ne pozabilo, sem se odločil tudi jaz, da opišem, kako smo v okolici Moravc postavljali tehnike in tiskarne.

Poleti 1943 mi je dal sekretar OK Kamnik tov. Marjan nalogo, naj pripravim bunker za tehniko. Lotil sem se dela in poiskal primeren teren ter skopal in naredil bunker.

V ta bunker smo nanosili potrebni material za tisk in začeli razmnoževati na roto-stroj. Razmnoževali smo razna poročila, tiskovine, letake itd. S tem strojem smo delali čez poletje, se med tem večkrat prestavili v druge. Že prej pripravljene bunkerje v gozdu v okolici Vin pri Dolskem. Na jesen je bilo treba misliti za zimo, kako postaviti bunker, da ne bo sled v snegu. Kmet Gostinčar iz Voklega pri Sv. Trojici mi je dovolil, da sem izkopal pod njegovo šupo, v kateri je imel nametano slamo, 2,50 m globoko jamo 3 m dolgo in široko. Nabavil sem deske, katere mi je on pripeljal ponoči od Sv. Trojice. Tekom enega tedna sem imel pripravljen bunker na suhem in varnem. Razen gospodarja nihče ni vedel za njega. Naročila za tisk so se že kopičila, da nisem več mogel naprej, čeravno sem vrtil noč in dan. Mobiliziral smo tov. Praprotnika Lojzeta iz Domžal, kateri se je pozivu takoj odzval in v nekaj dneh se je tehnika povečala. Delala sva dva, kurir pa je nosil izdelan material iz tehnike do bližnje kurirske stanice, nam pomagal pri sortiranju itd. Lojze se ni mogel priučiti roto-stroju, češ to gre vse prepočasi. Če bi imeli mi tiskarno, potem bi naredili toliko, da jih zamečemo z literaturo, je dejal.

Misel na tiskarno je padla, samo kje dobiti stroj. Kocjančič na Viru ga je imel, pravi Samo, ne vem pa, če ga še ima. Tuhtal sem kako in kaj in v mislih iskal prostor za novo tiskarno. Zvečer ko se je stemnilo sem odšel v Rače, da tam dobim nekoga, kateremu bi lahko zaupal svoj načrt in potem njega izvedel akcijo, če je še stroj tam. Vse sem uredil in že drugo jutro zvedel, da stroj še stoji. Treba si je vse ogledati na licu mesta, sem si mislil in svoje mnenje povedal OK sekretarju tov. Marjanu. On me je v tem podprl in tako sem krenil drugi dan s pištolo v žepu na pot. V Račah sem dobil kolo in se preko Doba podal na Vir. Vozil sem po stranski stezi in tako prišel tik za Kocjančičevo tovarno na glavno cesto. Čim pa zavijem na cesto, pa mrgoli Nemcev na cesti in okoli tovarne. Bil je to neki transport oziroma priprava za hajko. Lasje so se mi malo naježili, toda takoj sem se znašel in zavil v tovarno. Neka tovarišica, katera me je poznala, me napoti do šefa. Njemu sem povedal, po kaj me je pripeljala pot. Domenila sva se, kateri večer se bo akcija naredila. Rekel je, pridite ta dan, da še jaz pripravim ovoje in kar bom videl, da bo za vas primerno. Pridite z vozmi in naložite v skladišču, katerega mi je pokazal, vse, kar bo notri. Vesel sem bil, da se je možakar tako pogumno pogovoril in sem jo urnih nog odkuril mimo Švabov. Vračal sem se po isti poti in na neki ozki stezi srečam žandarmerijo. Kar bo, bo, sem si mislil in pozvonil. Žandarji se umaknejo, jaz pa z veseljem naprej.

V nekaj dneh smo pripeljali tiskarski stroj in ovoje v neko vas pri Prevojah in spravili pri zanesljivem kmetu v skedenj. Ovoje je brigada odnesla takoj naprej, le za stroj ni bilo primerne prostora. Taval sem sem in tja in nikjer ga niso upali prevzeti. Bila je to precej ogromna stvar in jo je bilo težko zakriti. Spomnil sem se, kako bi šlo v kakšni tovarni in prišel do sklepa, da poskusim v Radomljah na opekarni tov. Šraja. Po kurirski poti sem se podal ponoči v bližino tovarne in opazoval, če ni kakšna nevarnost. Ko so zjutraj prišli v pisarne, sem se odločil in šel kot da sem prišel naročiti opeko. Tovarišici Brani, katero sem že malo poznal, sem obrazložil moj prihod. Na vsak način se bo dalo narediti, pravi, malo naj počakam, da pride gospodar. Ta je brez oklevanja privolil, ko je zvedel, za kaj gre. Pripomnil je, da moramo biti previdni, ker v nasprotnem slučaju lahko požgejo tovarno, njega in družino pa izselijo. Dal sem mu besedo, saj je šlo tudi za naše življenje. Nemci so razpisali 30.000 mark nagrade, če kdo tehniko izsledi. Kakor rečeno smo se zmenili, treba je bilo samo ugotoviti, kako se bo to dalo narediti. Kmalu sem našel prostor in predlagal svoje mnenje in z delom začel. Vsaka opekarna ima prostor, kamor pripravijo ilovico, da se uleži in jo v kockah skladajo v take prostore. Tudi tu sem našel tak prostor, ki se je zaklenil. Polno je bilo naloženih takih kock, le meter od vrat je bilo prazno. Predlagal sem, da v sredini te ilovice postavim opaž, v ka-

terem naj bi bila tiskarna, okoli njega pa naložimo ilovico. Z delom sem po nekaj dnevih že začel. Vse kocke sem odmetal tako, da delavci, zaposleni v tovarni niso vedeli, da bi se kdo nahajal v tem prostoru. Celi dan sem bil zaklenjen in po tihem premetaval in prekladal ilovico. Ko sem odmetal prostor štiri krat štiri metre, sem napravil opaž in kocke skladal nazaj. Preden sem pa zadnjo odprtino zametal, nam je tov. Šraj pripeljal tiskarski stroj in en voz papirja iz Bonačeve tiskarne. Vhod je bil na vrhu neviden. Celi prostor v notranjosti sva s tov. Samom prevlekla s papirjem, uredila in namestila stroj. Za božič leta 1943 je naša tiskarna izdala prvega Poročevalca v 2000 izvodih.

Stroj je dobro deloval, le črk smo imeli premalo. Sklenili smo, da napravimo akcijo na Vir do Veita. Tam je bila svoj čas privatna tiskarna, v kateri je bilo dosti tega materiala. Predhodno smo se zmenili z gospodarjem in ko je pripravil vse naročeno, smo poslali nekega terenca, da nam je vse to prinesel. Z materialom smo bili zdaj založeni, tako da smo lahko nemo-teno tiskali vse, kolikor smo dobili naročil. Nastalo je vprašanje strokovnega kadra. Treba ga bo dobiti, saj ga je bilo dosti po tiskarnah. Na naš poziv sta se javila dva, kar je za enkrat zadostovalo. Dobili smo tudi tov. Katjo, katera je reševala pošto in odpremljala literaturo. Objekt je bil izpolnjen, tako da smo lahko tiskali noč in dan.

Tri mesece smo prebili v tem bunkerju, pri stalni električni svetlobi, smradu barve, plesnobi in človeškemu znoju. Po teh mesecih je bilo treba misliti na nov bunker, ker smo bili tu že več ali manj kompromitirani in je bila želja vseh, da se preselimo nekam na sveži zrak.

Zopet je bilo treba novega objekta, desk in drugega lesa. Nismo dolgo odlašali, začeli smo z gradnjo bunkerja v Rudniku nad Radomljami. Naredili smo ga na prostem v prav malih smrekah in na terenu, ki ni bil lahko prehodan. Bunker je bil velik 3,50 krat 3,50 m, visok na eni strani tri in drugi pa 1,50 m. V njem je bil tiskarski stroj na nožni pogon, dve omari črk, pisalna miza, štedilnik in pogradi ter šest do osem ljudi. Tiskali smo noč in dan v slabem zraku, ker je bilo zaprto, le proti večeru smo jo zračili. Ponoči pa je moralo biti tudi zaprto, ker bi se sicer svetlikalo iz bunkerja. V tem bunkerju smo delali šest mesecev. Hrano smo dobivali deloma iz terena, deloma pa potom gospodarske komisije. Papir in tudi hrano nam je dobavljaj tov. Šraj s pomočjo tovarišice Brane in Ladke. Pri tov. Krtu na Rudniku smo dobili na razpolago vse, kar nam je mogel nuditi, velikokrat nam je odstopil celo svoj delež. Pozneje je bil izdan in ustreljen od Nemcev. Tehnika oziroma tiskarna je imela ime »7m«. Medtem pa smo že iskali nov stroj in sicer na električni pogon, katerega je posedoval tov. Veit na Viru. Klical sem ga na vezo nekega dne v Rače, kamor je možakar tudi prišel. Povedal sem mu, kaj bi rad imel od njega, ga prepričeval in končno je pristal, da lahko vzamemo stroj. Težko je šlo, toda šlo je. Razlagal mi je, da je specialna mašina, katera sama vlaga in pobira tisk ter da jo ni moči nikjer prijeti, ker so sami instrumenti okoli nje. Takšno ravno potrebujemo, sem si mislil in dejal: Nekako bo že šlo, saj ni vrag, pazili bomo. Poleg tega smo mobilizirali hkrati tam stanujočega mehaničnega mojstra Zajca. To je dobil nalogo, da si že podnevi vse ogleda, razmontira in pripravi za nakladanje. Vsi skupaj so malo ugovarjali, da ne bo šlo, toda jaz sem vstrajal, da se stroj dvigne. Rok ni bil dolg, zato je bilo treba pohiteti z iskanjem prostora. Stroj je bil zelo neroden za transportiranje, poleg tega pa še težak preko 1300 kg. Z golimi rokami je bilo zelo težko, poleg tega je morala biti izvedena akcija v strogi tišini, ker je bila sto metrov proč nemška straža.

Prostor za tiskarno nam je dal Anton Rožič pri Sv. Trojici pri Moravčah, kjer smo prezidali klet, zid pa maskirali tako, da ni bilo sledu. Vhod smo imeli v zemlji pod hišnim temeljem, v notranjosti bunkerja pa zopet luknjo, kjer smo se lahko dvignili. Za bunker ni vedel nihče od sosedov, niti ni nihče slišal, ko smo spravljali stroj v bunker. S kakšno muko je vse to šlo, je težko opisati, jasno pa je, da štirje ljudje premikati 1300 kg težak stroj, ga spravljati v klet, pri tem pa paziti nanj, ni bila lahka zadeva. Vse pa se je naredilo preko noči, drugi dan je bil stroj že zazidan.

Nemci so naredili hajko za strojem, toda vse zaman, stroja niso našli, niti sumili niso, da bi tako težo spravljali k Sv. Trojici, tako blizu policijskih postojank. En problem je bil rešen, rešiti pa jih je bilo še mnogo, pre-

den je stroj začel obratovati. Stroj je bil na električni pogon, toda smola je bila ta, da Sv. Trojica ni imela elektrike. Kaj narediti. Speljati elektriko iz Rač, ki so oddaljene okrog 3 km je malo predaleč, drugič pa bi gotovo zbudilo pozornost. Sklenili smo, da se mora vas takoj elektrificirati. Poklicali smo električarja iz Domžal in mu dali nalog, da morajo vasi Sv. Trojica. Uševk in Žeje imeti čimprej elektriko. Možakar je dejal, da to ni tako enostavno kakor si kdo misli, — toda rajše vse prej kot da bi ga mobilizirali.

Ljudje so vest o elektrifikaciji z veseljem sprejeli in takoj začeli kupovati potrebni material za instalacijo. Najbolj trda je bila za zunanji vod, monter je dejal, da tega sploh ni dobiti. Obvezali smo se partizani, da ga s pomočjo ekip, katere so bile za prenašanje raznega materiala, pobremo po drogovi. Šlo je, dobili smo ga v bližini Kresnic v kamnolomu in okolici, kjer je bil napeljan vod. Vse to smo prinesli na ramah k Sv. Trojici, kjer je bila elektrifikacija v polnem teku. V roku dveh mesecev je tiskarna začela obratovati. Med tem smo se založili s papirjem, katerega smo dobili s pomočjo vojske v Bonačevi tovarni.

Akcijo je bilo še nekako lahko organizirati, toda kam dati papir, ki ga je bilo za cel vagon. Hitro je bilo treba misliti, kam ga bomo shranili, ker smo slišali, da bo zopet hajka. Spravili smo vse skupaj v klet šole, ki je bila podrt, zametali z opeko in ogorelimi trami in odšli. Drugi dan smo že imeli obisk Nemcev. Pretaknili so vse, mi pa smo jih od daleč gledali, kako hodijo okrog šole. Zastajalo nam je srce, če bodo našli papir. Kup, kateri je bil nametan, se jim je zdel sumljiv, toda kdo bo premetaval ogorelo tramovje; odšli so.

Med tem smo naredili akcijo na črke v Kamnik pri belem dnevu, ter na tretji tiskarski stroj, katerega smo odpeljali iz Dola pri Ljubljani. Skupina osmih ljudi oboroženih s puškami in pištolami, je zvečer krenila v akcijo na Dol. Vedeli smo da Nemcev v tovarni ni, pač pa so dobrih sto metrov stran v župnišču. V tovarno smo prišli od zadaj z vodičem Zajc Jožetom, kateri nam je vse podrobno raztolmačil. Prijeli smo nočnega čuvaja in mu zabičali; naj bo tiho. Ni več vedel, kaj se z njim dogaja, od samega strahu. Klobuk mu je zlezal čisto na vrh glave, obraz pa mu je bil blede kot zid. Govoril ni, samo kimal je, ker ni mogel do besede. Ključce smo zahtevali, pa takoj niti ni vedel, kje so ali če jih sploh ima. Ko se je malo opomogel, nam je dal ključce, da smo odprli vrata v tiskarno, kjer se je nahajal stroj. Najeli smo voz in konje, naložili in odšli. Vse je šlo po sreči. Zapeljali smo do vasi Vinje, od tam pa smo peljali k Sv. Trojici v gozd, kjer smo naredili v smrekah primerno barako.

S tem, da smo postavili to tiskarno v gozd, smo zamaskirali ono drugo v bunkerju, ker je prihajal z obeh enak tisk. Vsi so bili mnenja, da je tu nekje tiskarna, toda kje, ni nihče vedel. Kasneje so zvedeli, da jo imamo v hosti, toda za električno pa ni vedel niti najbližji sosed, ki je bil oddaljen 40 m. Tiskali smo poslej na treh straneh in bi bilo vse v redu, če bi lovek ne bil stalno v skrbeh, da nas kdo sliši in izda.

Ljudi smo imeli že precej, treba je bilo organizirati hrano na terenu, odnašati literaturo, nositi papir in tako smo se po nekaj mesecih kompromitirali, da so že skoraj vsi okrog vedeli, kje se nahaja tehnika. Treba jo bo prestaviti, smo sklenili in narediti novo barako. Težko je prenašati stroj, deske in ostali material, toda vse je šlo, naredili smo drugo barako, prepeljali stroj in v roku desetih dni začeli s tiskom na drugem mestu.

Električna tiskarna pa je mirno delovala, ker tam ni bilo treba toliko ljudi, stroj je sam opravljal s papirjem. Tov. Samo je delal pri njemu in stavec, ki je postavljaj črke. Vse je šlo v redu, toda nesrečni slučaj je hotel, da so se partizani in Nemci spoprijeli nekega dne pri Sv. Trojici. Brigada je ponoči prišla in se ustavila na vrhu Trojice. Nemci so zvedeli in drugi dan je začelo ropotati. Brigada je naredila umik. Tudi Nemci so odšli, drugi dan pa se zopet vrnil in se hoteli usidراتi pri Sv. Trojici. Vest za to se je kmalu raznesla in prišla je brigada. Komandanti so se pomenili in s četami previdno obkolili vrh. Tiskarski škrtarje so se seveda umaknili in od daleč opazovali operacije. Bilo je že poldan in še nič ne poka. Nemci se goloroki, v samih srajcah sprehajajo po vrhu Sv. Trojice, kot da so na od-dihu. Ni bilo dolgo, ko zagledamo naše borce, kako se plazijo proti vrhu. Uro kasneje pa je že pokalo, da je bilo veselje. Komanda je padla: »Juriš«. Strojnice so zaropotale z vseh strani, tako da Nemci niso vedeli kod in kam naj bežijo. Pobrali so jo proti Dobu navzdol kar bos, brez kap, v kakršnem stanju se je pač kdo nahajal. Vrh je bil zaseden, Nemci so jo odkurili misleč, da so jo odnesli, toda smola je bila ta, da so bili naši v zasedi ob vznožju hriba. Kar je še kdo nosil, je tedaj pustil, drveli so kot ovce po njivah proti Dobu. Raztrgani, bos in brez kap in pušk so prileteli v Domžale.

Za enkrat je v redu, smo si mislili, samo če ne bo zdaj kakšne večje godlje. Čez teden dni dobimo vest, da bo zopet hajka, umaknemo se. Kmalu pa zagledamo val dima, ki se je valil nad Sv. Trojico. Nemci so zažgali skoraj vse hiše, maščevali so se za poraz nad prebivalstvom. Prvi hip smo mislili, da je tiskarna pogorela ali da so jo dobili in zato hišo požgali. Ko se zvečer vrnemo, vidimo, da je niso požgali, ostale so tri hiše. Zopet smo začeli z delom, misleč, da je zdaj konec maščevanja.

V nekaj dneh jo Nemci zopet primahajo na Sv. Trojico. Sedel sem v grmovju in pisal na stroj, ko sem dobil vest, da Nemci korakajo po gozdu. Poleg mene je bil tudi tov. Rado, s katerim nisva imela več časa pobegniti. temveč sva se stisnila k tlom in čakala, kaj bo. Vse okoli naju je bila planota, okoli katere so Nemci postavili zasede, ostali pa so šli požigati hiše in ropati, kar je še ostalo. Postrelili so nekaj prašičev, zažgali zopet nekaj hiš, med njimi tudi ono, kjer je bila tiskarna. Kmalu nato sva odšla z Radotom urnih nog gasit poslopje, pod katerim je bila tiskarna. Ljudem se je čudno zdelo, kakšen interes imava samo za to stavbo in priznati sva morala, kaj se tu nahaja, da so še ostali priskočili na pomoč. V notranjost nismo mogli, ker je bilo vse žareče, šele drugo jutro smo pogledali v bunker in ugotovili, da je vse v redu.

Ker smo spadali pod centralno tehniko na Dolenjskem, katere šef je bil tov. Petrač, sem njemu poročal in prosil za pomoč. Poslali so mi tov. Gojmirja, kateremu sem predal vse tiskarne, sam pa prevzel oddelek za nabavo tehničnega materiala. Tov. Gojmir je tiskarne preselil na takratno osvobodjeno ozemlje v Zg. Savinjski dolini in se tam zadržal vse do velike ofenzive. Tiskarne so ostale zakrite in bile po osvoboditvi deloma vrnjene, deloma pa pripeljane v Ljubljano. Nekaj tiskarjev je med tem padlo, med njimi tov. Domen, kateri je vodil tiskarno »7 m« in nekje v bližini tega objekta padel.

Pripominjam, da je veliko pomoč nudil tehniki tov. David, Jernej Rahnc, kmet iz Vin, kateremu so Nemci pozneje požgali dom, ustrelili brata, izselili družino, on pa je ušel in bil pri nas za kurirja.

NA PRVI KONGRES ANTIFAŠISTIČNE FRONTE ŽENA SLOVENIJE

M. S.

V prvi polovici oktobra 1943 je prišla k meni tov. Čepe Marica-Eva s sporočilom, da je izvoljena za delegata na prvi Kongres AFŽ Slovenije, ki bo sredi oktobra nekje na Dolenjskem, na osvobojenem ozemlju.

Pred oči so mi stopili prelepi dolenjski gozdovi, ki sem jih nešteto krat prehodila vse navzkriž in v nekem gozdu na jasi — naše partizanke, ki so nekatere morda še pred tedni politično delovale v Ljubljani in drugje, ki se že delj časa bore s puško v roki za svobodo svojega ljudstva, pa tudi žene, ki v zaledju pomagajo borbi. Kaj nam bodo te žene povedale?

V tej misli me je tovarišica prekinila: »Pripravi se, ker boste odšle, čim pride obvestilo.«

Že v četrtek proti večeru smo se sestale, da nam je tov. Čepe Marica dala potrebna navodila. Naslednjega dne v mraku smo posamič odšle preko bloka na Viču. Ob tramvajski postaji je hodila tov. Marica z vodnikom tov. Zalar Janezom, da smo ga spoznale. V gostilni »Pri raci« nam je na odgovorjeno geslo pokazala neka žena kolovoz za vasjo, kjer smo se zbirali. Bilo nas je 27, ker so nekateri odhajali v partizane, kakor n. pr. tov. Merhar Rado, ki je že čez nekaj dni ob nemški ofenzivi doživel svoj rojstni krst.

Tovariš Janez Zalar je zadnji prispel na določeni prostor, ker je iskal tov. Skulj Helo-Miro, katera nas je zgrešila. Ko nas je tov. Janez preštel, nam priporočil molk, smo se razvrstili in niz temnih postav se je pomikal

Prvi rajonski ljudski odbor v Ribnici

po ljubljanskem barju proti Ljubljani. Nismo prišli še daleč, ko Janez pokaže s kretljivo prostoro pod drevjem, kamor smo se morali umakniti in mirovati. V tišini noči smo slišali samo glasove nočnih ptic — dogovorjeni znaki Janezovih pomočnikov. Čez kake pol ure smo nadaljevali pot in smo šele pozneje zvedeli, da bi nas bila skoro presenetila nemška straža na konjih. In res je od daleč nekje udarjal na naša ušesa peket konjskih kopit.

Na ljubljanskem gradu in na Golovcu je bilo videti z električnimi lučmi razsvetljeno pot, kjer so bile razvrščene sovražnikove straže. Ljubljancani spe tam za žičnimi ograjami v blokiranem mestu — mi pa gremo v svobodo! Kako sem želela vsem, da bi nam mogli slediti.

Ob Ljubljani je tov. Janez zažvižgal in že se je preko vode oglasil drug žvižg, skoro na to se je slišalo drsanje vesel po vodni gladini. Čolnar nas je prepeljal na drugi breg.

Ko sem stopila na osvobojeno zemljo, mi je bilo kot človeku, ki je prišel v obljubljeno deželo. Najrajši bi bila zavriskala in dala duška svojemu veselemu svečanemu razpoloženju. Saj nisem bila skoro dve leti iz zamrežene Ljubljane, kjer se nisi mogel sprostiti, da bi ne stali za hrbtom osovraženi tujci ali pa taki domačini, ki jim ne smeš zaupati, če jih ne poznaš.

Sredi Črne vasi, ko je bilo tema kot v rogu, nas je tov. Matevž razvrstil v razne smeri. Me delegatke iz Ljubljane, ki so se nam pridružile še druge iz Kozarij in ne vem še od kod, smo šle preko polja proti vasi Kot, kjer je bila partizanska javka. Ko smo bili sredi polja, zaslišimo glas »Stoj!«, Janez se zasmeje in odgovori. Že je stal med nami partizan s titovko na glavi in puško v roki, kot bi bil zrasel iz zemlje. Obstopili smo ga, vse smo hotele zvedeti v eni sapi: kje so partizani, če jih bomo videli itd., itd. Iz žepov smo izvlekli cigarete in bonbone ter z njimi obdarile prvega partizana, ki smo ga srečale.

V Kotu so nas pogostili s toplim mlekom, kar je bilo za nas, sestradane Ljubljance, slaščica. Povedali smo jim najnovejše dogodke iz Ljubljane, oni nam zopet svoje, potem smo šli k počitku na seno. Naslednjega jutra zarana nas je odpeljal voznik proti Turjaku. Tu smo si ogledali razdejani grad in nekdo nam je podrobno opisal borbo, ki se je pred kratkim tu razvijala. Južno steno obzidja gradu je tedaj prva preplezala mlada partizanka in z bombo pripravila pot vsej četi za dohod na dvorišče gradu, koder so belogardistični izdajalci tedaj begali kakor brez glave, se po brezuspešnem zoperstavljanju zatekli v kleti in ostala poslopja, a so jim naši junaški borci dali, kar so zaslužili.

Na poti proti Velikim Laščam smo opazovali posekane gozdove, plod grabežljivega in strahopetnega sovražnika. Tudi požgane hiše in razdejana gospodarska poslopja so pričala o zverskem početju okupatorja nad civilnim prebivalstvom slovenske zemlje.

V Velikih Laščah smo se ločili — ena skupina proti Ribnici, me pa po dobrepolski dolini skozi Videm, Kumpolje in dalje. Že pozno ponoči smo dospeli v Strugo, kjer nas je voznik pustil pred šolskim poslopjem in je krajevni Narodnoosvobodilni odbor imel tedaj tu svoj sestanek. Napotili so nas dalje proti Dvoru. Ker je naša pot vodila po razsežnih gozdovih mimo Hinj, so nam na prošnjo dali oboroženo spremstvo.

Okoli polnoči smo dospeli na Dvor in komaj našli poverjenika vaškega odbora, ki nam je poskrbel voznika v Dobernič.

Med potjo nam je voznik pripovedoval o srditih bojih v Žužemberku in Zafari. Razdejani farovž, ki je prej kot kak grad mogočno stal na hribu, je bil temu opisovanju živa priča.

V Dobernič smo prispele zgodaj zjutraj. Tov. Angela Ocepke nas je sprejela in nam premraženim nudila v gostilni toplo okrepčilo. Potem so nas razvrstili po hišah, da se odpočijemo, kajti en dan in ena noč nepretrgane hoje in vožnje, polna novih vtisov nas je utrudila. Povečini nismo spale, temveč se na gorkem zapečku pripravljale na kongres s tem, da smo se razgovarjale z vodilnimi ženami naše organizacije, istočasno pa sprejemale navodila za našo nadaljnjo borbo. Drugi dan je bila nedelja. Dopoldne smo imeli kratek sestanek in nam je nek tovariš govoril o borbah, o pomenu naših borb ter o padlih partizanih. Tedaj sem prvič slišala peti žalostinko »Kot žrtve ste padli v borbi za nas«. Vse to me je dojelo na prav poseben način.

Ob 17. uri se je pričel kongres v okrašeni dvorani. Na odru so visele ovenčane slike maršala Tita in predsednice AFŽ Jugoslavije tov. Pejnovič Kate. Tu smo se srečali in pozdravili stari znanci in znanke. Svidenje je bilo nad vse pristrčno. Škoda, da smo ljubljanske delegatke zamudile slavnostni del kongresa, ki je bil že v soboto. Me smo bile zaradi tehničnih ovir poslane na pot en dan prepozno. Kongres je vodila tov. Angela Ocepke. Ko je pozdravljala prisotne, je ugotavljala preko kakšnih ovir so delegacije prišle na kongres tako iz Ljubljane, kot z Notranjske, Goriške, Gorenjske in Dolenjske. Le Korošicam in Štajerkam ni uspelo priti preko zastraženih meja. Tovarišici Rupena Mara in Šlander Mica sta podali izčrpno in za vse nas silno zanimivo politično oziroma organizacijsko poročilo. Razvil se je zelo živahen razgovor. Občudovala sem žene, preproste, še nedavno zapostavljene, a v tej kratki dobi dveh let so se tako vsestransko razvile. Poročale so o svojem brezprimerno poštvalnem delu, kot najboljše pomagalko partizanskim podvigom, pravilno pojmujoč narodnoosvobodilno gibanje.

Delo na kongresu je bilo usmerjeno v pregled dosedanjih uspehov borbe, kritika pa je pokazala, kam in kako je nadaljnje delo usmeriti, da bodo še popolnejši, da se odstranijo pomanjkljivosti in izpolnijo v udeleževanju. Mnoge diskutantke so sporočale naročila onih, ki so padli v borbi za svobodo in so pred svojo smrtjo izražali svoje globoko prekaljene misli in izkušnje ostalim, ko so se ob sestankih ali kakih drugih priložnostih razgovarjali z njimi.

Glavna nit, ki je prepletala ves kongres, je bila »Vse za partizane, vse za borbo do dokončne zmage«. Naj bo mlado ali staro, vse je prešinjala ista želja, isto mišljenje; sedaj je treba še bolj poprijeti in nenehno delati na tem, da bodo čim prej uresničeni cilji Osvobodilne fronte. Kongres je bil zaključen ob 3. uri zjutraj.

Okrepljene z duhom borbenosti in predanosti naši stvari, smo se še istega dne zarana razšle na vse strani in se vračale nazaj, da s podvojeno energijo in še močnejšo voljo pristopamo k tovarišicam, jim tolmačimo vse sklepe in navodila kongresa ter jih tako okrepimo v njihovem požrtvovalnem delu za nadaljnjo borbo.

Ostanki bolnice na Snežniku

STRELSKA ORGANIZACIJA IN PREDVOJAŠKA VZGOJA

STRLE MIRO

Člen 9 Pravil Strelske zveze Jugoslavije pravi: Strelska zveza Jugoslavije kar najtesneje sodeluje pri krepitvi obrambne moči naše države, posebno pa pri pripravljanju mladine za vstop v JA.

To delo pri večanju obrambne moči naše države se kaže predvsem v tem, da strelske organizacije zbirajo najširše množice okrog sebe ter jih uče dobrega spoznavanja in pravilnega ravnanja z orožjem, ki ga pri streljanju uporabljamo, pri čemer prideta v poštev prvenstveno puška in pištola.

Strelstvo predstavlja v izvenarmijski vzgoji eno najvažnejših panog, obenem pa tvori končno in zaključno fazo te vzgoje, katere namen pa se izraža zlasti v tem, da pod strokovnim vodstvom izobrazí vsakega državljana, predvsem pa vsakega mladince — obveznika v vsestranskem znanju o orožju in tehniki streljanja, potrebnem pri poznejšem odsluženju vojaškega roka. Obenem pa mu privzgoji in vcepi čut pripravljenosti za obrambo domovine in pridobitev narodnoosvobodilne borbe.

Z Uredbo, ki jo je 29. maja 1948. leta izdalo naše državno vodstvo, o obvezni predvojaški vzgoji, je strelski šport dobil nove in širše naloge ter bo kot strokovna organizacija na pro-

Istočasno pa jim privzgoji fizične in moralne lastnosti, katere razvija strelski šport. Kajti napačno je misliti, da se strelski šport razvija samo v tem pravcu, da se strelec nauči streljati v tarčo, — tako gledanje je nepravilno, ni v skladu s ciljem današnje strelske organizacije, katere naloga je, da vzgoji Titovega strelca, člana nove, socialistične družbe.

Zaradi tega je nujno, da se vse osnovne organizacije (družine), kakor tudi vsi okrajni in mestni strelski odbori ozko povežejo z vsemi forumi predvojaške izobrazbe ter z njimi skupno rešujejo vprašanja kot so:

1. Vključevanje obveznikov predvojaške vzgoje v strelsko organizacijo.

2. Gradnja strelišč, ki naj bi služila tako strelski organizaciji, kakor centrom za predvojaško izobrazbo.

3. Organiziranje raznih pohodov in drugih prireditev v smislu predvojaške izobrazbe.

Samo po sebi umevno pa je, da morajo v tem pogledu tudi centri za predvojaško vzgojo posvetiti mnogo več pažnje strelski organizaciji, kakor je to bilo do sedaj. Z dejansko pomočjo pri izgradnji strelišč ter s svojimi predlogi in nasveti bodo pri-

Strelski prvaki Jugoslavije pri maršalu. Tito ogleduje novo, precizno puško

stovoljni bazi postal važen faktor pri praktičnem delu predvojaške vzgoje, ker jo bo vsestransko podpiral.

Da pa bi strelstvo kot športna organizacija ter predvojaška vzgoja kot izvenarmijska šola v resnici izpolnili svoje poslanstvo oziroma naloge, jima že njuna sorodnost v svojem bistvu narekuje najtesnejše sodelovanje, tako za strokovni, kakor tudi za politično ideološki dvig članstva strelske organizacije na eni in obveznikov predvojaške vzgoje na drugi strani.

Naloga strelske organizacije kot športne organizacije je, da zajame v svojo sredino vse obveznike predvojaške vzgoje ter jim potom raznih strokovnih predavanj nudi vso pomoč pri spoznavanju orožja in teorije streljanja, obenem pa vnese s treningi in raznimi tekmovanji več pestrosti v njihovo delo ter jih tako usposobi za kvalitetne strelce, kar bo v veliko pomoč predvojaškemu centrom pri praktičnem izvajanju streljanja, katero je obseženo v planu predvojaške vzgoje.

pomogli strelski organizaciji pri izvrševanju njenih nalog v cilju predvojaške vzgoje. Vsa dosedanja praksa in uspehi so pokazali, kolike važnosti je medsebojna povezava in pomoč ene organizacije drugi.

V krajih, kjer se je ta linija dosledno izvajala ter je bila iniciativa in razumevanje na eni in drugi strani, so se organizirale in močno učvrstile strelske družine, tako v kvalitetnem kakor tudi ideološkem dvigu, mladinci obvezniki pa so postali mojstri orožja ter se vsestransko spoznali s tehniko streljanja, kar je posebno velike važnosti za vsakega mladince pri odsluženju vojaškega roka, kakor tudi v času posejanja predvojaške izobrazbe. Zgrajena so bila tudi strelišča, katera bodo služila tako strelski organizaciji, kakor tudi centrom za predvojaško izobrazbo.

Predvsem pa je treba upoštevati, da so v strelsko organizacijo vključeni naši najmlajši, pionirji, kateri bodo v bodoče lahko vzor mladincev-obveznikov predvojaške vzgoje ter ponos strelske organizacije.

DOSEDANJE DELO ZB PRI PREDVOJAŠKI VZGOJI

STANKO SEMIČ-DAKI

V zadnjem času je naša organizacija vložila mnogo več truda za pomoč predvojaški vzgoji pri naši mladini, kakor izpočetka. To pomeni, da je ZB oziroma njena sekcija za predvojaško vzgojo pričela polagati več pažnje pri nudenju pomoči mladini pri predvojaški vzgoji. Poedini člani naše organizacije so dali velikansko pomoč z večjim udejstvovanjem v ta namen, z boljšimi pripravami za predavanja itd. Posebno lahko omenimo, da so naši komandirji centrov in vodov posvetili v letošnjem letu dosti več pozornosti predvojaškim centrom in so prihajali bolj pripravljeni na predavanja. Tudi mladina se udeležuje z velikim veseljem predvojaške vzgoje, ker vidi, da ji je to velika pomoč in olajšanje pri odsluženju obveznega vojaškega roka. S tem se pa tudi zaveda, da je to velik doprinos za dvig obrambnih moči naše domovine.

Lahko pa omenimo, da kljub pravilnemu razumevanju od strani naše organizacije in njenih članov, da se ponekod njeni poedini člani niso dovolj potrudili, da bi čim več pomoči nudili mladini. V glavnem pa so člani naše organizacije, ki delajo prostovoljno pri predvojaški vzgoji, ki razumejo pravilno njen pomen dali ogromni trud od sebe na tem polju. Največ pomoči je nudila ZB v goriški oblasti in v mariborski. Najbolj težko je bilo z vprašanjem kadra predavateljev v mestu Ljubljani, kjer je sicer naša organizacija najmočnejša, a je bilo stalno pomanjkanje kadra za komandirje nastavnih centrov in vodov. V tem se vidi, da je naša organizacija ZB v Ljubljani preslabo povezana z ostalimi masovnimi organizacijami, zlasti, da ni imela skrbi za mladino, ki pohaja v predvojaško vzgojo. Tudi v ljubljanski oblasti ni bilo tiste povezave, kot bi morala biti, kakor jo je pokazala organizacija ZB mariborske in goriške oblasti. V ljubljanski oblasti, kakor v samem mestu Ljubljani, ni bilo do nedavnega niti enega člana ZB, ki bi zastopal našo organizacijo v posvetovalnem odboru za predvojaško vzgojo. Edino za izjemo vzamemo rajon IV, kjer ni manjkalo v letošnjem letu niti enega komandirja centra ali voda, kjer so bila vsa mesta s kadri izpopolnjena in so tovariši, ki odgovarjajo za predvojaško vzgojo dobili od naše organizacije znatno pomoč. Sami so vložili mnogo truda za izboljšanje predvojaške vzgoje pri svojih centrih, zlasti pri predavanjih. V ljubljanski oblasti pa n. pr. v okraju Novo mesto ni Zveza borcev posvetila dovolj pažnje predvojaški vzgoji, zlasti v vprašanju kadra, tako so se pojavile večje pomanjkljivosti in mladina ni dobila tiste pomoči, katere si je želela oziroma pričakovala od naših članov. To se je dogajalo tudi pri ostalih rajonih in centrih predvojaške vzgoje v samem mestu Ljubljani, kar pa se ne bi smelo dogoditi, ker je tu organizacija ZB ena najmočnejših. Zaradi tega bi morala naša organizacija imeti večjo povezavo s komandirji centrov

in bi v primeru, če so komandirji centrov preveč zaposleni, postavili druge člane, kateri bi si lažje odtrgali toliko časa, da bi se temeljito pripravili za predavanja in se stalno udeleževali predavanj predvojaške vzgoje. Nujno je potrebno, da Zveza borcev v Ljubljani posveti več pozornosti predvojaški vzgoji zlasti sedaj, ko so v teku priprave za postavitev komandirjev centrov za bodoče leto. Mesta kjer manjkajo komandirji centrov je izpopolniti z zadovoljivim kadrom, tiste komandirje nastavnih centrov pa, kateri so preveč obremenjeni z raznimi funkcijami, je potrebno razbremeniti in jim dati zameno, tako da nastava predvojaške vzgoje ne bo trpela. Tako bo mladina dobila zanimanje, še večje kakor ga je imela sedaj in pridobila ogromno s tem, ko ne bodo ure in predmeti, ki jih razporeja vojni odsek neizpopolnjeni ali pa zakasneni. Omenjamo, da je bilo znatno izboljšanje predvojaške vzgoje mladine v letošnjem letu tudi zaradi tega, ker je bilo jesensko logorovanje, ki je bilo po okrajih dobro pripravljeno tako politično, materialno, kakor tudi tehnično. Da se je v mladini vzbudilo zanimanje se vidi tudi v tem, da se je mnogo mladincev vključilo v strelske družine, ker vidijo, da se dobi tudi tam veliko pomoč v ravnanju in pravilnem nastopanju z orožjem. Tudi mladinke so pokazale veliko veselje tako n. pr. v Zagorju se je prostovoljno postavilo oziroma prijavilo 200 mladink za predvojaško vzgojo. V Postojni imajo mladinke organiziran predvojaški center, ker so to mladinke same želele. Mladinkam je pristopil na pomoč tudi Rdeči križ s tem, da jim nudi vso pomoč, da se mladinke vežbajo v sanitetski službi. To delo je vredno pohvale in je potrebno, da tudi Zveza borcev posveti takemu prizadevanju več pažnje in nudi pomoč.

Reakcija oziroma njeni preostanki delajo propagando med mladino proti predvojaški vzgoji, češ, da to ni potrebno, da naj to opusti, da je to samo mobilizacija mlade sile za vojsko. Mladina tega ni hotela niti poslušati, temveč je vestno in z velikim zanimanjem posečala predvojaško vzgojo in pridobila mnogo znanja v ravnanju z orožjem v velik prid, tako, da bo vsak, ki bo vstopil v Armijo že znal osnovne stvari, ki jih bo potreboval oziroma izkoristil pri služenju obveznega kadrovskega roka.

Tudi politična nastava se je v tem letu znatno izboljšala in je bilo opaziti, da so bili referenti za politična predavanja dobro postavljeni. Tudi v bodoče je potrebno, da naša organizacija in poedini člani zastavijo še večjo skrb pri dašanju pomoči mladini pri strokovnih in političnih predavanjih. Potrebno je držati trdnjše povezavo s komandirji centrov in jim nuditi vsestransko pomoč. Zveza borcev bo tudi v bodoče dala naši mladini vso možno pomoč za čim uspešnejšo in temeljitejšo izobrazbo v pripravi za častno odsluženje roka v naši Armiji iz bogate zakladnice svojih izkušenj iz časa slavne dobe NOB borbe za osvoboditev našega ljudstva.

BOMBARDIRANJE VODNIH JEZOV IN KANALOV V NEMČIJI

(Povzeto iz Odbrane)

Med drugo svetovno vojno so prvič v zgodovini napadali Angleži iz zraka jezove v Nemčiji z namenom, da bi povzročili strahotne poplave in pustošenja po dolinah pod jezovi in hkrati onemogočili hidrocentrale velikih učinkov, ki so jih oskrbovale z vodo te naprave. Ponoči med 16. in 17. majem 1943 so britanske letalske sile RAF napadle skoraj istočasno tri velike jezove v Nemčiji na rekah Möhni, Edri in Sorpi, pri čemer so porušili kamene jezove na Möhni in Edri, med tem ko je jez iz zemlje na Sorpi izdržal napad in s tem do neke mere zmanjšal učinek porazne poplave v Forurju.

Angleži so napadli šele po podrobnem preučevanju energetskega sistema in položaja jezov v Porurju in srednji Nemčiji, po skrbnih pripravah in vežbanju posebne eskadrile letal in temeljitim ogledovanju iz zraka. Za svoj cilj so si izbrali oba jezova na Möhni in Sorpi, ki naj bi ju uničili hkrati, da bi naval vode iz obeh jezov združil in opustošil dolino Möhne in Ruhra do izliva reke v Rhein. Kot tretji je bil določen jez na Edri, čigar sproščena voda bi uničila vse centrale in naselja do Kassela. Letalsko

ogledovanje je pokazalo, da te jezove srdito brani protiletalska artilerija in da so zavarovani pred torpedi z debelimi jeklenimi mrežami, ki so spuščene v vodo akumulacijskega bazena vzporedno z jezo. Zaradi tega in zaradi izrednih razsežnosti objektov je bilo popolnoma nemogoče precizno bombardirati in uporabljati navadne težke letalske bombe. Zato so se odločili, da bodo napadli ponoči v nizkem letu in da bodo za rušenje kamenitih jezov uporabili posebne vrteče se bombe za podvodno bombardiranje, težke po 5000 kg.

Kako bodo bombardirali, je bilo do podrobnosti preučeno in naučeno. 24. marca 1943 so Angleži formirali posebno eskadrilo bombarderjev tipa »Lancaster« pod vodstvom komandanta Gibsona, ki je šest tednov intenzivno vadila in »napadala« neki jez v severni Angliji. Po dolgih pripravah, ko si je posadka pridobila že dosti tehničnih izkušenj, so odredili napad. Kmalu po polnoči med 16. in 17. majem 1943 sta bila istočasno napadena jezova na Möhni in Sorpi, nekaj pozneje pa so napadalci Möhne bombardirali še jez na Edri. Napadali so ob lepem vremenu in kljub srditi nemški

protiletalski obrambi odvrgli v nizkem letu z višine jedva 18 m. Preden so bombe spustili, so jih zavrteli povprečno na smer leta letala, in ko so padle na vodno površino, so se zaradi vrtenja kotalile po gladini jezera in preskočile jekleno mrežo. Tik pred jezo so se potopile in s pomočjo regulatorja na določen hidrostatični pritisk eksplodirale okoli 10 m globoko v vodi. Učinek eksplozije je bil tolikšen, da je razrušil jez.

Izmed šestih bombardirerjev, ki so napadali, jih je pet spustilo po eno 5000 kg težko bombo, trije se pa niso vrnili. Razen jezu na Sorpi, ki ni bil porušen, je bila naloga uspešno izvedena.

Povodenj, ki je nastala po eksploziji, je povzročila strahovito pustošenje. Pozneje so posledice poplave natančno preiskali, da bi dobili podatke, kaj bi bilo ukreniti, da bi podobne katastrofe preprečili ali vsaj zmanjšali.

Jez na Möhni so zgradili po načrtih E. Linka v letih 1908–1913 kot lokasto-gravitacijsko zaporo reke, da bi lahko oskrbovali Porurje z vodo in uravnavali odtok vode po strugi Ruhre. Padavinsko področje nad jezo obsega 430 km² površine, letni pritek znaša 240 milijonov m³, akumulacija 134 milijonov m³, površina jezera 10,2 km². Krona jezu je dolga 650 m, celokupna višina 40 m, a najvišja voda sega do 32 m.

Napad je bil izvršen v letni dobi, ko je akumulacijski bazen do vrha poln. 17. maja 1943 ob 0,49 je bil poškodovan gornji del jezu zaradi eksplozije bombe v bazenu tik ob jezu verjetno 10 m globoko. V srednjem delu jezu je zazevala 76 m široka in 22 m globoka vrzel. Skozi to odprtino je steklo v 12 urah 116 milijonov m³ vode. 16. maja 1943 je bilo v bazenu 132,2 milijona m³ vode. Začetno brzino odtoka vode so izračunali naknadno na 8800 m³ v sekundi in to je povzročilo v dolini Möhne poplavni val v višini 10 m, ki je bil mnogo višji od do tedaj največje poplave 1890. leta. V nekaj minutah je utonilo 1200 ljudi. Vse do neposredne bližine Hagen, torej okoli 65 km pod jezo, so bile porušene ali močno poškodovane vse nizke zgradbe. Na 50 km daleč je pobralo vse mostove. Očividci pripovedujejo, da se je pri mostovih dvignila voda za 2 m, preden jih je porušila. Električna centrala I. ob vznožju jezu s 4 agregati in 4800 kw učinka in mala centrala II. z dvema agregatoma in 3300 kw učinka pri izenačevalnem bazenu sta popolnoma izginili. Na izlivu reke Ruhr v Rhein 148,4 km pod jezo je 25 ur po katastrofi segla poplava še vedno 4 m nad normalo, po strugi Rheina je preteklo 1100 m³ v sekundi vode več kakor po navadi.

Akumulacijski bazen Möhne je eden največjih rezervarjev, ki so napajali z vodo gosta naselja Porurja. Ne samo, da je bil ta rezervoar izprazen, povodenj je poškodovala še večino vodnih naprav na reki Ruhr vse do Essena. Porušenje jezu je imelo torej silno težke posledice. Velika mesta Hamm, Hagen, Bochum, Dortmund so ostala brez vode. Črpalna akumulacijska naprava v mestu Herdecke ob Ruhr (60 km pod jezo na Möhni), ki je s svojimi 130 tisoč kw ena največjih hidrocentral Rheinsko-Westfalskega sistema elektrarn (RWE) 14 dni ni mogla obratovati, ker je bila strojna dvorana 2 m pod vodo.

Jez na Sorpi pa ima zemeljski nasip do vrha etonskega jedra in je bil zgrajen tudi po načrtih in pod nadzorstvom E. Linka v l. 1922–1923. Jez je od vznožja visok 60 m, najvišja voda seže 57 m visoko, krona pa je dolga 700 m. Zgornja stran jezu je zgrajena iz gostega materiala in prevlečena z nepropustno plastjo, da voda ne more pronicati. Spodnji del pa je zgrajen redkeje, da bi voda, ki bi vendar prodrla skozi nepropustno plast, lahko odtekla. Akumulacija tega jezu znaša 81 milijonov m³, površina jezera 3,8 km². Padavinsko področje bazena dovaja na leto 31 milijonov m³ vode.

Angleži so napadli jez na Sorpi istočasno kakor jez na Möhni, da bi oba hkrati porušili. Čeprav je bila krona jezu na dveh mestih v polno zadržana in sta nastala 12 m globoka lijaka, je jez vendar izdržal napad. Tudi pozneje so ta jez večkrat bombardirali, posebno močno pri osredotočenem napadu 15. oktobra 1944. Vsega skupaj je bil jez zadet 11 krat, a vsi ti zadetki ga niso mogli porušiti, niti zmanjšati njegove nepropustnosti. Zaradi varnosti so seveda po prvem napadu takoj znižali nivo vode za nekaj metrov. Katastrofa, ki so jo pripravljali Angleži, je bila znatno manjša, ker je jez na Sorpi izdržal. Če bi se hkrati porušila oba jezova na Möhni in Sorpi in bi se povodnji združili, sploh ne vemo, kako bi danes izgledalo Porurje.

Jez na Edri je pri Waldecku blizu Kassela samo 80 km zračne razdalje od jezu na Möhni. Po velikosti je to drugi jez v Nemčiji. Večji od njega je le Bleiloch na gornjem toku reke Saale v Turingenu. Jez na Edri je bil zgrajen iz lomljenega kamna v letih 1908–1913. Akumulacija znaša 202 milijona m³, površina jezera 11,7 km², povprečni letni dotok 500 milijonov m³. Ta bazen preprečuje povodnji, hkrati pa uravnava tok v reke Fulde in Weser

in plovnem kanalu Mittelland, da so te vodne poti stalno plovne. Jez na Edri so izkoriščali tudi v energetske namene. Na njegovem vznožju sta dve centrali, ena s 13.000 kw, druga s 17.000 kw zmogljivosti in skupno z 8 agregati. Tam je tudi črpalno akumulacijska naprava Waldeck s 4 turbinami in maksimalnim učinkom 115.000 kw. Pri mestu Affoltern pod bazenom za uravnavanje reke Eder je še majhna pretočna centrala z eno samo turbino 2.560 kw učinka. Krona jezu je 6 m široka, temelj pa 35 m.

Ko so 17. maja 1943 ob 1 in 20 minut napadli jez na Edri, je zazevala blizu desnega stolpa vrzel kakih 50 m širine. Vrzel je bila torej manjša od one na jezu Möhne, zato je voda tu počasneje odtekala. Pozneje so ugotovili, da je znašala maksimalna količina vode, ki je odtekala po poškodbi jezu okoli 8.500 m³ v sekundi. V akumulacijskem bazenu je bilo ob napadu 202,4 milijona m³ vode, po napadu pa je je odteklo 154,4 milijona m³. Bistvene važnosti pri tem je, da je ta količina vode odtekla šele v 36 urah. Razen vrzeli je bil jez še na več mestih počen, močno poškodovane pa so bile tudi elektrarne na vznožju jezu in tista v Affolternu. Poplavni val tu ni učinkoval tako katastrofalno kakor v ozki dolini reke Möhne in Ruhr, ker sta dolini Edre in Fulde znatno širši. Kljub temu pa je bila škoda še vedno dosti velika. Poleg tega, da so bile poplavljen in z naplavljenim peskom pokrite obsežne orne površine, je bila struga Edre od jezu navzdol do njenega izliva v Fuldo popolnoma opustošena. Ker se je površina vode v akumulacijskem bazenu Edre jako hitro zniževala, se je vsula obala na štirih mestih. V regulirani strugi reke Fulde so bile zatvornice vseh sedem stopnic zasute s peskom in deloma porušene. Tudi zatvorniške naprave so bile močno poškodovane. Poplavni val je strugo Fulde tako zatrpal z materialom, da so ga morali z bagri dvigniti okoli 30.000 m³. V strugi reke Weser pod mestom Hannoversch-Münden so nastale plitvine, ki so preprečevale plovbo. Z bagri so morali dvigniti okoli 5.000 m³ materiala. Poleg tega je bilo uničeno okoli tisoč metrov regulirane struge reke Weser, poškodovani so bili pa tudi njeni naravni bregovi in bregovi reke Fulde. Obnoviti je bilo treba vsega okoli 5,5 km rečnih bregov.

Rekonstrukcija povodnji po katastrofi v dolini Möhne je bila otežkočena zato, ker je voda odnesla ali poškodovala mnoge vodomere. Preostali vodomeri pa zvečine niso bili urejeni za registriranje nenavadnih vodostajev. Zato je bilo zabeleženih zelo malo podatkov o višini vode v dolini Möhne in gornjem toku reke Ruhr. Šele v srednjem toku te reke pod Hagenom so lahko točno merili poplavo. Rekonstrukcija najvišjega vodostaja se je dala pa ugotoviti brez merjenja po sledovih, ki jih je poplava zapuščala v dolini. Mnogo težje pa se je dalo ugotoviti seveda časovne podatke o poplavi. Ravnanje se je bilo treba po izpovedih očividcev in te izpovedi zaradi nezanesljivosti zelo kritično preiskati. Šele ko je minilo prvo vsesplošno razburjenje in poplah, to je bilo okrog 6. ure zjutraj, so odbrali številke na vodomernu v samem akumulacijskem bazenu. Na podlagi tega podatka so ugotovili, da je znašala maksimalna količina odtekle vode iz bazena okoli 8.800 m³ v sekundi, v nadaljnjih treh urah pa še 1.000 m³ v sekundi. Po dvanajstih urah odkar je bil poškodovan jez, je voda v glavnem odtekla. Časovno je potekala zelo nepravilno, ker je tudi konfiguracija doline same nepravilna. Zakasnitve so povzročili širši predeli doline in tri jezera v dolini reke Ruhr. Zaradi protiletalske obrambe (otežkočanje orientacije!) je bilo ob napadu na jez Möhne jezero Baldeney popolnoma izpraznjeno. Jezeri pri Hagenu in Harkort sta bili polni, a so ju takoj po napadu izpraznili, ker je alarmna služba pri letalskih napadih delovala v Nemčiji brezhibno. V nekaj minutah po nesreči so bila obveščena vsa naselja in mesta v dolini rek Möhne in Ruhr. Mnogo žrtev, zlasti v mestu Neheim, je bilo zato, ker ljudje niso takoj zapopadli velikanskega pomena katastrofe.

V koliki meri je jezero Baldeney zadržalo poplavni val, je razvidno iz tega, ker je bil nivo povodnji pod omenjenim jezerom nižji od nivoja naravne katastrofalne povodnji leta 1890, med tem ko je bil nad jezerom stalno višji. V jezero Baldeney je pritekalo po porušenju jezu v Möhni več ko 2.500 m³ v sekundi, zaradi česar se je tam povodenj zadržala eno uro.

Nivo vode v dolini Möhne je prekorčal najvišji do tedaj zabeležen vodostaj iz leta 1890 za povprečno 3 do 4 m. V dolini mesta Hagen (65 km pod jezo) je bil okoli 2 m, pod jezerom Baldeney pa še okoli pol metra višji od vodostaja 1890. leta. Pod tem jezerom pa je bil vodostaj kakor rečeno okoli pol metra nižji od tistega v letu 1890. Najbolj se je dvignila voda seveda povsod tam, kjer se dolina zoži, ali kjer je voda naletela na zapreke, mostove in druge objekte. Na svojem toku okoli 150 km dolžine od zatvornice pa do izliva reke Ruhr v Rhein se je zmanjšala poplava od začetnih 8.800 m³ v sekundi na 1.840 m³ v sekundi. Od tega odpade 740 m³

v sekundi na normalno količino vode reke Ruhr, 1.100 m³ je gre pa na račun povodnji.

Odtokajoča maksimalna količina vode po bombardiranju jezua na Edri 8.500 m³ v sekundi je bila samo nekoliko manjša od minimalne odtokajoče količine pri jezua na Möhni. Bistvena razlika je v tem, koliko časa je povodenj trajala. Med tem ko se je jezero na Möhni praznilo 12 ur, je otekala samo 1,4 krat večja količina vode na Edri okoli 48 ur, ker je bila vrzel v jezua manjša. Poleg tega je povodenj v dolini reke Eder hitreje upadla, ker se je voda lahko razlila po večji površini. Že 76 km pod jezom je bil nivo vode nižji od do tedaj najvišjega, ki je bil zaznamovan 1841. leta.

Na vodomeru pri Bremenu 425 km od jezua so izmerili 665 m³ v sekundi, kar pomeni, da se je do tega vodomera na poplavljenem področju zadržalo okoli 58 milijonov m³, nekako tretjina vse vode, ki je stekla skozi jez. Tudi hitrost poplave je bila tu manjša, kakor pri jezua na Möhni.

Z letom 1944 so začeli zavezniki napadati iz zraka ves vodni promet in kanale. Predvsem so bombardirali kanale v nasipih, ker so hoteli povzročiti velike povodnji s tem, da bi razbili nasipe. Prav tako so bombardirali tudi občutljive objekte na kanalih: rezervne rezervoarje, mostove, križišča kanalov itd., skratka vse objekte, ki se jih ni dalo v kratkem času popraviti. Za zračne napade je bilo eden najbolj priljubljenih ciljev področje Datteln, kjer se je križalo pet kanalov na Münster, Wesel, Dortmund, Hamm in Herne.

Prekop Dortmund—Ems je ena najvažnejših vodnih poti Nemčije, ker veže Porurje s Severnim morjem. Globok je 3,20 m in povprečno 40 m širok. V gornjem delu znaša nagib 1 : 2,5, v dolnjem delu pa 1 : 4. Breg je širok

20 m in nagnjen v razmerju 1 : 20. Krona vzdolž nasipa je 3,5 m široka. Od 23. septembra 1944 do konca vojne je bil ta prekop 6 krat bombardiran v bližini mesta Datteln. Kanal je bil tako močno poškodovan, da je bila šele marca 1946 mogoča zasilna plovba. Že pri prvem bombardiranju je bil prebit nasip, skozi katerega je steklo 3 milijone m³ vode na 30 km dolžine kanala.

Prekop Wesel—Datteln je obrabljen z 8 m široko krono in je globok 4,20 m. Nasip je bil na enem mestu tako poškodovan, da je izteklo 2,5 milijona m³ vode, ki je odnesla 30.000 m³ zemlje.

Kanal Datteln—Hamm je bil na nekem mestu, kjer je nasip 6—7 m nad terenom in obrabljen s 3,5 m široko krono, zadet z več ko 100 bombami. Voda, ki je otekala, je odnesla s prebitega nasipa okoli 20.000 m³ zemlje. Tudi visoki obrambeni nasip med prekopom in reko Lippe, ki je imel 2 do 8 m široko betonsko krono, je bil več ko 100 krat zadet, vendar je izdržal bombardiranje in celo vodne množine kmalu nato narasle reke Lippe.

Prekop, ki veže reki Rhein in Herne je bil na večjih mestih bombardiran, vendar se je Nemcem posrečilo zavarovati kritična mesta, ki so jih v nasipih povzročile težke bombe.

Prekop Srednje Isare je bil last elektroenergetske družbe »Bayernwerk A. G.«. Na severovzhodnem robu Münchena se cepi od reke Isar in je dolg 53,5 km. S svojo največjo začetno količino vode 125 m³ na sekundo je napajal 4 hidrocentrale, ki so dajale skupno 82.500 kw instalirane energije. Začetek kanala je bil 3 krat bombardiran in čeprav je bil 60 do 70 krat zadet, nasip ni popustil. Nasipi so namreč grajeni iz peska in ilovice in čeprav so bili bregovi porušeni, je ostal raztrti material vendar nepropusten in je zadržal vodo. Celo elektrarne so lahko obratovale s četrtino do tretjine svoje zmogljivosti. Obnova nasipov je trajala pol leta. (Povzeto iz Odbrane.)

OKUPATORJU SMO ZAŽGALI BENCIN

(Spomin na veliko akcijo v Postojnski jami) A. M.

Štab 31. Divizije nas je sredi aprila 1944. pozval v Predjamo, kjer se se je takrat nahajal. Komandant Iztok nam je razložil načrt akcije — zažig bencina v Postojnski jami. Osem nas je bilo določenih, da izvršimo ta načrt. Vodil nas je Tomo, šef obveščevalnega centra, izredno drzen borec. Med nami so še bili Pamič, Rev, Štrukelj, Dušan, Danilo in še drugi. Od teh sta v poznejših borbah padla Danilo in Tomo, po rodu Poljak, ki je pobegnil iz nemškega koncentracijskega taborišča in se priključil naši borbi.

Proti večeru dne 23. aprila 1944 smo krenili iz Predjame proti Črni jami, odkoder smo se dobro oboroženi nameravali prebiti v jamo do benzina. Preko Studenega se je vila naša kolonica k vhodu v jamo. Na levi strani smo postavili dve zasedi s puškomitraljezi, z nalogo, da posamezno varujeta vhod v jamo iz obeh strani, med obema pa smo postavili vzdrževalca veze. Počasi smo se spuščali v jamo in si svetili pred sabo s karbitarico. Takoj pri vhodu v Črno jamo, ki je zvezana s Postojnsko jamo, smo postavili vzdrževalca veze, sami pa nadaljevali pot proti cilju, ki je bil še kako uro oddaljen od nas. Hodili smo v gruči, tam še ni bilo nobene nevarnosti.

Prišli smo do prve ovire, železna vrata v rovu. Sprva smo jih hoteli minirati, računali pa smo z možnostjo, da bi zamolklo eksplozijo sovražnik slišal in bi ga na ta način opozorili nase. Zato smo z železnim drogom vrgli vrata iz tečajev in prodirali dalje. Tudi tu smo pustili vzdrževalca veze. Pred nami se je pojavila druga ovira, skoraj dva metra debel zid iz zloženega kamenja. Potem, ko smo pustili tudi tu enega tovariša, smo pričeli previdno, z naperjenimi brzostrelkami ter z zaslonjenimi svetilkami nadaljevati svojo pot. Na odcepah ali križiščih smo v tla zarisali orientacijske puščice za povratek in zvezo, če bi nam pretila nevarnost. Ob prihodu do tirov jamske železnice smo medsebojno razdaljo še povečali. Pri »Levi glavi« smo se sezuli ter bosi nadaljevali pot. Od glavnega vhoda nas je ločilo samo še kakih 300 metrov. Svetili smo si samo še z električnimi svetilkami na tla tik predse. Glej — teman kup — na cilju smo. Daleč od vhoda se je svetlikala modrina nočnega neba. Postavili smo mitraljeza, ki je s svojim orožjem obvladal vhod in vso okolico. Pred nami se je dvigala gora sodov. Tiho, s stisnjenimi zobmi in pridržanim dihom smo začeli vrtati sod za

sodom, iz katerega je začel cureti bencin, ki nam je kmalu segal do gležnjev. Skozi zvrtno luknjo pa smo spustili v sod tempirani kemični svinčnik, tempiran na 20 minut. Pričeli smo se odmikati in še med potjo vrtali sode. Zdaj pa že kmalu ni bilo časa za tiho vrtnanje, marveč smo začeli zbijati luknje kar s krampi, kar je delalo precejšen ropot. Domobranec pri glavnem vhodu nas je slišal in pričel streljati. Navrtali smo zadnjo skupino sodov in se odmaknili daleč, da nas ni več oblival bencin. Tedaj je Rudi vzel iz žepa krpo, zavil vanjo kamen, namočil v bencin in vrgel gorečo krpo daleč pred se, na glavno skupino sodov. Pričelo je goreti in zdaj je bilo potrebno, da se hitro odmaknemo, kajti dim se je pričel valiti in pričakovati je bilo vsak hip eksploziji, katere bodo povzročili tempirani svinčniki.

Umik je bil sicer lahak, ni se nam bilo treba bati zasledovalcev, pač pa nam je pretila nevarnost, da bi nas lahko odrezali od izhoda iz Črne jame. Med tem je stopil Danilo tako nerodno, da si je poškodoval nogo in smo ga morali podpirati. Glavna skupina se nam je že oddaljila in ostala sva sama ter prav kmalu zablodila. Zahvaliti se morava zgolj naključju, da sva prišla iz jame. Ko nas je Tomo preštel, smo videli, da manjka Rudi. Poslali smo v jamo patrolje, vendar je bilo iskanje brezuspešno. Lahko, da se je Rudi v kakšnem prepadu ubil ali pa zgrešil pot in mu v teh okoliščinah nismo mogli pomagati. Umaknili smo se v bližnji gozd in tamkaj čakali, da je zagrmelo zamolklo in grozeče. Prvi detonaciji so sledile še druge.

Ob pol devetih je bilo že javljeno divizijskemu štabu, da smo odrejeno nalogo izvršili. Rudi se je vrnil po dveh dneh, zašel je bil in ni vedel naprej in nazaj. Kljub hladu in lakoti pa je vztrajal in upal v svojo rešitev. Drugi dan je zasiljal švabsko patroljo, ki je oprezovala skozi podzemskie hodnike. Videl je luč in se skril za kapnik, ko pa so bili mimo, se je po prstih plazil za njimi. Šli so v smeri izhoda iz jame. Kmalu mu je živa struja zraka pokazala pot na prostost. V bližnji vasi je d bil civilno obleko in se prebil do našega štaba, kjer smo ga pozdravili z največjo radostjo.

Kmalu se je pomaknila divizija na Pivko, kjer so bile že velike borbe. Rušili smo proge in mostove, medtem pa se je iz glavnega izhoda Postojnske jame valil še kak teden dni gost črn dim.

B O R E C

ORGAN REPUBLIŠKEGA ODBORA ZVEZE BORCEV
NARODNOOSVOBODILNE BORBE SLOVENIJE

LETNIK II * MAREC 1950 * ŠTEV. 3

V zvezi z volitvami za Ljudsko skupščino FLRJ je Glavni odbor Zveze borcev narodnoosvobodilne vojne Jugoslavije izdal naslednji volivni

PROGLAS

BORCI NARODNOOSVOBODILNE VOJNE JUGOSLAVIJE!

Šestindvajsetega marca bodo narodi Jugoslavije drugič v svobodni socialistični domovini izvolili predstavnike v vrhovni organ ljudske oblasti, Ljudsko skupščino Federativne Ljudske republike Jugoslavije. Glavni odbor Zveze borcev narodnoosvobodilne vojne Jugoslavije vas poziva, da vsi kot eden greste na volitve in daste svoj glas za kandidate Ljudske fronte.

TOVARIŠI IN TOVARIŠICE, BORCI NARODNOOSVOBODILNE VOJNE!

Narodi Jugoslavije so napravili v svojem povojnem razvoju slavno pot. Komaj se je razkadil dim s pogorišč in na bojiščih še niso umolkile puške, je že naše ljudstvo pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije zastavilo vse svoje sile, da čimprej dvigne državo iz ruševin, utrdi ljudsko oblast in obnovi gospodarstvo, da bi moglo preiti h graditvi socializma. Danes, v četrtem letu naše socialistične graditve, so že vidni veličastni uspehi našega delovnega junaštva. Uspehi tega delovnega junaštva se lahko popolnoma primerjajo s slavo in veličino podvigov iz osvobodilne vojne. Ponovno se je pokazalo, kaj lahko doseže ljudstvo, kadar je odločeno vztrajati v borbi za boljše življenje, za velike cilje socializma.

Do včeraj zatirani in zaostali narodi napredujejo danes kot enakopravne bratske socialistične republike na vseh področjih gradeč si svoje gospodarstvo in kulturo.

Na krajih, kjer so se med vojno vodile bitke, vznikajo danes ponosna dela našega petletnega plana: hidrocentrale, tovarne, nova mesta, stanovanjska naselja, domovi kulture, šole, bolnišnice, zavetišča, kmetijska poslopja in zadrugi domovi. Zgrajene so nove železniške proge, nova pota in mostovi, prekopani so novi predori, prekopi itd. Vsa država je spremenjena v velikansko gradbišče, ki se vedno bolj širi in iz katerega vstajajo ponosna dela rok našega delavskega razreda, delovnih kmetov in inteligence.

Socialistična preobrazba vasi, ki je zajela vso državo, dopolnjuje to splošno sliko gospodarskega poleta in graditve. Tisoči delovnih zadrug, s katerimi se poraja novo življenje, v ka-

terih so naši delovni kmetje prešli k novi socialistični organizaciji dela in proizvodnje so priče, da postaja socializem stvarnost tudi v naši vasi.

Razvila in okrepila se je največja pridobitev naše ljudske revolucije — naša ljudska oblast. Na vseh področjih življenja močno napreduje in se razvija socialistična demokracija. Socialistična kultura prodira v najširše ljudske množice. Naša močna junaška armada, ki stoji na braniku ustvarjalnega dela naših ljudi in bdi nad varnostjo naših državnih meja, se je razvila v neporušljivo trdnjavo.

V novi Jugoslaviji nastaja lik resnično svobodnega socialističnega človeka. Tistim, ki so z orožjem v roki sodelovali pri njenem ustvarjanju, so se v zanosu graditve pridružili milijoni novih junakov, gnani po patriotizmu in zvestobi do svoje socialistične domovine. Stotisoči mladih graditeljev, stotisoči novih pripadnikov delavskega razreda iz vrst kmetov, stotisoči delovnih zadrugnikov, močno gibanje udarnikov, racionalizatorjev in novatorjev, mogočna rast splošne kulture delovnih množic in odločna odprava nepismenosti, — vse to zgovorno priča o preobrazujoči moči socializma, ki si neizprosno krči pota na vseh področjih življenja. Sedaj šele lahko spoznamo vso veličino naše narodnoosvobodilne borbe in žrtev, ki so bile dane zanjo.

Tovariši in tovarišice, borci narodno osvobodilne vojne!

V borbi za graditev socializma daje naše ljudstvo velikanske napore in premaguje velike težave. Te težave so danes še večje zaradi sovražne protirevolucionarne politike voditeljev Sovjetske zveze in drugih informbirojevskih držav do naše države in njene socialistične graditve. Ta protirevolucionarna politika se izraža z gospodarsko blokado naše države, s političnim pritiskom in odkritimi grožnjami na naših mejah. Spremlja jo nezaslišana gonja laži in klevet, najbolj umazana propaganda, ki so jo kdaj koli naperili proti suvereni in neodvisni državi. Informbirojski revizionisti bi hoteli s svojo umazano propagando zrušiti v nas to, kar nas dela močne, našo moralno, našo vero v lastne sile, da bi nas napravili malodušne. Računajo, da bi na ta način lahko ures-

ničili svojo nadvlado nad našimi narodi. V slepi mržnji do nove Jugoslavije ničemur ni bilo prizanešeno in ničesar ni, kar ne bi bilo sramotno. Pljuvajo in teptajo največje svetinje naših narodov. Šli so celo tako daleč, da junaško epopejo narodnoosvobodilne vojne kažejo kot delo gestapa. Vse je bilo preračunano na to, da bi omajali našo odločno voljo, da bi prinesli zmedo in zmešnjavo v naše vrste, da bi izpodkopali in uničili vodilno vlogo naše Partije in da bi iz Jugoslavije ustvarili podrejenega in poslušnega vazala sovjetskih hegemonistov.

Toda sovjetski in drugi revizionisti so se zmotili v svojem računu. Zadeli so ob močno enotnost naših narodov, ob zavednost in patriotizem naših ljudi, ob nezlomljivo moč naše Komunistične partije, ob trdnost in enotnost naše armade. Strnjene okrog Partije in tovariša Tita so ljudske množice odbile njihove podle poskuse, da bi poteptali našo svobodo in neodvisnost. Naše ljudstvo je razumelo, da bi pokoravanje nadvladi Sovjetske zveze pomenilo odstopanje od graditve socializma, odrekanje zaobljubam stotisočev najboljših sinov in hčera naše države, ki so dali svoja življenja za njeno svobodo.

Tovariši in tovarišice, borci narodnoosvobodilne vojne!

V vojni nismo klonili pred močnejšimi silami sovražnika. Naše ljudstvo se ni ustrašilo števila in sile, temveč je našlo v sebi moč, da se je pogumno uprlo navalu, neomajno verujoč, da tisti, ki hoče živeti svoboden in neodvisen, nikoli ne more biti premagan. Jugoslavija je bila edina med zaslužjenimi državami, ki se je polna štiri leta borila z močnejšim sovražnikom in si z lastnimi silami priborila svojo osvoboditev, za kar je dobila po najhujših mukah in preizkušnjah priznanje vsega svobodoljubnega človeštva. Kakor je bila tudi med vojno zgled, kako se je treba boriti za osvoboditev, tako je tudi danes naša država prva v borbi za nadaljnji razvoj socializma, za enakopravne odnose med socialističnimi državami na načelih marksizma-leninizma, za krepitev fronte miru in demokracije na svetu. In kakor smo se morali v vojni boriti in naslanjati na lastne sile, tako se moramo tudi danes, ko gradimo socializem, boriti in naslanjati na svoje lastne sile, da bomo prenesli in vzdržali največje preizkušnje in bremena, stoječ neomajno na postojankah za obrambo neodvisnosti in suverenosti naše države ter resničnega internacionalizma. O tem je rekel tov. Tito: »Dosledna načelnost bo tistemu, ki

se je zvesto drži, prej ali slej bogato nagrajena.« Naše ljudstvo je prenašalo vse mogoče trpljenje, prekalilo se je in politično je dozorelo ter nobene grožnje in nobena propaganda, če se je še tako skrivala za naprednimi frazami, ga ni mogla omajati v graditvi socializma, ločiti od njegove socialistične domovine, od njegove Partije in njegovega najmilejšega in največjega sina, tovariša Tita.

Tovariši in tovarišice, borci narodnoosvobodilne vojne!

Danes, ko se v naši državi bije najbolj odločilna bitka za njeno socialistično graditev, ko morajo sodelovati vse ljudske sile, morate bolj kot kdaj koli prej dokazati svoj goreči patriotizem, izraziti svojo visoko zavednost in neomajnost v borbi za izpolnitev nalog, ki so jih postavile Komunistična partija, ljudska oblast in Osvobodilna fronta. Izpolnitev nalog petletnega plana — to je naša današnja fronta, fronta graditve socializma. Bodite prav tako kot v času velike osvobodilne vojne v prvih vrstah v tej Fronti, tam, kjer je najteže. Naj ne bo niti enega podjetja, niti enega gradbišča, niti ene zadruga, niti ene ustanove, v kateri se ne bi občutila dejavnost naše organizacije, kjer ne bi v delu in besedah prišla do izraza navzočnost borcev narodnoosvobodilne vojne! Zbirajte okrog sebe ljudske množice, bodrite jih, krepite v njih odločnost, netite ljubezen do svobodne in neodvisne socialistične domovine, razvijajte socialistični patriotizem, pojasnjujte ljudskim množicam naše uspehe in težave pri graditvi, spodbujajte jih k izpolnjevanju nalog in k obveznosti, predložite jim koristi naše zmage, pojasnjujte jim pravičnost in veličino naše borbe in učite jih, naj v tej borbi vztrajajo, kot ste sami znali vztrajati! Ob vsaki priložnosti stojte budno na straži naše socialistične domovine, večajte naše vrste in bodite neizprosni do vseh sovražnikov naše socialistične graditve!

Vsi na volitve! Dajte svoj glas za kandidate Ljudske fronte, vseljudske politične organizacije, ki združuje v sebi milijone graditeljev socializma!

Naj živi naša slavna domovina, socialistična Jugoslavija!

Varujmo zaobljube herojev narodnoosvobodilne borbe — svobodo in neodvisnost naše domovine!

Naj živi naša močna Jugoslovanska armada!

ZUNANJA TRGOVINA IN NAŠ PETLETNI PLAN

Ena od osnovnih nalog našega petletnega plana je odprava tehnične in ekonomske zaostalosti naše države, z namenom, da se utrdi njena politična in ekonomska osvoboditev ter da se dvigne življenjski standard delovnega prebivalstva.

Znano je, da izvažajo gospodarsko zaostale države predvsem surovine, uvažajo pa izgotovljene artikle, to je potrošno blago. Ekonomsko razvite države imajo obratno zunanje-trgovinsko strukturo. Različna produktivnost dela v takih državah povzroča, da zamenjuje agrarno in industrijsko zaostala država delovne dneve z industrijsko razvitimi državami v razmerju 1:3, 1:4, 1:5 in še slabše, torej, da mora agrarno in industrijsko zaostala država izvoziti zato, da dobi produkt dnevnega dela enega industrijskega delavca produkt, za katerega proizvodnjo potrebuje 3, 4, 5 in še več dni dela. Jasno je, da pri takem stanju delavske in kmečke množice ne morejo niti misliti na to, da bi se gospodarsko dvignile in da bi izboljšale svoj življenjski položaj. Pri takem stanju je država izročena tudi v političnem oziru na milost in nemilost imperialističnim in hegemonističnim težnjam drugih držav.

Zunanja trgovinska struktura stare Jugoslavije je imela v izvozu tipičen agrarno surovinski značaj, v uvozu pa so zavzemali izgotovljeni produkti zelo velik del. Izvažali smo rude in uva-

žali izdelke iz svoje rude po desetkratno višjih cenah. Izvažali smo v ogromnih količinah pšenico, meso, perutnino, jajca. Tako je Jugoslavija izvozila leta 1939., ko izvoz ni bil rekorden — preko 200.000 ton pšenice, dalje okrog 9000 desettonskih vagonov živih svinj, mesa, masti, jajc in goveje živine. Standard prehrane in življenja delovnega prebivalstva pa je bil v stari Jugoslaviji med zadnjimi v Evropi. Po računih Narodne banke v stari Jugoslaviji je znašal narodni dohodek n. pr. kmečkega prebivalstva zadnja leta pred vojno komaj 5 din na osebo in dan, potrošnja v gotovini za najnujnejše življenjske artikle (petrolej, sol, vžigalice ter vse drugo potrošno blago) pa komaj 1 din na osebo na dan. V dvajsetih letih je stara Jugoslavija uvozila za 116 milijard dinarjev blaga. Od tega n. pr. za tekstil preko 45 %, t. j. preko 52 milijard dinarjev. Te ogromne vsote smo morali plačati v zlatu. Takratna oblast ni ničesar pokrenila, da bi izpremenila to stanje. Zunanja trgovina stare Jugoslavije se je razvijala namreč na temelju ozkih osebnih, tako gmotnih, kakor političnih interesov domačih in tujih kapitalistov. Zunanja trgovina je bila področje, kjer je bila gospodarska in finančna odvisnost države od tujega kapitala še posebno izrazita. Tako je bila taka zunanja trgovina stare Jugoslavije kot vez med domačim in tujim kapita-

lom ena izmed podpor imperializma in važna ovira za gospodarski razvoj in politično osamosvojitve jugoslovanskih narodov.

Naloga zunanje trgovine FLRJ je, da podpre izgradnjo socializma v naši državi in z njeno izgradnjo utrdi fronto socializma v svetu. Njena naloga je, da skrbi za oskrbovanje našega gospodarstva z izdelki in surovinami, ki so nam potrebni za investicije, za obnovo investicij in za široko potrošnjo, bodisi da tega blaga sploh ne izdelujemo ali pa premalo. Njena naloga je, da s primernim uvozom in izvozom pomaga industrializirati našo proizvodnjo, tako industrijsko kakor agrarno ter tako odpraviti izkrišanje našega delovnega prebivalstva po industrijsko razvitih državah. To nalogo dosega naša zunanja trgovinska politika s politiko spreminjanja strukture našega izvoza in uvoza v smeri povečanega uvoza pomožnega materiala, strojev in industrijskega blaga ter zmanjšanja uvoza, zlasti luksuznega blaga.

V strukturi našega izvoza do sedaj ni bilo velikih strukturnih izprememb, ker so take bistvene izpremembe odvisne od značaja celotnega gospodarstva, od stopnje industrijskega razvoja, ta pa se v prvih dveh letih petletnega plana še ni bistveno izpremenila. Kljub temu smo že v letu 1948. dosegli tudi v izvozu važne premike. V primerjavi s povprečkom iz let 1935 do 1939 se je leta 1948. znatno zmanjšal izvoz visoko kaloričnih prehranbenih artiklov. Tako smo v povprečju 35/39 izvozili živine, proizvodov iz mesa in masti za 17,6 % vsega izvoza, leta 1948. pa samo za 2,5 % vsega izvoza, dalje smo izvozili v omejenih predvojnih letih perutnine, jajc in mlečnih proizvodov povprečno 6 % izvoza, leta 1948 pa samo 0,8 % izvoza. Leta 1948. se je povečal delež industrijskih rastlin (tobak, konoplja, hmelj), in sicer od 12,1 % povprečno v letih 1935 do 1939 na 17,4 % v letu 1948. Povečal se je tudi delež sadja, sadnih izdelkov, alkohola in zdravilnih rastlin, v izvozu, enako delež rudarsko topilniškega sektorja in lesnega področja.

Kakor je poročal podpredsednik vlade LRS tovariš Sergej Kraigher pa predvojnega izvoza lesa, kakršen je bil v letu 1939. še ne dosegamo. Tudi plan izvoza predviden za leto 1950. za celotni lesni sektor samo okoli 90 % izvoza, ki je bil realiziran leta 1939.

Visoko hranilne artikole smo izvažali leta 1948. v majhnih količinah. Ogromen del tega izvoza je šel v SZ in države ljudske demokracije. Tako vsa pšenica, ki smo jo izvozili, 86 % perutninskega mesa, 83 % drugega mesa, 86 % olivnega olja in vse oljarice.

Leta 1948. smo povečali izvoz tobaka za 200 % napram predvojni količini. Pred vojno smo izvažali tobak v tri države, danes pa ga izvažamo v 16 držav. Tudi količine prodanih vin presegajo predvojne količine. Tudi vino in vinske izdelke izvažamo v države, kamor nismo nikdar prej izvažali vina.

Delež rezanega lesa v izvozu se je po vojni samo neznatno dvignil napram predvojnemu povprečju v letih 35/39. V teh letih je dosegel povprečno izvoz rezanega lesa 11,5 %, leta 1948. pa 13,2 % vsega izvoza.

Delež rud in kovin ter rudarsko topilniških proizvodov se je zmanjšal od 14,6 %, kolikor je znašal povprečno v letih 35/39, na 12,4 % v letu 1948., kar kaže, da se te surovine predelujejo in uporabljajo vedno več v državi sami.

Stara Jugoslavija je izvažala hrano na račun gladovanja prebivalstva pasivnih krajev in sploh na škodo delovnega ljudstva.

Izdatno znižanje tega izvoza v novi Jugoslaviji dokazuje, da upošteva politika naše zunanje trgovine potrebe domačega prebivalstva in da naš izvoz ne gre na račun znižanja standarda življenja širokih slojev. Izvoz nekaterih industrijskih proizvodov je v letu 1948. znatno narasel napram predvojnimi količinam. Tako smo izvozili leta 1948. dvakrat več kaustične sode kakor pred vojno povprečno v letih 35/39, šestkrat več amonijakove sode, skoraj dvakrat več ferokroma. Še veliko bolj je narasel izvoz špirta in še nekaterih drugih industrijskih proizvodov.

Struktura uvoza se je leta 1948. še veliko bolj izpremenila napram predvojni strukturi. Izdelanega potrošnega blaga smo uvažali predvsem tiste vrste, za katerega je bilo računati, da

bo na njegov račun pridelovalec žit in drugega prehranbenega blaga, torej kmet, povečal svoje pridelke v večji meri kot bi jih sicer. Večji uvoz blaga za široko potrošnjo je bil mogoč tudi zato, ker smo v prvih dveh letih petletnega plana z mobilizacijo notranjih rezerv obnovili in razširili produkcijo proizvodnih sredstev preko plana, tako, da ni bilo treba uvažati nekaterih strojev in naprav.

Stanje izpopolnjene sumarične slike naše zunanje trgovine, ki jo kažejo za leto 1948 naslednje številke:

Delež surovin, polizdelkov, goriva in tehničnega materiala, skratka sredstev, ki so potrebna za produkcijo, je dosegel leta 1948. 62,4 % vsega uvoza napram 51,7 % povprečno v letih 35/39. Delež strojev investicijskega materiala in drugega blaga za kapitalno izgradnjo se je povečal od 21,8 % v letih 35/39 na 29,6 % v letu 1948. Na drugi strani pa se je uvoz potrošnega blaga znižal od 26,5 % na 8 %. Za leto 1949. je bil predviden nekoliko večji odstotek uvoza izdelanega potrošnega blaga, kar je v skladu s planiranim dvigom življenjskega standarda.

Že leta 1948. je Jugoslavija dosegla približno predvojno raven v obsegu zunanje trgovine. Vrednost naše zunanje trgovine je namreč znašala leta 1948. 94 % vrednosti zunanje trgovine iz let 35/39, če preračunamo količino uvoženega in izvoženega blaga v teh letih v cene leta 1948. Tako pomeni leto 1948. leto polnega razmaha naše zunanje trgovine. Po obsegu se trgovina leta 1949. ni bistveno izpremenila.

Uvoz blaga, ki je potreben za izgradnjo gospodarstva in za široko potrošnjo, je treba plačati v tujem denarju, v devizah ali v zlatu. Devize si moremo preskrbeti samo na ta način, da prodajamo na tujih tržiščih blago, ki ga imamo v državi preko lastnih potreb ali pa, ki ga vsaj manj nujno potrebujemo, kakor blago, ki ga nameravamo z izkupičkom izvoženega blaga nakupiti. Zunanja trgovina med posameznimi državami se vrši na podlagi trgovinskih pogodb med temi državami. Te trgovinske pogodbe obsegajo tudi tako imenovane kontingentne liste, t. j. seznam blaga, katerega države predvidevajo, da ga bodo izvozile oziroma uvozile med seboj. Pri tem si skuša vsaka država zagotoviti uvoz najboljšega blaga. Naravno pa je, da mora biti v takem primeru pripravljena, da tudi sama prodaja tako blago, ki ga druga država najbolj potrebuje. Razumljivo je, da nam bodo druge države prodajale visoko kvalitetne surovine in stroje ter aparate samo za kvalitetno in prvovrstno blago.

Eden važnih uspehov naše zunanje trgovinske politike je v razširjenju naših gospodarsko političnih in trgovinskih stikov v letu 1948., 1949. in 1950. V letu 1948. smo imeli trgovinske sporazume z ZSSR in z vsemi evropskimi deželami ljudske demokracije in z 18 drugimi državami. Leta 1948. smo sklenili nove trgovinske sporazume z Argentino, Uruguayem, Anglijo, vzhodno in zapadno Nemčijo, Avstrijo in Indijo, dalje smo s Švico istega leta sklenili trgovinsko pogodbo za pet let.

Leta 1949. in 1950. je bila večina trgovinskih sporazumov podaljšana za eno leto. Danes ima Jugoslavija redno trgovinske odnose na bazi trgovinskih sporazumov in plačilnih dogovorov z naslednjimi državami:

V zapadni Evropi z Anglijo, Avstrijo, Francijo, Italijo, zapadno Nemčijo in Nizozemsko, Belgijo in Švico.

Na bližnjem vzhodu s Turčijo, Izraelom in Egiptom.

Z vsemi Skandinavskimi državami — Dansko, Norveško, Švedsko in Finsko.

Z Indijo — Pakistanom, Hindustanom in Ceylonom ter v Južni Ameriki z Argentino, Brazilijo, Uruguayem in Paraguayem.

K tem trgovinskim sporazumom in pogodbam so priložene tako imenovane kontingentne liste, ki vsebujejo seznam blaga po vrednosti ali količini, za katerega se predvideva, da ga bo Jugoslavija izvozila oziroma uvozila iz teh držav. Kontingentna lista z Italijo predvideva n. pr. naslednji uvoz in izvoz med Italijo in Jugoslavijo, Jugoslavija bo uvozila iz Italije n. pr. 6000 ton prediva, za 250 milijonov lir tkanin, žvepla, barve, zdravila in den-

tistični material, za 700 milijonov lir električnih in telefonskih kablov, za 350 milijonov lir krogličnih ležajev, za 900 milijonov lir tramvajev, kamijonov, avtobusov, vlačilcev in biciklov, za eno milijardo lir obdelovalnih strojev, za 2 milijarde lir traktorjev, opreme za tehnične delavnice, pisalne in šivalne stroje, žice, jekleno in aluminijevo pločevino, tovarno za proizvodnjo dušika, 6000 ton betonskega železa, 14.000 ton pločevine in profilov, za več sto milijonov lir nadomestnih delov za stroje. Za plačilo vsega tega blaga bomo izvažali v Italijo les, premog, rude in kovine, koruzo, suho sadje, hmelj, manjše količine prehranbenih artiklov, čreva, kopita, zdravilna zelišča in podobno.

Plačila se vrše potom tako imenovanega clearinga. Naši uvozniki plačujejo račune pri Narodni banki FLRJ, ki vpisuje te zneske na poseben račun. Italijanski uvozniki plačujejo račune za jugoslovansko blago Narodni banki Italije, ki vpisuje ta vplačila na sličen račun. Oba računa se od časa do časa obračunata. Presežek mora plačati ena ali druga banka z zlatom ali z devizami. Zneski, ki so jih vplačali uvozniki, pa se porabijo za plačilo izvoznikov v vsaki državi. V plačilnem sporazumu med Italijo in Jugoslavijo pa je še posebej določeno, da se obračunava lira za dinar po tečaju 10 lir za 1 din.

S Švico imamo več trgovinskih pogodb — važne so zlasti pogodbe o blagovni izmenjavi, dalje sporazum o plačilu odškodnine za nacionalizirano švicarsko imovino. Sporazum o blagovni izmenjavi predvideva iz Jugoslavije v Švico izvoz sadja, zelenjave, suhih gob, hmelja, nekaj živil, lesa, kuriva, rude in kovine, tobaka. Za ta naš izvoz bomo dobili plemensko živino, izolacijski material, ure, znanstvene, kirurške in dentistične instrumente in druge predmete, ki jih nujno potrebujemo za našo gospodarsko izgradnjo.

V sporazumu z Anglijo je predvideno, da bomo nakupovali v Angliji volno, predivo, nafto, bencin, surovo gumo, stroje, telefonske centrale. Za te stvari bomo dajali koruzo, škrob, hmelj, les, izdelke iz lesa, rude in kovine, zdravilna zelišča ter nekaj živilskih artiklov.

Že v teh primerih se v glavnem kaže struktura našega uvoza in izvoza. Izvažamo v glavnem les, rude in kovine, sadje, nekaj živil ter druge izdelke in polizdelke. Uvažamo pa stroje, pogonska sredstva, bombaž in volno, farmacevtske izdelke, tovarniške naprave, kvalitetna jekla itd., itd.

Trgovinske pogodbe in priložene kontingentne liste so sklenjene običajno za eno leto. Da bi si čim bolj zagotovili dolgoročne dobave za največje investicije naše petletke, je naša država dajala pri sklepanju trgovinskih pogodb več državam pobudo za sklenitev sporazumov o dolgoročnih investicijskih dobavah. Take sporazume z veljavnostjo za 5 let je sklenila FLRJ leta 1947. s ČSR, Madžarsko, Italijo, naslednjega leta s Švico, leta 1949. pa z Anglijo. Znano je kako so ČSR in ostale vzhodne države kršile te pogodbe z namenom, da bi preprečile izvršitev

našega petletnega plana. Pravilno ocenjujoč mednarodni položaj, je Jugoslavija sklenila take pogodbe tudi z zapadnoevropskimi državami. Tako predvideva taka dolgoročna pogodba o investicijskih dobavah v Švici dobavo naprav za kalorične in hidrocentrale, za znanstvene laboratorije za preiskavo materiala, za veliko kratkovalovno radio oddajno postajo, za avtomatične telefonske centrale, opreme za rudnike, tekstilne tovarne, naprave za elektroanalizo aluminija in podobno. Dolgoročni sporazum z Anglijo predvideva, da bomo uvozili v letih 1950/54 iz Anglije surove volne okrog 26.000 ton in 10.000 ton volnene preje. 1000 ton bombažnega prediva, 600.000 ton surove nafte, 10.000 ton surove gume. Vse to so surovine, brez katerih si normalnega življenja gospodarstva še misliti ne moremo. Za plačilo tega blaga bomo dobavljali v Anglijo zlasti les, tako predvideva omenjeni dolgoročni sporazum dobavo 2,5 milijona žezniških pragov, preko 3,5 milijonov kub. metrov mehkega rezanega lesa, 1 milijon kub. metrov jamskega lesa, 1 milijon kub. metrov rezanega trdega lesa in okrog 50.000 kub. metrov furnirja in vezanin (šper) plošč. Te številke niso za naše gozdno bogastvo nič strašnega. V petih letih od 1926 do 1930 je izvozila stara Jugoslavija okrog 10 milijonov žel. pragov, skoraj 3 milijone kub. metrov rezanega trdega lesa, skoraj 5,5 milijona kub. metrov mehkega rezanega lesa.

Prva leta po vojni se je geografska usmeritev naše zunanje trgovine bistveno spremenila. Na prvo mesto je stopila SZ in države ljudske demokracije. Zunanja trgovina s temi državami je dosegla leta 1948. okrog 50% vse naše zunanje trgovine, dočim je znašala pred vojno v letih 35/39 komaj okrog 18%.

Gospodarski bojkot in blokade, ki jo vodijo države ljudske demokracije s SZ na čelu danes proti FLRJ, je to orientacijo naše zunanje trgovine izprevergel. Razen malih izjem se je leta 1949. vsa zunanja trgovina FLRJ razvijala izključno s kapitalističnimi državami.

Navezanost FLRJ na kapitalistično zunanjo trgovino, ki nam jo je vsilila gospodarska blokada socialističnih držav, pa ni prizadela obče politike FLRJ. Izkoriščajoč gospodarsko in politično situacijo v posameznih kapitalističnih državah, težave in zastoj pri prodaji blaga v kapitalističnem svetu, ki se čedalje bolj jasno kažejo, izkoriščajoč neenotnosti v kapitalističnem bloku, protislovja med imperialističnimi silami, konkurenco, med mednarodnimi monopoli in opirajoč se na svojo kvaliteto in konjunktorno blago, zlasti rude, les, industrijske rastline itd., je uspela naša zunanja trgovinska politika priti preko kritičnih momentov, ki so nastali zaradi blokade, ki smo jo omenili gori, brez bistvene škode za razvoj petletnega plana, za zgradnjo socializma v državi, ne da bi bila prizadeta gospodarska in politična neodvisnost države ter suverenost naših narodov in enakopravnost naše države z drugimi državami.

O DELU PARTIJE V XIV. DIVIZIJI

MATEVŽ HACE

Štirinajsta divizija je bila sestavljena iz prve slovenske brigade Toneta Tomšiča, druge slovenske brigade Ljube Šercerja in 13. brigade Mirka Bračica. Omenjam pa, da je bila 13. brigada ustanovljena šele po kapitulaciji Italije. Pred formiranjem XIV. divizije je Tomšičevo in Šercerjevo brigado vodila Dolenjska operativna zona. V Tomšičevi brigadi so delali vse od njene ustanovitve stari partijski kadri: Nande Kavčič-Ivan, Mica Šlander, ki je bila komisar I. Tomšičevega bataljona in Fedor Kovačič, poznejši propagandist Tomšičeve brigade. V Šercerjevi brigadi pa je v glavnem delal po politični in partijski liniji komisar brigade Janez Hribar, sedanji član CK KPS. Že pred formiranjem XIV. divizije je CK posvečal veliko pozornost prvim slovenskim brigadam. Tomšičevo in Šercerjevo brigado so obiskovali člani

CK-ja: Franc Leskošek-Luka, že takrat član CK KPJ, Boris Kraigher, Ivan Maček-Matija, tudi član CK KPJ in bivši komandant slovenskih partizanskih odredov in brigad.

Organizacija Partije v edinicah je izgledala takole:

Po četah so bile celice, katerih člani so bili komandirji, člani četne komande, mitraljezci, bombaši, borci in borke. skratka vsi, ki so bili člani Partije, ne glede na položaj. Bataljonske štabne celice so sestavljali vsi iz štaba bataljona, ki so bili člani Partije. Prav tako so sestavljali brigadno štabno celico Partiji, ki so bili člani štaba brigade. Vsi sekretarji četnih celic so sestavljali bataljonski biro, sekretarji bataljonskih birojev pa brigadni partijski biro, ki je bil najvišji partijski forum v brigadi. V diviziji so bili brigadni sekretarji zbrani v divizijskem komi-

tetu, ki je obravnaval vsa partijska vprašanja, predelaval okrožnice, ki so prihajale po partijski liniji od CK-ja, pomagal štabom od četnih komand navzgor pri utrjevanju vojaške in politične zavesti, skratka pomagal pri vseh borbenih akcijah s svojim delom.

Ob formiranju XIV. divizije je partijska organizacija delala za čim večji priliv hrabrih borcev v Partijo.

Tovariš Edvard Kardelj je skoraj dva meseca pred kapitulacijo Italije na konferenci vseh štirih brigad Tomšičeve, Šercerjeve, Cankarjeve in Gubčeve v Podturnu analiziral notranji in zunanji politični položaj Jugoslavije in Evrope. Hkrati je tudi nakazal zlom fašistične Italije in perspektive NOV Slovenije in Jugoslavije in opozoril, na kaj vse morajo biti pripravljeni in v kakšnem smislu delati štabi brigad. Partijske organizacije so pa po brigadah proučevale direktive CK in jih tolmačile do slehernega borca na partijskih političnih in vojaških urah. Zadnja dva meseca pred kapitulacijo Italije so se brigade XIV. divizije, kakor tudi vse ostale brigade v Sloveniji, še z večjim poletom vrgle na sovražnika in mnogo doprinesle k temu, da je fašistična Italija prej kapitulirala. Ob zlomu Italije je imela partijska organizacija v štirinajsti diviziji polne roke dela. Pomagala je pri mobilizaciji novincev, pri prevzgoji prejšnjih belogardistov, pri politični in vojaški prevzgoji stoterih in stoterih novincev, ki so se vključili v brigado XIV. divizije. Dala je tudi mnogo kadra za druge brigade, okrožnim komitetom, bolnicam, pomagala je dvigati kader iz vrst borcev in mitraljezcev ter nižjih funkcionarjev in jih predlagala štabom za višje položaje. Hkrati pa je partijska organizacija tudi pojasnjevala, da vojne še ni konec, čeprav smo imeli veliko osvobojeno ozemlje ter opozarjala na borbe in ofenzive, ki še pridejo.

Na partijskih sestankih je svarila nekatere tovariše, ki so mislili, da je že konec vojne. Skratka, partijska organizacija je ob kapitulaciji Italije dosledno izvajala sklepe Centralnega komiteta Partije.

Po kapitulaciji Italije so bile brigade razporejene takole: Trinajsta brigada je bila na sektorju Rakitna—Begunje—Rakek. Tam se je večinoma tolkla z nemškimi edinicami, ki so rinile iz Rakeka in iz drugih njihovih postojank. Tomšičeva brigada je razbijala progo od Rauberkomande do Rakeka in Postojne, Šercerjeva brigada pa je bila nekaj časa na Primorskem, na sektorju Ilirska Bistrica—Brkine—Pregarje, kjer je mobilizirala, nato pa je prešla na sektor Gorski Kotar—Gerovo—Delnice. Partijski funkcionarji so obiskovali brigade na njihovih sektorjih in vodili sestanke s četnimi in bataljonskimi celicami in partijskimi biroji. Do nemške ofenzive se je omejila partijska organizacija v XIV. diviziji v glavnem na delo z novinci, ki jih je politično vzgajala in dvigala njihovo borbeno sposobnost ter politično zavest. Opozarjala je na budnost borcev na položajih, stražah in patrolah. Po četnih celicah so študirali zgodovino VKP(b). Pa ne samo po edinicah XIV. divizije, temveč tudi po vseh drugih edinicah in odredih. Partijske organizacije so stremele tudi za tem, da so bili borci na političnih urah poučeni o vseh političnih in gospodarskih dogodkih v naši državi ter o političnem in vojaškem položaju po vsem svetu. Zato so borci vedeli za vse uspehe, v prvi vrsti za uspehe naše vojske v Sloveniji, pa tudi po ostalih predelih države, po Hrvaški, Bosni, Srbiji, Makedoniji, Črni gori itd. O vsakem mestu in kraju v naši državi, ki je bil osvobojen, so že čez nekaj dni zvedele naše edinice. Na drugem mestu je partijska organizacija seznanjala naše borce o uspehih, ki so jih dosegli naši zavezniki, Rdeča armada ter angleška in ameriška vojska. Tudi RA je bila informirana o naši narodno-osvobodilni borbi, o naših uspehih in moči naše vojske, posebno po kapitulaciji Italije, ko smo razorožili toliko italijanskih divizij in dobili toliko orožja. Naši politični funkcionarji, komisarji in vojaški poveljniki so vedno poudarjali, da je Rdeča armada poučena o naših velikih uspehih. Osnovne partijske celice po četah so tudi skrbale, da so znali naši borci čim bolj ravnati z raznimi vrstami zaplenjenega orožja. Na sestankih partijskih celic ter bataljonskih, brigadnih in divizijskih birojev smo

ugotavljali, koliko borcev, zlasti novincev, že obvlada razno vrstno orožje, koliko borcev še ne zna ravnati z mitraljezom, bombami itd. Četne partijske celice in bataljonski ter brigadni biroji so po partijski liniji klicali na odgovornost tiste komandirje in komandante, ki so premalo posvečali pozornosti urjenju novincev. Partijska organizacija XIV. divizije je pomagala tudi SKOJ-u. Znano je, da so se mladinci v raznih akcijah in borbah že pred kapitulacijo Italije izredno dobro izkazali. Partijska organizacija je tudi skrbela za čim boljše odnose med vojaškimi edinicami in aktivisti na terenu. Nekateri komandirji in komandanti so gledali na aktiviste zviška, ker niso razumeli velikih težav, s katerimi so se morali boriti naši aktivisti na terenu in so včasih tu pa tam izvedli kako prehranjevalno akcijo mimo gospodarske komisije ali mimo okrajnih in okrožnih aktivistov. Partijska or-

Del prvih partizanov iz Savinjske doline. Levo zadaj sekretar Pokrajinskega komiteta tov. Vipotnik Albin »Strgar«, Matevž Raček rudar iz Zabukovce. Šoštar Viktor — vsem poznani Miha ali Dobroveljski kralj, partijski in frontni aktivist Buč ter Urankar, ki je šel v partizane s celo svojo družino.

ganizacija je take nepravilnosti grajala in take samolastne komandirje, komandante in komisarje na partijskih sestankih opominjala.

Ko je septembra 1943. leta prišlo mnogo novih v brigade XIV. divizije, je partijska organizacija pridobila nekatere novince-intelektualce zato, da so prirejali različna predavanja po četah in bataljoni.

Ob začetku nemške oktobrske ofenzive se je Šercerjeva brigada v Gorskem Kotarju borila z močnimi nemškimi edinicami in zasekavala ceste. Tomšičeva brigada pa se je tolkla na sektorju Mašun—Leskova dolina—Gomanjci. Trinajsta brigada je prišla s sektorja Begunje—Rakitna na Primorsko stran. Mnogo uspehov je imela v teh borbah zlasti Šercerjeva brigada. Večkrat je nasekala Nemce v Gorskem Kotarju in pri Novem Kotu. Kljub temu pa je med nemško ofenzivo v tej brigadi disciplina nekoliko popustila. Posebno je popustila budnost, zaradi česar so Nemci presenetili Šercerjev bataljon v Tatrah in ga precej razbili. Tomšičeva brigada se je borila z nemškimi motoriziranimi edinicami in uspešno odbijala njihove napade. Nato se je precej razredčena prebila izpod Sneznika na Dolenjsko tja proti Krimu. Najbolj zdecimirana pa je bila 13. brigada. Tu je bilo največ novincev, posebno pomiloščenih bivših belogardistov, ki so izkoristili težko situacijo v nemški ofenzivi in po večini dezertirali. Partijska organizacija v tej brigadi je bila tedaj precej

šibka in maloštevilna spričo velikega pritoka novincev iz bega. Po drugi strani je pa na osvobojeeno ozemlje prihajalo mnogo raznih sumljivih oseb, obiskovat bivše belogardiste. Ti ljudje so propagirali in je večina teh bivših belogardistov, ki so bili vključeni v XIV. divizijo v prvih ofenzivnih sunkih dezertirala.

Še večer pred katastrofo Šerčerjevega bataljona v Tatrah 14. novembra 1942. leta je bil sestanek divizijskega partijskega biroja XIV. divizije, kjer se je zagovarjala partijska organizacija Šerčerjeve brigade, ker je bila premalo budna. Stražarji, patrole in razni obveščevalci posameznih čet in bataljonov niso izvrševali svojih nalog, kakor bi jih morali. Po katastrofi v Tatrah in po analizi, ki jo je podal partijski biro XIV. divizije, se je stanje v Šerčerjevi brigadi popravilo v partijskem, političnem in vojaškem pogledu. Bilo je mnogo partijskih sestankov po četah, političnih in vojaških ur po bataljonih. Po končani nemški ofenzivi je XIV. divizija dobila od Glavnega štaba, od takratnega komisarja Borisa Kraigherja-Janeza nalogo, da takoj preide v ofenzivo.

Preden smo uničili postojanko Grahovo in Lašče, so bili partijski, politični in vojaški sestanki po četah in bataljonih Šerčerjeve in Tomšičeve brigade. Izmenjani so bili tudi številni funkcionarji po četah in bataljonih. Tako dobro pripravljena naša vojska je v zaletu zrušila postojanko Grahovo in Lašče. Ta uspeh je silno dvignil moralo borcev in funkcionarjev, po četah in bataljonih je pa zelo zrasel ugled partijske organizacije. Nekaj dni po uspešnem napadu na Kočevje je bilo iz XIV. divizije sprejetih v Partijo okrog osemdeset borcev iz Skojevskih vrst. Potem so brigade XIV. divizije prešle na sektor Suhe Krajine.

V začetku leta 1944. sta CK in GŠ Slovenije odredila naj gredo brigade XIV. divizije na Štajersko, da tam pomagajo šibkim partizanskim edinicam in odredom. Po dobri partijski, politični in vojaški pripravi se je XIV. divizija odpravila na pot preko Hrvaške na Štajersko. Spremljal jo je pomočnik komisarja GŠ Viktor Avbelj-Rudi.

(Konec prihodnjič)

POVR'ATEK

(Li-Baj — črtica iz borbe kitajskega ljudstva)

To se je zgodilo 1947. leta, ko so se borili za osvoboditev vasi Suanh-bao.

Noč in dan je brila ostra burja, bilo je hladno in luže so zamrzovale. Noč je bila temna, da nisi videl koraka predse. Udarina enota ljudske vojske se je prebijala po ozki stezi čez gričevje, ki je bilo vse poraslo s trnjevim grmovjem. Navkreber se je borcem trnje zatikalo v obleko, nizdol so tekli in padali v neštete skrite kotanje.

Borci so hiteli. Bili so zadnji, pa so se trudili, da ne izgube stika s čelom kolone. Kajti če si le nekaj korakov zaostal, si na tem nepreglednem terenu že zašel in izgubil svojo enoto. Steza se je neprestano vijugala, bilo je vse polno ovinkov in križišč. Tisti, ki so šli spredaj, so z beležem, ki je bil v mraku dobro viden, označevali steze, po katerih se ne sme kreniti.

Borec Huan He Li, bivši kuomintangov vojak, se je utrudil. Pot mu je v curkih tekkel po licu, vsa njegova notranjost pa je vriskala. Doma je bil iz Suanh-baoa. Tovariši so mu že več dni smeje prigovarjali: »Vidiš, zdaj boš pa kmalu doma.« Li je pa resno odgovarjal: »Jaz sem borec revolucije, moj dom je moja enota.« Pa je kljub temu hrepenel po domu.

Odkar so ga rešili kumintangovskega suženjstva in je postal borec ljudske vojske, je Li živel, kakor bi bil na drugem svetu. O svojcih in o domači vasi ni imel nobenih vesti. Od kraja je premišljeval o tem, kako bi dezertiral. Kmet od temena do peta ni nikdar imel kdovekaj smisla za vojaške reči in je bil prepričan, da ne bo nikdar dober vojak. »Če so me komunisti že rešili iz kuomintanske vojske, kjer so delali z menoj kakor z živino,« je premišljeval, »zakaj bi me tudi ne spustili domov?« Na to ni pomislil, da bi ga, če bi se vrnil domov, lahko spet prijeli kuomintangovci in ga gnali v klavnico. Edina njegova želja je bila, da vsaj z enim očesom vidi svojega sina Cin Baoa, pa čeprav potem takoj umre. V mislih je videl sinka, kako se smehlja, kako steza svoje mehke, debele ročice proti njemu in težka žalost mu je stiskala srce v svojo neizprosno pest.

Po svoji osvoboditvi je bil dodeljen v enoto, ki so jo sestavili iz bivših kuomintangovih vojakov. Ko je zvedel, da odhaja ta enota nekam v zaledje proti severu, kjer naj bi se preuredila, je bil slabe volje. Želel je čim prej na fronto, ki je bila blizu njegovega doma. Tam bi se najrajši boril.

Peti dan, ko so na kratko počivali, je videl nekaj nenavadnega. Skupina kmetov je z vrvmi, količki in motikami že po sončnem zatonu nekaj merila po polju.

»Kaj boste mar cesto gradili? Škoda tako lepega pridelka...« je dejal Li starejšemu kmetu, ki je stal ob robu ceste.

Ta je pa premeril Lia v stari kuomintanški uniformi od vrha do tal in dejal:

»Ti si pa pameten! Kaj misliš, da je tako kakor pod Japonci? Mi zdaj delimo zemljo siromašnim!«

»Zemljo delite?« se je začudil Li. »Ali siromak more dobiti zemljo brez denarja?«

Li ni mogel verjeti. Vsak dan so na svojih premikih srečavali takšne skupine ljudi. Nekoč, ko je deževalo, so se ustavili prej kakor po navadi. Li je bil žalosten. Ko za trenutek ni bilo v hiši, kjer so vedrili, nikogar, je vprašal zgarano starko, ki je imela svoje sive lase v zatilniku zvite v majhen vozec: »Poznam kmeta,« je začel previdno od daleč tipati, »poznam kmeta, ki živi tako, prodaja zelenjavo in je tako siromašen, da je zadovoljen, če ima kar koli malega za pod zob doma. Kaj mislite, mamica, ali bi on lahko dobil zemljo?«

Ta kmet je bil on, čeprav seveda tega starki ni povedal. Gospodinja je pa plosknila z rokami:

»Naš Čan je prav takšen siromak kakor kmet, o katerem govoriš, pa je dobil zemljo.«

Ko je Li to slišal, se je razveselil.

»Lepo delajo komunisti,« je pomislil, »da bi le bili tudi moji že osvobojeni!«

Dobro je vedel, da so to samo sanje. Na njegovem domu kakor prej gospodari veleposestnik, stiska iz njega davke in trga družini iz rok zadnjo trohico hrane, kuomintangovci pa s silo vlačijo fante v vojsko. Ko se je tega spomnil, je postal spet žalosten.

Po pripravljanju, ki je trajalo dva meseca, se je Li prostovoljno javil za fronto. Tedaj se je že začel zavedati tega in onega, a glavne misli so se le sukale okoli njegovega sinka. Dvakrat se je udeležil borbe in čeprav je imel dosti priložnosti za to, vendar ni pobegnil. Nekoč, ko je skupaj s komandirjem zasledoval razbegle kuomintangovce, ki so se skrivali po gričevju, je komandir čete nekam odšel in Li, ki je ostal čisto sam, bi kaj lahko odvrget puško in se skril. A tega ni storil. Sam sebi je dopovedoval, da bi ne bilo lepo, pustiti komandirja na cedilu, češ, saj bo še kdaj ugodnejša priložnost. Komandir je bil vselej tako dober z njim. Pa je prišla spet druga priložnost, a tudi to pot je Li ostal. Zdaj ga je ustavila misel na najboljšega prijatelja — komisarja čete. In nekoč, ko je na kratkem odmoru še bolj stis-

Osvobojeno ozemlje na Štajerskem l. 1944.

Posnetek Foto-sekcije pri Pokrajinski tehniki za Štajersko.

Skupina partizanov iz Pokrajinske tehnike koraka vzdolž ljubenskega polja v Zgornji Savinjski dolini. V ozadju se koplje v jutranjem soncu Raduha, katere vrh je ponoči pokrnil prvi sneg.

nil puško k sebi, da bi laže kadil, je spoznal, da res nima smisla zdaj pobegniti domov, kjer ga čakata beda in lakota. Najbolj prav bo — končati revolucijo. Tedaj bodo tudi njemu dali zemljo. Skrbno jo bo obdeloval pa bo za zmeraj dobro.

S svojo enoto ljudske vojske je Li Huan He sodeloval v mnogih borbah. Čedalje bolj je razumeval dogodke. Dostikrat je dejal:

»Kuomintangovci so psi lizuni. Dočakal bom dan, ko bomo vse za vedno nagnali.«

Enota, v kateri se je boril Li, je v zgodnji pomladi prišla že na petdeset lijev (kitajska mera, li meri okoli petsto metrov) blizu njegove rodne vasi. Zvečer, ko so legli k počitku, dolgo ni mogel zaspati. Boril se je sam s seboj. Strašno si je želel domov, a ga je preveč zbolelo srce ob misli, da bi s tem zapustil svojo enoto.

Ko je opazil, da v kuhinji še gori ogenj, je šel tja, da bi ga toliko ne mučile njegove misli. Poleg kotla je sedel komandir čete, rokave je imel zavihane in je pomagal kuharju trebiti zelenjavo. Liu so solze zalile oči. Komandir, delavec iz Šantunga, star vojak, je postal njegov iskren prijatelj. Ko sta se spogledala, je komandir takoj opazil, da Lia nekaj muči. Odložil je nož in vprašal:

»Zakaj si žalosten?«

»Ah, nič,« je odgovoril Li, »Težko se mi bo ločiti od tebe.« Komandir je prijel Lia pod roko in ga odvedel v temo.

»Li,« je dejal, »vem, kaj te muči. Kdo pa nima svojcev? Če bi Kuomintang ne začel državljanske vojne, bi bil jaz že takoj po Japonskem porazu doma. Delal bi spet v tovarni. Vem pa čisto za gotovo, da ne ti ne jaz ne bova mogla mirno živeti,

dokler kuomintanške oblasti ne razbijemo. Glej, Li! Bolje ko se boš boril, več ko boš sovražnikov uničil, prej se boš vrnil domov!«

Posihmal se je Li čisto spremenil. V mislih na sina in njegov otroški nasmeh se je vestneje učil streljati in bojevati, da bi uničil čim več kuomintangovcev. V borbah je bil še hrabrejši. V nekem spopadu je bil laže ranjen, pa ni zapustil položaja. Tovarishi, ki so ga videli vsega krvavega, so mu prigovarjali, naj se umakne, Li se je pa branil: »Kaj bi to, tako se lahko rani vsak, ki ščiti svojo njivo plevela!«

Nekega večera je dobil njegov odred povelje za premik. Komisar je sklical borce in jim povedal, da imajo pred seboj pospešeni pohod in verjetno težke borbe. Ko je komandir pokazal po zvezdah smer pohoda, je Li spoznal, da gredo proti njegovi rodni vasi. Silno se je razveselil.

S trnjem obraslo gričevje in blatne mlake so ovirale njihovo pot. Lia pa ni nič motilo, krepko je stopal naprej in bodril svoje tovariše: »Ne zaostajajte, naprej, naprej!« Eden izmed borcev, ki ga niso imeli posebno radi, se je strupeno obregnil: »Kam pa tako siliš, kaj te žena čaka na pragu?«

Liu je kri šinila v lice. V zadregi je odgovoril:

»Ravnaj se po povelju. Bojim se, da nas sovražnik ne preseneti.«

Komisar, ki je bil blizu, je zagovarjal Lia in mu prišepnil nekaj bodrilnih besed.

Enota je hitela po težkem ozemlju. Nebo je bilo še vse črno, le tam na vzhodu je malce rdelo. Medla svoboda meseca, ki je zahajal, se je mešala z zoro.

Bolj ko se je dani, bolj je Liu utripalo srce. Kar polivalo ga je po telesu. Čisto pri tleh se je plazila modrikasta megla. Nizko grmovje ni oviralo razgleda in Li je kmalu videl svojo vas, ki ni bila več dlje ko dobrih sedem lijev.

Mučile so ga temne slutnje. Čeprav je bilo že povsem svetlo, je bilo krog in krog vse tiho. Ne ptičjega petja ne človeških glasov ni bilo slišati. Človek bi mislil, da ni nikjer živega bitja. Borba pa, ki mora vsak čas začeti, je Lia zdramila iz težkih misli.

Sovražnik je že opazil, da se pripravlja napad. Daleč spredaj so zaregljale strojnice, rdeče rakete so švigale v zrak. Komandir in komisar sta krenila proti vasi, borci pa za njima. Sedem lijev poti so prešli skoraj v eni sapi in Li je zagledal čisto od blizu svojo vas.

Nizek nasip z gostimi stelnimi vrzelmi in nekaj vrst bodeče žice okoli vasi. Z obeh strani so tolkli mitraljezi in po zraku so gosto brenčali izstrelki. Li se je spomnil, da bi ena teh krogel lahko zadela tudi njegovega sinka. Ta misel ga je navdala še z večjim sovraštvom do kuomintangovcev. Hitro, hitro končati borbo!

Pristopil je komisar, mu stisnil roko in dejal:

»No, Li, prišel je čas, da se izkažeš!«

»Zakaj, tovariš komisar?«

»To je tvoja vas. Ti poznaš svoje ljudi in okolico. Menda ne boš dopustil, da te kdo prehití...«

Ta tovariška pozornost komisarja je Lia navdušila. Vzel mu je izza pasu nekaj bomb in dejal: »Dobro, videli boste, kako znam jaz jurišati!«

Ko so naskočili, se je Li Huan He prvi prebil skozi vrzel, ki jo je njegova bomba zarežala v nasip se pogнал naprej in potegnil za seboj s svojim vzgledom še druge borce. S skupino tovarišev je stekel po glavni ulici, ki je vodila skozi vas, in prišel za hrbet sovražnim utrdbam. Li Huan He se je priplazil čisto blizu in z nekaj bombami natančno zadel dve mitraljezki gnezdi. V srditem naskoku je nato s tovariši zavzel utrdbo. Streljanje je ponehavalo. Sovražnik je bežal... Li je pogledal okoli sebe in srce mu je zatrepetalo v prsih. Takoj v sosednji ulici je bil njegov dom. Z na strel pripravljeno puško je Li stekel tja. Tam, kjer bi hiša morala stati, je Li začuden obstal.

»Pa ne, da bi se zmotil...?« je pomislil. »Ne, saj to ne more biti!«

Še enkrat se je natančneje ozrl in z žalostjo spoznal, da se vendarle ni zmotil. Strašno upostošenje, vse zapuščeno. Hiša razbita, vrata in okna odtrgana, tla razrvana in že vsa porasla s travo, zidovi razpokani in nagnjeni. Vsak trenutek bodo sedli. Li je glasno poklical svojo ženo. Nič odgovora. Samo veter je zateglo tulil skozi slamnato streho »fanze« (preproste kitajske kmečke hišice). Li je čez razbiti prag stopil v sobo. Po tleh črepinje bele posode, ognjišče razvaljeno. Li se je spomnil kako mu je pri tem ognjišču sinček ovil svoje ročice okrog vratu, kadar se je vrnil s polja. Srečno se je nasmehnil. Slika za sliko iz minulega življenja se je porajala pred njegovimi očmi.

Nekoč, ko je prodal pridelano zelenjavo, se je Li vrnil domov. Pred vrati ga je že čakala skupina kuomintanških policajev. Ne da bi spregovoril besedo, je poveljnik policajev udaril Lia s pestjo v obraz, da je padel po tleh. Potem je ukazal, da ga zvežejo. To je bil Pi Er, upravitelj posestva vaškega bogataša Li Kun Šana, japonskega priliznjenca, ki je med japonsko okupacijo bil poglavar krajevnega odbora »Kiovaika«, nazadnje pa načelnik kuomintanške policije v vasi. (Kiovakai je bila šovinistična, napol vojaška organizacija, ki so jo Japonci osnovali v Mandžuriji. Društvo je vzgajalo svoje člane k poslušnosti japonskemu imperializmu in se zaradi svoje razpredenosti po deželi uspešno ukvarjalo s špionažo.) Li, ki je bil po svoji naravi ponosen in dostojanstven, je iz dna srca sovražil ljudi, kakršni so bili Pi Er. Od vruga bi se znesel nad njim, da ni bila vsa družina v nevarnosti. Zato se je z muko premagal.

»Gospod,« mu je dejal, »štiri usta imam v družini, siromak sem, lačni smo. Samo jaz vzdržujem družino, vi to dobro veste.

Po mandžurskih zakonih hranilca ne smete jemati družini. Prosim, pustite me.«

»Kakšne zakone neki!« se je zadrł Pi Er. »Po nalogu generala Čang Kaj Šeka pobiramo za vojsko prav takšne siromake, kakršni si ti.«

Iz hiše je prišla vsa Lieva družina. Žena, ki je pravkar kurila, je s pepelnatimi rokami pritiskala k sebi sina. Stara mati je držala v zgaranih in nagubanih rokah še iglo in nit. Ko sta videli pretepenega in zvezanega Lia, sta padli na kolena, jokali in poljubljali Pi Eru obleko. Ta se pa zanju še zmenil ni, mahnil je z bičem po zraku, kar je bilo znamenje, naj policaji Lia odvedejo. Bič je pa zadel sinka, ki je pretresljivo zajokal.

Li se je divje strgal policajem iz rok in zakričal na Pi Eru:

»Če so ti potrebni ljudje, vzemi me, otroka pa ne pretepaj!«

»O ti, skrbni očka, ti,« se je norčeval Pi Er. »Če je tako, pa pojdi!«

In kuomintangovci so odpeljali Lia. Žena je stekla v sobo, se težko sklonila, kajti bila je spet noseča, pobrala Lieva obuvale in odbrzela za možem.

»Gospod, gospod,« je prosila Pi Eru, »dovolite mojemu možu, da se vsaj obuje.«

Policaji pa so gnali Lia, ne da bi se zmenili za njegovo ženo. Li se je okrenil, videl v naročju žene objokanega sinka in težko vzdihnil. Oči so mu zalile solze...

*

Veter je močnejše zatulil in prenašal nekaj sanjavih snežink. Li Huan He se je še enkrat ozrl po razrušeni hiši, stisnil zobe in stopil na ulico. Šele zdaj je zaslišal, kako trobentač nekje tam daleč kliče zbor. Komaj se je dobro prestopil, ga je nekdo od zadaj stisnil za vrat. Bil je komandir čete. Pozabil je, da so v Lievi rodni vasi, pa je v šali dejal:

»Kam si se izgubil, ti zabušant!«

Li ni nič odgovoril. Komandir pa je resno dejal:

»Krasno si se zadržal v tej borbi.«

Li je spet molčal.

Prišli so na konec ulice. Borci so se zbirali. Vsak je imel svoj opredek: ti so nosili naplenjeno žico, drugi naplenjeno orožje, tretji naplenjeno hrano sovražnika.

Veter je vse močnejše zavijal okrog oglov, vendar Li ni čutil mraza. Komandir je tiho stopal poleg njega. Nasproti jima je prišla siromašna slepa starka. Raztrgane cape so s težavo pokrivalo njeno telo. V eni roki je držala zverženo palico, drugo je pa stegovala predse. Ni prosjačila. Tu pa tam je postala in prisluškovala korakom borcev, ki so hodili mimo nje.

»Hej, vojaki, od kod ste prišli?« je vzkliknila.

Borci so hiteli mimo nje in je niso opazili, ker so imeli polne roke dela. Li je pa prebledel, ko je zaslišal njen glas. Skočil je k njej in vzkliknil:

»Mati, mati, to ste vi?«

Starka, ki ni videla, kdo jo ogovarja, je molčala. Spustila je palico in brez moči tipala z rokami predse.

Li jo je prijel za komolce in nežno dejal:

»Mati, jaz sem, jaz Li Huan He.«

Starka je pa s prsti otipala njegov obraz in vzdihnila:

»Li Huan He, moj sin...!« Potem je padla po tleh.

Komandir je nemo gledal ta težki prizor. Lice se mu je zmračilo, pobesil je oči. Priskočil je in pomagal Liu pobrati starko. Poklical je bolničarja in pomagal ženo naložiti na nosila. Potem so slekli bluze in pokrili mršavo telo. Odnegli so jo na prevezovališče. Li je stopal spredaj in srečal na pragu komisarja. Ta nosil ni opazil in je sočutno vprašal svojega prijatelja:

»Kako je, Li? Ali si ranjen?«

Li ga je žalostno pogledal, komandir je pa pokazal na nosila in dejal:

»To je njegova mati.«

Zdaj se je komisar spomnil, da je Li v tej vasi doma.

»Brž noter!« je dejal in še sam stopil v previjališče.

Nekaj ranjenih borcev je ležalo na zasilnih pogradih in čakalo na zdravnika. Ko so videli, da je starka mati njihovega tovariša, so v en glas zahtevali, da najprej pomaga njej.

Kmalu po injekciji se je starka zavedela. Li Huan He je tiho klečal poleg nje, ona je pa skrbno otipavala njegovo lice.

»Težko sem zagrešila proti tebi, sin moj, ker ti nisem znala obvarovati žene,« je zavekala starka.

»Ne govori zdaj o tem, mati,« ji je prigovarjal Li.

»Ne, sin moj, vse ti moram povedati,« je vztrajala starka.

»Komaj tri mesece potem, ko so te odvedli, so policaji spet prišli k nam. Rekli so, da si dezertiral in da te skrivamo. Razbili so vrata in okna, porušili ognjišče in s puškinimi kopiti tolkli po posodi. Banditi so kričali, da vzamejo tvojega sina, če tebe ne

Nekateri so hiteli od zahoda proti vzhodu s praznimi vrečami, drugi so se od tam pripotili pod nabasanimi vrečami pšenice. Na tistem koncu vasi so bila kuomintanška skladišča. Prebivalci tega kraja so se morali vso zimo hraniti samo z otrobi, ker so jim kuomintangovci pobrali zadnje zrno žita. Zdaj pa je ljudska vojska zaplenila zaloge in vrnila pšenico ljudem.

Oster veter je bril in gosteje je začelo snežiti. Ulice so bile pa živahne, da še nikdar tako. Ljudje so se smejali, celo pesem je bilo slišati... Li Huan He, ki je imel v naročju sina, komisar čete in borci, ki so podpirali starko, so prispeli do hiše, kjer je bila Lieva četa.

Po vasi so hitro razvedeli, da je Li Huan He po dolgem času spet našel svojo mater in sina. Kmetje so modrovali: »Da ni pri-

November 1944.

Mladinka iz Koroške izroča krasno izdelano zastavo članom Oblastnega komiteta SKOJ-a za Slovensko Koroško. Zastavo so izdelale koroške mladinke za tovariša Tita. Tovariš Ivo jo je ponesel do CK KPS, odkoder je bila nato poslana maršalu v Vrhovni štab.

predamo. Povedala sem jim, da ne vem, kje si. Sin pa da je naslednik rodu Li in ga ne smejo vzeti za talca, naj rajši vzamejo mene. Nisem še zaprla ust, ko se je vsula po meni toča udarcev s palicami in biči. Nisem utegnila pokriti oči,« je starka položila roko na črne votline v licu. Potem je pa nadaljevala: »Kaj bi s tabo, baba stara, je zarjovel neki policaj, že zdavnaj te kliče grob! Ko je tvoja žena to slišala, je rekla: Pustite, mati, da grem jaz za talca, vi pa skrbite za sina. — Kuomintangovci so jo zgrabili in odvedli. Toliko da mi je utegnila reči, naj ti sporočim njeno prisego, da ti bo ostala zvesta. Potem me je še tisti dan vaški starešina pognal iz hiše...«

Li Huan He se je spomnil, da je bila žena noseča, ko so ga odgnali. Ta spomin je bil nepopisno jasen. Natančno je videl ženin blede, sestradani obraz, zgarane roke in strgano obleko...

Okrog vhoda previjališča so se že zbrali Lievi tovariši, ki so izvedeli, da je našel svojo mater. Li je imel od solz vse rdeče oči. Tiho je vprašal mater:

»Kje pa je moj sin?«

»Pojdi z menoj,« je odgovorila starka in se s težavo dvignila z nosil. Borci so priskočili in pomagali tovarišu, ki je podpiral starko. Počasi so odšli do zapuščene kolibe, za katero je v hlevu na slami spal mali Cin Bao.

Li se je sklonil k dečku in ga previdno dvignil v naročje. Komisar se je hitro slekel in ogrnil otroka. Li je molčal. Zdaj, ko je držal v rokah sina in ga gledal, se je spomnil žene in spet mu je jok zadrnil grlo.

Odšli so iz hleva. Ulica je bila živahna. Po njej so hiteli vaščani srečnih obrazov in nosili svoje borno imetje kar v rokah.

šla Ba Lu*, bi starka in sin ne preživela pomladi. No, če je Li Huan He že borec Ba Lu, se bo že znal maščevati.«

Lieva mati je ostala nekaj dni med borci, vendar slepa in bolna ni mogla z njimi, kakor je želela. Tretji dan po osvoboditvi vasi, je nova ljudska oblast že dodelila Liu hišico z dvema sobama in potrebno hrano za družino. Vsi borci čete s komandirjem in komisarjem vred so pomagali Liu urediti novo gospodinjstvo. Navlekli so mu drv in nalili velike posode s svežo vodo.

Li Huan He se je dokaj opomogel od žalosti. Tu pa tam se mu je še zmračilo čelo ob misli na ženo, za katero ni vedel, ali je še živa ali ne. Topla in iskrena skrb tovarišev in kmetov, ki so prihajali k njemu tudi po šest lijev daleč, mu je ogrevala srce in ga tolažila. Še nikdar ni občutil toliko ljubezni v svojem življenju. Tovariši so opazili, da se je včasih celo že nasmehnul.

Ko so tako mrzlično urejevali Liovo hišo, je z onega konca vasi bilo zaslišati trombo in gong. Li je stopil na prag in videl, da je prihajal predsednik okrajnega odbora k njemu na obisk. V rokah je nosil »haunžunpej«, leseno ploščico z rdečimi trakovi, da jo pritrdi na hišo, v kateri stanuje družina zaslužnega borca Lia Huana Hea.

Li je bil v zadregi. Vroč val krvi mu je oblikoval srce in naglo se je vrnil v sobo, kjer so njegovi tovariši marljivo belili stene.

Okrajni predsednik, mlad človek kakih dvajsetih let je pritrdil z rdečimi trakovi okrašeno ploščico na vrata, potem pa

* Ba Lu kitajsko toliko kakor pri nas NOV.

vstopil. Ko je videl polno sobo borcev, je obstal na pragu in vprašal:

»Kdo med vami, tovariši, je Li Huan He?«

Li je stopil korak naprej in se priklonil.

Predsednik mu je čestital k uspehu in se zahvalil za požrtvovalnost v borbi. Povedal je, da bo Liu takoj, ko bo osnovan vaški odbor, dedeljena zemlja, kolikor je potrebuje.

»Okrajni odbor je pa zadožil ljudi, ki bodo skrbeli za vašo mater.«

Li Huan He je stal sredi sobe čisto tiho in roke so mu visele ob telesu. Nervozno je mečkal robove hlač. »Da nazadnje ne spim?« je nenadoma pomislil. Spomnil se je, kako je še pred nekaj dnevi vprašal tisto starko v vasi, kjer so vedrili, če je mogoče, da siromašen kmet dobi zemljo. Tedaj si niti pomisliti ni upal, da jo bo dobil tudi on...

Li Huan He je ves srečen spremil okrajnega predsednika do konca vrta.

Dan se je nagibal h koncu. Cin Bao je sedel poleg ognjišča in s slastjo jedel rumeno zapečen krompirček. Okoli njega so sedeli borci in kar tekmovali, kdo ga bo bolj razveselil. Sosedje, ki so prišli pozdravit Lia, so se že razhajali. Lieva mati je v lepi črni obleki, ki so jo zaplenili veleposestniku Liu Kun Šanu, sedela poleg otroka in poslušala, kako so se borci in sosedje pogovarjali z vnukom. Vendar jo je močno bolelo srce, ker je neprestano mislila na svojo snaho.

Poklicala je sina in mu tiho rekla:

»Zdaj je vse tako lepo in dobro, manjka nam samo še tvoja žena. Le kje se sirota muči...«

Potem je zajokala.

Li Huan He je vzdihnil. Ostro bolečino je začutil v srcu.

»Nikar ne mislite na to, mati!«

Komisar, ki je stal med borci, je začel tolažiti starko:

»Pomirite se in ne skrbite toliko. V štabu smo se že dogovorili,« je dejal, »v štabu smo se že dogovorili, da ostane Li pri vas in vam bo pomagal.«

Li Huan He je zardel do ušes. Stopil je pred komisarja:

»Mar mislite, tovariš komisar, da sem že povsem obračunal s kuomintangovci?«

Nobeno pogovarjanje komisarja ni pomagalo, Li se je odločno uprl temu, da bi ostal doma. Dvignil je sina, ga poljubil, se poslovil od matere in odšel z borci v svojo četo. Pozno ponoči je prišlo povelje, da krenejo dalje.

Gosto je snežilo. Vsa vas je že spala, odred je pa krenil proti Mukdenu.

Ko je četa prešla vzhodna vrata vasi in se obrnila na jug, se je Li zadnjikrat okrenil. Nad strehami so se vrtnčili modrikasti dimi. Nekje je zapel petelin.

Ne da bi se za trenutek ustavil, je odred hitel naprej.

VOLI PRIHAJAJO

DRAGO GERVAIS

(Po tej novelici je bil prirejen scenarij za film »Barba Žvane«)

Deževnega, jesenskega dne leta 1944.

V partizanski postojanki številka sedem, baraki sredi bukovega gozda na eni istrskih gora, se je okoli ognja grel majhen partizanski odred desetih borcev in nekaj kmetov, ki so ta dan prignali vole.

Sedeli so okoli ognja, se pogovarjali in kadili, medtem ko je komandant postojanke, prekaljen borec mehke duše, pisal v svoj oguljeni vojaški dnevnik:

»Krasno je to ljudstvo. Bolj ko ga spoznavam, bolj ga občudujem.

Dežela je posejana s sovražnimi bunkerji, povsod gomaze fašistični banditi, proge in ceste so zastražene ponoči in podnevi. Ljudstvo je skoraj golo in lačno, hiše požgane, polja uničena, a — voli prihajajo.

Tu, zunaj pred barako, je dvajset prekrasnih, velikih živali, ki so jih prignali iz vseh krajev Istre, tu so tudi njihovi spremljevalci, zraven mene sede ob ognju in se pogovarjajo tako mirno in tako hladnokrvno, kakor da nas sploh ne more vsak trenutek presenetiti sovražnik, kakor da njihovo življenje ni vsak dan in vsako uro izpostavljeno besnenju Hitlerjevih banditov.

Čeprav sem se v borbah utrdil, čeprav voli prihajajo vsak dan, vselej se spet vznemirjam, ko jih gledam, kako prihajajo v goro.

Pa je res čudno.

Voli prihajajo iz vse Istre, ženejo jih mimo sovražnikovih bunkerjev in oporišč, predajajo jih od postojanke do postojanke partizanov, spremljevalci se menjavajo, dokler jih naša postojanka številka dvanajst ne odpošlje v Gorski Kotar.

In še nikoli se ni zgodilo, da bi kdo od spremljevalcev odpovedal, še nikoli se ni zgodilo, da bi odpovedal odred, ki je spremljal vole.

Gledam te ljudi. Izčrpani so, nimajo kaj jesti, a svoje vole, svoje bogastvo, največje bogastvo, dajejo od srca, dajejo z veseljem.

Za našo Triinštirideseto divizijo, za naše otroke, — pravijo.

Da, njihova Triinštirideseta divizija se je morala pred premočnim sovražnikom umakniti v Gorski Kotar, toda oni je niso pozabili. In čeprav je dežela preplavljena s fašisti, voli prihajajo mimo bunkerjev, med oporišči in čez proge, prav pred očmi sovražnih patrol, kakor da v deželi ni nobenega Nemca, nobenega fašista.

Danes je prišel s spremljevalci tudi izviren starček. Pravi, da je že čez sedemdeset, da ima v Triinštirideseti vnuka in da ga mora videti. Sprehodil bi se rad starec, kakor da živimo v najbolj mirnih časih. Sam žene svoja edina dva vola že tam od nekod iz Puljštine. Pravi, če že grem k vnuku, mu bom še vole prignal. — Kaj bi? Naj gre. Zakaj bi možaku kvaril veselje?

Komandant je prenehal pisati in prisluhnil razgovoru ljudi okoli ognja.

Največ je govoril starec Barba Žvane, ki je komandant o njem pisal v svoj dnevnik.

»Pa pravim svoji stari,« je pripovedoval Barba Žvane, ki so ga drugi zadovoljno poslušali, »kaj bi midva z voli, ko pa najin vnuk, ko pa naši stradajo? Odgnal bom Sivca in Debeluha našim, pa naj jim teknejo. Ko bo konec vojne in se bo vnuk vrnil, naj pa druge preskrbi, saj je še mlad. Glavno je, da tolčemo fašiste, drugo bo že samo prišlo. Ali nisem dobro povedal?

Moja stara pa, kakršna je že, se je zmikala tako po diplomatsko in je rekla: — Naredi, kakor veš, a potem se ne izgovarjaj name. — To se pravi, meni je prav, če je tebi, samo glej, da ti potlej ne bo žal. Ne bo mi žal, — pravim, — nič se ne boj, dobro sem premislil in kar premislim, je podpisano in zapečaten. Pa še to — pravim — sam bom gnal vole, dokler ne najdem naših in ne srečam vnuka.

— I no, meni je prav — pravi ona, ko da bi se to reklo stopiti v sosednjo vas na požirek vina, a ne čez gore in doline, kjer moraš riniti skozi fašiste in kjer si kar tako za šalo lahko ob glavo. — Pojdi — pravi stara, pa še ne pomisli, da se nemara ne bom več vrnil. Vidite, fantje, take so naše ženske,« je dejal starec in veselo pomežiknil.

»In tako ti grem,« nadaljuje, »ženem vole skozi vas, a ljudje, seveda, mi kar na nosu berejo, kam, pa takole vprašujejo:

— Na pašo, kaj na pašo? —

— Na pašo, — pravim, in kar dobro se razumemo.

Ko ti srečam Nemca, se zaderem na vole ali pa zapojem po domače. Saj sem vendar pošten, ne bom vam ušel z voli, saj grem vendar samo na pašo. A Nemec, vidi ti toliko mesa, pa zine, da bi mu šel »krokodil« skozi gobec, in pozabi, kako mu je ime.

Če me kaj vpraša, se naredim neumnega, ko da ne znam nemški, čeprav sem služil Franca Jožefa, pa vprašam: — Vos? — in če sprašuje naprej, začnem tako »vosati« da mu je dosti in se obrne. In tako ti, sinko, ženem vole skozi vso Istro »na pašo« seveda, a paša je ostala tam, pri Puljštini.

»Pa niste trudni?« je vprašal komandant.

»Kdo? Voli? I kaj jih niste videli? Že deset dni so na nogah, pa ti gredo, ko da si jih zdajle nagnal iz hleva. E, to so ti živali, takšnih ni zlepa!«

»Ne mislim volov. Za vas vprašam.«

»Za mene?« se je starec kar užaljeno začudil. »Sinko, veš, stari Žvane še nikdar ni bil truden, a kadar bo truden, ga več ne bo na svetu. E, garač se pa ne utruji tako brž.«

»In celo v Gorski Kotar hočete?« se je začudil komandant.

»Podpisano in zapečateno! Vnuka hočem videti. In voli? Kar prijetno mi je, ko jih ženem našim.«

»Meni je prav. Toda nocoj vas čaka najbolj nevarni del poti. Čez progo bo treba, tam je pa že marsikdo ostal.«

»Tale pa ne bo,« je pokazal Barba Žvane nase, »Oba vola stavim, ne, voli niso več moji, glavo stavim, bom umrl v svoji postelji, doma. Vse mi tako pravi. Pretrd sem za nemške mitre, meni Hitler nič ne more. Gnali so me že Franc Jožef, Karel in Viktor Emanuel in Mušolini, pa kaj, pocrkali so, jaz sem pa še živ in zdrav. Nič ne skrbite zame, tovariš komandant, jaz se že znam brigati za svojo kožo.«

»Kar tako sem rekel. Vaša glava, vaš svet.«

»He, lepo od vas, da skrbite zame, ampak veste, jaz sem trmast kakor istrski osel. Norec stari sem si vtepel v glavo, da vidim vnuka in zdaj bi rad videl tistega Hitlerja ali Mušolinija, da bi ju koklja brcnila, ki bi me odvrnila od tega.«

Zgovorni starček je odmašil čutarico, ponudil komandantu in drugim žganja, še sam potegnil, otrešel pipo in nadaljeval:

»Pa je junak, moj vnuk. Ne vem, če je deset takih med našimi. Fašiste ti sovraži, odkar ga pomnim. Ko je bil še čisto majhen, komaj je brbljal, pa če si mu rekel — fašisti gredo. se ti je zadrli: — S kolom po njih! — I seveda, jaz sem ga naučil, ampak dobra šola je tudi nekaj vredna.

In pozneje? Kaj bi spraševal? Z zobmi je škripal, kadar jih je videl. Knjige je bral in časopise, pa je govoril: — Ne bodo več dolgo, nono. Veliko vojno pripravljajo, pa jih bo delovno ljudstvo potolklo. — Meni je všeč, verjemite, ne zato, ker imam pametnega vnuka, ampak, veste tudi jaz sem, se lahko reče, delovno ljudstvo, pa uživam, ker bodo šli fašisti k vragu. Prav ima moj vnuk, mar ne?«

Ko je bilo treba v Abesinijo, je dejal: — Ne grem, nono, ubijati črnce, nič mi niso storili, sužnji so kakor jaz. — Tako je, sinko. mu rečem, prav imaš. — In drugo jutro ga ni bilo več. Izginil je, ko da bi se v zemljo udril. Pa so prihajali karabinjerji:

— Dove že? — Jaz pa seveda nič ne vem, mar sem njegova »bajla«, da ga čuvam? V žep se mi ni skril, jim pravim, pa me zasllišujejo, ovohavajo, že zaprli so me, pa kaj zato, vajen sem takih reči in v obraz sem se jim smejal. E, še drugačni gospodje so me zapirali, pa kje so zdaj? Ne duha ne sluha ni za njimi, jaz sem pa živ in zdrav na svoji domačiji.

Lani, nekako tale čas; ležim na pogradu, pa »tk, tk« nekdo po oknu. — Aha, si mislim, partizan. — Skočim k vratom in odprem in v podbojih, sinko moj, glej ga, vnuka. Še danes ga vidim: titovka, zvezda na pet rogljev, puška, bomba, junak, vam pravim, junak!«

Takole nam je pripovedoval starec ob ognju v partizanski postojanki številka sedem na eni istrskih gora jeseni štiriinštiri-

Leto 1943. Fantje iz Tomšičeve pri obedu.

desetega leta o svoji ženi, volih in vnuku in potrpežljivo čakal večera, da z drugimi, ki ga zdaj zadovoljno poslušajo, gre na težko in nevarno pot.

Zunaj pa čreda sivih živali z velikimi rogmi, ki jih je istrsko ljudstvo poslalo svojim borcem.

Odšli so v mrak.

Najprej odred, za njim čez nekaj časa voli s spremljevalci, na čelu kurir Ivan.

Drobno in gosto je rosilo, po bukoviu je šelestelo, vlaga je lezla v zemljo in polzela po zajetnih deblih. Ljudje in voli so se gnetli, zlezli nekako sami vase, ko da bi jim dež tako prišel manj do živega. Spredaj je šel mladi, izkušeni kurir Ivan, za njim drug za drugim voli, nazadnje pa spremljevalci.

Stari Žvane je bil s svojima voloma zadnji in spodrsaval po mokrem listju, da se je komaj držal na nogah.

Čisto tema je že bilo, ko so prišli iz gozda.

Hodili so daleč od ceste ob robu gozda po ozkih stezah, kjer je noga na vsak korak zadela ob kamen ali korenino, šli za dober streljaj mimo male kasarne, ki so jo Italijani zgradili še v prejšnji vojni, se spuščali v dolinice in spet lezli v hrib. Molčeče, tihe sence ljudi in živali, ki prodirajo skozi temo polno nevarnosti, zased, pretečih senc in šumov.

V oddaljenih vaseh so lajali psi, tu pa tam je mežikala lučka, od Reke sem so pa pobliskavali reflektorji avtomobilov.

Ne kaditi, ne govoriti niso smeli. Oči so prebadale temo, ušesa so napeto prisluškovala skrivnostnim šumom noči.

Ko so hodili skozi gozd ali mimo osamljenih debel in skal, se jim je zdel vsak predmet človek: skala je izgledala kakor potuhnjena postava, posamezna debela kakor vojak z mitraljezom. In kazalec je slonel na petelinu puške...

Nočno tišino je prekinilo oddaljeno drdranje vlaka in pisk lokomotive, potem spet tišina, vlak je zavozil v postajo, tišina,

ki jo je motil le lajež vaških psov in zamolkli koraki težkih volovskih nog.

Potem, čez dolgo časa, spet drdranje vlaka in pisk lokomotive, zdaj že čisto blizu, dve rdeči lučki sta hiteli pod hribom, s katerega so se spuščali.

Proga.

Še nekaj časa so se spuščali vse oprezneje in tiše, še bolj so pazili na vsak šum, potem so se ustavili. Treba je bilo ugotoviti, ali je proga »čista«; treba se je bilo povezati z odredom, ki je šel spredaj. In kurir Ivan je krenil proti progi.

Čisto mirno so obstali vsak na svojem mestu in vsi so mislili na progo; z očmi in ušesi so bili na progi. Toda tam je bilo vse tiho. Nobenega koraka ni bilo čuti, nobenih svetlih krogcev, ki jih riše žepna svetilka, ni bilo videti.

Proga je bila tiha.

Krenili so naprej, na progo...

Počil je strel, nekdo je zastokal, nočno tišino je prekinilo streljanje, krik in klicanje na pomoč.

»Patrola!« je vzkliknil nekdo poleg starega Žvane in mimo njega so zletele temne sence tistih, ki so hiteli na pomoč svojim tovarišem.

Starec se je zganil, kakor da bi hotel tudi sam steči proti progi, pa sta ga dve misli — voli, nimam puške — ustavili.

Stopil je do Sivca, ga potrepljal in zašepetal:

»Šti, Sivec, šti, pojdi z mano.«

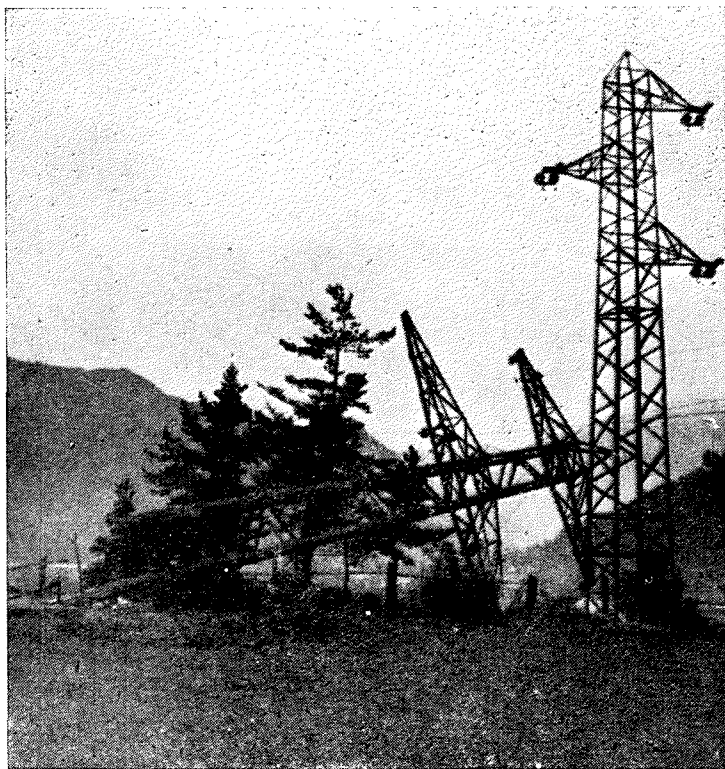
Zaradi streljanja vznemirjeni vol se je hotel na prvi mah odtrgati, pa ga je starčev glas pomiril. Neokorno se je obrnil in šel za Žvanom, ki ga je z vso silo vlekel za povodec. Zdaj so pa navalili še drugi prestrašeni voli, dohiteli starca in njegova dva vola in še vedno vznemirjeni šli za njima.

Stari Žvane je hitel, vlekel Sivca za povodec, za njim pa čreda volov. Žvane je ves čas šepetal:

»Šti, šti, umirite se, to ni nič, izvlekli se bomo, kaj bi to? In gnal vole ob progi stran od tam, kjer so se spopadli...

Čedalje slabše je bilo čuti streljanje, čedalje bolj se je oddaljevalo...

Proga je bila pred njim, mokre tračnice so se svetlikale v mraku, onstran njih pa so bile videti temne sence dreves, mrtva tišina krog in krog, samo dež je še vedno nalahno in gosto padal.

Prva partizanska akcija gorenjskih partizanov v okolici Bleda.

Stari Žvane je stal pred progo, držal Sivca za povodec, neravno grizel brke in ves čas nekaj sam zase mrmral.

Potem se je odločil.

Stopil je iz teme, ki ga je skrivala v gozdu, prišel do tračnic, potrepljal Sivca po vratu in dejal:

»Zdaj pa hrabro, Sivec, treba je tvegati, če hočeva videti vnuka. Brez tega ni nič. Ostati ali propasti, a konec.«

In sklonjen do tal, kakor da mu bo zemlja v zadregi pomagala, je stari Žvane skoraj pretekel progo, za njim pa okorni in težki Sivec. Drugi voli so se leno vlekli za njima in starci je jezno šepetal:

»Ali jih vidiš, mrcine, kako se ti vlečejo? Kakor bi se vračali s paše. Hitreje, mrhe, hitreje, če ne, bomo ob glavo!«

Ko so vsi voli prišli čez progo, se je starček razveselil in jim dejal, ko da ga razumejo:

»Ha, ljubčki, ste videli, kakšni mojstri smo! Potegnili smo Nemce, da je veselje. Kar primejo naj nas, če morejo. Soli na rep. Zdaj pa naprej, k našim!«

V postojanki številka dvanajst so bili vznemirjeni. Odred je pobil Nemce, prišel je z dvema ranjencema, a brez volov. Preiskali so vso okolico onstran proge, a starca in volov ni bilo, ko da so se pogreznili v zemljo. Tudi prej se je dogajalo, da so se voli, če je prišlo do borbe, razbežali, a so jih potem vselej spet našli. Če ne vseh, pa vsaj večino. Še nikoli pa se ni zgodilo, da bi izginili vsi.

V postojanki številka dvanajst so modrovali in ugibali to in ono, in mlad borec, skoraj deček, je rekel: »Nemara je šel pa starci le čez?« Vendar na to ni nihče mislil resno.

Ko so se tako pogovarjali, ugibali in odločali, kaj bi storili, so se pojavile med gostim bukovim vejevjem velike, sive sence, ki so se premikale druga za drugo.

»Voli!« je nekdo vzkliknil.

Pred voli, držeč na povodcu veliko žival, je stopal mali, prepoten in trudni starček, se dobrodušno smehljaj in v pozdrav kimal z glavo.

Vsi so se zgrnili okoli njega, ga pozdravljali in se smejali, nekdo pa je opazil:

»Glejte, privezal je drugega za drugim.«

»I, kaj pa mislite,« je odvrnil Barba Žvane, veselo pomežiknil in oči so izražale ponos, »kako bi mogel drugače? Jaz sem vlekel Sivca, Sivec debeluha, tistega za sabo in tako po vrsti. Kdo bi jih drugače prignal? Šli bi na pašo, pa še jaz bi jim pomagal, ker sem postal lačen kakor volk.«

Tovariš Marko, vnuk starega Žvane, komisar ene izmed brigad v Gorskem Kotaru, je bil obveščen, da prihaja dvajset volov iz Istre. Vselej, če je le mogel, je šel komisar Marko nasproti svojim, istrskim volom, Tudi danes je šel do ceste z nekaj tovariši. Posedli so ob rob, kadili in se pogovarjali, ko je nekdo vzkliknil:

»Že gredo!«

Marko je gledal po cesti, ki se je dokaj strmo spuščala, nizzol in je najprej videl par velikih, belih rogov, ki so se počasi zibali. Potem velika glava, velikanski trup, pa spet rogovi, glave, trupi, cela čreda močnih in rejenih živali vseh zaprašenih od dolge poti.

»Voli, voli...!«

Poleg postavnih živali so mandrali bedni, bosi in slabo oblečeni ljudje, med zadnjimi pa mali starček, ki se je trudno opiral nad odlomljeno vejo.

Ko je Marko zagledal starčka, mu je nekaj z vso silo sitsnilo grlo in s težavo je vzkliknil:

»Nono...«

»Na,« je dejal Barba Žvane s trudnim glasom in veselim nasmeškom na obrazu, »prignal sem ti Sivca in Debeluha!«

In tedaj so borci brigade prvič videli svojega komisarja, kako se mu je utrnila solza.

KAKO JE VRHOVNI ŠTAB REŠIL VPRAŠANJE BEGUNCEV

IVAN KREFT
(Nadaljevanje in konec)

III.

Slovenija je bila zaradi trojne okupacije s strani Nemcev, Italijanov in Madžarov hudo prizadeta. Že prve dni vojne je imela begunce. S pojavom bele in plave garde leta 1942. in leta 1943. je problem beguncev v Sloveniji postal še bolj pereč. Toda kljub taki res težki situaciji ni bilo begunstvo glavni problem Slovenije, v množičnih oblikah se je pa pojavljal v tistih srbskih krajih, ki jih je okupator vključil v tako imenovano »Nedvisno državo Hrvatsko«.

V drugi knjigi »Zapiskov iz narodnoosvobodilne vojne« je Rodoljub Čolaković prikazal zločinsko vlogo, ki jo je okupator določil ustašem in četnikom, krvnikom in strahovalcem dveh bratskih narodov, srbskega in hrvatskega v Bosni in Hercegovini.

Enako težak je bil položaj srbskega prebivalstva na Korunu, v Liki, Baniji in Severni Dalmaciji.

V jeseni in zimi 1943. leta je vsa Dalmacija postala frontno področje. Položaj za prebivalstvo je postal prav posebno težak zaradi tega, ker je sovražnik pritiskal s severa, severozapada in jugovzhoda, tako da se ljudstvo ni imelo kam umakniti. V tem času je bilo v Dalmaciji tudi še večje število beguncev iz drugih pokrajin. V Dalmacijo se niso zatekli samo jugoslovanski begunci,

Kleparji so iz konzervnih škatelj izdelali številne koristne predmete.

da je dal svoji drami naslov »Izgubljeni sin«, — da bi tako označil sina ribiške družine, ki je odšel v partizane, — kaže, kako napačno prikazuje množično borbo jugoslovanskih narodov proti okupatorju. Če je bila v Dalmaciji — torišču Chocorjeve drame — kaka družina, ki je svojega sina proglasila za »izgubljenega« zaradi tega, ker se je pridružil borbi proti okupatorju, je to bila lahko samo kaka meščanska družina, ne pa ribiška. V tej ribiški družini pa ima »izgubljeni sin« partizan-borec na svoji strani prav za prav samo očeta, mater samo toliko, kolikor jo vežejo na sina materinska čustva, a vsi ostali, bratje in svačkinje so proti njemu v taki meri, da mu preti nevarnost, da njegov prihod v domačo hišo izdajo okupatorju. On za to ve in povzroči tragedijo v družini. Namesto borbe proti okupatorju vidimo v drami borbo med člani ribiške družine.

Kako različna od Chocorjeve poti je bila pot naših kulturnih delavcev! Skupaj s Chocorom je v zimi 1943/44. leta zapustilo Dalmacijo 35.000 žena, otrok in starcev. S temi deset tisoči je šlo po odredbi najvišjih forumov v begunstvo tudi dvajset kulturnih delavcev. Vsakdo od njih je vedel, da bo njegovo delo v begunstvu zelo težko, toda šel je z veseljem, ker se je zavedal, da je begunstvo samo prehodna faza narodnoosvobodilne borbe. Vsakdo je videl vso perspektivo težav pri ustvarjanju pogojev za novo življenje beguncev v tujini. Morali so se

Za šoloobvezno mladino smo priredili reden šolski pouk.

temveč tudi posamezni begunci iz nekaterih okupiranih dežel. O tem, kako gostoljubno so bili pri nas sprejeti tuji begunci, piše Franz Theodor Chocor v svoji knjigi »Kot civilist v balkanski vojni«. V uvodu opisuje, da je Hitlerju zbežal iz Avstrije na Poljsko, ob priliki Hitlerjevega napada na Poljsko v Romunijo. Ko se je Romunija kot satelit priključila osi, je Chocor zbežal v Jugoslavijo. Dneve med 25. marcem in 6. aprilom 1941. leta je že doživel v Beogradu. Na 300 straneh svojega, v obliki kronike pisanega dela, opisuje svoje zanimive doživljaje na begu iz Beograda preko Šumadije, Bosne in Hercegovine v Dalmacijo, kjer se je končno naselil na Korčuli, v prepričanju, da je našel kraj, ki bo ostal izven vojne vihere. Toda ko se je na poziv KPJ dvignila proti okupatorju vsa Jugoslavija, so tudi otočani v Jadranu izvršili svojo dolžnost. Tako se Chocor le ni mogel izogniti vojni. Postavljen je bil pred dilemo, da se aktivno udeleži borbe proti hitlerjcem ali pa, da stoji pasivno ob strani. Chocor se je odločil za drugo. Razumljivo je, da pisatelj s takšnim stališčem ni mogel doumeti bistva naše borbe. Chocor občuduje odločnost, vztrajnost, požrtvovalnost in borbenost jugoslovanskih partizanskih borcev, toda njene veličine, njenega pomena in doprinosa k skupni borbi proti fašizmu ne dojame. To potrjuje še bolj njegova drama »Izgubljeni sin«. Že sama okolnost,

V taborišču: na sestankih je bila živahna debata.

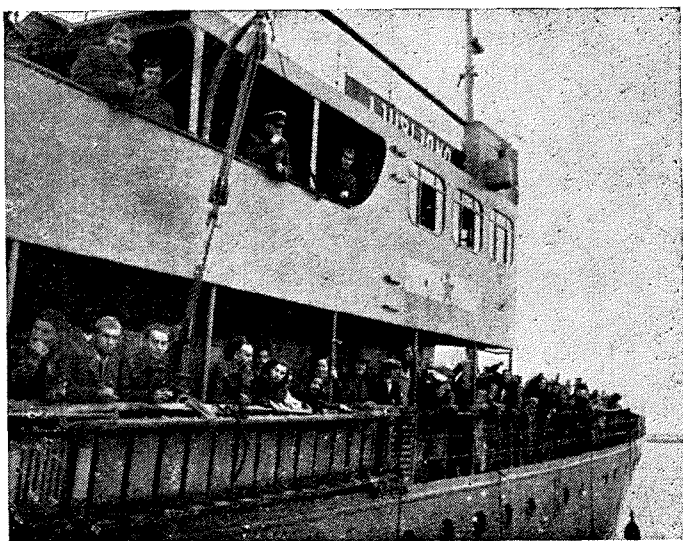
V taborišču — otroške jasli.

posvetiti ustvarjalnemu delu na popolnoma novem področju, na katerem niso, razen zapuščenih in demoliranih vasi v Južni Italiji in šotorov v puštnji v Afriki, našli ničesar, — niti ne pravega razumevanja pri zaveznikih.

Poleg beguncev so v istih taboriščih našli svoje zatočišče tudi tovariši iz internacijskih taborišč in iz italijanskih zaporov. Med njimi židovske grupe iz raznih koncentracijskih taborišč Južne Italije, med katerimi se je skrivalo okrog štirideset četnikov, ki so skušali razkrojiti vrste jugoslovanskih beguncev, kakor je to bilo že omenjeno v uvodu. Borbo proti četništvu sta uspešno vodila taboriščni in glavni odbor beguncev, katerim so nudili polno pomoč kulturni delavci kot učitelji, uredniki časopisov, organizatorji šolskega in ostalega kulturno-prosvetnega dela ter vsega drugega, o čemer je zavezniški tisk objavil toliko prikazov in ocen, polnih priznanja in občudovanja.

To so bili kulturni delavci, ki so davno pred odhodom na delo med begunci, nekateri že leta 1941. za svobodo svojega naroda žrtvovali vse udobnosti, zapuščali svoje domove, svoje domače in se pridružili partizanom.

Ob prihodu v slabo organizirano sprejemno taborišče Carbonari (Bari), — katerega ni upravljal jugoslovanski odbor, ker zavezniki tega niso dopustili, izgovarjajoč se, da sprejemno taborišče služi vsem — so bili naši begunci izpostavljeni premeteni propagandi četnikov. Toda ta propaganda je doživela tak neuspeh, da tudi zavezniki niso imeli več nobenega interesa zadrževati naše zavedne ljudi v tem tako imenovanem nevtralnem taborišču, in so odobrili, da se organizira posebno sprejemno ta-

S parnikom »Ljubljana« nazaj v domovino.

borišče za partizanske begunce v Tutarano južno od Barija. To taborišče je organizirala skupina kulturnih delavcev, ki je tu svoje delo še bolj povezala z ljudstvom. Pravilno so razumeli, da je begunstvo samo del vojnih operacij, zato so prijeli za vsako delo in povsod pomagali ljudstvu: pesnik je umival posodo in nosil vodo v kuhinjo, arhitekt je kuhal, kipar je organiziral kopanje in desinfekcijo otrok, slikar je ometal barako in njegov tovariš ga je pri tem delu skiciral, večina pa je opravljala administrativno delo: popisovanje beguncev itd.

Baraka št. 6 v taborišču Tutarano je bila vse: univerza, slikarska akademija, konzervatorij. Po osmih dneh bivanja v Italiji je bil prirejen prvi koncert s tremi zborovodji. Zavezniški oficirji so se čudili, ko so čuli na koncertu ne samo jugoslovanske pesmi, temveč tudi po eno rusko, angleško in ameriško.

Do februarja 1944. leta so bila vsa jugoslovanska taborišča v Italiji: Tutarano, St. Maria di Bagno, St. Maria di Lenca, St. Cesarea organizirana dovolj dobro, da so kulturni delavci lahko odpotovali v Afriko, da bi opravili tudi tam priprave za sprejem 27.000 beguncev, ki bi se naj naselili v puštnji. Ladje so bile

Na poti v pristanišče.

še v pristanišču v Tarantu, ko so četniki razširili vest, da so prvi transport beguncev pri Malti potopile podmornice. Uspešno so zavračali kulturni delavci takšne izmišljotine. Ljudstvo jim je verjelo toliko raje, ker je vedelo, da potujejo skupaj z njimi tudi odborniki in kulturni delavci.

Ko so v Nardo trije kulturni delavci sprejeli vlak z 1400 begunci, z isto garnituro vlaka pa so čez dve uri odpravili 4200 ljudi. jih je Glavni odbor javno pohvalil. To so namreč biti isti tovariši, ki so odkrivali podle napade podtalnih četniških emisarjev v St. Croce, ki so se krili neprijavljeni v židovski grupi in so z denarjem kupili nekoliko Višanov za kraljevsko vojsko. Drugi so organizirali šole, analfabetske tečaje in vodili evidenco dnevnega stanja z vzorno natančnostjo, ki so jo zavezniki občudovali. Bili so recitatorji, igralci, profesorji na gimnaziji, organizirali so delavnice, kjer so izdelovali potrebno orodje za taborišča v Afriki in v Italiji. Organizirali so gimnazije v El Shathu, St. Cesarei in St. Marii di Bagno. Vodili so tečaj uradnikov, igralsko in risarsko šolo ter šolo umetne obrti, lutkovno gledališče, muzikalne in vokalne koncerte. Izdajali so časopise in odprli elshatsko umetniško razstavo, o kateri je obširno pisal zavezniški tisk. Pri vsakem delu se je čutilo, da je v množici 35.000 beguncev dvajset kulturnih delavcev, ki pomagajo tam, kjer je pomoč najbolj potrebna.

Komunistična partija Jugoslavije je kulturnim delavcem določila njihovo mesto v borbi za pravico ljudstva že zdavnaj pred drugo vojno. Delo, ki so ga kulturni delavci započeli pred vojno, so med vojno s podvojenimi naporii nadaljevali.

SPOMINI NARODNEGA HEROJA

Piše STANKO SEMIČ-DAKI

Proti večeru so se Italijani obrnili in se spustili proti Cerknici. Mi pa smo se spustili počasi proti Otavam, da bi se malo ogreli in dobili kaj toplega. Med tem smo organizirali dve četi. Postavili smo komandirje in komisarje teh čet, jaz sem pa nadalje ostal komandir logorja. Po nekaj dneh so prišli k nam kurirji ter nam sporočili, da bo v kratkem prišla k nam nova skupina iz Dolomitov, ki šteje 70 ljudi in jo vodi Mirko Bračič. Čez nekaj dni je ta skupina res prišla. Bila je precej dobro oborožena. Morali smo se v barakah stisniti tako, da se ponoči ni mogel vsak posamezno obračati, temveč so se morali obrniti vsi naenkrat iz ene strani na drugo. Po prihodu te grupe je postala naša skupina močna, štela je 140 ljudi. Med tem časom je prišel tov. Zidanšek iz Ljubljane, katerega je pripeljal kurir. Bil je imenovan za komandanta te grupe. Takoj je prevzel to nalogo in začel organizirati bataljon, ki se je imenoval Prvi partizanski bataljon ali Kožlješki bataljon. Ta bataljon je bil razdeljen v štiri čete, vsaka je štela okoli 40 ljudi. Pomočnik komandanta je bil Mirko Bračič, komisar pa tovariš Ahac.

Zidanšek je takoj pričel pripravljati skupaj z Bračičem bataljon za akcijo. Akcijo sta si zamislila na progi Ljubljana-Trst. Med tem ko sta pripravljala akcijo, si je moral bataljon preskrbeti za nekaj dni naprej hrano. Po hrano je odšel bataljon na Vrhniko in to z močnejšo patrolo, ker so imeli tam že pripravljeno hrano za partizane. Druga patrola je odšla po hrano v Begunje pri Cerknici, kjer je prav tako organizacija OF že imela pripravljeno hrano. Težko pa je bilo prenašati hrano iz takih daljav, in je moral zaradi tega skoraj ves bataljon na pot. Posebno težko je bilo skupini, ki je odšla po hrano na Vrhniko, ker se je morala prebijati čez progo med italijanskimi bunkerji in ker je bilo veliko snega, katerega je morala kolona gaziti v celo. Ko je bataljon preskrbel hrano, je počival nekaj dni, da je bil sposoben za marš in akcijo.

Akcija je bila zamišljena na postajo Verd, in to na vlak, ki pripelje iz Logatca proti Borovnici in demonstrativni napad na samo postajo, kjer so bili italijanski vojaki. Glavna akcija je bila zamišljena tako: zaustaviti vlak z mitraljezi, potem pa ga spustiti naprej proti Borovnici na viadukt. Tega so imeli Italijani zelo zastraženega in ga nismo mogli direktno napasti z našimi silami. Mislili smo tako, da bo priletela lokomotiva z veliko brzino na viadukt in porušila konstrukcijo. S tem bi bil zaustavljen železniški promet na progi Ljubljana Trst. Napad na postajo pa mora trajati toliko časa, dokler ne bi vlak izvršil svoje naloge.

Napad je bil 8. januarja 1942. ob 12. uri. Bataljon je krenil iz logorja okoli 4. ure popoldne, ker je bila pot zelo dolga in težka zaradi snega in tudi zaradi tega, ker je bilo potrebno pogledati položaje pred akcijo. Bataljonu je uspelo neopaženo priti do same proge in zasesti položaje. Nekateri borci so ležali prav v bližini italijanskih bunkerjev, pripravljeni za vdor na postajo, druga grupa je bila pripravljena za napad na vlak. Ko je okoli ene ure ponoči privozil vlak od Logatca, je bataljon odprl ogenj na vlak in se pripravil na likvidacijo vlaka. To pa bataljonu ni uspelo, ker mina, na katero je zavozil vlak, ni eksplodirala. Takoj je začel vlak hitreje voziti in nam tako pobegnil. Bataljon je zato hotel likvidirati postajo. Zavzel je prometno pisarno in del sob, v katerih so bile italijanske straže. Razbil je pisarno, brzojavne naprave in telefonske, na sami progi pa smo jim uničili vse kretnice. Potem je bataljon odšel. Italijani so imeli nekaj mrtvih in ranjenih od nas pa sta bila samo dva lažje ranjena. Italijani niso sledili bataljonu kljub temu, da so videli sledove.

Ko je bataljon prispel v logor, smo takoj šli k počitku, ker je tovariš Zidanšek mislil, da bo lahko prišlo do večjih borb, če bodo Italijani začeli s kakšno večjo ofenzivo na nas. Res so 10. januarja, ko je bil bataljon že spočit, začeli Italijani v jutranjih urah z izpadi iz svojih postojank. In to koncentrirano. Prodirali so iz treh strani naenkrat. Prva kolona, ki je prodrla iz Cerknice čez Begunje proti Kožljeku, so naše izvidniške patrole zaustavile. Druga kolona je prodirala iz Verda za bataljonom po sledu in se je zaustavila blizu naših položajev, ker jih naše močnejše patrole niso pustile naprej. Tretja kolona pa je prodirala iz Preserja čez Rakitno na Otave in nam hotela priti za hrbet. Že zgodaj zjutraj smo zapustili naš logor in zavzeli položaje kljub velikemu mrazu in snegu in uspešno odbijali Italijane. Ko so Italijani videli, da ne morejo več naprej, da dobivajo močan odpor, so prenehali z borbo, a so ostali čez noč na položajih. Italijanska kolona, ki

je šla čez Rakitno na Otave, se je tudi zvečer ustavila v vasi Otav. Tako smo ležali ves dan na položaju in se borili z italijanskimi predhodnicami in z njihovo glavno kolono, ki je prihajala čez Rakitno.

Proti večeru je Zidanšek, komandant bataljona — potegnil bataljon, ki je bil ves premražen s položajev v vas Otave, da se odpočije in nahrani pri kmetih. Ko je bataljon prišel v Otave je zasedel vse hiše. Bili smo vsi premraženi in mokri. Za dežurnega pri postavljanju straž in zased sem bil določen jaz. Zidanšek je dal nalogo, da moramo vas zavarovati z močnejšimi zasedami, ker smo samo en kilometer od Italijanov. Zidanšek je imel namen v jutranjih urah napasti italijansko kolono, ki se je ustavila v vasi v bližini. Toda Italijani nas niso pustili v miru. Ko smo dobili od komandanta bataljona navodila, kako moramo postaviti zasede in močnejše straže, sem postavil stražo na glavni cesti, ki je držala v Otave — puškomitraljezom in nekaj strelci. Za še tem večje zavarovanje sem poklical tudi komandirja dveh čet, ki sta bili dežurni.

Partizanski tankisti.

Ko smo to uredili, smo vsi trije stali sredi vasi pred gostilno, kjer je bil štab bataljona in se pogovarjali, kako bo treba zavarovati vas še s patrolami, ki morajo zavarovati teren okoli Otav, da bi nas Italijani ne iznenadili. Med pogovorom pa smo se naenkrat znašli med italijansko patrolo, ki je štela dvanajst mož, ki je prišla naravnost v vas mimo naše zasede in se postavila okoli nas treh ter nas poslušala, kaj se pogovarjamo. Mi še malo nismo mislili, kdo je med nami in smo se razgovarjali naprej. Italijan se nam je približal prav do naših glav in nas pogledal v obraz. Ko je videl na naših glavah šajkače bivše jugoslovanske vojske in slovenske trobojnice na prsih je zaklel po italijansko »Porko dio, četniki!« Sedaj šele smo videli okoli nas Italijane in kako se jim svetijo čelade. Vsi trije smo naenkrat skočili, komandir Cene je zarjovel: Italijani! Našega vpitja so se Italijani prestrašili in so začeli bežati. Skočili smo k našim borcem in grabili mitraljeze, da bi jih napadli, a se jim je le posrečilo pobegniti iz vasi.

Kako je italijanska patrola mogla priti v vas in mimo naše zasede? Zaseda, ki je bila na koncu vasi v snegu je štela 4 ljudi in 1 puškomitraljez. Italijanska patrola se jim je približala neopaženo po snegu čisto blizu. Mitraljezec, ki je ležal v snegu, je poizkušal odpreti ogenj na njih, a mu je odpovedal mitraljez. Poizkušal je ponovno repetirati, a mu mitraljez ni vžgal zaradi prevelikega mraza. Tako zaseda Italijanov ni napadla in je spustila njihovo patrolo v vas. Mitraljezec, ki je bil v zasedi, je bil brat tov. Vandeka, in je rekel ostalim naj bodo tiho in puste Italijane v vas, saj je tam ves bataljon in ne bodo Italijani mogli pobegniti iz vasi. Ko smo tekli za Italijani, sta pritekla tudi Zidanšek in Mirko Bračič. Zidanšek je takoj poslal ves bataljon na juriš za njimi v vas, v kateri je bila še ostala italijanska kolona. Mislil je dobro, kajti dokler je tekla italijanska patrola proti vasi, bi Italijani ne mogli streljati na nas. Toda zaradi našega počasnega

napada, ker smo bili vsi borci precej komodni, je italijanska patrولا zbežala v drugo smer. Zato smo začeli takoj napadati vas. Toda Italijani so se v vasi že pripravili na obrambo in si napravili zasilne bunkerje.

Napad smo začeli na juriš z močnim ognjem in z velikim kričanjem. Italijani so dajali močan odpor z mitraljezi in lahkim orožjem. Ko so vedeli, da smo začeli resno napadati, so začeli streljati z bacačem. A to nas ni prestrašilo. Zaradi velikega snega je zelo malo min eksplodiralo. Tako je trajala borba dve uri. Italijani so začeli klicati na pomoč z raketami. Ko je Zidanšek videl, da ne bomo uspeli, da se ne da vdreti v vas, je bataljon hitro potegnil nazaj v Otave, da smo se odpočili.

Okoli 4. ure zjutraj je padlo povelje, da naj se pripravimo za pokret. Smer na Goro! Okoli šeste ure je Zidanšek ustavil kolono. Takoj smo se posedli po snegu in čakali, kaj bomo izvedeli novega. Da bi nas ne iznenadili Italijani, smo pustili v Otavah močnejšo patrulo. Zvezo s to patrulo smo vzdrževali na smučeh, katerih smo imeli okoli trideset parov. Do osme ure zjutraj so stalno prihajala poročila, da so Italijani pri miru, da sploh ne poizkušajo delati nobenega izpada proti našemu sektorju, temveč samo proti Rakitni, ter da cesto proti njej stalno patrolirajo z močnejšimi patrolami. Ležali smo pol ure v snegu. Kar naenkrat zvemo, da so se Italijani prestrašili in gledajo samo, kako bi se rešili iz vasi. Zidanšek je poslal takoj kurirja v Otave, da naj patrولا strelja za Italijani, da bodo vedeli, da smo še tu in da se ne umikamo. Tako se je italijanska kolona, ki je imela namen nas obkoluti, z veliko brzino s strahom vrnila proti Rakitni v svojo postojanko. Ko je Zidanšek videl, da so Italijani odšli, je dal šele nalogo bataljonu, da krene proti Gori. Bataljon je prišel na Goro in je počival nekako eno uro.

Med tem časom se je Zidanšek posvetoval s štabom bataljona in izdelal nove načrte. Poklical je komandirje okoli sebe in začel pojasnjevati pri kmetu za mizo svojo zamisel, obenem pa je dajal naloge vsem štirim četam. Komandirji so bili tov. Stjenka, Arti, Smeli, za četrtega pa se ne spominjam. Jaz pa sem bil še vedno komandir logorja. Poklical je tudi mene. Dajal nam je posamezne naloge. Njegova zamisel je bila, izvršiti zasedbo več vasi, ki bi veljale za osvobojeno ozemlje, na višje strateške točke pa postaviti močnejše straže za morebitni italijanski napad. Za italijansko kolono, ki se je pomikala iz Beča na Rakitno pa je poslal močnejšo patrulo na smučeh z nalogo opazovati Italijane ali se res umikajo ali ne. Takoj smo se spustili v patrulo proti Rakitni in videli smo, kako se italijanska kolona hitro pomika proti Borovnici in Podpeči. Ta dan ni imel bataljon počitka, ker je moral, po poveljih tovariša Zidanška zasedati vasi. Bataljon je štel okoli 150 ljudi. Imeli smo osem puškomitraljezov, ostali pa smo bili oboroženi s puškami.

Bataljon je zasedel po zamisli tov. Zidanška petindvajset vasi in to je bilo osvobojeno ozemlje. Zasedli smo sledeče vasi: Kožljek, Stranišče, Žibevnik, Otave, Kržišče, Pikovnik, Župeno, Koščake, Korošče, Kresnice, Hruškarje, Hribljane, Goro, Reparje, Čajnarje, Kremenco, Stugovo, Milanovo, Ponikve, Gošič, Mahmete, Podstevnico, Otonico in Topol. Samo Begunje pri Cerknici je pa bilo napol osvobojeno, tako, da smo vršili nad njim le kontrolo, nismo pa ga povsem zasedli radi prevelike bližine Cerknice. Ko je videl Zidanšek, da mi pomena osvobojenega ozemlja ne razumemo, nam je pojasnil, da to spada nujno k ciljem naše borbe. To ozemlje smo držali osem dni. Po hrano smo hodili v Begunje in do same Cerknice, prav tako tudi proti Bloški planoti. Tudi Rakiška planota je postala na pol osvobojeno ozemlje. Od tu smo črpali precej hrane, posebno tiste enote, ki so bile v bližini Rakitne. Na pol osvobojeno ozemlje rakišniške planote je bilo zato, ker ni bilo povsem zavarovano zaradi prihoda močnejših italijanskih patrol. Takrat ni bila rakišniška planota slaba. Kmetje so nam zelo radi pomagali.

Nekako po petih dneh osvobojenega ozemlja smo dobili naloge, da se morata prebiti v Cerknico dve četi in osvoboditi štiri partizane, ki so bili zaprti. Tovariši so bili ujeti pred napadom Italijanov na naš bataljon, v Bezuljaku na domu tovariša Vandka, kjer so si kuhali. Zaradi izdajstva so Italijani navalili iz Cerknice z dvema kamionoma, obkolili vas in jih ujeli, pobrali domače, hišo pa zažgali.

Tovariš Zidanšek nam je stalno pojasnjeval, da moramo biti pripravljeni in oprezni, če bi poizkušali Italijani izvršiti močnejši napad na osvobojeno ozemlje. Za časa osvobojenega ozemlja smo zvedeli od kmetov o tisti italijanski patruli, ki je prišla do našega bataljona v Otave, kam se je potem umaknila in kako je bežala pred nami. Patrولا je bežala v bližnji gozd, kjer je spala vso noč do druge polovice dneva. Ostala je v gozdu med Otavami in Koščaki. Imeli so tudi enega ranjenega. O tem smo se tudi sami prepričali s patrolami, ko smo okoli Otav in Koščakov pobirali njihove porcije in

opremo, katero so odmetali na begu. Kmetje so nam povedali, da so bili Italijani vsi premraženi, da so se komaj vlekli za svojo kolono. Štab bataljona je bil stalno na Gori. Tam je bila tudi ambulanta za ranjence in ozeble. Težko je bilo takrat vprašanje ambulate in stalno je bilo na dnevnem redu vprašanje, kam bomo dali ranjence.

V tistih težkih časih se je marsikateri partizan bal, da ne bi bil ranjen, ker bi se ne imel kje zdraviti. Na Gori so bili zelo dobri kmetje in so nas najbolj razumeli. Točno en dan pred italijansko ofenzivo na ta sektor so poslali ozebljenega tovariša v Ljubljano s pomočjo terenske organizacije OF v Cerknici. Tako nismo imeli nobenega ranjenca, ne bolnega v bataljonu. Za časa osvobojenega ozemlja so bili kmetje zelo navdušeni za Osvobodilno fronto in partizane. Niso nas izdajali in šli so nam na roke. Imeli smo tudi organizirano obveščevalno mrežo iz samih kmetov. Po sedmih dneh so začeli Italijani z ofenzivo. Izvedli smo že prejšnji dan s kakšnimi silami bodo prišli nad nas. Italijani so se zbrali iz raznih krajev v kolone in hoteli obkoliti osvobojeno ozemlje in naš bataljon. Njihove kolone so šle proti nam v štirih smereh. Prva kolona je prišla iz Cerknice čez Begunje na Goro, kjer je bil štab bataljona. Ta kolona je bila najmočnejša in imela je nalogo vpasti v štab bataljona neopaženo. Druga kolona je prodirala iz Borovnice čez Pokojišče na Kožljek, tretja kolona pa je šla iz Podpeči proti Rakitni in naprej proti Otavam in četrta preko Bloške planote proti Gori.

Poskušali so razbiti naš bataljon in nas poloviti. Toda niso uspeli, čeprav jih je bilo veliko. Vsaka kolona je štela preko 500 mož. Spopadi z našimi prvimi patrolami so bili že okoli osme ure zjutraj. Držali smo položaje do 2. ure popoldne, pri čemer nam je pomagal velik sneg, ker se Italijani niso lahko pomikali po celem snegu. Okoli 2. ure popoldne je uspelo Italijanom prebiti se do Gore. Štab bataljona je moral Goro zapustiti in se umakniti pred italijanskimi kolonami. Zidanšek je izdal ukaz, naj se zbere ves bataljon in naj drži borbo z Italijani. Bataljon se je zbral na področju Koščakov in čakal nadaljnjih nalog. Komandant bataljona in njegov pomočnik Bračič pa nista mogla več za bataljonom in sta se zato prebila v vas Kremence. Mislila sta ostati v vasi do večera, ker je izgledalo, da imajo Italijani vse glavne sile obrnjene proti Gori in Otavam. Bila sta izmučena in sta odšla h kmetu na Kremencu na peč, da bi se posušila in proti večeru odšla za bataljonom. Domače hčerke, ki so krmile živino v hlevu, so opazile, da se italijanske patrole približujejo vasi. Takoj so obvestile Zidanška, da se približujejo Italijani. Dekleta pa niso vedele, da so med tem Italijani že začeli s preiskavo po hišah. Zidanšek in Bračič sta skočila iz hiše, toda bilo je že prepozno. Ko sta skočila iz hiše, so jih Italijani opazili in začeli za njima streljati. Mirko Bračič, ki je skakal prvi, je srečno pobegnil, tovariš Zidanšek pa ni omgrel več. Italijani so ga ubili. Krogla ga je zadela v glavo, da je bil na mestu mrtev. Mrtvega Zidanška so vzeli Italijani s seboj ter ga pokopali na bloški planoti. Italijani so se spravili nad kmeta in hoteli izvedeti kdo je ta človek. Izvedeli niso ničesar, čeprav je dobro vedel, kdo je.

Bataljon se je zaradi prevelike italijanske sile premaknil drugam. Mirko Bračič, ki je prišel okoli 5. ure do bataljona je začel premišljevali, kaj naj bi napravil z bataljonom, ki je bil že ves izmučen. Odločil se je, da se bataljon razdeli na dva dela in to po dve četi. Prvi del se pomakne preko gozda med Št. Vidom in Rakitno v Zalo in po Zali na Mokrc v lovsko hišo turjaškega grofa. Druga polovica, ostali dve četi pa mimo Št. Vida preko Jeršič, Povšečga, Zavrha in čez bloško planoto v gozdove med Bloško planoto in Loško dolino. Tako so se čete razšle. S tem smo Italijanom nekoliko zmešali sledove. Prvi polovici bataljona proti Zali niso mogli več slediti, za drugo polovico pa, ki se je morala prebijati preko bloške planote, so še vedno pritiskali. V tej polovici bataljona sem bil tudi jaz. Te kraje sem najbolj poznal, zato sem četo tudi vodil. Za komandanta te polovice bataljona je bil postavljen tov. Smeli, za prvo polovico bataljona pa tov. Stjenka. Ko se je bataljon razdelil, se je preimenoval v dva bataljona, v prvi in drugi bataljon.

Naš bataljon, ki se je pomikal proti bloški planoti je imel velike težave, ker so bili Italijani stalno za njim. Sledili so mu lahko, ker so se poznali sledovi v snegu in ker smo se morali prebijati po čistinah in se nas je videlo že od daleč. Dokler nismo prišli toliko daleč, da smo se čez hribe že skrili Italijanom, je bilo za nas dokaj trdo. Za borbo nismo bili sposobni, a smo jo stalno pričakovali. Italijani so se pomikali stalno od raznih krajev v manjših kolonah za nami. Ko smo prispeli preko hriba Polšeče na Zavrh, tako, da smo se že obračali proti Bloški planoti, nismo mogli drugače zamaskirati svojih sledov po snegu, kot da smo mobilizirali nekaj kmetov s konji in z volmi, da so vlekli za nami hlode po naših sledovih v snegu. (Dalje)

B O R E C

ORGAN REPUBLIŠKEGA ODBORA ZVEZE BORCEV
NARODNO OSVOBODILNE BORBE SLOVENIJE

LETNIK II * APRIL 1950 * ŠTEV. 4

PRVI MAJ, PRAZNIK NAŠEGA DELOVNEGA LJUDSTVA

Ko slavimo tradicionalni praznik dela — Prvi maj, katerega smo nekoč smeli praznovati le v senci žandarskih bajonetov, se veseleč svobode in drugih velikih pridobitev narodnoosvobodilne borbe naše delovno ljudstvo v polni meri zaveda, da more samo odločati o svoji usodi in da si more samo krojiti svojo prihodnost. Medtem, ko se mora delavski razred v večini ostalih držav še vedno trdo boriti za najosnovnejše pravice, se naše delovno ljudstvo sproščeno raduje uspehov svojega truda v izgradnji lastne domovine.

Ob praznovanju letošnjega Prvega maja pa čutimo še posebno zadoščenje. Tako nam je, kakor človeku, ki je naredil že dobršen kos poti, pa je zdaj za hip obstal, da bi se ozrl nazaj. Razveselil se je, videč, da je premagal mnogo zaprek in da je že dobršen kos težke poti za njim.

Z očmi in občutjem zmagovalca prešteva delovno ljudstvo nove Jugoslavije velike uspehe, ponosno se veseleč priborjenih zmag na polju dela, na polju proizvodnje in ustvarjanja.

Težave, veliki napor in nešteto zaprek, vse, za kar so bile potrebne velike žrtve, vse, kar se nam je v tem prestanem postavilo na pot in v bran, smo junaško premagali. To pa je še bolj ojeklenilo našo voljo, ob vsaki zmagi ali uspehu je rasla naša zavest in vera v lastne sile. To pa v nas poraja vedno več borbenosti in neuklonljive sile, lotiti se še tako težkih nalog in jih drugo za drugo, pa če treba še s takim naporom, v celoti izvršiti.

Naša dežela, ki je bila do nedavnega plen kapitalističnih izžemalcev, kjer je vladala beda, kjer je bilo pomanjkanje bistven delež tako proletariata kakor napol proletariata kmečkih množic, danes izpreminja svoj obraz.

Na njenih zelenih poljih rastejo tovarne. Velikanska bela, po najmodernejši arhitekturi grajena poslopja pričajo o nečem novem, o novem času in o novi ideji, s katero so prepojene naše množice. Brnenje strojev in množice, ki se vsipljejo skozi široka vrata tovarniških dvorišč tvori novo dinamiko življenja naših ljudi.

V soteskah hudournikov in ob bregovih največjih rek, ki so do nedavnega nosile s seboj ogromne količine neizkoriščene energije, gradimo velike elektrarne, iz katerih bo tekla energija dnevno v milijonih kilovatih do naših tovarn in po naših naseljih, vse v dobrobit ljudstvu.

Zgraditi novo cesto, to za nas že niti ni več dogodek. Na stotine kilometrov novih železnic se je v teh kratkih letih razpletlo preko naših pokrajin.

Komu je nekoč prišlo na misel, da bi kultiviral deset in deset tisoče hektarjev zamočvirjene zemlje, dokler ni bila oblast v rokah ljudstva? V teh letih pa smo se lotili velikanske naloge, ko bomo osušili in pridobili za setev nepregledne komplekse dozdaj popolnoma neizkoriščene zemlje. Tako bodo ogromne površine zemlje nanovo bogato zarodile žita in drugih prepo- trebnih rastlin.

Naše ljudstvo se dobro zaveda, da z naporom svojih lastnih sil, ko izpolnjuje težke naloge petletnega plana izvršuje gigantski načrt popolne preobrazbe svoje domovine. To pomeni tudi popolno preobrazbo njegovega življenja, pomeni dokončno zgraditev socializma.

Nagel gospodarski razvoj v deželi pa zvesto spremlja tudi široko udejstvovanje naših množic na kulturno prosvetnem polju. Poglobitev splošne izobrazbe in dvig kulturne ravni se vedno bolj odraža med našimi najširšimi delovnimi množicami.

Daleč smo torej prišli po težki poti graditve socializma in mnogo je tega, kar je bilo ustvarjeno v zadnjih letih. Za vse to je bil potreben strahovit napor naših delovnih množic, potrebno je bilo nič koliko požrtvovalnosti, herojskih podvigov naših junakov dela, da dnevno dajejo vse sile za izpolnitev velikega načrta.

Vsi pa se dobro zavedamo, da smo šele na pol poti. Da bo treba še ogromno naporov in da nam bo še v marsičem težko, predno bo izpolnjena poslednja naloga, ki smo si jo zastavili. Zlasti se tega zavedamo člani Zveze borcev, ki tvorimo borbeno jedro Osvobodilne fronte. Zavedamo se, da je naša današnja fronta — fronta izpolnjevanja vsakodnevnih nalog petletnega plana.

Da bo naša organizacija kos velikim nalogam, ki se zlasti v zadnjem času in ki se bodo vedno bolj postavljale pred njo, je nujno potrebno, da pristopimo k njeni učvrstitvi. Iz nje je treba ustvariti borben odred, ki bo prvi pri izpolnjevanju konkretnih nalog, katere postavlja pred njo Osvobodilna fronta. Dosedaj smo stali vse preveč ob strani — kot organizirana celota namreč — toda v bodoče se moramo živeje lotiti izvedbe raznih gospodarskih nalog. Člani Zveze borcev moramo korakati na čelu, ko gre za izgradnjo socializma. Kakor smo nekoč zavestno ustvarjali pogoje za ta veliki načrt, tako moramo zdaj v mirni graditvi biti prvi pri njegovi uresničitvi.

Zato naj bo naš letošnji Prvi maj naša velika obveza, da bomo nudili vso pomoč pri izpolnjevanju konkretnih nalog, ki stoje pred nami. V industrijskih podjetjih bomo skrbno pretresli vse obstoječe in možne notranje rezerve, skrbeli bomo za pravilno in popolno izrabo strojev ter pazili, da bodo izkoriščeni vsi racionalizatorski nasveti naših delavcev.

Marsikje je bilo doslej preveč delovne sile v podjetjih, ki ni bila maksimalno izkoriščena v proizvodnji. Ker je delovna sila dragocen kapital v naši produkciji, je potrebno skrbno paziti na delovno disciplino, pa tudi, da ne bi nekje bilo zaposlenih preveč, druge pa bi primanjkovalo ljudi.

Naše kmetijstvo mora v letošnjem letu izpolniti zelo pomembne naloge. Ne samo, da se zasejejo vse že dosedaj obdelovane površine, ampak je potrebno obdelovalna površina še pobodo izginile iz naših kmetij. Ker je kmetijskih strojev doslej še mnogo premalo, bodo kmetje iste posojali drug drugemu in si tako pomagali med seboj.

V delovnih zadrugah bomo, posebno mi, člani ZB, skrbeli za njih učvrstitev. Storili bomo vse, da se dvigne njih proizvodnja. Tako bo rasla tudi zavest naših zadrugnikov, s tem pa tudi središča revolucionarne zavesti našega podeželja.

Pravočasna izvedba setve ter najskrbnejša obdelava kultur, odkrivanje zatajenih površin, povečanje ornih kompleksov, pomoč tistim kmečkim obratom, ki nimajo dovolj lastne delovne sile, povečanje produkcije v gozdni proizvodnji, to so danes bistvene naloge, nad katerimi morajo budno bdeti in pri njih izvedbi pomagati organizacije Zveze borcev.

Ker je naš izvoz sredstvo, iz katerega črpamo devize za nabavo prepotrebnih strojev iz tujine in se tako osamosvajamo iz gospodarske odvisnosti od kapitalističnih držav, bomo storili vse, da čimprej ojačamo materialno bazo za izvažanje. Poleg skrbi za naše glavno izvozno blago bomo organizirali tudi zbiranje zdravilnih zelišč, gob itd.

Se ena velika naloga je postavljena pred našo organizacijo. V sodelovanju z JA in množičnimi ter športnimi organizacijami bomo v naših množicah razvijali neomahljivo pripravljenost za obrambo naše domovine in storili vse, da očuvamo naše velike pridobitve iz NOV.

S SKRBNŌ PRIPRAVLJENIMI OBČNIMI ZBORI UTRJUJEMO ORGANIZACIJO

Organizacija Zveze borcev stoji letos pred novimi, velikimi nalogami, ki jih ji je kot sestavnemu borbenemu delu Ljudske fronte poverila naša Partija. Zaradi tega so tudi letošnji občni zbori krajevnih zvez in okrajne skupščine ogromnega pomena za organizacijsko učvrstitev Zveze borcev in tako tudi uspešnejšega reševanja postavljenih nalog.

Pregledi dela, naporov in uspehov na občnih zboreh osvetljujejo veliko razgibanost članstva. Borci dokazujejo, da se zavedajo tega, da je naša današnja fronta — fronta graditve socializma. Zato nadaljujejo s še večjo upornostjo na vseh področjih političnega, gospodarskega in kulturnega udejstvovanja delo, začeto v narodnoosvobodilni borbi. Prisotnost članov Zveze borcev, ki v svojem delu ne štedijo z naporom ter z vzgledi vzpodbujajo k še širši aktivizaciji delovnih množic, se vidno odraža v naši socialistični graditvi.

Ko tako organizacije na občnih zboreh pregledujejo uspehe, ki so brez dvoma rezultat visoke politične zavesti članstva, ugotavljajo tudi napake, ki so onemogočile dosego še večjih uspehov. Slabost, ki jo je pokazalo največ občnih zborov, je premala aktivnost odborov krajevnih zvez, ki ne vodijo organizacije, ne usmerjajo in ne mobilizirajo članstva na najvažnejših političnih, gospodarskih in drugih nalogah. Članstvo, ki je sicer aktivno in pripravljeno izvrševati naloge organizacije, tako ostane samo. V kolikor dela, to delo ni organizirano in cepi svoje sile v največ primerih na manj važnih in včasih celo tehničnih nalogah. Tako so primeri, da organizacija mesto inicijative za formiranje frontne brigade iz vseh članov Fronte pristopi k formiranju brigade Zveze borcev, kot je bil to primer v radgonskem okraju. To dokazuje, da je članstvo v radgonskem okraju sicer dobro razumelo potrebo pomoči pri izpolnjevanju gospodarskih nalog, da pa odbori niso članstva mobilizirali na tem, da se v to brigado pritegne še ostale člane Fronte.

Nezadostna pomoč okrajev krajevnim organizacijam privede do tega, da odbori krajevnih zvez ne znajo črpati iz domačih težav in nalog, dela za svojo organizacijo ter tako nimajo konkretne in aktualne vsebine dela. So primeri, da se na sestankih na široko obravnava zunanja politična situacija, vse premalo ali nič pa se ne obravnava politična situacija in naloge na območju krajevnih zvez. Zato članstvo teh vprašanj ne pozna in premalo pomaga pri razkrinkavanju in onemogočanju sovražnega delovanja raznih, skupnosti škodljivih elementov.

Predobro se zavedamo, da bi ne imeli zdaleka toliko težav pri ustvarjanju socializma, če bi ne bilo škodljive kominformske politike. Namesto pomoči smo deležni sovražne gonje in gospodarske blokade s strani vzhodnih držav. Toda, kaj zato, če njim ne gre v račun naša gospodarska osamosvojitev, naše ljudstvo hoče izgraditi socializem v svoji državi in zgradilo ga bo kljub vsem nepredvidenim težavam, ki so nam jih prizadeli.

Da hoče to uresničiti, pa čeprav tudi pod najtežjimi pogoji in da obsoja to zločinsko politiko kominforma, ki je naperjena proti vsemu našemu delovnemu ljudstvu, je naše ljudstvo izpričalo na zadnjih volitvah v ljudsko skupščino. Rezultati teh volitev ponovno dokazujejo, da naše ljudstvo zaupa Komunistični partiji in njenemu vodstvu z maršalom Titom na čelu ter, da hoče uresničiti program Osvobodilne fronte. Izpovedalo je, da ga niso omajali nobeni sovražni napadi, ampak da v celoti priznava pravilnost naše dosedanje poti, po kateri hoče iti tudi v bodoče. Niso mu mar še take težave, žrtve in odpovedi, kadar gre za uresničitev njegovih velikih ciljev.

Tako je naše ljudstvo izpričalo pred vsem svetom svojo veliko moralno kvaliteto. S takim ljudstvom se doseže vse. S takim ljudstvom se osvajajo zmage. S takim ljudstvom je lepo praznovati Prvi maj!

Slično je s pritegovanjem članov, ki imajo pogoje za sprejem v organizacijo. Tu je poleg pojavov nepravilnega odnosa do onih, ki niso bili aktivni udeleženci v NOV, tudi slab odnos odbora do te naloge. Primer Cerknega v idrijskem okraju je v tem pogledu zelo izrazit. Cerkno, kot znan partizanski kraj, kjer je v NOB sodelovala skoraj vsaka družina, ima v območju krajevnega odbora Zveze borcev okoli 800 volilnih upravičencev, v naši organizaciji pa je vsega 150 članov. Vzrok temu, da je tri četrtine članov izven naše organizacije je v tem, da se odbor ni sestajal, da ni imel prave pomoči od okraja in da tega vprašanja ni uporno reševal. Tudi skrb za partizanske družine, vdove in otroke padlih borcev, ki bi morala biti najvažnejša naloga naših organizacij, včasih izostane ravno zaradi neaktivnosti odborov. Tako so primeri, da se nekatere partizanske družine nahajajo v slabih socialnih razmerah in nimajo še v celoti obnovljenih svojih porušenih hiš, dasiravno so si jih nekateri manj prizadeti že obnovili. Tudi kontingenti, namenjeni za obnovo podeželja, se razdeljujejo običajno mimo naše organizacije ter je zato razumljivo, da se lahko dogajajo nepravilnosti in napake. Primer mladinskega doma Kojško v goriških Brdih, ki je prepuščen sam sebi in se njegov upravnik bori z neštetimi težavami, dokazuje, da krajevna zveza in okrajna organizacija Zveze borcev, kakor tudi ostale množične organizacije niso smatrale pomoči temu domu za svojo nalogo. Tudi pomoč v blagu socialno šibkim partizanskim družinam, kljub bogatim izkušnjam ob priliki novoletne jelke, ponekod ni bila pravilno razdeljena. Primer Črnomlja kaže nepravilno stališče v samem razdeljevanju, češ — dati moramo to na čim več ljudi, da ne bo nerganja. Jasno pa je, da ne bo, če se bo kontingent blaga razdelil v okraju res najpotrebnejšim in to v količinah, ki bodo zadoščale vsaj najnujnejšim potrebam in če se bo stvar pravilno raztolmačila, pri ostalih članih Zveze borcev nerganja in nezadovoljstva. Ker pa se včasih premalo ve, kdo je res najbolj potreben, se šablonsko razdeljuje, s premalo upoštevanja najbolj potrebnih.

Slabo delo odbora krajevnih zvez in okrajnih odborov pri postavljanju spomenikov padlim borcem je v organizacijah Ljubljana-okolica in Ilirska Bistrica. Krajevne zveze Krim in Preserje v okraju Ljubljana-okolica in Ilirska Bistrica-mesto imajo že čez eno leto odobrene načrte za postavitev spomenikov. Pred letom dni se je tem zvezam mudilo za načrte, gradnja pa se še danes ni premaknila z mrtve točke. Vse premalo pozornosti postavljanju

spomenikov pa se posveča tudi v obmejnem sektorju našega neosvobojenega zamejstva. Kot pri omenjenih nalogah so se slabosti odborov odražale tudi pri delu predvojaške vzgoje in kulturno-prosvetnem delu.

Vzroke neaktivnosti odborov krajevnih zvez so v glavnem pravilno ugotovili že sami občni zbori. Nedelavnost se izraža v nerednih in slabo obiskanih sejah, ki ne rešujejo in ne proučujejo konkretnih nalog in problematike organizacije. Odbori ne delujejo kot celota, ne usmerjajo dela organizacije, ampak v večini primerov vodi organizacijo samo sekretar, ki ima poleg tega še vrsto drugih funkcij v odborih mladine, Fronte, zadrugi itd. ter zaradi preobremenjenosti ne more posvetiti dovolj skrbi organizaciji. Vzrok slabosti v delu odborov pa je tudi v slabem sistemu dela okrajnih vodstev. Premala pomoč, včasih samo bežni obiski zvez s prenašanjem direktiv in sklicevanje masovnih sestankov mimo odborov, odbore demobilizira in zavira njihovo iniciativo.

Te slabosti pa bomo rešili samo z dobro izvedenimi občnimi zbori krajevnih zvez in okrajnimi konferencami, kjer bomo izvolili v odbore take člane naše organizacije, ki bodo poleg tega, da so zaslužni, da lahko predstavljajo vodstvo organizacije tudi sposobni in nepreobremenjeni z vrsto drugih nalog. Izboljšanje sistema dela okrajnih odborov, odpravljanje dosedanjih škodljivih pojavov kampanjskega dela pa je druga stran, ki bo pomagala utrditi krajevne zveze.

Na dosedaj izvedenih občnih zbora krajevnih zvez so nekatere organizacije ta vprašanja dobro rešile. Tako so kritično ugotovile, da aktivnost članov Zveze borcev v okviru dela drugih organizacij ni vedno zasluga organizacije Zveze borcev ter da je zato potrebno obravnavati na občnih zbora delo organizacije kot celote. V sodelovanju s partijsko in frontno organizacijo so pravilno razdelili naloge in predlagali v izvolitev občnemu zboru take člane, ki bodo v odboru lahko aktivno delali.

Nekatere organizacije pa so svoje občne zveze smatrale samo za formalno nalogo, jim dale namesto delavnega manifestativni

značaj, brez pripravljenega načrta za bodoče delo. Posledica tega je, da občni zbor ni popravil stanja v organizaciji, ampak se slabosti in napake ponavljajo naprej.

Delavnost novoizvoljenih odborov krajevnih zvez pa je odvisna tudi od pravilne razdelitve dela v odboru, poznavanja nalog odbornikov ter njih reševanja s prilagajanjem na konkretne prilike krajevnih zvez. Zato je potrebno, da poleg že nakazanih nalog naše organizacije, odbori na svojih prvih sejah obravnavajo tudi nekatere najvažnejše politične in gospodarske naloge ter poiščejo za njih reševanje odgovarjajoče oblike dela.

Pred nami so v glavnem naloge, ki jih je postavilo tretje plenarno zasedanje CK KPS, ki jim bo organizacija Zveze borcev morala posvetiti posebno pozornost. Najvažnejše so:

Pomoč organom ljudske oblasti pri odpravljanju v kritiki iznešenih napak in pritegovanje množic k še širšem sodelovanju v delu ljudske oblasti.

Povezovanje politične aktivnosti z nalogami naše zunanje trgovine, skrb za večanje fondov izvoza (zbiranje gozdnih sadežev, zdravilnih zelišč itd.).

Aktivizacija članstva v okviru Fronte za dvig kmetijske produkcije državnega, združnega in privatnega sektorja. Tolmačenje nove uredbe o vezanih cenah, pomoč pri obdelavi zemlje, odkrivanje zatajenih površin, medsebojna pomoč (vaške brigade, stroji, orodje, vprežna živina in tako dalje).

Mobilizacija članstva v okviru sindikalnih organizacij za izkoriščanje notranjih rezerv in v borbi za kvaliteto proizvodov. Sodelovanje članov v delavskih svetih, pravilno izkoriščanje delovnega časa, utrjevanje delovne discipline, odnos do dela, brigadni sistem dela, novatorstvo, udarništvo, tekmovanje, štednja z materialom, surovinami, nega strojev, dvig strokovne sposobnosti delavcev itd.

Z aktivnim delom pri izvrševanju predstojećih nalog, bo naša organizacija prispevala svoj delež k pravilnemu izvajanju politike naše Partije in izpolnjevanju nalog petletnega plana.

27. APRIL VELIK PRAZNIK OSVOBODILNE FRONTE

Umislimo se na kratko v tiste dneve po okupaciji in brezobzirnem razmrvarjenju Slovenije med trojne okupatorje, med Nemce, Italijane in Madžare. V prejšnji Jugoslaviji toliko opevana »hrabra in nepremagljiva« armada je vsled nesposobnosti in izdajstva svojih voditeljev in gospodarjev sramotno kapitulirala, čeprav se je pošteno ljudstvo jugoslovanskih narodov hotelo boriti. Kajti vse, kar je bilo pri nas zdravega in poštenega, je sovražilo kletega okupatorja, ki je brez vojne napovedi, zahrbtno in z vso besnostjo, lastno le fašistom, napadel našo domovino. Delovni ljudje naših narodov so se pravilno zavedali, kaj edino more prinesiti italijanski, nemški, bolgarski in madžarski okupator naši domovini in našim narodom: smrt, iztrebljenje in popolno zaslužnje.

Ker so se izdajalski državni in politični voditelji bivše Jugoslavije zavedali, kaj lahko za njih pomeni oboroženo ljudstvo naših narodov, da bi se namreč njihovo orožje kaj lahko obrnilo ne samo proti okupatorju, temveč tudi proti njim samim, zato so hiteli že po prvem udarcu okupatorjev s čimprejšnjo predajo in kapitulacijo, istočasno pa hiteli reševati sebe in svoje koristi. Del te gospode je s kraljem na čelu sramotno zbežal v tujino, del pa, ko je ljudstvo moralo položiti orožje, je ostal v domovini in se čimprej je le mogel povezati z okupatorji. Ostal je še en del teh izdajalcev, tistih, ki so po nalogu pobegle vlade odšli »v hribe« in naj bi z Dražo Mihajlovičem vodili navidezno borbo proti okupatorjem, dejansko pa so odigrali eno od najbolj izdajalskih vlog: povezali so se z okupatorjem in z okupatorjem vred začeli napadati našo NOV.

Kot podgane, ki zapuščajo potapljajočo se barko, je vsa izdajalska gospoda menila, da se je rešila in da je obenem premeteno ukrenila vse, kako bi zavarovala svoje koristi. Računala je, da okupacija ne bo trajala večno in da se bo zato še vrnila v Jugoslavijo in sedla na vrat delovnim ljudem naših narodov. No, če nikdar poprej, se je to pot kruto in za vselej zmotila!

Kot povsod, je tudi v Sloveniji okupator takoj po izdajstvu bivših državnih in političnih voditeljev pričel z »delom«, misleč, da bo njegovo razdiralno in uničevalno delo prav po zaslugi izdajalske slovenske buržoazije lahko izvedljivo. Okupator je računal takole: ker je bivše politično vodstvo slovenskega naroda izdalo narodove koristi in začelo služiti njemu, je torej slovenski narod postal čreda brez pastirja in zato prav lahek njegov plen. Seveda se je okupator pri takem računu temeljito zmotil.

Na videz se taktiki obeh glavnih okupatorjev na Slovenskem pri uničevanju slovenskega življa in gospodarstva med seboj nekako ločita in izgleda početje nemškega okupatorja hujše kot postopanje Italijanov, v resnici pa seveda pomenjata eno in isto: tako ali tako ukloniti, to se pravi, do tiste stopnje uničiti slovenski živelj in narod, da ga bo potem tem lažje mogoče narediti vdanega in pokornega »novemu redu«, to je fašističnemu neredu, svetu samo z dvema razredoma, z razredom bajno bogatih gospodarjev, ki so si svoje bogastvo naropali po vsem svetu in z razredom brezpravnih sužnjev, ki naj bi s svojim delom to bogastvo še kopičili. Nekaj tretjega fašistični red ne pozna in ne prizna. Če si je Hitler zadal nalogo čimprej po-

nemčiti okupirane slovenske kraje na Štajerskem in Gorenjskem, ne pomeni Mussolinijeva taktika: doseči med Slovenci prestiž hvalisane dvatisočletne italijanske kulture — nič manjšo in nič hujšo nevarnost, ki bi prav tako vodila do narodne smrti. Če je Hitler na Slovenskem takoj pokazal svoj pravi obraz, ga je Mussolini odkril nekoliko kasneje, ko je sprevidel, da se tako imenovane Ljubljanske pokrajine ne da spraviti na »miroljubni način« v »novi red«. Če so padali na Gorenjskem in Štajerskem talci že leta 1941, so na Dolenjskem in Notranjskem leto kasneje in Italijani niso v ničemer zaostajali za svojimi nemškimi pajdaši, še več, po okrutnosti, izvirajoči iz njihove bojazljivosti, jih včasih celo prekašali. Takim, tako enim kot drugim, se je udinjala slovenska gospoda v trdni veri in nadi, da bodo uničili njenega najhujšega in neizprosnega sovražnika, slovensko delovno ljudstvo.

11. aprila 1941 so Italijani zasedli Ljubljano, prestolico in srce slovenskega naroda, Hitler sam pa je kmalu za tem določil mejo med Nemčijo in Italijo na slovenski zemlji. Ni se še težko spomniti, kaj vse je za tem sledilo, pa naj bi bil že to izgon vse inteligence iz Gorenjske in Štajerske ali zamenjava dinarjev v lire, policijske ure, prepoved rabe slovenskega jezika, ali vpeljava dvojezičnih napisov in barbarsko požiganje slovenskih knjižnic in knjig. Vemo, kako so se v teh časih držali našj bivši »voditelji«. Začeli so svoj narod izdajati in takoj pričeli sodelovati z okupatorjem, ali pa so, sledeč navodilom ubegle londonske jugoslovanske vlade, začeli opozarjati ljudi pred »nepremišljenimi« koraki povdarjajoč, da je škoda vsakega slovenskega človeka, saj nas ni dosti več od enega milijona. Če si takrat vprašal ene in druge: kaj sedaj in kako? — je vsak najprej skomizgnil z rameni, potem pa stopnji svojega izdajalskega početja primerno dejal, da bo že »bog sprevidel in pomagal«, da je treba z okupatorji sodelovati, kajti vsaka oblast je od boga, da bi bilo za Slovence najboljšje, če bi nas vse zasedli Italijani, kajti ti so »katoliški« narod, ali pa, da je treba mirno čakati, saj bodo svobodo za gotovo »prinesli Angličani«, ker ni zastoj v Londonu naša vlada in kralj. In v teh žalostnih časih, ko so ljudske množice našega naroda sicer iz dna duše sovražile kletega okupatorja, niso pa same mogle najti poti, kako in na kakšen način naj bi se mu uprle, je zasijala prva jasna zvezda: na pobudo Komunistične partije Slovenije je bila 27. aprila 1941. ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda.

Da Partija živi med slovenskim narodom, je bilo delovnim ljudskim množicam sicer znano, niso pa imeli vsi pravega pojma o njej in to prav zaradi naravnost blazne sovražne propagande in besnih klevet proti Partiji tako od klerikalnih kot liberalnih »voditeljev« našega naroda. Dva »očitka« buržoaznih slovenskih krogov proti Partiji sta bila pri nas najbolj značilna, klerikalni, da je spričo komunizma v nevarnosti vera, liberalni pa, da, ker so komunisti nujno »internacionalni«, je v nevarnosti slovenska narodnost. Moramo priznati, da je buržoazija, predvsem klerikalna, žela gotove uspehe s takovo svojo lažjo in kleveto. Tako prav vsem ljudskim množicam le ni bilo znano in jasno v prejšnji Jugoslaviji, da je le Partija tista edina sila in moč, ki je bila ves čas svojega obstoja med slovenskim narodom resnična pobornica in prava zaščitnica slovenstva, narodne svobode, narodnih in človečanskih pravic slovenskega naroda. V najtežji uri naše narodne zgodovine pa, ko so bili pred ljudskimi množicami dokončno razgaljeni prav vsi »voditelji«, je Partija ne samo ponovno, temveč tudi vsakemu poštenemu slovenskemu človeku dokončno dokazala, da je res samo ona in to edina resnično slovenska in narodna stranka in da prav zato tudi samo ona edina more ne samo pokazati, temveč slovenski narod tudi popeljati po pravi poti k resnični svobodi. Iz globoke ilegale, v katero so bili pahnjeni po krivdi protiljudske slovenske in jugoslovanske gospode, so vstali novi, resnični in v borbah stokrat preizkušeni slovenski voditelji, tovariši Kardelj, Kidrič, Leskošek, Tomšič in drugi. Cela vrsta novih in edino resničnih voditeljev delovnega slovenskega ljudstva.

Veličina 27. aprila ni samo v tem, da je bila na ta dan ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda, pač pa predvsem v tem, da je bila ustanovljena taka osvobodilna fronta, v katero je ne samo mogel, temveč bil po svoji vesti tudi dolžan vstopiti vsak pošten in resnično domoljuben Slovenec, ne glede na svoje svetovno ali meščansko politično gledanje. Kaj je namreč Fronta zahtevala, ali če se izrazimo drugače, kaj in kateri pogoji so se zahtevali za njeno člansko pripadnost od 27. aprila 1941 leta dalje? Samo dvoje: pripravljenost — a ta ne samo v besedah — na takojšen odpor proti okupatorju, katerega oblike bo določilo Frontino vodstvo in osebnost, to je moralna poštenost vsakega poedinega člana. Teh dveh pogojev poštenim in zavednim Slovincem ni bilo težko izpolniti, zato lahko takrat in danes razumemo pravi in veliki zgodovinski čudež v vsej zgodovini našega naroda: enoten in enodušen porast in razvoj naše OF, ki je zavzel take oblike, da je Slovenski poročevalec, glasilo naše OF, mogel že v nekaj mesecih po 27. aprilu zapisati: »V Osvobodilni fronti je zbrana ogromna množina slovenskega naroda, to je, vsa poštena in resnično zavedna narodna večina.«

Ker je ustanovitelj OF in njen nepreklicni vodnik Partija, odtod in samo odtod moremo razumeti tudi širino naše Fronte, njeno pravo pot k cilju, k zmagi nad okupatorjem in dokončni obračun z domačo reakcijo. Širina naše Fronte je v tem, da nikdar ni izključevala in ne izključuje iz svoje srede poštenega in resničnega Slovenca, da se nikdar ni razblinjala in odstopala od začrtane poti. In ker je bila Fronta ves čas na pravi poti, ni niti za trenutek in prav nikomur na ljubo odstopala od svojega velikega programa, vtelesenega v temeljnih točkah, od katerih najvažnejše so bile: »Proti okupatorju je treba vršiti neizprosno oboroženo akcijo. Ta akcija predstavlja izhodišče za osvoboditev in združitve vseh Slovencev. Stoječ na stališču naravne in usodne povezanosti jugoslovanskih narodov, OF ne prizna razkosanja Jugoslavije in deluje z vsemi silami za slogo in enotnost jugoslovanskih narodov in hkrati stremi k povezanosti slehernega naroda vključno s pravico do samoodločbe. Z osvobodilno akcijo in aktivizacijo slovenskih množic preoblikuje OF slovenski narodni značaj. Slovenske ljudske množice, ki se borijo za svoje narodne in človečanske pravice, ustvarjajo nov lik aktivnega slovenstva. Po narodni osvoboditvi uvede OF dosledno ljudsko demokracijo. Vsa vprašanja, ki presegajo okvir narodne osvoboditve, se bodo reševala na dosleden ljudsko demokratični način. Narodna vojska na slovenskem ozemlju raste iz slovenskih narodnoosvobodilnih partizanskih čet in Narodne zaščite, kamor se pozivajo vsi zavedni Slovenci.«

Na tak program poštenemu in zavednemu Slovincu ni bilo težko pristati in ne pristopiti — vpoštevajoč seveda določeno mero močnatosti in hrabrosti — k njegovemu izvajanju. Še več. Prav ob tem programu se je slovenski narod tudi dokončno izčistil in je njegovo ogromno večino OF popeljala k zmagi in svobodi, manjšino pa, reakcijo, je odnesel veter, kot odnese nerabne pleve. In pod istim vodstvom, kot je slovensko ljudstvo 27. aprila 1941 začelo NOB in ljudsko revolucijo, bje slovensko ljudstvo, združeno v veliko skupnost ostalih jugoslovanskih narodov tudi danes svojo drugo zmagoslavno bitko, izgradnjo socializma. Če smo izbojevali pod vodstvom Partije in Osvobodilne fronte prvo, bomo tudi drugo. Porok in jamstvo je isto kot leta 1941: Partija in sijajno delovno ljudstvo naših narodov, ki pravilno vodeno ne pozna nobenih zaprek, težav in nemogočega.

Ko praznujemo 27. april kot veliki praznik naše Osvobodilne fronte, se moramo v prvi vrsti in v globoki hvaležnosti zahvaliti naši Partiji. Bodimo odkriti in strogo pravični: brez Partije, njenega vodstva in tovariša Tita bi ne bilo današnjih dni, današnje svobode in današnjih delovnih ljudi jugoslovanskih narodov, edinega in resničnega poročstva boljših in srečnejših jutrišnjih dni. V drugi vrsti pa smo na ta dan dolžni zahvalo padlim borcem, ki so za naše današnje in jutrišnje dni žrtvovali največ kar so imeli, svoja življenja.

NARODNOOSVOBODILNO GIBANJE NA KRASU IN SLOV. PRIMORJU

V LETIH 1941 — 1942

(Iz spomina partijskega aktivista — Dugolin Avgust)

Predhodnik in vodnik narodnoosvobodilnega gibanja na Krasu, kakor tudi v ostalih predelih Primorske in Jugoslavije, je KP. Ljudstvo je težilo po narodni osvoboditvi izpod tisočletne sužnosti tujega imperialističnega zavojevalca in tlačitelja. V letu 1918. je primorsko ljudstvo pričakovalo, da se mu uresničijo dolgoletne sanje, v upanju, da bo mirovna konferenca rešila vprašanje narodov Evrope. A zaman je bilo to njegovo pričakovanje in želja, da bi bila Primorska v celoti priključena k Jugoslaviji, v kateri bi primorsko ljudstvo v skupni domovini južnih Slovanov prosto zadihalo in svobodno izražalo svoja narodna čustva ter ustvarjalo boljšo bodočnost in gradilo skupni dom miru in bratstva. Toda primorsko ljudstvo je bilo razočarano. Vlada, ki bi morala braniti interese ljudstva in voditi borbo za priključitev celotne slovenske zemlje k Jugoslaviji, se je narodu izneverila in začela z izdajalsko politiko, ker se je bala ljudskih množic in demokratičnega gibanja, ki je tedaj vstajalo v Evropi. Odstopila je slovensko Primorje Italiji. S tem je bila zapečaten usoda našega ljudstva, ki je prišlo v novo sužnost. Italijanski imperialisti so začeli sistematično uničevati vse, kar je bilo slovenskega. Fašistična vlada je odvzela slovenskemu ljudstvu v Julijski Krajini še one malenkostne pravice, kolikor si jih je že prej priborilo. Edino KP je, zvesta svojemu narodu, pod vodstvom znanega borca za pravice delovnega ljudstva Julijske Krajine, tovariša Joža Srebrnič tudi nadalje ščitila interese ljudstva proti fašističnim nasilnikom, ki so uničevali vse, kar je bilo slovenskega. V tem času je morala Partija v ilegalo. Postavljala je celice in takozvane trojke. Tovariš Jože Srebrnič in večji del njegovih ožjih sodelavcev so bili že kmalu od fašistične policije aretirani, zaradi česar je nastal zastoj v stranki. Toda leta 1932. so se zopet zbrali vsi napredni ljudje okrog Partije, med njimi se je tudi nahajal Tomažič Pino iz Trsta. Začelo se je sistematično organizacijsko delo na Krasu in na Primorskem, ki je pod vodstvom Partije nadaljevalo svojo zgodovinsko pot in vodilo ljudske množice v borbo proti sovražniku delovnega ljudstva. Značilnost te akcije je bila organiziranje malih skupin in povezovanje simpatizerjev v KP. V teh skupinah je rasel nov kader, iz katerega so pozneje najboljše tovariše, ki so pokazali v kroških največjo predanost in zanimanje sprejeli v Partijo. Organizirali so se izleti v razne kraje, kjer se je obravnavalo organizacijsko stanje in razvoj gibanja, svetovno politični pregled, dajala organizacijska navodila itd. V letu 1940 je prišlo do množičnih aretacij. Fašistična oblast je aretirala večje število tovarišev, od katerih so bili obsojeni 1941 od fašističnega višjega sodišča v Trstu 4 na smrt, ostali na deset do trideset let ječe. S smrtno kaznijo omenjenih tovarišev primorsko ljudstvo ni izgubilo poguma. Vest o strašni obsodbi voditeljev v borbi proti fašizmu, je pozvala ljudstvo k maščevanju. Še bolj se je strnilo okrog Partije, ki je pozivala v boj proti fašizmu. Ta poziv je odjeknil širom Primorske. Odzvale so se vse napredne množice in poštene zavodni Slovenci ter skupno stopali za svojim voditeljem v narodnoosvobodilno gibanje.

Prišel je 27. marec 1941.

Ta zgodovinski dan je primorsko ljudstvo pozdravilo s posebnim navdušenjem, ker je pričakovalo od bivše Jugoslavije pomoči, da se reši 25letnega suženjstva izpod fašistične Italije. Namesto svobode je doživelo razočaranje. Jugoslovanska vlada je narode Jugoslavije pustila na milost in nemilost fašističnim osvajalcem.

Že v aprilu 1941. smo dobivali propagandni material OF prinešen iz Ljubljane potom tovarišev, ki so kot italijanski vojaški prihajali na dopust, ali pa sami pobegnili za nekaj dni samo zato, da so prinašali literaturo in obveščali o gibanju OF v Sloveniji in oboroženih uporih prvih partizanskih skupin v Jugoslaviji. Literatura je prihajala tudi z mladinske tehnike, ki je imela

svoj sedež v Renčah pri Gorici. Ustanovljena je bila leta 1932. V tej mladinski tehniki se je tiskal list »Delo«. List je izhajal redno vsak mesec v 400 izvodih. Poleg časopisa so se tiskali razni letaki, ki so pozivali ljudstvo na upor proti fašizmu.

Po posebni vezi je bil prenešen raznovrstni propagandni material, kakor »Slovenski poročevalec«, Temeljne točke OF, iz česar smo črpali smernice za pridobivanje simpatizerjev OF in ustvarjali v ljudstvu razpoloženje za oboroženi upor.

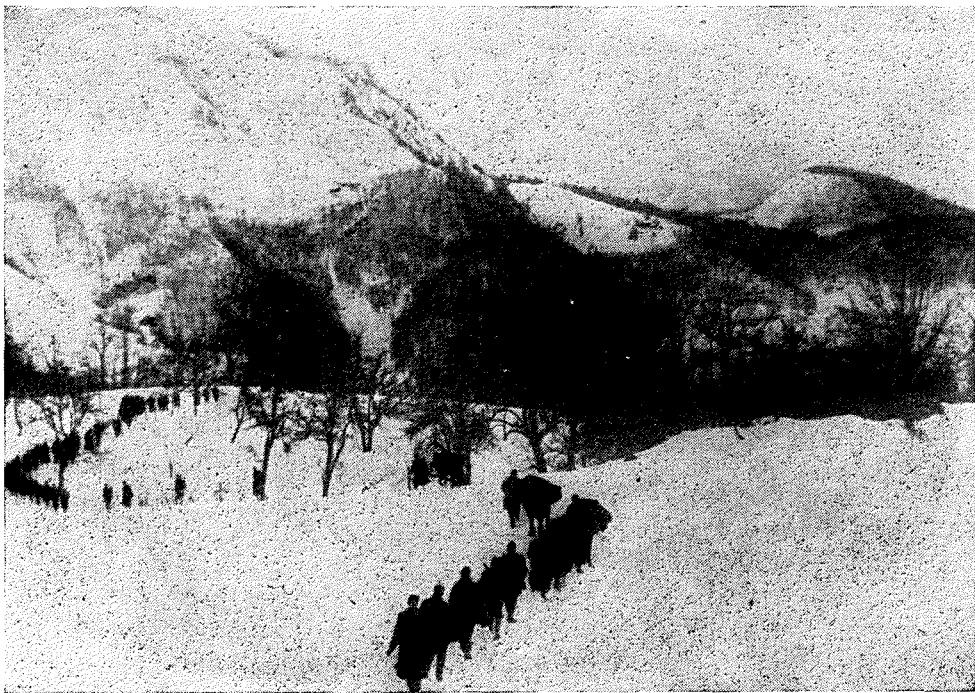
Junija 1941. je bil sklican ožji sestanek partijskega aktiva goriške okolice. Na tem sestanku je bil prisoten tovariš Velušček Anton-Matevž, ki je po nalogu KP prišel na Primorsko, da tam organizira gibanje OF. Smernice, ki jih je dal tovariš Velušček so bile soglasno sprejete. Postal nam je jasno stališče KP in povezava političnih skupin v enotno organizacijo OF. Naše delo na terenu se je nanašalo predvsem na tolmačenje temeljnih točk OF, katere je izdal IO kot program OF. Naloga je bila: organizirati OF najprej med simpatizerji ter pred nje postaviti naloge, ki nas čakajo v borbi proti fašizmu.

Tovariš Velušček Anton je po nalogu Oblastnega komiteta postavil okrajni komitet KPS za Kras in Vipavo. Komitetu je bilo poverjeno širjenje gibanja OF in sprejem novih članov v Partijo. Komitet si je razdelil delo in sicer: Vipavsko dolino, vključno z nalogo prodiranja v Furlanijo — Kodrič Avgust in Volk Jožef, za Kras pa Dugolin Avgust-Maks.

Kot nove člane KP se je sprejemalo po pravilih KP predvsem poštene požrtvovalne ljudi, predane osvobodilnemu gibanju. Poverilo se jim je nove naloge in dolžnosti in vpeljalo v delo Partije. Vzgajalo se jih je v železni disciplini, strogi konspiraciji, ki je bila predpogoj za uspešno delo KP in razvoj gibanja OF. S koncem leta 1941 se je ustanovil odbor OF za Kras in sicer sestavljen iz treh članov: Sekretar Komiteta Dugolin Avgust, vojaški referent Stolf Leopold-Jelen. Odgovoren za mladino pa je bil Fakin Josip-Orel. Rajonski komitet, ki je bil obenem tudi OF odbor, si je na svoji seji razdelil delo, pri izvajanju direktiv so omenjeni tovariši drug drugemu nudili potrebno pomoč. Po liniji KP so se vršili redni celični sestanki in sicer enkrat tedensko. Na partijskih sestankih se je razdelilo delo po odgovornosti. Politično organizacijski sektor dela je pripadal sekretarju Komiteta, vojaški referat dela pa Stolf Leopoldu, mladinski sekretar dela pa je bil Fakin Jožef. Postavilo se je manjše delokroge, v katerih so odgovarjali za svoje delo rajonskemu komitetu in odboru OF za Kras sledeči tovariši: Za delokrog Krasa, s centrom Opatije selo, je bil odgovoren kot sekretar tov. Marušič Mirko-Gaber. Člani komiteta: Marušič Štefan in Marušič Alojz, vsi trije iz Opatjega sela. Sekretar Marušič Mirko, vojaški referent Marušič Štefan, odgovoren za mladino Marušič Alojz. Ta delokrog je obsegal sledeče vasi: Opatje selo, Leh, Sela, Doberdob, Dol, Korita, Vrhi, Mavkinje. Njegova naloga je bila, da prodre v Tržič, Ronki in njiju okolico. Industrijski center Tržiča je pripadal omenjenemu komitetu, zaradi tega, ker je bil večji del delavstva v ladjedelnici iz omenjene vasi. V ladjedelnici v Tržiču, kjer so bili zaposleni delavci slovenskih in italijanskih vasi je bila dana možnost, da organizirajo delavstvo v OF in ustanovijo organizacijo v ladjedelnici, katera je služila vojnim namenom. Ti akcijski odbori so prišli tudi dejansko do izraza. Delavci, ki so bili zaposleni pri raznih delih v ladjedelnici, so se povezali med seboj, kljub stalnemu nadzorstvu vohunov ter izvajali dana navodila OF. Postavili so si odbor. Teror fašistične uprave v ladjedelnici je rasel iz dneva v dan. Kljub temu so delavci organizirali denarno pomoč za OF v prostovoljnih prispevkih. Ta dejstva so prišla pozneje do večjega izraza in večjih simpatij do OF. Zanimivo je bilo to, da so poleg italijanske literature, katera je prihajala potom organizacije v ladjedelnici, zahtevali še slovensko. Na razpolago jim je bila vsa tekoča slovenska literatura.

Za srednji Kras, ki je obsegal sledeče vasi. Kostanjevica, Vojščica, Temnica, Lipa, Skrbina z oddelki Šipelje in Rublje, Svete, Ivanci, Grad, Zagrec, Brestavica, Vale in Klanc, so bili odgovorni naslednji tovariši: za sekretarja Pahor Mirko-Vlado, vojaški referent Špacial Jožef in Buda Karel. V tem delokrogu je imela mladina svoj mladinski odbor, kateri je bil sestavljen iz sledečih tovarišev, sekretar Fakin Josip, vojaški referent Derman Vinko-Gašper, za oskrbo orožja tov. Franc (Jurca).

Srednje-vzhodni delokrog je obsegal sledeče vasi, Komen, Malidel, Tomaševica, Gabrovnica, Gorjansko, Brje, Škofi, Veliki dol, Pliskovica, Kosoveli. Sekretar je bil tovariš Šibelja Anton-

Iz pohoda XIV. divizije: Divizija je prispela na Štajersko

Stjenka, voj. referent Švara Anton, ekonom Abram Alojz. Za mladinskega sekretarja je bil tudi tov. Šibelja Anton-Stjenka, člani odbora pa Žarko in Joško, vsi trije doma iz Tomaševice. Zapadni del delokroga Kras je obsegal sledeče vasi, Nabrežina, Križ, Šempolaj, Prosek, Kontovel, Zvenik, Repentabor, Saleš, Praprte in Nadrevsca. Za ta delokrog nimamo točnega pregleda in sicer zaradi tega, ker je bil odgovoren za ta teren Pertot Danilo iz Nabrežine, kateri se je pokazal v delu sicer zelo aktivnega in požrtvovalnega, a se je pozneje pokazalo, da je bil agent italijanske policije. Že v letu 1942 je izdal svoje sodelavce OF na Kamenskem teritoriju v Opatjem selu in Kostanjevici. Da bi pa zabrisal sled izdaje ni v svojem delokrogu izdal nikogar.

Severni del je obsegal sledeče vasi: Štanjel, Kobdil, Hruševica, Kobja-glava, Tubelče in Ponikve. Odgovoren za ta sektor je bil tov. Jamnik, kot pomočnica in kurirka je bila tov. Furlan Nada-Zarja. Ta delokrog še v tedanjem času ni bil povezan s centrom Krasa. Povezan je bil z Vipavo in dajal vipavskim četam prostovoljne prispevke. Gornji del Krasa je obstojal iz sledečih vasi: Center Kopriva, Skope, Dutovlje, Kranja vas, Tomaj, Utovlje, Godnje, Križ, Šepulje, Auber, Kazle, Šmarje, Dane, Žežje, Povir in Sežana. Za ta sektor je bil leta 1941 v prvih mesecih odgovoren tov. Kariž Stojan iz Koprive, ki je s svojo požrtvovalnostjo in agilnostjo na omenjenem teritoriju dosegel dobre uspehe in organiziral precejšnji del tamkajšnjega prebivalstva v OF. V prvih mesecih so bili zadovoljivi uspehi. V gibanje OF je bilo zajetih večji del premožnejših posestnikov in inteligence. Niso bili pa zajeti v gibanje OF srednji in mali kmetje in delavci. Ta način dela je imel slabe posledice. Kmalu nato so omenjeni elementi, ki so bili prej organizirani v OF, izdali njenega organizatorja Kariž Stojana italijanski policiji, ki ga je aretirala in odpeljala v tržaške zapore. Zaradi nezadostne med-

sebojne povezave v začetku gibanja OF nismo bili obveščeni o aretaciji tovariša Kariž Stojana in o izdajalcih in provokatorjih, ki so tedaj vršili sovražno propagando proti OF in KP na tem delu Krasa. Reakcija je ustvarila dva tabora, da bi razkrojila narodno enotnost. Hotela je pridobiti narod za kralja Petra in ščuvala proti gibanju OF. V ljudstvu se je zbudil dvom in nezaupanje, zaradi tega je postalo pasivno in začelo nekoliko padati pod vpliv takozvane sredine in se podvrglo čakanju poziva iz Londona.

Pred KP pa je stala naloga oboroženega upora za izgon okupatorja iz dežele. Dana so bila navodila po partijski liniji, katera je bilo treba čimprej sprovesti v življenje. Na sestanku je treba članom KP pojasniti stališče Partije in dejstvo, pred katerim se nahajajo narodi Jugoslavije. Dati je treba vsakemu konkretno nalogo, ki jo mora čimprej izvesti. Naloge so bile sledeče: pridobivanje simpatizerjev OF, organiziranje prostovoljnih prispevkov, zbiranje orožja in municije, priprava skladišča za orožje, od koder se bo neopaženo odnašalo in oboroževalo prve prostovoljce, ki se bodo prijavili v NOV, zbiranje materialnih sredstev za partizane, obleko in obutev. Voditi točno evidenco, kje se omenjeno blago nahaja ter koliko je materiala. Druga naloga je bila sklicati simpatizerje KP, jih preveriti ter najboljše sprejeti v Partijo. Povezati jih v celico in postaviti vodje teh grupic. Preučiti po celicah direktive KP in jih uvesti v praktično delo po vaseh. Ljudem je bilo treba tolmačiti: politični položaj v svetu, organizacija v vasi, pridobivanje novih simpatizerjev KP in OF, pridobivanje orožja in municije ter raznega materiala ter budnost kretanja sovražnikov in domačih izdajalcev.

Da bi organizacija odpora uspešno napredovala je bilo potrebno uvesti strogo konspiracijo in zavestno disciplino.

Samozavest partijcev je iz dneva v dan naraščala in se kretila. Požrtvovalnost članov Partije je ljudske množice priklenila nase in priborila pri ljudstvu popolno zaupanje in predanost v Partijo. Primorsko ljudstvo se je zavedalo, da vodi Partija neizprosni boj proti najhujšemu sovražniku delovnega ljudstva in malih narodov Evrope. Zavedalo se je tudi, da se bori na življenje in smrt, ker je fašizem skoval zločinski načrt, da hoče uničiti vse, kar je antifašističnega. Zavedal se je tudi, da vsebuje načrt, ki so ga skovale fašistične države Nemčija in Italija, uničenje ljudske demokracije, da so Hitler in njegovi sateliti začeli iztrebljati slovanske narode na sistematični način, ki ga je zmožen edino fašistični zločinec in njegovi pomagači — domači izdajalci, ki so trdili, da se borijo za pravice slovenskega naroda. Prav zaradi tega, ker se je primorsko ljudstvo zavedalo, kakšno vlogo igra fašizem, ker je poizkusilo na lastni koži fašistična grozodejstva v dobi 25letne sužnosti pod fašistično Italijo, se je še poglobila visoka zavest naroda in želja po uničenju fašizma. Vendar je kljub temu imel mladi partijski kader zelo težke pogoje za delo in to zaradi tega, ker ni imel dovolj izkušenj in ker ni bil še dovolj prekaljen v borbi. Bilo je treba prebresti vse težkoče in zapreke, ki so se stavile na pot nadaljnjemu razvoju narodnoosvobodilnega gibanja. Da bi se čimprej premostile zapreke in da bi se razvilo aktivno delo, so bili organizirani študijski sestanki, na katerih se je študirala tekoča literatura Partije in Fronte.

Prvi odbor OF je bil sestavljen v Škrbini, takoj za tem so sledili v naslednjih vaseh: Komen, Opatje selo, Kostanjevica. Istočasno smo imeli v vaseh simpatizerje OF, potom katerih nam je bilo možno postavljati odbore OF v teku meseca in sicer po sledečih nadaljnjih vaseh: Lipa, Vojščica, Vrhi, Gorjansko, Pli-

skovica, Tomačeva, Nova vas, Leh in Sela. Med tem časom smo prodirali v ostale vasi in pridobivali nove simpatizerje OF, kakor tudi Partije. To prodiranje se je nadaljevalo načrtno ob razdelitvi organizacijskega dela na sestanku rajonskega komiteta. Že v letu 1941. smo imeli postavljenih 14 popolnih odborov OF z vsemi referati, ki so bili v tistem času potrebni in 8 nepopolnih odborov katere smo 1941. leta imenovali »veza«. Ti odbori so bili postavljeni po sledečih vaseh: Voljčji grad, Doberdob, Tržič, Ronke, Nabrežina, Šempolaj, Gabrovica in Tomaj. Skupno število organizacijsko povezanih je bilo 22 vasi.

Partija in Fronta sta polagali veliko pažnjo na mladino, da se jo čimprej odtrga izpod vpliva fašistične vzgoje, v kateri jo je vzgajala Italija z namenom, da bi pridobila mladino zase in jo odtujila od narodne zavesti. Kraška mladina je kljub 25letni suženosti in prizadevanju fašistične vzgoje ostala zdrava. Ohranila je svojo narodno zavest in zdrav čut do slovenskega naroda. Zavedala se je, da se nahaja pod suženjskim jarmom najhujšega sovražnika narodov in da je prišel čas, ko je treba prijeti za orožje in si priboriti svobodo.

Najprej je bilo treba organizirati najzavednejšo mladino in z njo diskutirati o usodi slovenskega naroda. Pojasniti ji položaj v katerem se je slovenski narod nahajal dolga stoletja in predvsem, v kakšnem težkem stanju se nahaja danes.

Po večkratnem skupnem sestanku z naprednimi mladinci, s katerimi smo skupno reševali mladinsko vprašanje in jih navduševali za borbo proti fašizmu in v njihovih mladih srcih budili zaupanje v KP in OF, smo dosegli popoln uspeh. Dali smo jim navodila za pridobivanje novih mladincev v OF, kar je v dobi od julija do decembra v omenjenih vaseh rodilo zadovoljljive uspehe. V zgoraj omenjenem času so bile organizirane mladinske skupine po sledečih vaseh: V Škrbini, kjer je štela mladinska skupina 11 članov, v Opatjem selu vključno Korita, Sog in Sela 7 članov, v vasi Tomaševici 4 člane. Po ostalih vaseh je imela mladina že v istem letu večje število simpatizerjev, ki niso imeli še organiziranih mladinskih skupin, sestajali so se od časa do časa s tovariši, ki so bili določeni za delo med mladno, ter skupno pripravljali ugoden teren za nadaljnji razvoj mladinske organizacije na Krasu. Pri tem napornem delu je nudil vso pomoč takratni Rajonski odbor OF na Krasu. (Dalje)

O DELU PARTIJE V XIV. DIVIZIJI

MATEVŽ HACE

Borci, ki so bili v edinicah štirinajste divizije so bili že v nešteti borbah prekaljeni in zato izkušeni. Udeležili so se velikih borb po Dolenjskem, Notranjskem, Primorskem in tudi na Hrvaškem. Vajeni so bili najrazličnejših borb in dolgih maršev.

Ko je januarja štiriinštiridesetega leta končalo partijski tečaj nekaj partijskih funkcionarjev iz štirinajste divizije, jim je pred odhodom na Štajersko dal inštrukcije za partijsko delo tov. Matija Maček. Povedal jim je v kakšnih pogojih in razmerah se bo morala boriti štirinajsta divizija in kako je potrebno intenzivno delati po partijski liniji ter utrjevati in razširjati partijsko organizacijo po četah, bataljonih in brigadah divizije in stremeti za pravilne odnose in povezavo z okrajnimi in okrožnimi komiteti.

Štirinajsto divizijo je čakala velika naloga, razviti in razširiti plamen borbe in ojačati osvobodilni pokret po vsej širni Štajerski. Hitlerjevski oblastniki so bili namreč prepričani, da bo Štajerska ostala za vedno v okviru fašistične Nemčije. Zato so posvečali posebno pozornost osvobodilnemu gibanju Štajerske. V gore so pošiljali specialne policijske edince, vermaht in gestapovce, preoblečene v civilne obleke. Preseljevali in pobijali so osvobodilnemu gibanju predane ljudi. Po vaseh so nastavliali razne blokfirerje, bivše avstrijske žandarje in podoficirje iz prve svetovne vojske ter se posluževali najrazličnejših oblik terorja.

V dneh, ko je prestopila štirinajsta divizija Sotlo, je začelo silno snežiti. Zapadel je sneg, z njim pa je nastopil tudi velik mraz.

Fašistično civilno in vojaško vodstvo za Štajersko se je prestrašilo, ko je zvedelo, da se pomika proti Štajerski dobro oborožena štirinajsta divizija. Začeli so s pripravi.

Nemško armadno vodstvo jim je poslalo izvežbane višje oficirje z nekim generalom na čelu, ki se je že izkazal na ruski fronti. Istočasno so tudi pošiljali dobro opremljene izvežbane oddelke iz raznih avstrijskih garnizij. Veselili so se velikega snega, češ, da jim pride kot nalašč za uni-

čenje štirinajste divizije. Že pred začetkom velikih borb so se Nemci umaknili iz manjših postojank ter se pridružili večjim garnizijam in edinicam. Začele so se velike vsakodnevne ter nočne borbe, ter prvi boji za prehode čez ceste, železnice in daljše borbe po zasneženih gorah.

Partijska organizacija je imela dnevno kratke partijske sestanke s svojimi člani, kar na položaju, pod smrekami, na poteh, ali v kakem gorskem poslopju. Ti sestanki so bili kratki. Obravnavalo se je predvsem to, da naj bodo partijci vedno v prvih vrstah pri različnih prebojih in jurišu, to je, da bodo partijci dajali zgled ostalim borcem. Pri Federmausu na Pohorju so se deli Trinajste brigade tolkli v hudem snežnem metežu z 4000 SS-ovci. Pred borbo so bili po četnih celicah sestanki, kjer so na kratko obravnavali položaj in sklenili izboljšati disciplino z osebnim vzgledom v borbi.

Iz pohoda XIV. divizije: Prenos ranjencev med ofenzivo

Blizu Št. Ruperta na Kozjanskem se je bataljon Šerčerjeve brigade začel umikati zaradi silovitega ognja. Četni komisar Janez (ki je drugi dan nato padel), je zbral dvanajst partijcev in držal položaj toliko časa, dokler se ni vrnil bataljon.

Na Zgornjih Slemenih je bil 14. februarja partijski sestanek v prvem bataljonu Tomšičeve brigade, ko so se pojavili v neposredni bližini Nemci. V tem, ko se je predhodnica že začela umikati, so šli partijci iz hleva, kjer je bil sestanek, takoj na položaj in zadržali močan nemški napad ter pognali hitlerjevce več sto metrov nazaj. Bataljonski partijski funkcionar je vodil partije v borbo. V Lindeški grapi je bila drugi dan zelo huda borba za prehod čez cesto v Lindeške vrhove na sektorju Vojnik—Stranice. In med ostalimi borci je v zgodnjih jutranjih urah jurišalo pet in štirideset partijcev in štiriindvajset SKOJ-evcev. V celodnevni borbi, ki je bila zelo huda in v kateri so Nemci s treh strani stiskali obroč okrog divizije, so hoteli Nemci na vsak način zavzeti robove stare Lindeške razvaline ter na ta način odrezati diviziji premik v Paške hribe.

Lindeška grajska razvalina je bila ves dan pod ognjem artilerije in minometov različnih kalibrov in napadalnih oddelkov gebirgsjägröv. Tomšičev bataljon je odbil že več napadov. Nekateri borci so se pričeli že umikati ali partijski funkcionar, delavec, doma iz Borovnice Gustel — Svete Tone, je zaklical:

»Če se bo kdo umaknil, kar naj se, partijci pa moramo ostati vsi na položaju, dokler ne pride povelje za premik. Važen položaj je, zato ga moramo držati.«

Vsi partijci in ostali borci — nepartijci so poslušali in sledili hrabremu komisarju in ostali na izpostavljenem položaju.

V mrzlem zgodnjem jutru osemnajstega februarja je imela divizija namen prebiti se iz Paškega Kozjaka čez Šentflorjanski greben na Pohorje. Že par ur sta se tolkla dva Šerčerjeva bataljona za prehod čez cesto. Nemci so imeli ob cesti topove, ki so metali granate na naše položaje. Stali smo ob neki kmečki hiši. Globel je bila zatrpna z ranjenci in komoro, ki so čakali, da bo cesta prazna. Ker Šerčerjem ni uspelo, sta Efenko in poznejši narodni heroj Gašper pripravljala vsak svoj bataljon za proboj. Takrat so se odtrgali iz bližnje kotline štirje SKOJ-evci iz tretjega bataljona Tomšičeve brigade. Vsi mokri in zasneženi so obstali pred nami. Mesec jih je obseval od strani tako, da sva s komisarjem Stanetom Dobovičnikom-Krtom videla drobne, blede obraze vseh štirih borcev. Dva nista imela več kot šestnajst let, enemu je bilo osemnajst let, drugemu pa dvajset. Prosili so, če smejo iti nad tanke. Tako je začel osemnajstletni SKOJ-evce: »Komisarja Pugačeva smo prosili, da dobimo še nekaj bomb, ali on nam ni dovolil. Če razbijemo vsaj dva tanka, bodo šli naši bataljoni čez cesto. Tudi nekaj drugih SKOJ-evcev in partijcev se je odločilo. Sedaj pa iščemo brigadnega orožarja, da nam preskrbi vsakemu vsaj še tri bombe. Mi pa imamo samo po dve in to je premalo. Za primer, če pademo, smo dali naša imena bataljonskemu komisarju.«

Na hitro sva si ogledala vse štiri borce SKOJ-evce. Videla sva jih že večkrat v borbah, kako so se mirno in hladnokrvno obnašali kot da bi bili že stari borci.

»Tovariši, danes se ne bo nihče metal pod tanke, imamo premalo bomb. Drugič, če bo treba.« Jim je odgovoril Stane Dobovičnik.

Odšli so nazaj. Padli pa so še isti dan v borbah pod Basališčem. Čez pol ure so se prebili štirje bataljoni na Pohorje. Komisar Pugačev je dolgo nosil imena hrabrih SKOJ-evcev. Ko je padel v jeseni štiriinštiridesetega pri Lučah, so se izgubila tudi imena.

Na Graško goro so osemkrat navalili Nemci na položaje Šerčerjeve in Tomšičeve brigade. Kljub močnemu artilerijskemu in bacačnemu ognju, je bil kratek partijski sestanek v drugem in tretjem bataljonu Šerčerjeve brigade. Na najbolj izpostavljene položaje so šli partijci. Vse navale je vzdržala divizija na Graški gori. Iz Šerčerjeve brigade je tisti dan padlo precej partijcev. Med njimi tudi hrabri komandant Ronko, ki je tisti dan enaindvajsetega februarja s svojim hrabrim bataljonom odbil osem

nemških jurišev, devetič je pa jurišal osebno na čelu bataljona, kjer je tudi padel.

Posebno vroč in težak je bil dan dvaindvajsetega februarja. Ker se Nemcem ni posrečilo uničiti divizije na sektorjih Kozjansko—Sleme—Lindeška grapa—Paški Kozjak, Graška gora so navozili mnogo vojaštva na sektor Šoštanj, Ravne, Zavodnje, Št. Vid in napravili močne utrjene položaje, prepletene z nešteti mitraljezkimi gnezdi in globinskimi zasedami, misleč, da bo izčrpana divizija tukaj našla svoj grob. Več kot stopetdeset komunistov je tisti mrzli februarski dan navalilo na nemške položaje in zasede ter drvelo naprej proti Belim vodam in tako so rešili divizijo uničenja. Ob desnem robu na nekem grebenu je padla skoraj cela četa, med njimi šestnajst komunistov, samih delavcev. Ranjen je bil tudi pomočnik Glavnega štaba Viktor Avbelj.

Premnogo je bilo primerov posameznih partijcev, kakor tudi celih skupin komunistov, ki so se tako hrabro držali ob težkih trenutkih, da imam prešibko pero, da bi opisal vse to. Omenil bi le še to, da so bili po četah in bataljonih ob vsakem času in položaju partijski sestanki, kjer so partijci reševali dnevna vprašanja o stanju čet in bataljonov ter navduševali ostale borce, jih bodrili ter pripravljali za bodoče težkoče in borbe.

Po veliki februarski ofenzivi so stopile brigade takoj v akcijo. Z velikim borbenim elanom so stopile v nadaljnje borbe brigade štirinajste divizije. Po veliki ofenzivi je imela največ uspehov Tomšičeva brigada, ki je imela tudi najboljši in številni partijski kader. Takoj za njo so bile Šerčerjeva in Bračičeva brigada. Dolgo se je poznalo delo starih partijskih kadrov ravno v prvi slovenski brigadi, to je v Tomšičevi. Omenil bi nekatera imena najboljših partijcev, kateri so se izmed ostale vrste hrabrih borcev najboljše obnašali in bili vedno v prvih vrstah v najtežjih trenutkih: heroj Luka-Vidmar Tone, delavec, sedaj podpolkovnik v Beogradu, Vasja-Jože Klanjšek, komandant divizije, sedaj podpolkovnik v Beogradu. Poznejši heroj Vinko Simončič-Gašper, padel v novembru štiriinštiridesetega leta na Tuhinjskem; komisar Šlajpah, ranjen dvaindvajsetega februarja, čez par dni umrl na Belih vodah; komisar Gustelj-Svete Tone, bivši delavec; Efenko-Kovačič Ivan, sedaj podpolkovnik v Ljubljani; Kotar, komandant bataljona, padel marca štiriinštiridesetega na Tuhinj-

Iz pohoda XIV. divizije: Počitek v snegu

skem; Turnher Franc, sedaj major; Lepin-Ris, sedaj rezervni podpolkovnik; komisar bataljona Kenk Ivo, sedaj major. Kapetan Tiger, študent iz Ljubljane, padel februarja 1944 na Federmausu; kapetan Ronko, padel na Graški gori v februarja 1944, Kucler Polde-Modras, padel v februarju 1944; Zdešar Mirko, sedaj major v Titovi gardi; Silni, sedaj major v Titovi gardi; Čerin Miha-Aleš, sedaj major pri NM v Ljubljani; Dušan Jakič, sedaj major v JA. Mitraljezci: Jože, Tine, Jurko, Opatnik, Zevnik, Strnad, Frenk, Kločar, padli v februarju 1944; bombaši: Zdenko, Silvo, Zavrtnikov, Poljanec, padli v februarju 1944; komisar Gašo, padel 1944; komandir Tonko; Jakec-Gregorič Tone, sedaj kapetan v JA; Nace Miklič, sedaj major pri NM; Tisovec Viktor, Mišica Miha iz Belokrajine, sedaj major v JA; Špeh Lojze iz Loške doline, komandir čete, padel na Graški gori enaindvajsetega februarja; mitraljezec Pirc Janez, sedaj delavec v Loški dolini, Bavec Franjo, sedaj predsednik obdelovalne zadruga Ulaka v Loški dolini; bolničarke: Metka in Ančka; borci: Gašper, Točkov, Vrtovc, Janez, Tinče iz Notranjske, Zvonko, Marko, Jure, Branko iz Dolenjske in še in še nešteti drugi.

V februarju štiriinštiridesetega leta je bilo v vseh treh brigadah štirinajste divizije, to je Tomšičeve, Šercerjeve in Bračičeve okrog en tisoč tristo borcev, od tega tristo tri in štirideset partijcev, sto osem in dvajset kandidatov in sto osemdeset pet SKOJ-evcev. Med februarsko ofenzivo je bilo sprejetih še dva in šestdeset partijcev. Proti koncu marca štiriinštiridesetega je izvršil divizijski partijski komitet pregled dela uspehov in neuspehov iz pohoda štirinajste divizije. Na sestanku so bili vsi sekretarji osnovnih četnih celic, bataljonskih in brigadnih birojev. Prišli so do sledečih sklepov. Prvič, da se pojača partijsko in politično delo in borbene akcije v diviziji. Drugič, da se čim več borcev, ki so se izkazali v borbah v februarju, sprejme v Partijo in SKOJ. Tretjič, da bodo pomagale partijske organizacije s svojim delom pri mobilizaciji novincev in pri političnem delu ter širjenju in popularizaciji Osvobodilne fronte na podeželju: V marcu in do 15. aprila 1944 je bilo sprejetih že sto deset borcev v partijo in petdeset v kandidato, šestdeset pa v SKOJ. Vsi borci, ki so se sprejeli v članstvo, kandidato ali SKOJ, so bili tisti borci, ki so se neštetokrat izkazali, deloma v oktobrski ofenzivi triinštiridesetega, največ pa v februarju štiriinštiridesetega. Hrabri borci so bili zaradi dobljenih zaslug v borbi, sprejeti največ na lastno željo. Po velikih borbah se je razvilo tudi veliko kulturno-prosvetno delo v diviziji. Saj so se tudi kulturniki dostojno obnašali v velikih borbah. Tudi kultura je doprinesla svoje žrtve za osvoboditev Štajerske. Padel je mnogo obojetajoči pesnik Kajuh pri Žlebniku 22. februarja zvečer. Padel je Belač, dan prej na Graški gori, padel je znani muzikant Janez iz Cerknice 23. februarja v Ljubenskem grabnu, ostale so izčrpane, a žilave in iniciativne tovarišice kot Vera in Pavlinova. Dobro sta se obnašala tudi stara propagandista in partijca Jože in Braškar-Stane Škrabar.

V pomladanskih mesecih 1944 so priredili kulturniki in propagandisti več uspešnih prireditvev. Čitali in recitali so naše mojstre, Prešerna, Cankarja in Prežiha. Ljudstvo je z veseljem poslušalo partizanske in narodne pesmi ter revolucionarne besede naših borcev in komisarjev na raznih zborovanjih. Tako je naše ljudstvo že takrat dobivalo vpogled v bistvo naše revolucije.

Tekom poletja štiriinštiridesetega leta so se po naredbi vrhovnega štaba organizirano in uspešno rušile proge širom Štajerske in Koroške. Nemški promet je ohromel. Mnogo partijcev je bilo poslanih v druge brigade in odrede, da so dvignili borbenost na višjo stopnjo. Partijska organizacija je v poletju štiriinštiridesetega leta pomagala pri mobilizacijah tisočih novincev ter pri pripravah in akcijah za

osvoboditev Savinjske doline. Zaradi pravilnega odnosa do ljudstva so bile brigade štirinajste divizije zelo priljubljene med ljudstvom. V oktobru štiriinštiridesetega je poslala štirinajsta divizija štirideset najhrabrejših oficirjev in podoficirjev, partijcev v sestav Titove garde v Beograd.

V poslednji nemški ofenzivi, ki je trajala od novembra štiriinštiridesetega, skoraj do konca vojne, so se brigade štirinajste divizije dolgo časa borile za obrambo gornje Savinjske doline, kjer je padlo precej partijcev. Omeniti je treba, da je bil pred zadnjo nemško ofenzivo član CK in član Vrhovnega štaba Leskošek Franc na Štajerskem in imel več partijskih konferenc po edinicah štirinajste divizije. Štirinajste divizije niso zlomili nobeni še tako veliki viharji in borbe in pretresi v teku njenega obstoja, pa čeprav so Nemci proti njej pošiljali svoje najboljše elitne edinice in izkušene generale. V zadnji veliki ofenzivi decembra štiriinštiridesetega in januarja petinštiridesetega, ko so bile brigade šeste in enajste zelo razredčene, je divizija, ki je bila že v sestavu četrte operativne zone, pomagala zakrpati šesto in enajsto brigado s svojimi hrabrimi borci in kadri.

V pomladnih in poletnih mesecih se je partijsko delo v štirinajsti diviziji v glavnem omejilo na politično prevzgojo borcev — novincev ter na široko prepričevanje na pridobivanje ljudstva za osvobodilno gibanje. Osvobodilno gibanje se je v teku štiriinštiridesetega leta silno razširilo po vsej štajerski zemlji. Razbite so bile sanje o nepremagljivosti nemškega Rajha in fašizma. Prebivalci štajerskih vasi so imeli večkrat priliko videti bežeče nemške edinice sredi belega dneva in to na raznih krajih Pohorja, Graške gore, pri Gornjem gradu, Razborju, Paškem Kozjaku, Boču in Kozjanskem.

Do meseca oktobra štiriinštiridesetega je bilo 95 odstotkov borcev, ki so se udeležili februarskega pohoda že v partijskih organizacijah. Partijska organizacija v štirinajsti diviziji je v vsem času njenega obstoja dostojno izvršila svoje veliko delo sledeč klicu domovine in Partije v težkih dneh.

Ob koncu vojne je pa štirinajsta divizija pohitela v našo lepo Koroško deželo, noseč z ostalimi koroškimi edinicami plamenico svobode. Na svoji zmagoviti poti se je borila in razorožila na desettisoče nemških in avstrijskih vojakov, ki so pripadali elitnim edinicam.

Vsi pa, ki so se nekoč borili in delali v znani in slavni štirinajsti diviziji kot borci in kot partijski, politični ali vojaški funkcionarji, čutijo zadovoljstvo, da so se v težkih dneh domovinske vojne in narodne revolucije oddolžili domovini, našemu ljudstvu in Partiji.

Iz pohoda XIV. divizije: Pohod skozi štajersko vas

KALIČEVA MAMA SE VRNE S SINOM

METOD MIKUŽ

Letošnje marčevo sonce je sicer z vso silo preganjalo sneg po naših partizanskih krajih na Kočevskem, a so se mu veliki zameti, ki jih je nanosila burja, le trdovratno in z uspehom upirali. Zato so se v teh krajih kazale le redke zaplate kopnega sveta in še to le v bližini dreves, grmovja in umazano sivih skal, podoba, ki nam je še vsem prav dobro znana iz partizanskih časov. Na močno prisojnih krajih je sicer cvetelo že resje in beli teloh, mraz pa, ki je pritisnil redno vsak večer, pomladi ni pustil v deželo. V teh krajih se pomlad pozno prikaže. Takrat šele, ko izgine ves sneg, a še potem okleva in noče in noče izza Snežnika. Šele ko jo prisili koledar, oklevajoč prebarva rujava travnike in senožeti z rožami, drevju pa pametno ukaže, naj ne hiti s cvetjem, kajti tod je dežela poznega mraza in hude slane. Vsakemu v teh krajih se more primeriti tole: ko bo zvečer utrujen legel počivat, ga bo iz prve dremavice zbudilo čudno petje. Skraja bo mislil, da hočejo peti in vriskati fantje, ki ne znajo in nimajo posluha, a ko bo popolnoma buden, bo v tem petju spoznal zavijanje in vriskanje volkov. Morda so prav takrat kot nadvse večji lovski tatovi že obkolili srno, ali pa, ker je sedaj tisti čas, samci pojo in kličejo svoje neveste, ki jim z visokim glasom odgovarjajo. Kot vse kaže, se je v teh krajih volčji rod naselil za stalno.

Hrib, Travnik, Lazec, Podpreska, Draga, Trava, Novi in Stari kot in svet pod skalami ob Čabranki, kdo od partizanov ne pozna teh imen in krajev? Vsak se spomni dobrih ljudi, ki so tod živeli in še žive. Ljudi, ki jih ni zlomilo nobeno trpljenje v krvavih letih naše domovinske vojne, ne strahotno križanje v Papežih, ne talci, ne mrličji, ne požgane vasi in ne internacije in tudi ne naše sedanje velike napake, včasih na las že podobne velikim krivicam. Mislim tole: Zemlja, ki požene več leščevja in brinja kot krompirja, ki ga rada vzame še majska ali junijska slana, je ocenjena in obložena z istimi dajatvenimi merili kot rodovitni in bogati in zato nekdanji tudi belogardistični kraji kje v ribniški ali sodraški dolini. Mislim tole: zato, ker ima Kaličeva mama, druge matere in stari očetje rečimo dvanajst hektarjev »obdelovalne« zemlje, na kateri pa raste prvenstveno kamen, nizko drevje in brinje, ji je odvzetih tisoč dinarjev, ki jih je pošteno prisodila komisija in jih je nekaj časa dobivala za padlim sinom-junakom. Sedaj je njej in drugim ta denar ustavljen, ker imajo pač »bogataške« dohodke od brinjevih grmov, krivih drenov, drnulj, češmina, leske in sreboti, ki cvete sicer zelo lepo, a ne rodi ničesar. Mislim tole: v teh krajih neredkokrat nastane vprašanje, kaj bodo stari očetje in stare matere sploh jedle, mladine v teh krajih namreč ni, kar je ni popadalo v borbi, gradi socializem drugod, a odmere in dajatve so take kot bi tu živeli sami mladi ljudje, zemlja pa bi tisočero rodila. Kamen ne rodi pšenice in osat ne krompirja. Pa ti vendar ti dobri starci in starke potem, ko so te sprejeli kot svojega nadvse dragega gosta in starega znanca, le postrežejo s pečenim krompirjem in kruhom iz pokvarjene koruzne moke, zraven pa po tihem in bog ne daj! »da bi kdo mislil, da so proti oblasti« le povedo in priznajo, da so jim karte odtrgane ali odstrižene (kot torej v najbogatejših krajih in krajih, ki so partizane videli maja 1945!) in to že več mesecev. Primerjaj sedaj tole: v bogati sodražki dolini mi je delavec s težko karto, kravo v hlevu, njivo in bogatim vrtom trdil, da se »na karte sploh ne da živeti«, ti ubogi in zlata vredni ljudje pa ti ob pokvarjeni koruzi samo na tihem priznajo, da je težko. Še več.

Več kot prepričan sem, da je tisti delavec v nedeljo volil v skrinjico brez liste, ljudje v partizanskih krajih pa vsi — le prav redke so izjeme — v skrinjico kandidatov Ljudske fronte. Mislim, da je vkljub temu, čeprav so bile naše volitve popolnoma svobodne in tako demokratične, da bolj biti niso mogle, take razlike le treba vpoštevati in jih vzeti na znanje. To še tem bolj, ker ti ljudje v partizanskih krajih razumno priznajo, da so karte še bolj potrebne drugod in da radi potrpe — čeprav

seveda ni potreba — vendar pa, čeprav so stari in betežni, živijo le ne morejo pod zemljo in bi radi s svojimi partizani vred dočakali boljših in lepših časov. Na tem mestu bi prav rad spomnil marsikaterega partizana, ki je med vojno dejal, da so ljudje v teh krajih vredni, da bi jih po vojni »na rokah nosili«. Na to ti ljudje niti ne čakajo in ne na zlate gradove in avtomobile. dolžnost naša pa je, da jim damo to, kar smo jim dali dolžni.

S čudnimi občutki sem jemal iz tresočih se in trpljenja vajenih starčevskih rok razne odločbe, s katerimi se jim odvzemajo invalidnine za padlimi sinovi in hčerami, ker imajo pač toliko in toliko hektarjev »orne« zemlje, še bolj s čudnimi občutki neplačane stare partizanske pobotnice, bone in potrdila. Ne glase se na visoke vsote, a ljudje v teh krajih cenijo in visoko spoštujejo naš denar. Nisem jim mogel odgovoriti, ko so mi povedali tole: lansko jesen je sadje dobro obrodilo, posebno pod stenami nad Čabranko. Kdo se jih bo usmilil in sadje kupil? Črni potok je od Kočevja še 65 kilometrov in kdo se bo vozil v to revščino. Zato so ti starci in starke znosili sadje v strahovite klance na Travo, a kdo bo spet prišel na Travo!? Sadje je seveda zgnilo in propadlo in ljudje so bili ob sadje in denar. Naša papirnata modrost je včasih čudovita. Ljudje so poskušali priti do denarja še na drug način, kajti davke je treba plačati. Jedli so samo posneto mleko in še tega je bilo malo, ker živina nima dovolj krme. Maslo so skrbno spravljali in ko se ga je nekaj nabralo, se je začela trnjeva pot, kako maslo prodati. Nesli so ga na Travo. Tam so jim rekli, naj ga nesejo v Podpresko, tam, naj ga nesejo v Ložki potok in tam, da v Sodražico. Ljudje so ubogali, a čudim se, da jim ni bilo rečeno, naj ga nesejo v samo Ljubljano. Krivca vsekakor ni težko najti, hočeš ali nočeš, moral pa sem razumeti tole njihovo obtožbo: še te naše siromaščine, kolikor jo moremo odstopiti, nočete vzeti od nas! In kaj bi vi, stari partizani in znanci v teh krajih odgovorili na tole obtožbo: »V čast in ponos nam je bilo včasih — so dejali ljudje — če smo vam smeli pomagati in radi smo vas imeli kot svoje otroke. Danes pa ste na nas popolnoma pozabili!« In to so tisti kraji in tisti zlata vredni ljudje, katerim se ob pripovedovanju o tovarišu Titu orose oči, odpro usta in stotero izmučenih in že pojemajočih src začne živahniješ biti v veliki in iskreni želji: »O, da bi pred smrtjo le še mogli videti tovariša Tita!«

Ko smo odhajali s sestankov iz teh krajev, sem dejal tovarišem, da me je neskončno sram. Koliko vere in zaupanja je med temi dobrimi ljudmi, a koliko naših papirnatih in prav ničesar ne razumevajočih naših odredb in odlokov. Oba tovariša sta čutila isto. In isto v vsej lepoti razcveteni telohi in kot zarja rdeča resa. V njih cvetove se je lovil veter in zato so nam pametno prikimavali, da je prav, če nas je sram. Še danes okajeni in sajasti vhod v jamo med silnimi skalami nad Papeži, kjer so Italijani poleti 1942 hoteli uničiti štab našega bataljona, pa je in ostane neizprosni klicaj, kdaj in kako bomo vse napake od teh naših ljudi resnično popravili!

Vrnimo se k naslovu tega sestavka in zvedeli bomo brez dvoma nekaj edinstvenega v vsej naši najnovejši zgodovini. Lahko je spoznati, da je Kaličeva mama doma iz enega od Kotov, kajti kot vsi v teh krajih tudi ona ne more izgovoriti č, š in ž. Zakaj ne, ne vem, vem pa to, da je zato govorica v teh krajih lepo pojoča in nežna kot jo je slišati redko kje na Slovenskem in da se govorica odraslih le malo loči od govorice otrok.

Ko nam je Kaličeva mama pokazala papirje samega ministrstva za socialno skrbstvo, da ji ne pripada invalidnina za padlim sinom, namestnikom komisarja jurišnega bataljona, ker da pač živi v »izobilju«, smo se začeli pogovarjati o njenem sinu. To se nam je zdel najboljši izhod, kajti vsi trije smo bili rdeči od sramu in vsak je na tihem parkrat prav krepko preklel vse naše birokrate. Mama nam je pokazala sinova odli-

kovanja in ko sem zagledal red hrabrosti, sem opazil, da je blago že popolnoma zbledelo in tudi razpadlo. Mati je mojo misel uganila in dejala: »Res je, obledelo je in razpada, tako sem našla pri mrtvem sinu.« Nekaj nad šestdeset let stara Kaličeva mama je začela govoriti o svojem sinu.

Bil je mlad fant, a star partizan. V spopadu z Nemci in domobranci je junaško padel na čelu svojega jurišnega bataljona v bližini Dobrniča in bil za silo pokopan blizu od vasi v dobrniški dolini. Za grob je vedel le eden od partizanov iz tega bataljona.

Prišel je veliki maj. V teh krajih, ki so tik pred osvobojenjem doživeli pod četniško druhaljo še težke in bridke čase, so s ponosom in veseljem, kot se je partizanskim krajem spodobilo, pozdravili zmagovite in vriskajoče borce slavne IV. armade in VII. korpusa. To je bila ena najlepših pomladi, cvetelo in hotelo je živeti prav vse, staro in mlado, ljudje, drevje, mah in grmovje. Kdor je le mogel od borcev, je vsaj za trenutek skočil pozdravit svoje drage, če pa že to ne, je vsaj poslal glas, da je živ in zdrav in da hiti osvobajati Trst, Gorico in Gospo sveto. H Kaličevi mami sina ni bilo in ni poslal glasu.

Mama je počasi le zvedela, da je sin padel, kasneje, kje približno je pokopan in še kasneje, kdo ve za sinov grob. Materi ni bilo več ne miru ne obstanka in obšla jo je misel, da bo zanj in sina lažje in lepše, če ga prenese domov in pokoplje na pokopališču v Dragi. Drug drugemu bosta tako bližje in veliko si imata še povedati. Sin, kako je bilo v borbah, mama pa, koliko je pretrpela v internacijah. In Kaličeva mama je shranila vse solze, žalost in bridkost do takrat, ko se bo vrnil sin, ko bo ležal v Dragi in ko mu bo z rožami in mehko zemljo uredila tak grob, kot se spodobi samo sinu, junaku in partizanu.

Kako priti do sina? Najprej je iskala in tudi našla tistega, ki je vedel za njegov grob. A ta na žalost ni bil niti malo podoben pravemu partizanu-tovarišu. Skraja je sploh tajil, da ne ve za grob, nazadnje pa je le obljubil, da bo šel pokazat, ko bo mati uredila vse potrebno za prekop in prevoz.

V Kočevju so bili z mamo zelo prijazni in vse so obljubili, povedali pa tudi, da je treba še to in ono, dve krsti, od katerih ena da mora biti cinasta in tako dalje. Kaličeva mama je o cinasti krsti slišala prvič v življenju, ni pa si upala vprašati prijaznega človeka v Kočevju, kaj je sploh to in kaj naj sin počne z njo, razločno pa ji je reklo v srcu in pameti, da bo taka pot do sina dolga, težka in skoraj da nedosegljiva. Pa vendar, sin mora priti v Drago! Velikokrat je šla v Kočevje, to je dolga in naporna pot, prav tako je velikokrat odšla tudi do partizana, ki je vedel za sinov grob. Skrbno si je izbrala in že določila prostor na pokopališču v Dragi, ki je bil tako velik, da bo po smrti tudi sama lahko legla poleg sina. Želja za sinom je bila iz dneva v dan večja in močnejša.

Prišla je jesen, bogata in lepa. Prišel je čas prekopov, prišle nove odločbe in v Kočevju o cinasti in še eni krsti niso odnehali govoriti. Kljub temu je Kaličeva mama za trdno upala, da bo za Vse svete sin že v Dragi. Upanje pa jo je varalo. Sto in sto zaprek se ji je valilo na poti k sinu, a čeprav stara, bolehnata in izmučena od internacij, je odstranjevala eno za drugo. A te so se valile nazaj na pot in rasle so še nove. Tako je včasih prišlo, da je imela mati že vse pravice v rokah (tudi besedo cinasta krsta so v Kočevju manj uradno izgovarjali), a netovariški partizan ni hotel iti pokazat groba k Dobrniču, drugič pa je bil ta voljan, a je beseda o cinasti krsti zopet zvenela v Kočevju kot glavna in nepremakljiva skala.

A misel, da bo sin lepo in dostojno spal v Dragi, teža in breme neizjokanih solz in nespregovorjeni pogovori s sinom, Kaličevi mami niso dali miru. Zapadel je globok sneg, burja je nanese še zamete in pot v Kočevje in k netovariškemu partizanu je ostala zaprta do pomladi. Kadar je Kaličeva mama pogledala proti pokopališču v Dragi, katero je zasul velik zamet kot gora, jo je zbudilo in kruto zbolelo, kot prava partizanska mati pa ni izgubila ne upanja in ne poguma. Ko ponoči od bolezni,

ki si jih je nakopala v internacijah, ni mogla spati, je poslušala zavijanje burje in volkov, ko pa je le zaspala, se ji je redno sanjalo, da je sin prišel živ in zdrav iz vojske in ji veseli pri-povedoval, kako bo sedaj hitel graditi nov in veselejši svet.

Prišla je pomlad, taka, kakršna je že stoletja in tisočletja v teh krajih. Zamer na pokopališču v Dragi je skopnel in pot je bila predrta do Kočevja in do netovariškega partizana. Romarska pot Kaličeve mame se je začela znova. Spet iste skale in ovire in včasih še katera od novih. Še je zjutraj zmrzovalo in Kaličeva mama je vedela, da je prišel zadnji čas, sicer bo morala čakati zopet do jeseni. Kaličeva mama je naredila svojevrsten načrt.

Šla je k partizanu, ki spet ni bil voljan iti pokazat sinov grob. Imel je dosti izgovorov, da je daleč, da se začenja pomladansko delo, da morda ne bo niti več točno vedel za prostor in podobno. A Kaličeva mama ni odnehala. Pri človeku, pri katerem ni mogla ničesar opraviti s sklicevanjem na tovarištvo in dobroto, je dosegla uspehe z denarjem. Ni mogla dati veliko, ker veliko ni imela. V teh krajih je človek že neizmerno bogat, če ima tisoč dinarjev. Partizan je bil za denar pripravljen iti pokazati v dokončno sta se zmenila, da odideta v nedeljo, čeprav je bila cvetna in velika noč pred vrati. Odšla sta že v soboto popoldne od doma, hodila vso noč in zjutraj sedla na vlak v Žlebiču. Še med potjo sta se zmenila, da bo partizan pokazal samo grob, vse drugo pa bo že uredila mati sama.

Dolga je bila vožnja, polna ovinkov in postaj in še dosti pešhoje. Nazadnje sta le prišla do groba. Od vseh strani so nosili otroci butare in oljčne veje v dobrniško cerkev, saj je bil cvetna nedelja. Ko je partizan Kaličevi materi pokazal grob, ki je ležal v majhni dolinici ob veliki skali, se je nerodno poslovil in odšel, mati pa se mu je lepo zahvalila. Zakaj tudi ne, prišla je do cilja. Mati je sedla poleg groba, ki se je le še malo poznal, nekoliko se je odpočila, nato pa pričela z delom. Iz nahrbtnika je vzela malo motiko, ki jo je rabila za kopanje krompirja in kmalu je prišla do sina. Grob je bil zelo plitek in zato so veliko kosti raznesle lisice in druge živali; po treh dobrih urah skrbnega kopanja, prebiranja in pobiranja pa je mati spravila na dan vse, kar je ostalo od sina. Utrujena je odnehala in počivala. Ukazala je solzam, naj še ne tečejo, ukazala srcu, naj ne bije preveč, ukazala rokam, naj se ne tresejo preveč, čeprav so s svetim spoštovanjem držale dvoje sinovih odlikovanj, red hrabrosti in medaljo hrabrosti. Da je izkopala res sina, ji je povedalo srce in vrsta lepih in zdravih zob, ki še niso izpadli iz čeljusti.

In cinasta krsta? In še ena krsta? In papirji in pravice? In prekop in prevoz? Sonce je prijazno gredo v dolinico in sušilo kosti, po črni zemlji so se zbujele iz zimskega spanja vsemogoče živalice, na skali nad grobom je upravičeno začuden obstal še zaspani martinček, po zraku pa so se pojali, ženili in vriskali škorci. V Dobrniču je zvonilo poldne in farnemu zvonu so poslušno odgovarjali podružnični. Kaličeva mama je razgrnila belo rjuho, s sveto pobožnostjo zbrala in pobrala kosti, jih zavezala v rjuho in dela v nahrbtnik. Potem je grob skrbno razgrnila, zahvalila se s krvjo posvečeni zemlji, čeprav je skopo varovala njenega sina, nekoliko je še posedela, na odsončnem kraju si je obrisala in z roso umila roke, zadela nahrbtnik in počasi odšla. Tisti trenutek se ji je zdelo prav tako kot takrat, ko je pred dvaindvajsetimi leti prvič začutila, da nosi sina pod srcem. Bila je ponosna in hvaležna, ukazovala je solzam, naj ne tečejo, visoko sonce, modro nebo in pesem ptičev jo je spremljalo vso pot.

Vsak, ki je srečal prijazno ženo z živimi in smehljajočimi očmi, z nahrbtnikom na hrbtu in s težkimi koraki, se je nekako začuden, a potem še vesel ozrl za njo. Počasi, a kot da je dosegla prav vse na tem svetu, je Kaličeva mama stopala v strme bregove proti Vrhtrebnjem in ni čutila ne lakote ne žeje, saj je imela pri sebi zopet svojega sina, s katerim sta se pogovarjala vso pot. Lepa cvetna nedelja in lepa pomlad je to bila.

Poizkušale so zeleneti že bukke in prav nad Trebnjem zelene lepo. Nežno je mama vpraševala sina, če sliši kukavico. Štela je zanj in zase in naštela deset. Vesela in prepričana je bila, da bosta skupaj še deset let. Zmagovala jo je lakota in utrujenost, a se spočetka ni upala stopiti v gostilno v Trebnjem. Nazadnje je strah le premagala, tiho in vdano sedla v kot, nahrbtnik s sinom pa skrbno obdržala v naročju. Mlad in vesel fant se je obregnil, če nosi res tako velike zaklade, da se jih ne upa dati niti za hip iz rok. Veseli ljudje so se zasmeli tej misli, tudi Kaličeva mama, saj mladi in veseli fant je vkljub temu, da se mu je vino že poznalo, povedal veliko resnico.

Na postaji v Trebnjem pa se je Kaličeva mama hudo prestrašila. Miličniki so potnikom pregledovali prtljago in zahtevali od vsakega osebne izkaznice. Te mama ni imela. Dva postavna in vesela fanta sta prišla tudi do nje in jo vprašala, kaj da nosi. Mama po pravici nikakor ni mogla povedati, lagati pa tudi ni hotela. Zardela je kot mlado dekle in začutila, kako ji je znoj orosil ne samo čelo, temveč vse telo. Zaupno je pogledala miličnika in prijazno rekla: »Vse, kar je notri, je samo moje.« Nahrbtnik je na zunaj izgledal velik in zato ga je eden od miličnikov potehtal. Ker pa se mu ni zdel preveč težak, ni pogledal vanj, rekel pa je, da če je samo to njeno, kar je notri, ima malo. Miličnika sta odšla, a Kaličeva mama je ostala le zbegana. Le kaj bi bilo, če bi miličnika zahtevala, naj pokaže, kaj je v nahrbtniku. Še bolj ji je postalo vroče, ko je opazila, da se miličnika nekam živahno pogovarjata in da posebno eden ves čas kaže proti njej. Mami so se začele šibiti noge. Papirji in pravice? Cinasta krsta? Kako vse to dopovedati? Zapor, ječa, sramota, a storila je samo to, kar ji je velelo srce!

Telefonist na položaju med borbo

Strah Kaličeve mame pa je bil odveč. Miličnika sta res prišla nazaj, a z nasmehom sta jo začela spraševati, ali je ali ni Kaličeva mama. Mama je to veselo potrdil in srečali so se stari partizanski znanci. Povedala je, da je bila na obisku pri sinu in da se sedaj vrača. Obema miličnikoma je bilo žal, da jo ne moreta pogostiti, kot bi taka partizanska mati edino le zaslužila. Če bi miličnika-partizana vedela, kaj nosi mati v nahrbtniku, bi brez dvoma ponosno stopila v pozor, počastila ostanke partizana junaka, vsem ljudem pa na glas razodela neizmerno veličino materinske ljubezni. Ker pa tega nista vedela, sta jo spremila na vlak le kot dobro in vsakemu partizanu znano Kaličevo mamo iz Starega Kota, daleč, daleč tam nekje na Kočevskem, nad silnimi skalami nad Čabranko in Čabrom.

Vso pot je Kaličeva mama na vlaku pestovala svojega dvindvajsetletnega sina. Takoj na začetku se ji je prijazno dekle ponudilo, da ji pomaga deti nahrbtnik na polico, a mama je hvaležno odklonila prijaznost: »Boh vam dej duobro, sej ni nic tesko« ... Mimo njenih oči so bežale plodne njive in razcveteni travniki lepe dolenjske zemlje, na desni jo je pozdravljalo Primskovo, na katerem so že cvetele češnje. Sin je spokojno spal v njenem naročju in zadremala je tudi sama. Zbudila se je na Grosupljem, prestopila na kočevski vlak, ki jo je potegnil do Žlebiča.

Počasi in pozno sta prišla v Žlebič. Od tod sta imela do doma še več kot osem ur. Vdano je mama naložila sina in odšla sta. Dolga je bila pot preko Sodražice do Vagovke in tam sta počivala. Nad Travno goro in čisto blizu so gorele svetle in jasne pomladanske zvezde, v bližini se je oglašala sova. Mama je držala nahrtnik v naročju, močno je bila utrujena, srce ji je bilo kot ujetemu ptiču, v sencih pa je kljuvalo. Nič več ni mogla ukazovati solzam naj ne teko in iz oči so se vsuli srebrni in čisti potočki. Kaličeva mama je izjokala v sinovo naročje vse gorje in bridkosti, sinovo smrt, vse beganje in povpraševanje o njegovi neznani usodi, vest, da je resnično padel, prošnje in moledovanja o prekopu, cinasto krsto. Potoček je tekkel iz oči sam od sebe, Kaličevi mami pa je postajalo vedno lažje. Vse je bilo pozabljeno, vse odpuščeno, grob pri Dobrniču je bil to noč prvokrat prazen, njen sin pa pri njej in v njenem naročju. Ko so solze usahnile, ko so zvezde nad Travno goro še bolj zagorele, ko je sova že utihnila, sta odšla na pot. Dolga je bila pot do Hriba in Travnika, še daljša do Lazca in Podpreske. Tam, kjer so Italijani pobili toliko talcev, sta spet počivala, zvezde so se sukale že daleč čez polnoč in Kaličeva mama je za trenutek zaspala.

Kakor je okrepčal tak, čeprav samo trenuten spanec vsakega partizana, tako je poživil tudi Kaličevo mater. Kot trideset let mlajša je skočila na noge in odšla na zadnji del poti. V Lazcu so jo oblajali že domači psi. Niso bili niti preveč nadležni, saj so zvezde kazale že zgodnje jutranje ure, velikonočna luna pa je že popolnoma zašla. Še kos poti in Kaličeva mama je bila s sinom doma. Napol požgani, porušeni in zapuščeni dom je v zgodnjem jutru sprejel svojega mladega gospodarja. Nad Medvedjekom se je prižigala zarja, zbujeni so bili že vsi ptiči, cvetelo in dišalo je drevje in žarela zapoznala resa.

»Zdaj sva doma!« — je vzkliknila mama in zaspala je s sinom v naročju. Zbudilo jo je šele visoko sonce. Mama je brž vstala in povedala vsej vasi, da se je vrnil sin. Takoj je bila vsa hiša v cvetju in drugega dne je bil namestnik komisarja jurišnega bataljona slovesno pokopan na pokopališču v Dragi, na prostoru, katerega je imela mama že dolgo izbranega. In kot ji je tisto cvetno nedeljo kukavica nad Trebnjem napovedala še deset let, tako ji sedaj vsako pomlad podaljšuje življenje. To je tudi prav. Naj se do konca porazgovorita s sinom in naj z nami skupaj živi lepše in boljše življenje.

Ali se vam ne zdi, kako papirnati so naši odloki o odtrgavanju invalidnin takim materam kot je Kaličeva mama? In, ali se vam ne zdi, da je Kaličeva mama heroj in vzgled prave materinske ljubezni.

28. februarja je umrl pisatelj Prežihov Voranc, Govro Kuhar. Plodnost njegovega literarnega ustvarjanja je močno obogatila slovensko književnost. Napisal je dela, ki bodo večno živela med slovenskim ljudstvom. Ne samo, da nam je približal in pokazal svojo ljubljeno Koroško tako plastično in tako živo, kakor tega doslej nikdo ni storil, v svojih delih je pokazal slovenskega človeka v težki in neizprosni borbi, kakor jo je bojeval za dosego in obrambo najelementarnejših osnov njegovega življenja. Zato je postal last vsega naroda, v katerem si je s svojim neminljivim kulturnim doprinosom ustvaril večni spomenik.

MOJA SREČANJA S PREŽIHOVIM VORANCEM

MATEVŽ HACE

Prvikrat sem se srečal z njim petinštiridesetega leta. Ob neki priliki je namreč prišel na Glavni odbor sindikatov. Že dalje časa sem želel spoznati tega velikega in pri ljudstvu tako priljubljenega pisatelja — Korošca.

Odprla so se vrata in v sobo je vstopila velika močna postava moža, pokrita s širokim, že nekoliko obnošenim klobukom. Predstavil se mi je z eno samo besedo:

»Prežihov.«

Brž je dodal: »Le za nekaj minut sem se ti oglasil, namenjen sem namreč v Kotlje. Slišal sem, da si bil v štirinajsti, s katero ste se tudi po naši Koroški tolkli. Daj Matevž, vzemi si nekoč dva dni časa, da mi boš pokazal, kje vse ste se dajali s Švabi, pa da mi boš pripovedoval, kako je bilo.«

Te besede je izbruhnil brez slehernega uvoda. Primaknil si je stol in sedel. Jaz pa sem strmel vanj — torej, to je tisti, ki je napisal Samorastnike! Tako krasne stvari, kakor so te novele, je torej napisal ta-le, ki zdaj tu pred mano sedi. Pisatelj, ki je brez velikih šol, samouk. Povedal sem mu, da smo imeli njegove Samorastnike tudi v partizanih. Leta štirinštiridesetega so jih čitali naši borci v vseh četah štirinajste divizije. Povedal sem mu tudi med drugim, da so jih borci zelo radi čitali in se potem razgovarjali ter, da so se čudili, da je to mogel napisati neštudirani človek.

»No, ja,« me je prekinil. »Saj so pa tudi mnogi delavci in kmetje postali visoki funkcionarji in komandanti v tej domovinski vojni, čeravno niso imeli potrebnih šol. Kaj hočeš, je že tako!« je skromno zaključil.

Povedal sem mu tudi, kako so se partizani bali za njegovo usodo, ko so slišali, da so ga Nemci ujeli in odgnali v internacijo. »No, vidiš, zdaj boš pa zopet lahko pisal!«

»I, no! Seveda bom!« je dejal in vstajal: »no, prideš ali ne prideš?« je stegnil roko proti meni.

Seveda sem mu rad obljubil. Drugič sva se srečala na zasedanju skupščine v Beogradu. In zopet me je vabil:

»Tak pridi no enkrat na Prežki vrh! Boš videl, da je lepo na kmetih in — saj veš, kaj mi še dolguješ!«

Bilo je leto pozneje v maju šestinštiridesetega. Že dalje časa me je mučil glavobol. Zdravnik mi pravi: prehodi nekaj hribov, pa boš zdrav. No, sem si dejal: k Prežihu grem, saj me že dolgo vabi. Mahnil sem jo iz Gornjega grada v Savinjski dolini preko gozdov čez Ljubenski graben, si poprej še v občestnem grmu urezal grčavo palico in krenil čez Romo, Smrekovec, Kramarico, Javorje, Podurško, skozi samo take kraje, kjer smo nekoč imeli hude borbe. Pozno popoldne je bilo, ko sem prišel na Prežihov vrh, ki je bil ves v novem zelenju. Prežiha zagledam, ko ravno

naklada hlevski gnoj na voz. Rokave srajce je imel zavihane, a pokrit je bil s prav starim klobukom.

»Oho,« mi je zaklical nasproti, »si vendarle prišel. Sem že mislil, da te ne bo. Veš, sedaj pa že kmetujemo pri nas,« se je dobrodušno nasmehnil.

»Lej ga no, tako torej kmetuješ, kakor kak farmar. Vrgel sem palico stran, pograbil ob zidu stoječe vile in začel pomagati. Do noči sva naložila in peljala na njivo še pet vozov gnoja. Ko pa je nastajal večer in je sonce še z zadnjimi žarki obsevalo visoke vrhove koroških gora, sva končala. Prežih je, naslonjen na vile, zamišljeno gledal ta sončni sij. Čez čas pa je zamolklo dejal:

»Poglej no, ali ni lepa naša Koroška?«

Bil je res lep pogled. Nekaj veličastno divjega, pradaavnega je bilo v tej tihi pokrajini. In zopet je predel dalje svojo misel:

»Tolikim je bilo dano, da ste se smeli boriti v teh krajih, meni pa ni bilo mogoče,« je dejal skoro zagrenjeno. »No,« je koj na to zamahnil z roko, kakor da hoče nekaj pregnati od sebe, »kadar bo cela Slovenska Koroška naša, potem...«

Ni več govoril o tem. Čutil pa sem, da bi se takrat izpolnila njegova najgorečnejša želja. Sedela sva na klopi, ko se je delal večer. Pripovedoval mi je o koroških kmetih v preteklosti. Počasi in toplo mu je tekla beseda. Poznal je preteklost vsake kmetije najmanj za sto let nazaj.

Ko sva povečerjala, me je vprašal:

»No, kake deset dni boš menda ostal tukaj?«

»Ne, samo dva dni,« sem dejal. »Grem še v druge partizanske kraje pogledat.« Pa me je obdeloval toliko časa, da sem mu moral obljubiti, da ostanem pri njem vsaj pet dni.

»Jutri bomo pa orali,« je dejal in pogledal na uro. »Pol desetih je že, spat bo treba. Ponavadi gremo že ob devetih.«

Drugo jutro sem ga hotel presenetiti. Sklenil sem mu nakrmiti živino, še preden bi on vstal. Kako sem se pa zjutraj začudil, ko sem odprl hlevska vrata. Voranc je sam krmil živino, ji pokladal sena ter jo trepljal po vratu in hrbtu s tako ljubeznijo, da sem se takoj domislil s kakšno toplino je pisal novelo »Jirs in Bavh«.

»Spal bi še, kaj vstajaš,« je zaklical.

»Nakrmiti sem ti hotel, pa si me prehitel,« sem mu smeje odgovoril. Nato mi je živahno pripovedoval o vsaki kravi; telicah in še o voličih — kakšne pasme so, koliko let imajo in vse ostale lastnosti, ki jih je imelo posamezno govedo. Nato sva šla orati. Držal je za plug, jaz sem mu pa gonil voliče. S tako skrbjo je držal za plug; obračal in popravljal brazde tako vestno in s tako prizadevnostjo, kakor sem v mladosti videl le stare kmete doma na Notranjskem. Ko sva čez čas počivala sredi njive, se je vsedel na plug in si obrisal z robcem široki obraz. Na tihem sem ga občudoval. Saj je cel kmet, pravi koroški kmet!

»Vidiš,« je začel, »dobro so me preskrbeli — kmetoval bom in pisal. Veš, jaz nisem za mesto, prestar sem že. Želim tukaj preživeti stara leta.«

Menila sva se med delom, dokler nisva dooral njive. Vmes sva se tudi menjavala, da je tudi Voranc gonil voliče, jaz sem pa prijel za plug in obračal težke brazde. Ko sva končala, je dejal:

»Ko sem bil mlad, bi oral dvajset ur skupaj, če bi imel takrat take njive. Tako veselje sem imel do oranja.«

Popoldne smo sadili krompir. Voranc si ga je nasul v vrečo in razkoračeno hodil po njivi in metal krompir v jamice, vmes pa lahkotno pripovedoval, kakšne letine so imeli včasih v Kotljah.

Pozno popoldne mi je razkazal vso Prežihovino; njive in travnike in sadovnjak: Posebno dolgo je stal pred sadnim drevjem, ki je bilo tisti čas ravno v cvetju.

»Boš videl,« je dejal, »če boš v jeseni prišel na obisk,« to bo mošta pri hiši. Sedaj pa pijemo kislo vodo, ker lansko leto sadje ni obrodilo. Veš, naši Korošci so vajeni imeti pri hiši polne sode sadjevca. Če ni mošta, ne dobiš posla za delo. Radi ga sami pijejo, pa tudi drugim ga radi dajo.«

Ko sem ga gledal s kakšno ljubeznijo in posebno toplino ter pozornostjo je pripovedoval o kmetijah svojih Kotljanov in drugih Korošcev, sem mu rekel: »Voranc, sedaj pa razumem, kako si mogel napisati Samorastnike in Jamnico.«

V petih dneh sva zorala in posejala kar precej njiv. Odpravljaj sem se. Moral sem nazaj, delo me je klicalo.

»Počakaj: bodi še dva dni; da glavno posejemo, potem bova šla pa okrog po hribih.«

»Voranc, v jeseni bom prišel,« sem mu obljubil. Jeseni ga nisem obiskal, bilo je zopet mnogo dela. Ko smo pa bili spomladi sedeminštiridesetega leta v Beogradu, se je pošalil: »Saj vem, zakaj nočeš več priti k nam! Pet dni si delal pri meni, pa sem te napajal samo s kislo vodo. Pa si misliš: kislo vodo ne bom hodil pit na Prežki vrh. Zdaj pa le pridi kmalu, sadje je obrodilo, kleti so polne mošta. Pogovorila se bova kaj o naši Koroški in o knjigah. Pa pisala bova. Ti si v partizanih veliko videl in doživel.«

In res sem pozneje vsako leto večkrat obiskal Prežiha. Kadar koli sem imel opravka na Koroškem, sem skočil še k njemu. Vedno me je sprejel z njemu značilnim nasmehom. Že pri vratih je zaklical: »Mati, poglej no, po dolgem času je prišel Matevž! Vsedi se no, boš kaj pojedel.« Nato je pa zagrabil steklenico, se obrnil ter dejal: »Pojdi z menoj v klet; boš videl, koliko mošta sem pridelal.«

Prežih se je zadovoljno pobahal: »Vidiš, sedaj lahko pogostim, če me pride kdo obiskati.«

Ko sva sedela v kuhinji za mizo, je začel pripovedovati o ljudeh, katere je srečaval v svojem življenju. Najraje je pa govoril o ljudeh iz Koroške. Mene je pa najbolj zanimalo to, kaj je v svojem življenju prečital in katere knjige smatra za dobre.

»Koledarje in Večernice sem čital najprej, posebno pa Mohorjev koledar sem v mladosti prečital od prve do zadnje strani.« O kakem pisatelju je dejal: »Ta je pa kampilc, ta zna pisati.« Del je roke na mizo in za hip naslonil glavo nanje. Nato je počasi s povdarkom dejal: »Toliko se je zgodilo v teh letih v naši deželi, da bi nekdo moral napisati tak roman kot je Tolstojev »Vojna in mir«. Po kratkem premišljevanju je pa nadaljeval: »Tolstoji se ne rode vsako stoletje in ne dajejo jih vedno niti veliki narodi.« Prečital je vsa dela naših slovenskih pisateljev od Trubarja dalje. Poznal je tudi vso pomembno rusko literaturo, ravnotako tudi zapadno književnost, ker je živel nekaj časa tudi v Parizu. Ko je govoril o velikih kampilcih, je omenil Puškina, Tolstoja, Gorkija, Balzaca, Maupassanta in druge ter dejal: »Ti so znali, mojstri, zato bodo tudi trajno živela njihova dela.« Z velikim zanosom je govoril o Drabosnjaku — Koroškem buditelju in vseh količkaj pomembnih ljudeh iz Koroške. Pripovedoval je, kako je začel pisati. »Čital sem razne povesti v koledarjih Mohorjeve družbe. Ko sem povesti prečital, sem si mislil, tako bi znal pa tudi jaz napisati, kakor je ta. In res sem potem začel.«

Ko je pa govoril o mladih piscih je rekel: »Tako mislim, da se morajo mladi pisci čimveč učiti, učiti. Dobro napisana stvar je tudi težko delo. Ti,« mi je dejal, »preberi parkrat Gorkega knjigo o literaturi, pa boš videl kako je Gorki učil mlade pisce. Vidiš, tako je bilo včasih. Pisal sem in pisal, pa mi ni nihče hotel sprejeti in objaviti. Nekoč mi nekdo ni hotel priznati, da bom znal še kdaj in kaj dobrega napisati. Sedaj po osvobojenju naše domovine sem pa dobil to priznanje.«

Ko sem nekoč prišel izpod Uršlje gore k njemu, mi je rekel: »Glej, da mi ne posekaš cele Uršlje gore in Smrekovca. Samo eno stvar te vprašam: ali mi tudi kaj pogozdujemo?« Ko sem mu povedal, da pogozdujemo in koliko več kot v preteklosti je rekel: »To je dobro znamenje; da, to je dobro znamenje.«

Hodila sva po malem gozdiču in ogledovala katero drevje bi bilo za posek. Mimo sta prišla dva kmeta. Ogovorila sta ga kot starega znanca. Prežih se je zapletel z njima v razgovor. Povprašal ju je po živini, kako je z letino, ali bo dovolj krompirja in žita.

»Bolj slaba bo letos letina,« sta odgovorila »in še oddati bo treba,« sta govorila. Vsedli smo se pod bližnjo smreko. Pred

tridesetimi leti so redili pri vas petnajst glav goveje živine in šestdeset ovac,« je dejal Prežih enemu. Drugemu je pa odgovoril: »Osemdeset ovac in osemnajst glav je imel tvoj oče. Da, polni hlevi so bili živine. Dosti gnoja je bilo, zato so pa tudi njive dosti dale.« Kmeta sta mu pritrdila. Izgovarjala sta se na vojno. Nato je ogovoril zopet prvega kmeta rekoč: »No Tone, zakaj si pa ti popustil?«

Ko sta rekla, da imata preveč odmerjenih davkov, jima je dejal: »Čez par dni grem tako na okraj, pa bom vprašal kako so odmerili davke. In če so napake, se bodo gotovo popravile.« Ko sta odhajala, jima je rekel: »No, obiskal vaju bom, da si ogledam kako kmetujeta. Vajina očeta sta znala dobro kmetovati,« jima je še govoril. Pozdravili so se kot stari znanci.

»Poglej, marsikateri je kdaj rekel: ljubim zemljo, delati pa ni hotel. Jaz pa pravim, če ljubiš svojo zemljo, jo moraš tudi obdelati. Če si že kmet, moraš tako delati, da bo vsaka njiva dobro obdelana in da bo živina vedno dovolj nakrmljena v hlevu: Potem lahko vsak kmet reče: ljubim zemljo, rad jo imam.«

Ko sva sedela na klopi, je venomer govoril: »Kaj samo pokušaj, pij mošt, domač je.« »Mati,« je rekel ob takih prilikah, »glej, da bo vedno dovolj mošta na mizi.« Sam ga je pa samo pokušal.

Kadar je govoril o ječah in državah, katere je prepotoval, je govoril zelo skopo. Več je pa govoril o ljudeh, s katerimi se je srečaval po svetu. Ko sem ga pretekle jeseni zopet obiskal je rekel:

»Poglej kako so me preskrbeli. Dali so mi avto in zdravnika kadar hočem.« Nato je govoril, da bo takoj, ko ozdravi napisal roman iz leta osemindesetega. »Boš videl, boljši bo kot pa Jamnica. Naše ljudstvo bo spoznalo dodobra dobo, ko so kmetje prišli izpod fevdalnega tlačanstva in začeli brati v slovenskem jeziku. Dober roman bo, prav dober. Sicer me še nekaj vleče. Mislim, da bi moral kot najstarejši član Partije med pisatelji postati literarni kritik. Vzgajati bi moral mlade pisatelje, ker če se v mladih letih ne vzgoje, lahko kdo takoj zaide v dekadenco, posebno pa tak, ki nima zadostne marksistično-leninistične podlage in kar je glavno, če se vedno ne uči in če ne prisluhne delu

in ljudski govorici. Težko mi je sedaj, ko ne morem niti pisati niti čitati, ampak čim ozdravim, mi boš izpolnil obljubo in ne bova hodila samo dva, temveč teden dni po krajih, kjer ste se tolkli, posebno pa po Koroški. Čez zimo bom šel v Maribor in kadar boš prišel po svojih opravkih, pa me obišči.«

Enajstega februarja sem bil na gozdarski konferenci v Mariboru. Zvečer sem skočil k njemu, da vidim kako je z njegovim zdravjem in kdaj bo začel hoditi. V obraz je bil precej zabuhel, oči pa je imel motne. Govoril je živahno. »Marca bom šel na Prežki vrh. Maja meseca jo bom pa odrinil v zdravilišče. Ko se bom pa vrnil, bom pa dokončal roman in napisal še knjigo novel. Da veš, aprila me moraš obiskati na Prežkem vrhu. Šla bova po bližnjih gorah.«

»Da,« sem mu odgovoril, »aprila, ko bo Prežki vrh že ozelel, te bom pa obiskal, do takrat boš gotovo že zdrav.«

»Včasih me obišče pisatelj Ingolič. Njegov Vinski vrh je kar dober. Če ga še nisi, ga prečitaj. Ampak rečem ti, mladi pisci vse premalo pišejo, več bi morali pisati. Tako je, vsak samouk, ki začne pisati se mora trdo boriti in več učiti, kakor pa tisti pisci, kateri imajo šolsko legitimacijo v žepu. Pisec pa, ki je prišel iz dežele v mesto mora paziti, da se ne pomeščani, ker potem dosti lepega izgubi. Vidiš, nobeno evropsko mesto ni tako lepo, da bi v njem stalno živel. Jaz sem Korošec, človek od zemlje.«

Močno, silno močno vero in voljo je imel sam vase, da bo ozdravel in še dolgo delal na polju naše literature. Ko je pred štiridesetimi leti napisal kot neznan samouk iz koroških hribov prvo črtico in s tem vstopil v slovensko literarno življenje kot neznan kmečki proletarec, se ni noben od slovenskih pisateljev zavedel, kakšne sile se skrivajo v tem hribovskem človeku — samouku. In danes so njegove prelepe knjige last vsega našega delovnega ljudstva in bodo ostale kot dragocena dediščina našim potomcem.

Krajev pa, katere si je tako želel obiskati in videti, po katerih smo se tolkli in borili s XIV. divizijo pa nisva obiskala in obhodila. To sem mu pa ostal dolžan!

PRED PRIHODOM DRUGE GRUPE

DUŠKO KUKMAN

Štajerski partizani smo težko pričakovali prihoda II. grupe na Štajersko. Ob vsaki politični uri je bila debata tudi o njej. O njenih borbah na Gorenjskem je mnogo povedal okupatorjev časopis »Karavankenbote«. Kdaj pa bo grupa prišla do nas — Savinjskih partizanov je bila uganka tako za komandirje če ne tudi za štab I. Savinjskega bataljona. Najsigurneje pa so nam njen prihod najavili Nemci sami s tem, da so močno ojačali postojanke in pričeli s sistematičnim postavljanjem zased ter pogostejšimi hajkami.

Revirska četa, katere komandir je bil Majcen, partizan od leta 1941, delavec iz Trbovelj ter komisarjem Lojzom Zupančičem že priletnim rudarjem od istotam, je taborila pod vrhom Krvavice. Kakih pomembnih akcij tiste dni ni bilo. Nemcem pa kljub temu nismo ostali neopaženi. Vedeli smo, da pripravljajo na nas napad, zato smo jih hoteli prehiteti ter se premakniti na Dobrovlje. Pričelo se je že mračiti, ko smo olajšani zaradi deponirane odvišne hrane krenili proti Ojstrici, z namenom, da gremo preko Črnega vrha in Savinjske doline na Dobrovlje. Nismo bili še dobro pred vasjo Ojstrico, ko zaslišimo močno pasje lajanje.

»Nemci so prišli v vas«, de Majcen zaskrbljeno.

»Hudiči!« mrko zagode Robin ter še doda, da naj v največji tišini gremo dalje mimo vasi.

S povečanim odstopanjem krenemo počasi po sadovnjaku proti kozolcu na koncu vasi, nato pa tik ob koruzi naprej. Na-

enkrat čuj: izpod kozolca se je zaslišal kovinski žvenket. Ob ropotu smo se pometali na tla in čez dve ali tri sekunde se je oglasil izpod kozolca mitraljez. Po prvem rafalu smo jo udri izpred kozolca po visoki koruzi. Za prvim parobkom smo se ustavili ter ugotovili, da smo vsi, samo nekdo je izgubil puško. Kako se mu je pripetila ta nesreča ni mogel povedati. Majcen ves hud ga nažene nazaj po puško. Vsaka puška je bila dragocenost. Največja sramota je pač bila, če je kdo puško izgubil. V spremstvu mitraljezca in še dveh puškarjev je krenil prestrašeni Jaka nazaj po koruzi proti vasi.

Toda puške ni bilo več na mestu, pač pa je bilo v koruzi več vermanov, ki so iskali ranjene in padle partizane.

Močno pokanje nas je obvestilo, da so naleteli na zasedo. Čudno se nam je zdelo, da poka sedaj dokaj niže. Po kratkem in nestrpnem čakanju se vrnejo, toda brez tiste puške in kmalu bi se še brez mitraljezca. Robin, ki je imel tisti večer mitraljez, je naletel na vermane, misleč da so naši, jih šepetaje ogovori. Mesto odgovora pa mu nekdo ustrelil med noge. Tudi Robin mu ni ostal dolžan in z dolgim rafalom zbrojevke pošteno vrne ter se naglo umakne.

Ker smo hoteli še pred zoro preko velike ceste, smo urno krenili preko polja in vinogradov proti Črnemu vrhu. Med potjo smo se ognili dvema zasedama kateri smo že prej opazili. Kar preko travnika smo se vzpenjali proti kapelici na Črnem vrhu. Prišedši do kozolca na prelazu je naenkrat močno zaropotalo,

obenem pa je padla tudi bomba. Ko sem se dodobra zavedel, kaj pravzaprav je, sem bil že onkraj kapelice pod klancem kjer niso več tako zlovešče sikale krogle okrog nog. Tu so že ostali čakali in nekdo stoče, da je ranjen. Čez čas prišepa še Remčev iz Nazarja ranjen v peto.

Komandirja Majcna ni bilo več k nam, padel je in z njim tudi Ljubo, mlad fant oblečen v paradno gasilsko bluzo.

»Kmalu bo jutro in mi moramo oditi«, pravi Robin, ko smo se že oddaljili. »Ranjenca pa spravimo do večera v tale graben. Tod ne bo nihče hodil.«

Mula, zvesta, včasih muhasta spremljevalka partizanskih edinic

»Res je, zvečer pridemo po vaju«, pravi komisar Lojz in jadno odhiti za Robinom in ostalimi, zakaj na Črnem vrhu je zopet zaropotalo.

Z Gorkijem, ki je ostal z mano sva spravila oba ranjenca v graben poraščen z leskovim in jelševim grmovjem. Misleč, da naju bodo počakali kje v bližnjem gozdčku nisva niti hitela. Da fanta ne bosta lačna, jima nasujem kolektivnega sladkorja v kockah in jima dam še obveze. Rani nista bili zaenkrat nevarni. Z Gorkijem sva kaj kmalu videla, da so naju pustili sama. Pričelo se je že daniti. Kam hočeva? V Dobrovlje za ostalimi ne moreva, vsak čas bo svetlo.

»Obrniva se proti Šmiklavžu«, pravim Gorkiju in že hitiva preko polja.

Toda stoji! Pred nama je večja vas. Počasi se splaziva do hiše, kjer je gospodar ravno krnil živino ter vidiva na hišni tablici napis »St. Georgen«. Jadno smukneva preko ceste, planeva v rečico Konjišico jo prebredeva in kar preko travnika v gozd. Toliko sem še imel časa da sem si v vodi napolnil staro avstrijsko čutarico. Ko naju je skrilo grmovje ob porobku gozda, že slišiva petje vračajočih se zased v Št. Jurij, kjer je bila postojanka.

janka. Zarineva se globlje v goščavo in čakava kaj bo. Nisva vedela, kam naj kreneva. Dobro maskirana s praprotjo sva zaspala in se zbudila šele proti večeru. Še dobro da mi je ostalo nekaj sladkorja, da sva si potolažila lakoto. Popila sva vodo in čakala noči.

»Po ranjenca morava« pravi Gorki v poznem mraku ter si razkoračeno pretegne otrple ude.

»No, pa pojdiva«. Svit mesečne noči bi naju utegnil izdati zasedi zato sva se raje držala varnega območja gozdnih senc, ko sva hitela nazaj proti podnožju Črnega vrha. Toda ranjenec ni bilo več v grmovju. Čakava nekako do polnoči in iščeva okrog toda ni jih bilo nikjer. Niti Robina s četo ni bilo. Po isti poti se vračava nazaj v svojo goščo, kjer čakava drugega dne.

Okrog poldne naju zdrami močno streljanje nekaj višje proti Šmiklavžu. Izgledalo je, da so Nemci napadli neko partizansko četo, toda katero nisva vedela. Kmalu nato čujeva močno galamo po gozdu proti nama. S pripravljenima puškama napeto čakava. Le kdo je? Kmalu pa že slišiva govorico, sicer slovensko, toda čudno po prleško zategnjeno. Bili so vermani ob spremljavi policije. Niti 10 korakov nisva ločena od njih. Kaj če spremenijo smer? Niti besedice ne črhneva, samo spogledava se... Pozneje, ko so bili že dalje proti Št. Jurju sem čutil da mi srce na vso moč razbija.

Pozneje sva zvedela, da je najina četa taborila v nekem starem taborišču pod Št. Miklavžem in bila tam napadena. Iz nerodne situacije jih je rešil Robin. Imel je namreč na glavi švabsko čelado, ko je šel v zasedo. Ni se še prav daleč oddaljil od taborišča, ko se znajde med Nemci in med njimi pomešan užge po njih z mitraljezom. Misleč, da je nemški policist mu kriče, da naj ne strelja. Predno se dobro zavedo, kdo je pravzaprav, je bila četa že iz taborišča, Robin pa tudi.

Kaj pa ranjenca? Še isti večer kot midva jih je šel iskat tudi Robin s četo, toda že bolj proti jutru. Tudi on jih ni našel in se že skoro podnevi vrnil v taborišče. Med potjo je bil od Nemcev opažen in že čez nekaj ur nato napaden. Ranjenca pa sta se bila podnevi splazila dalje po grabnu. Četrty dan pa nista mogla več izdržati v grmovju, ker so se jima pričele rane gnojiti ter sta se napotila do kmeta Fišarja na Hudimarjih. Pri njem so takrat ravno obirali hmelj. Ko pa je prišel še sosed Hetelan, je isti odšel v Št. Jurij na postojanko z obvestilom o obeh ranjenih partizanih. Vermani jih odvedejo v Celje, kjer jih prvo pozdravijo nato pa kot talca v Mariboru ustrelje.

Majcna, komandirja revirske čete in Ljubota, ki sta padla v zasedi na Črnem vrhu so pokopali na šentjurskem pokopališču.

Iniciator postavitve te zasede je bil Grobler Jernejc po domače Strmškov iz Šmiklavža. Imenovani je prišel iz Haloz domov ter hodil nato v razne zasede nato pa je ostal v Šentjurski postojanki. Po osvoboditvi pa je bil zaradi tega uboja ter drugih dejanj obsojen pred celjskim sodiščem na 20 let zapor. Enako sta se zagovarjala tudi kmeta Fišer in Metelan.

Pozno popoldne drugega dne sva se končno odločila zapustiti najino skrivališče ter si poiskati edinico. Naveličala sva se že nepremično ždeti v praproti in prisluškovati. Počasi sva se pomikala mimo ljudi, ki so pospravljali na travniku seno, hoteč priti do sledi, katero smo napravili pred dnevi ko smo se premaknili izpod Šmiklavža pod Krvavico. Ljudje so naju sicer opazili, vendar ni nihče nikamor šel, midva pa jih tudi ogovarjala nisva. Kmalu sva našla še dobro vidno sled, po smekovem gozdu. Na prvi poti sva bila.

Počasi se bližava Krvavici. Nastajala je noč, ko sva s previdnimi koraki stopala po kolovozu proti gozdu. Na znanem križpotju pa se je rahlo posvetilo, kot bi kdo povlekel cigareto. Ko sva bila dodobra prepričana, da je tam zaseda, sva se z lahkimi koraki umaknila. Nekdo je prižgal cigareto, a osoren glas ga prekine:

»Nicht rauchen!« Tik ob robu gozda sva nato krenila po travniku proti vrhu Čemšeniške planine. Malo pod vrhom pa zavijeja v goščo, kjer počakava jutra. Ob močni pripeki sonca

kreneva proti našemu staremu taborišču, nad katerim se je vil oblaček dima.

»Kmalu bova doma,« dé veselo Gorki in z urnimi koraki kreneva v dolino. Taborišče je bilo prazno. Izgledalo je, da so se ponoči premaknili. Ker pa niso dovolj pogasili ognja, se je vnelo listje. Pogasila sva ogenj ter šla še v dva znana taborišča v bližini Krvavice. Za tretjega pa nisva točno vedela, zato ga tudi iskala nisva. Pozneje pa sva izvedela, da se je baš v tem taborišču nahajal Robin in ostali tovariši.

Kam hočeva torej? Edinice nisva našla.

»Pojdiva v Gamberk, tam vem jaz za javko in bova tako še najlaže našla edinico. Tako lutanje naju lahko še spravi Nemcem v roke«. Tako je v neki votlini v strmi steni Krvavice govoril Gorki, kamor sva se zatekla preko noči. Gorki se je že tudi naveličal čakanja in samevanja. Jezilo ga je najbolj to, da nisva imela poštene hrane, oba pa sva bila dobra jedca. Jedla sva le sladkor. Gorki pa je bil poleg tega še zelo vnet kadilec ter je venomer »cmaril«. V starem skrivališču poleg Št. Jurja bi čez čas ostale vse mlade smreke brez skorje, tako jih je vneto lupil in zavijal v »Štajerca«.

O partizanskih tobakarjih bi lahko človek mnogo povedal. Pri vsaki nabavi hrane, ali kakor smo imenovali rekvizicije, si se moral dodobra založiti z »Marburgercami« in »Štajercem«, kakor smo kratko imenovali okupatorjev časopis na Spodnještajerskem, če si hotel veljati za kolektivnega človeka. Tudi ta papir se je v taborišču porazdelil med kadilce in čestokrat je bilo zaman preklanje, da se papir potrebuje tudi za druge namene. Takrat pa te je kak vnetež tako hudo pogledal, da si raje umolknil, kot bi tako še dalje »žalil njegova tobakarska čustva«.

Tobak je bil v partizanih večkrat redkost in se je največ kadila dišeča perla imenovana tudi »valdmajster«. Ponekod pa tudi te ni bilo. Zelo si ustregel kakemu starejšemu kadilcu, če si mu nabral pest dišeče perle in rade volje je odbil mesto tebe, kako smeno straže. Seveda se je to delalo skrivaj, ker so bile tudi glede straž vsakemu dodeljene te »pravice«. No in kadar je kdo tako bakljo prižgal je bilo najbolje, da si jo potegnil v najoddaljenejši konec taborišča, tako je smrdelo okrog zadovoljnega kadilca. Še hujši smrad pa je bil, če je mesto »valdmajstra« kadil bukovo ali kako drugo listje in smrekove skorje.

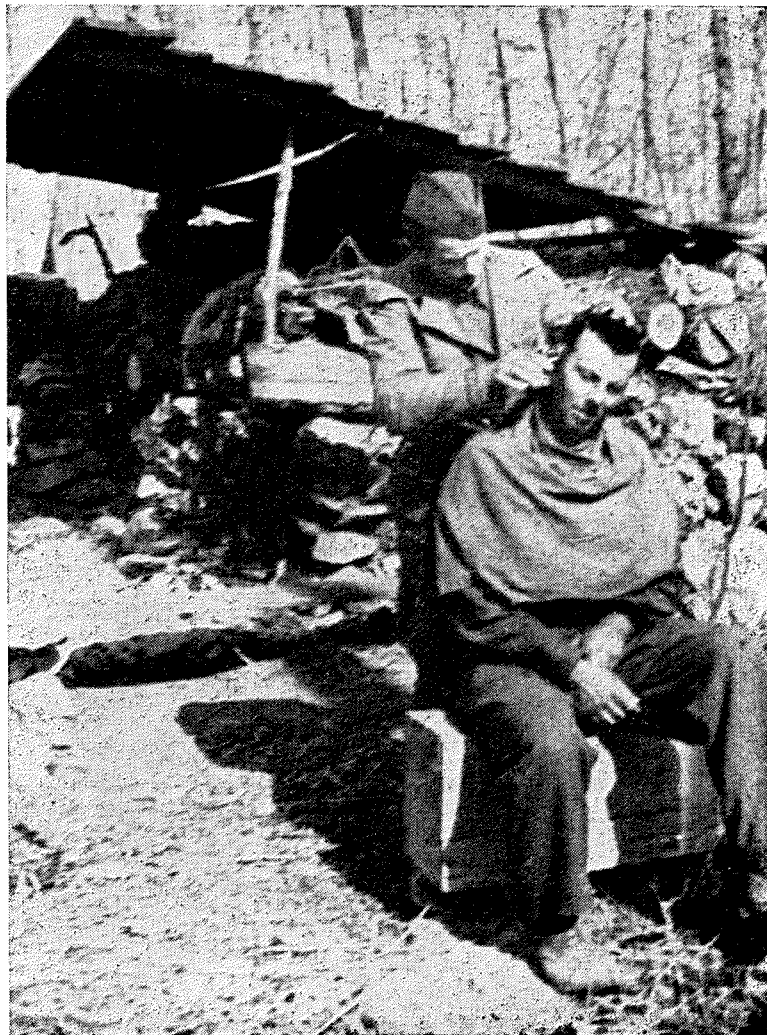
Tak je bil tudi Gorki. Na vso moč je cmaril v taborišču, tako da sem se že bal, da naju bodo po dimu zavohali. Ves srečen sem bil, videč, da mu je pričelo primanjkovati vžigalic. Toda prišel sem »iz dežja pod kap«. Sedaj je pa prižgal novo cigareto ob ogorek stare in to brez presledka. Nekoč pa je zaspal in mu je cigareta ugasnila. Sedaj pa je pokazal pravo partizansko iznajdljivost. Vsako vžigalico je previdno razčetril in še z večjo previdnostjo nato te četrтинke prižgal ter se zadovoljno nasmihal.

V pečini Krvavice sva prespala ter se proti popoldnevu drugega dne napotila proti revirjem v Gamberk. Tik za nemško patrolo sva prešla čistino in se nato mimo Znojil spustila v dolino Kotredežčice. Bližala se je noč in nisva vedela več poti. Kretanje ponoči pa je bilo zaradi neštevilnih zased v tistih časih mnogo bolj nevarno kot podnevi. Posebno revirje je okupator skrbno čuval. Zadrževala sva kar na neki stezi nekje pod Znojilami, toda kmalu sva se premislila ter v svitu meseca zavila k enemu izmed številnih pritokov Kotredežčice in si v njegovi suhi strugi poiskala udobnejše ležišče. Ko sva se zbudila, je bilo sonce že precej visoko. V bližini je neki kmet pripravljajl drva in sva morala zaradi tega čepeti še kaki dve uri v skrivališču, dokler ni odšel. Nato kreneva dalje. Na stezi, kjer sva ponoči obstala, je bilo odtisnjenih lepo število podkev nemških vojaških čevljev.

Pripravljena na vsakršno iznenadenje sva stopila na kolovoz in po njem vse do ceste, ki vodi v Zagorje. Po njej so se vračali delavci od jutranje izmene na svoje domove. Za ovinkom pa naletiva na vermanšaftovsko patrolo. Nazaj ne moreva, ker so naju že opazili. Pobeg je nemogoč, na desni hrib, na levi pa potok. Morava mimo njih. Nekaj nemško klobasajoč se srečamo, ter se s počasnimi koraki skrijeva za ovinek. Vermani,

misleč da sva »raztrganca« naju niso niti ogovorili, njih vodja se je samo prijazno nasmehnil. Saj sva bila res kot dva raztrganca. Gorki je imel lep lovski suknjič, na glavi pa tirolski klobuk s krivčkom, jaz pa sem imel bluzo nemškega rdečega križa. Triglavko pa sem na srečo prej spravil v žep.

Ko pa sva bila za ovinkom, jo z naglimi koraki zavijeva v gozd, ki se razteza od tu, vse do Gamberških razvalin pod katerimi je imel aktivist Polde javko. In bilo je to zadnji čas. Patrola se je namreč vračala s puškami na strel. Izgleda, da je kdo Gorkija spoznal kot zagorskega partizana. Pozno popoldne sva

Kadar je premor

prispela do kmetije, kjer je bila javka. Tu sva se dodobra nasitila. Zabeljen fižol je nama teknil kot še nikoli. Ravno 6 dni nisva uživala ničesar drugega kot sladkor in vodo. Polde naju je peljal v gozdni bunker, kjer sva čakala še nekaj dni na vezo. V tem času sva prebiralala zgodovino VKP(b) pisano na stroj in druge brošure, ki jih do takrat še nisem videl. Dobro sva jedla in tudi pijača je bila včasih poleg. Toda nama ni ugajalo. Zdelo se nama je, da vsi vedo, da sva tam. Nekoč so šli kakih 100 metrov po kolovozu nad nami policisti, a bunkerja na srečo niso opazili. Nestrpno sva pričakovala kurirja Jelena, da naju odvede nazaj v edinico. In končno je vendarle prišel. Popoldne smo krenili iz Gamberka po cesti mimo Aržič nazaj preko Čemšeniške planine do Krvavice, kjer smo počakali noči. Naslednjo noč pa smo prešli veliko cesto ter okrog 10. ure dopoldne prišli do Džekove čete, ki je taborila pod Čreto. Bila sva zopet srečna ko sva prišla nazaj v edinico. Komandir čete je medtem postal namesto padlega Majcna Džek, zagorski rudar.

Čez dobrih 14 dni nato zvemo, da je postal Jelen gestapovec ter sam kot za »sprejemni izpit« ustrelil pod Sv. Planino pri neki kmečki hiši dva partizana, ki sta čakala na njegovo vezo. Prišel

je v spremstvu gestapovcev, kateri so ga med tem čakali okrog hiše. Takoj za tem je izdal javko v Gamberku, kjer je bil terec Polde, kateri je bil ranjen ujet.

Nekdanji kurir Jelen se je pridružil ostali skupini trboveljskih agentov Gestapa — Gračnerju, Polaku in ostalim. Gračner in Polak, prvi s partizanskim imenom »Buldog« a drugi »Krvavi«, ter še dva druga sta bila namreč od Gestapa poslana v partizane, a so nato trije pobegnili. Polak in Gračner sta se prostovoljno javila, da gresta likvidirati nekega izdajalca na Podmejo v bližini Trbovelj. Iz Svinovega pa sta poslala nekega kmeta v Trbovlje na Gestapo, češ da jih čakata ter naj ju pridejo iskat. Gestapo je takoj nato prišel z avtomobilom ponju, obenem pa še odpeljal kmeta, ki ju je nahranil. Tretji je pobegnil naravnost iz čete pod Čemšeniško planino, toda četrtega je uneslo. Nameraval je še počakati naš premik. Vedel je, da smo se takoj če je kdo zmanjkal, premaknili v drugo taborišče. Na stražarskem mestu je v hojo zarezal križ pod njo pa je spravil poročilo o našem premiku v Dobrovlje. Komandant Silas pa je ob zamenj straže pogledal z novim stražarjem smreko ter našel v »Nestle« škatljici izdajalčevo pismo. Poslal ga je takoj na neko kurirsko pot z dvema partizanoma v Trbovlje. Še njegovo FN mu je dal za na pot. Ni bil še nekaj sto metrov iz taborišča, kar potegne pištolo, hoteč streljati v spremljevalca. Toda pištola, ki jo je dobil v štabu, je bila brez udarne igle. Videč, da je ista zanič se požene v divji beg. Po kratkem rafalu parabele je klecnil ranjen v noge. Prinešen v taborišče je pri zaslišanju izpovedal o njegovih vrstnikih ter še izjavil da je nameraval ta dan tudi sam pobegniti.

Tudi ostali gestapovci so prejeli zaslužene kazni, razen Jelena, ki se še sedaj potika nekje po Franciji, kamor je bil kot poznejši nemški vojak poslan in nato od Amerikancev ujet. Drugi nasilni mobiliziranci nemške vojske so ga hoteli ob razsulu Nemčije pripeljati v Jugoslavijo, kjer bi prejel zaslužen kaznen, a jim je iz drvečega vlaka ušel. Buldog-Gračner je bil v nekem spopadu okrog božica 1944 nad Bobnom v Hrastniku ubit. Z ropanjem kmetov si je s pajdaši hotel osladiti božične praznike, toda kmetje so obvestili bližnjo partizansko četo VDV, katerega mu je napravila zasedo. Polaka pa so ubili gestapovci sami, ker sčasoma tudi pri njih ni bil več posebno priljubljen. Nekoč je ukradel neke stvari še svojemu komandantu ter jih nato prodal, on pa ga je zaradi tega tudi »pospravil«. Poslednji gestapovec tiste dobe pa je padel nekje na vzhodni fronti.

Zaradi takih izkušenj z izdajalci in gestapovci je bilo potrebno povečati budnost. Vsled tega se tudi za drugo grupo ni vedelo vse do njenega prihoda. Še v revirju sem zvedel o njenih težkih borbah s 15.000 Nemci na Jelovici.

Ravno dobro sva se ponovno udomačila z Gorkijem v Džekovi četi, ko smo krenili skupno s štabom bataljona nekega večera na prehranjevalno akcijo nekam v dolino. Dobro oprtani smo nazaj vlačili meso, poleg tega pa še v nahrbtniku moko in drugo hrano. Vsi smo odšli, le nekaj ožuljenih je bilo določenih za prenos naših osebnih stvari v novo taborišče. Nazaj grede ob dobri polovici pota proti novemu taborišču v Dobrovljah, je pripeljal Silas skupino doslej še neznanih partizanov. Ker so Nemci pričeli metati rakete, smo brez razgovora krenili dalje. Prvo kar sem videl je bilo to, da so bili zelo dobro oboroženi.

Že nisem več čutil svojega hrbta, tako me je tiščalo težko svinjsko stegno k tlom, v nahrbtniku pa sem imel še precej lepo vrečo fižola. Čez čas pa je ob dolgi koloni hitel proti čelu vrste mož majhne postave s cigareto v ustih. Prvo kar sem videl, je bila lepa nemška brzostrelka in cigareta, prava cigareta in ne zavite smrekove skorje v »cajngah«. Ko je takole pridivil do mene, videč da sem dobro natovorjen, me vpraša, koliko sem star. Na odgovor pravi, da sem še zelo mlad za partizana. Nekaj časa stopa z umerjenim korakom molče poleg mene, nato pa kot bi se nekaj spomnil, iznenada pravi:

»No, tovariš bom pa še jaz nekaj časa nesel!« Radevolje mu odstopim breme, katero me je že precej krivilo. V glavi pa se mi je tačas porodila misel, da mora biti to najbrže II. grupa, če ne še štab, ker so vsi tako dobro oboroženi. Rad bi čimprej poznal njenega komandanta Staneta, o katerem sem že toliko

slišal. Toda kdo je ta, je bilo zame še nekaj časa uganka. Čez čas pa pravim tovarišu, ki je pomagal nositi breme, naj mi ga vrne. Nasmehnil se je in mi ga dal nazaj:

V taborišču je bil sprejem štaba II. grupe odredov. Visok mlad partizan je pričel govoriti. Bil je komisar grupe Tomaž Poljanec, kakor so ga klicali. Govoril je lepo, da bi ga človek poslušal ves dan. Po končanem govoru so se pričeli razgovori med posameznimi partizani. Pripovedovali so nam o težkih borbah na poti na Štajersko. Našim tobakarjem pa so se usta režala do ušes ko so kadili prave cigarete, ki jim jih je dal Stane. Bilo je veliko veselja. Nič nam ni bilo žal, da smo nosili hrano tudi za novodošle tovariše. V ničemer se niso razlikovali od nas, ravno tako tovarštvo je bilo v njih.

Nekaj dni za tem smo se premaknili v novo taborišče še vedno na Dobrovljah, kjer pa smo že našli zopet nove partizane. Bil je Simonov bataljon, kateri se je preko Gorenjske prebil do nas. Simon sam se je moško postavljaj z zaplenjeno nemško brzostrelko.

V Dobrovlje so pričele prihajati nove skupine partizanov. Prišli so Zasavci, Pohorci, Šaleška četa in še druge skupine in čete širom Štajerske. Izvedena je bila velika preformacija partizanskih enot. Poleg novih čet in bataljoncev je bil formiran tudi poseben minerski — Robinov vod. Nedolgo zatem pa je preko Koroške še Kranjc pripeljal svoj bataljon.

Pred odhodom iz Dobrovelj so nas napadli Nemci preoblečeni v raztrgance. Na Dobrovljah so studenci redki, zaradi tega so Nemci najraje tam postavljali zasede. Tako je bilo tudi takrat. Odkrito spopasti z nami se niso upali, zato so nam hoteli do živega z zvijačo. Pri vodi opazimo v partizane oblečene može. Takoj skočimo nazaj v zaklone, neki pa le gre na njih povabilo do njih in jih vpraša iz katere edinice so. Toliko je še imel časa, da je zavpil da so Švabi. Planili so nanj in obenem užgali po nas. Ves odred je bil pokoncu. Toda bilo je prepozno. Nemci čuječ, da jih obkoljujemo, so naglo pobegnili, poprej pa so še ustrelili ujetega partizana.

To je bila naša prva skupna žrtev. Pokopali smo ga poleg studenca. Saša pa je v mogočno smreko urezal veliko peterokrako zvezdo. Bil je star partizan, kateri se je prebil iz Dolenjske na Gorenjsko, od tu pa na Štajersko v Dobrovlje kjer je našel svoj grob. Poslovilni govor je imel Tomaž, ves odred pa mu je pel žalostinko »Žrtvam«.

V mraku pa so čete in bataljoni krenili vsak v svojo smer. Naša Borisova četa s komisarjem Miletom je krenila preko Slapov na Menino planino. —

Skupina partizanov Savinjskega bataljona I. 1942.

SPOMINI NARODNEGA HEROJA

Piše STANKO SEMIČ-DAKI

Tako smo Italijanom zmešali sled. Kmetje so morali vleči svojih pet kilometrov za nami, da ne bi zvedeli Italijani, da vlečejo hlude zaradi nas. Ko smo prišli blizu zbrisanega prostora od burje, na robu Iške in Bloške planote, smo pa zečeli preskakovati, tako, da je cela kolona stopala tam, kjer ni bilo snega, ali kjer ga je bilo manj. Z druge strani pa nam je burja zametala sledove. Ta pol bataljon je bil že precej izmučen zaradi potov in napetih živcev. Na tak način se nam je posrečilo umakniti jim do Bloške planote do temne noči. Ko smo prišli na Bloško planoto v nočnih urah, nismo mogli več dosti hoditi zaradi utrujenosti, morali smo počivati na vsak kilometer po deset minut, da je lahko kolona sploh še šla naprej. Tako smo hodili v nočnih urah čez bloško planoto. Ostalo nam je samo še eno vprašanje, kam bomo šli drugi dan počivat, ker so tu samo redke hoste, na drugi strani pa, kje bomo dobili jesti, ker nismo imeli nobene hrane s seboj. Da bi se spustili naravnost iz Bloške planote v gozdove blizu Loške doline, nam je bilo predač in ne bi prišli do cilja. Tako smo se odločili za oddih preko naslednjega dne v vasi na sredini bloške planote oddaljene kilometer in pol od italijanske postojanke v Novi vasi na Blokah, to je na Hudem vrhu.

Na Hudem vrhu je bil kmet, ki je delal in bil povezan z Osvobodilno fronto. S tem kmetom smo bili že prej stalno povezani, še pred Loško akcijo. Ko smo prišli naslednje jutro okoli 3. ure k njemu, smo mu raztolmačili, kakšen je položaj našega bataljona, da nam naj pomaga in nam gre na roko. Takoj je pristal na to, da ostanemo pri njemu preko dneva v njegovem hlevu in v hiši, zvečer pa bomo šli naprej, da nas ne bi opazili kmetje v vasi. Tako smo tudi naredili. Ostali smo v Hudem vrhu pri temu kmetu preko dneva. Počivali smo v hlevu in se sušili v hiši, ker smo bili vsi mokri in premraženi. Za hrano je sam preskrbel, kuhal nam je v kotlu in če bi prišel k njemu kateri od sosedov, ne bi opazil, da se kuha veliko hrane. Za stražo smo morali postaviti v hiši pod streho stražarja z mitraljezom kakor tudi v hlevu skozi okno. Bilo je zelo opasno in tvegano, ker so v vas skoro vsak dan prihajale italijanske patrrole. Vas stoji v sredini čistine in je povezana z italijansko postojanko s hribom. Tudi ta dan je prišla italijanska patrola šest vojakov. Patrola pa ni šla v nobeno hišo in je šla samo skozi vas. Toda mi smo za vsak slučaj obrnili proti njim mitraljeze, če bi bilo potrebno sprejeti borbo. Hišo smo spraznili in se vsi umaknili v podstrežje. Preživeli smo ves dan v tej vasi in s posušili, oddahnili ter dobro najedli. Za na pot, katero smo imeli predvideno v večernih urah, je kmet pri svojem prijatelju sosedu izpeknel več malih hlebov ter preskrbel nekaj kruha iz Nove vasi. Tako smo imeli skoraj vsak en hleb po en kilogram za nadaljnjo pot.

Težko je bilo v večernih urah na pot, ker je pričelo zopet mestiti, tako, da se pred nami ni nič videlo. Morali smo gaziti sneg v celo ter iskati pota. Mislili smo, da gremo po pravi poti. Opravili pa smo samo ovinek in smo se ponovno znašli pred to vasjo. Morali smo se odpočiti kake pol ure v vasi in potem znova začeti. Prišli smo v gozdu na pravo pot, ki mi je bila že znana in smo šli dalje proti Račni gori, ki je v bližini Loške doline. Tam si bomo postavili za hribom v gozdu novo taborišče. Toda zaradi snega nam ni bilo mogoče to izpeljati in to zato ne, ker smo morali priti do hrane in bi ne bilo mogoče držati zveze s sosednjimi vasmimi zaradi naših sledov. Počivali smo in potem šli dalje z namenom iti v vas Poljane v Loški dolini, ki je precej visoko od same doline ločena in obkrožena z gozdom. Mislili smo, da bomo lahko za en dan ali dva v tej vasi po hišah, da bomo vas blokirali in jo držali pod kontrolo, da ne bi nihče prišel v vas iz doline. Dokler se ne bomo prepričali, kakšni so kmetje v vasi, ne bomo pustili nobenega iz vasi. Tako smo postavili na vidna mesta štiri stražarska mesta, ki so držala kontrolo nad vso vasjo. Lahko opišemo to vas Velike Poljane, kako so nas sprejeli kmetje. Preden smo prišli v vas, so začeli gledati začuden, od kod se nas je naenkrat toliko vzelo in kaj mislimo, ko smo jim zasedli in zastražili vas z mitraljezi. Ko smo jim začeli tolmačiti, kako je z nami in kakšna je njihova naloga, so nas razumeli in nam šli na roke v vseh ozirih. S kmeti v tej vasi smo si bili vsak dan bližji in postali smo veliki prijatelji. Imeli so nas kot svoje sinove. Kar so jedli oni, smo jedli tudi mi skupno z njimi. Hoteli smo ostati v vasi samo nekaj dni, da se nekoliko opomoremo, da se odpočijemo. No, ko smo pa videli, da so kmetje zadovoljni z nami in da se ne upirajo, temveč, da so nas začeli zadrževati, da lahko ostanemo pri njih, smo še ostali. Držali smo straže in močnejše patrrole na smučeh, katerih smo imeli 10 parov. Patrulirali smo po bližnjih

gozdovih in vaseh, da nas ne bi Italijani v vasi iznenadili. Ostali smo okoli 20 do 25 dni v vasi. Medtem pa smo vas že precej izčrpali v prehrani, zato smo morali organizirati prehrano iz Loške doline. Organizirali smo to s pomočjo kmetov iz Poljan. Hodili smo sami v Loško dolino z izgovorom, da iz Poljan v dolino vozijo les in hlude, nazaj pa so vozili hrano za nas, katero je organizacija Osvobodilne fronte na terenu po bližnjih vaseh pripravila za nas. Na pot smo jim stalno dajali naše patrrole peš ali na smučeh, da se ne bi kdo predprzil kakega kmeta ustaviti in vršiti kontrolo, kaj vozi v Velike Poljane. Tako smo dobili vedno dovolj hrane. Spoznali smo se tudi z nekaterimi kmeti iz bližnjih vasi, h katerim smo hodili v nočnih urah s patrolami zaradi organizacije prehrane ter zaradi obveščevalne službe. Tako smo dobivali bolj jasne podatke o posameznih italijanskih pokretnih v celi Loški dolini in tudi kaj Italijani nameravajo. Tudi če so pojačali kakšno postojanko smo takoj zvedeli, zakaj so jo pojačali in kaj nameravajo. V Poljanah je v tem času živel bataljon prav lepo. Akcije so bile zaradi snega nemogoče. Snega je bilo ves čas okoli meter in pol. Vas leži 800 m visoko. Večkrat smo napravili v večernih urah manjše mitinge v vasi, včasih pa tudi vojaške in politične ure in to ob večerih ali pa že čez dan. Kmetje so stalno prisostvovali našim političnim uram. Vojaškim uram pa so se pridružili njihovi mlajši sinovi, ki so bili sposobni stopiti v borbo. Imeli smo svojega partizanskega zdravnika, medicince, ki je imel s seboj zdravila in je dajal pomoč tudi kmetom, če je bilo to potrebno. Naš medicinec je imel partizansko ime Strela. Bil je zelo šaljiv, zaradi tega je bil zelo priljubljen pri kmetih. Proti koncu bivanja v Dolnjih Poljanah smo se seznanili tudi z vasjo Gornje Poljane, kjer je nekaj hiš in smo začeli hoditi na hrano tudi tja. V vasi Gornje Poljane sta bila samo dva dobra kmeta, eni pa so biti taki, katerim nismo zaupali. Ti kmetje so kuhali za nas. Hrano so nam prinašali v njihovo cerkev. Jedli smo ves čas v cerkvi, zato, da nas nihče ni videl in pa zaradi snega, ker nismo mogli zunaj jesti zaradi hudega mraza in močne burje. Vedno smo se šalili, da hodimo k sv. Andreju jest in da je tudi že sv. Andrej postal toliko pameten in nas priznal za svoje prijatelje. Proti koncu se je že razvedelo po vsej Loški dolini, da so Dolnje Poljane zasedene od partizanov in da je vse zastraženo, da se ne more priti notri. To pa je prišlo na uho Italijanom. Ljudje drugod seveda niso vedeli, koliko nas je in so mislili, da nas je več kot nas je bilo, zato tudi Italijani niso poskušali priti v patrolo v Dolnje Poljane. Pač pa so nas začeli obstreljevati s težko artilerijo. Streljali so vsak dan v jutranjih urah in popoldanskih. Izstrelili so po 5 granat. Ali nas to ni nič razburilo, temveč smo se jim smejali, da nimajo dovolj municije in naj kar pošiljajo, da bodo imeli manj za rusko fronto. Ko so kmetje videli, da se mi tega nič ne plašimo in da se temu smejemo in se šalimo obstreljevanju s težko artilerijo, se tudi kmetje niso dosti bali.

Postalo je boljše vreme, prišel je jug, sneg se je začel tajati. Vendar se ni povsem stajal, temveč le toliko, da ni bil toliko visok in je bilo že lažje hoditi po njem. Nameravali smo zapustiti Poljane in oditi v gozdove, da bi nas Italijani ne dobili v vasi. Proti koncu našega bivanja je poizkusila priti močnejša patrola v Dolnje Poljane pogledat kako in kaj je v Dol. Poljanah. Ena naša patrola je opazila že od daleč, da se Italijani spuščajo proti Dolnjim Poljanam. Takoj se je spustila na smučeh proti njim in to povsem z druge strani, tako, da ne bi Italijani opazili, da je prišla patrola iz Poljan. Patrola je začela streljati z mitraljezom po njih. Ko so Italijani videli, da so dobili ogenj še preden so začeli riniti v hrib, so se obrnili nazaj. Pričakovali smo, da bodo poizkusili izvršiti še drugič napad.

Odločili smo pomakniti se v gozd kake tri kilometre iznad Dol. Poljan v smeri Loškega potoka. V tem gozdu ni bilo nobene strehe in nam je bilo v začetku težko, ker nismo imeli kje spat. Kmetje iz Dolnjih Poljan so nam šli zelo na roke in speljali s svojo živino do polovice poti do našega logorja deske, domači fantje pa so nam pomagali postaviti barake. Tako smo imeli na hitro postavljeni dve baraki, kjer se je namestil ves polbataljon. Tu smo se počutili bolj varne, ker smo bili v velikem gozdu in nas je bilo težko najti. Proti Loški dolini smo se spuščali podnevi s patrolami, če bi opazili premikanje italijanskih patrol proti naši smeri, da jih napademo. Povezali smo se v dolini s kmeti po vaseh, kamor smo odhajali vsak večer. Kmetom pa, kateri so nas hoteli izdati, smo zagrozili, da naj pazijo kaj govore, da ne bi izdajali. Vendar smo morali kljub temu izvršiti dve likvidaciji. Ti likvidaciji

sta razburili tudi Italijane, ki so začeli ofenzivo proti nam. Uvideli smo, da ne moremo sprejemati borbe z Italijani zaradi snega. Zato smo odšli na področje Ribnice v Travno goro. Krenili smo podnevi, ker je bila pot zelo slaba. Šli smo mimo Loškega potoka, ker smo vedeli, da je tu slaba italijanska postojanka. Ta pokret smo izvršili v začetku februarja 1942. Novo taborišče smo si napravili na Ostrem vrhu.

Sam pohod je bil precej težek, ker je bilo precej snega in se nismo držali potov, temveč smo si delali gaz v celo. Ko smo prispeli na Ostri vrh nad Travno goro, smo poslali takoj nazaj patrolo na smučeh, da bi pregledala kakšno je stanje okoli Dolnjih Poljan in Loške doline. Patroli se ni posrečilo prebiti do starega mesta, ker so imeli Italijani že pripravljeno akcijo na Poljane in naše taborišče pri Poljanah in ker so se že začeli zbirati v Loškem potoku, od koder so nameravali prodreti po gozdovih na Dolnje Poljane proti Loški dolini. Italijani so nas hoteli dobiti na Poljanah. Ker pa jim to ni uspelo, so začeli pobirati kmetom živež in jih seliti iz Poljan v dolino. Patrola, ki se je vrnila v naše taborišče nam je to povedala.

V tem novem taborišču je bilo lažje, ker smo imeli večjo gozdarsko kočo, v kateri smo se lahko namestili vsi. V baraki pa nismo mogli biti podnevi, imeli smo jo samo za spati. Zato smo kurili pred barako. Kuriti smo morali velik ogenj, ker je bil hud mrz in snega preko dva metra. Podrli smo bližnje bukve in si tako kurili, da se je stopil v bližini barake sneg, da smo imeli suh prostor. Takoj po prihodu drugega polbataljona v logor sem dobil povelje, da prevzamem komando nad polbataljonom. Postavljen sem bil za komandanta polbataljona. V tem taborišču smo se počutili varneje. Za hrbtom smo imeli velike gozdove in zvezo s kočevskimi gozdovi, zato smo postavili samo na pot, katero smo imeli pregaženo do ribniške doline, močnejšo patrolo. To pa zaradi tega, ker smo tu hodili stalno po hrano.

V ribniško dolino pa nismo hodili samo po hrano, temveč smo dobili tudi vino s Travnne gore, kjer je ta čas še bila gostilna. V bližini gostilne pa je bil gozdni čuvaj, h kateremu smo hodili po mleko. V tem času, ko smo si organizirali taborišče, smo imeli zvezo z organizacijo Osvobodilne fronte v ribniški in kočevski dolini, katera nam je pošiljala nove partizane. Od tu smo se že bolj razgibali in se spuščali po smučeh iz Ostrega vrha nad Danami proti Mokrcu k ostalemu polbataljonu, ki je bil v gozdovih Mokrc. Take naše patrole na smučeh so štele najmanj 10 mož s puškomitraljezom. Patrole so šle preko Petrinjcev in Bloške planote na Mokrc.

V tem taborišču smo se usposabljali v vojaškem in političnem znanju, ker zaradi snega še ni bilo mogoče pričeti z akcijami. Morali smo čakati, da skopni sneg ali da vsaj nekoliko popusti mrz. V taborišču se nam je nekoč primerilo tole. Ko je stal borec Sulo, ki je bil precej korajžen in šaljiv tovariš na straži z mitraljezom, katerega ni dal nikoli iz rok, smo okoli 11. ure ponoči zaslišali, kako kliče stoj. Mislili smo, da se šali ali da dela kdo uzbuno. V resnici pa se mu je približal volk na 10 metrov in je hotel skočiti nanj. Ko smo zaslišali strele, smo napravili v taborišču uzbuno in začeli v strelcih proti stražarju jurišati. Ko smo prišli do njega, smo ga vprašali, kaj se je zgodilo, on pa nam je povedal, da je bila neka živa stvar, ni pa mogel ugotoviti, kaj je bilo. Ker se mu nihče ni odzval, je spustil proti njemu rafal. Šli smo od njega še kakih 50 metrov v strelcih in gledali, če je kakšna človeška sled, pa smo dobili zadnjo nogo od volka, katero mu je odbil mitraljez. Tako smo živeli v gozdovih na Ostrem vrhu.

Zadnja patrola, ki je bila poslana k prvemu polbataljonu, ki je bil na Mokrcu, se ni vrnila ob pravem času. Začelo nas je zanimati, kje je patrola in zakaj je ni nazaj. Sestavili smo takoj drugo patrolo. Patrolo sem vodil sam, v patroli nas je bilo pet tovarišev in potovali smo na smučeh z največjo brzino preko bloške planote na Mokrc. Za pot smo rabili štiri ure. Proti večeru smo prišli na Mokrc do polbataljona. Komandant polbataljona tov. Stjenka-Polak Bojan in komisar Ante Novak sta se z nami razgovarjala kako je z našim polbataljonom na Travni gori, kako živimo, povedala sta nam tudi, da pripravljajo Italijani ofenzivo na njihov polbataljon in da bodo sigurno začeli naslednji dan napad.

Pri tem polbataljonu je bil tudi član glavnega štaba Aleš Bebler, ki je prišel iz Ljubljane okrog 10. februarja 1942. S seboj je Bebler pripeljal tudi dva italijanska vojaka, ki sta pobegnili iz italijanske vojske in sta bila že v Ljubljani ves čas povezana z Osvobodilno fronto. Toda mislila sta, da bo v partizanih lažje in ko sta videla kakšno je naše partizansko življenje, da je trdo in polno naporov, sta pobegnili nazaj k Italijanom. Od poti smo bili zelo utrujeni in ko smo se že pogovorili, so nam dejali, da naj gremo spat, da bomo jutraj pripravljeni za borbo. Kako je ta bataljon živel do tega časa na Mokrcu? Kljub veliki zimi in snegu so bili dobro povezani z vami in

organizacijami OF na terenu in so si dovažali z vozovi hrano na Mokrc. Še zadnji dan so jim pripeljali hrano iz bližnje vasi, kljub temu, da so se že pripravljale italijanske kolone za napad.

Italijani so izvedli zelo velike koncentracije od vseh strani. Mokrc in bližnje vasi so bile popolnoma obkoljene. V jutranjih urah drugega dne so patrole, ki so bile poslane, da pregledajo, kakšna je situacija okoli Mokrc, prišle s poročili, da se Italijani približujejo že samemu Mokrcu. Nekatere patrole so se komaj dobro vrnile, ko je Italijanom uspelo priti že v bližino enega kilometra do bataljona. Komandant Stjenka je razpodelil bataljon v zasede in odločil smer premika za slučaj prevelikega pritiska. Ko so se patrole, ki so bile ponovno poslane, že spopadle z Italijani, so se potegnile nazaj k bataljonu in to v zasede, v katerih je bil bataljon, ki je tako zasedel vse višje hribe in obvladoval ceste. Okoli 10. ure zjutraj so zasede začele voditi z Italijani močnejše borbe. Italijani so uporabljali tudi težko orožje in so poizkušali z veliko hitrostjo prodirati do samega štaba polbataljona. Po dveurni borbi se je začel bataljon umikati proti Iški, kar pa je bilo zelo težko, ker se je moral ves čas boriti. Vkljub temu ni imel bataljon do druge ure popoldne nobenega mrtvega niti ranjenega. Italijani pa so imeli že precej ranjenih in mrtvih, ker so hoteli hitro prodreti in nas iznenaditi. Ko je Stjenka videl, da je položaj resen, se je poizkušal dvakrat prebiti z jurišem proti Krvavi peči, da bi tako prišli iz obroča. Toda ni mu uspelo, šele ko je poizkušal tretjič, a to ne z direktnim jurišnim napadom, temveč z delno prevaro, tako, da se je na enem sektorju spustil v borbo, se mu je z ostalim delom bataljona posrečilo prodreti naprej v Iško in po Iški proti bloški planoti. Tisti, ki pa so se borili za prevaro, so se potegnili za ostalim delom bataljona. Pri tej priliki je bil en tovariš težje ranjen, ker ni hotel v borbi popustiti kljub temu, da so Italijani navalili nanj z veliko silo. Tovariš Bebler je težko hodil zaradi svoje stare rane na nogi, ki jo je dobil v Španiji. Polbataljon ni ves dan nič jedel, šele proti večeru smo si skuhal čaj. Italijani za ta naš prodor niso vedeli, zato so dalje napadali po svojem načrtu. Mi pa smo bili že v Iški, vsi mokri od snega in vode Iške, ker smo morali nekaj časa hoditi po njej. Pri nekih barakah smo ostali od 6. ure popoldne do 10. ure zveč. Po desetih smo odšli dalje. To je bilo 16. februarja 1942. Stalno smo pazili, ker smo mislili, da bi Italijani lahko prodrli za nami po sledi. Tovariš Bebler je odločil neprekinjen marš do Travnne gore do našega polbataljona.

Ta marš do Travnne gore, na katerem nas je zelo oviral sneg je trajal kakih 12 ur. Za vodiča sem bil jaz. Meni je bilo to lahko, ker sem bil na smučeh in sem že zelo dobro poznal terene, zato sem iskal najkrajšo pot. Do same gore pri Sodražici se nismo smeli ustavljati, ker smo se pomikali preko cest in v bližini italijanskih postojank na Bloški planoti. Kolona se ni trgala, temveč je šla v največji disciplini, brez kajenja in brez razgovarjanja. Na Goro pri Sodražici smo prišli v jutranjih urah, a od tam naprej do logorja pa smo šli že pri dnevu in brez strahu, ker smo vedeli, da smo že bolj na varnem in da so Italijani izgubili sledove za nami. Po Travni gori pa, ko smo prišli preko ceste, ki drži iz Loškega potoka v Sodražico, se je začela kolona trgati, ker se nobenemu borcu ni več mudilo in je vsak govoril, da smo že na varnem in visokem, da lahko odbijamo Italijane in da jim ne pustimo na Travno goro. Največ smo se razgovarjali, kako mora jeziti Italijane, ki so napravili brezuspešno akcijo na Mokrc s tako veliko silo. Ko smo med potjo gledali nazaj, smo videli, kako gori na Mokrcu hiša turjaškega grofa, v kateri je bil prej polbataljon.

Okoli desete ure smo prišli do gozdarjeve kočice na Travni gori. Tu smo se ustavili. Lepo nas je sprejel in nam dal mleka ter skuhal koruzne žgance. Patrolam smo dali nalog, da zavzamejo prehojeno cesto proti ribniški dolini, da nas morda ne bi iznenadili Italijani, ker smo bili vsi utrujeni. Občudovali smo tovariša Beblerja, kako težko je hodil, ker ga je bolela noga, toda vseeno je vzdržal vso pot. Ko smo se sestali s patrolami našega polbataljona in s polbataljonom samim in ker ti niso pričakovali, da bo prispel tudi drugi polbataljon na ta sektor, so bili zelo veseli. Vsi smo občutili, kako močni smo sedaj. Področje Mokrc je ostalo tako brez vsakega partizana.

Takoj ko smo se nastanili v logorju je tovariš Bebler izdal nalogo, da prevzame komando bataljona, ki se je združil, tovariš Stjenka, meni pa je dal takoj nalogo, da organiziram letečo patrolo od deset do dvanajst mož, s katero je treba oditi nazaj na Mokrc in po bližnjih vaseh, da bodo ljudje videli, da Italijani niso uničili partizane, da smo ostali, obenem pa vršiti akcije proti Italijanom. Leteča patrola mora vršiti hitre premike in se prikazovati na več krajih, da se bodo Italijani zmedli in ne bodo vedeli, koliko

je partizanov in kje so. Jaz sem bil s to nalogo zelo zadovoljen, ker sem želel biti bolj zunaj kakor pa v taborišču. Bataljon pa je Bebler dal nalogo, da odide v kočevske gozdove in to na sektor Grčarice—Kočevska reka. Bataljon je dobil nalogo izvršiti akcije proti Italijanom okoli Kočevske reke in se preživljati pri kočevskih Nemcih. V teh gozdovih si je polbataljon izdelal barake. Ob rekviziciji so dobili kabel in telefonske aparate in tako so si napravili telefonsko zvezo. To je bil pri nas prvi partizanski telefon. Pri ljudeh smo govorili, da je polna hosta partizanov in vsa prepletena s telefoni.

Hrana v tem bataljonu je bila zelo dobra. Kadar smo prišli, so nam dali vedno dovolj hrane. V bataljonu so imeli svojega mesarja.

Organiziran je bil Dolenjski odred, katerega komandant je postal Mirko Bračič, komisar pa Ante Novak. Ta odred je pozneje premestil svoj štab na področje Ambrusa v Suhu Krajini. Tu je začel navezovati svoje sile z Notranjsko in Dolenjsko, kjer so se pojavljale na več krajih nove partizanske skupine. Jaz pa sem s svojo letečo patrolo, v kateri sem imel prostovoljce iz Kočevskega bataljona, odšel preko Notranjske na Mokrc na smučeh. Ta patrola je imela 12 ljudi, samih dobrih borcev, kateri so žal pozneje večinoma padli. Bili smo zelo kretni in se nismo obremenjevali niti z nahrbtniki. Imeli smo en puškomitraljez, vsak borec puško ter po eno plahto za odejo. Tov. Bebler nam je naročil, da moramo biti stalno na pokretu, o delu pa naj pošljamo poročila preko kurirjev. Krenili smo naprej proti Loški dolini, da obiščemo svoje stare kraje, Dolnje Poljane. Od Ostrega vrha smo rabili le dve do tri ure do Poljan, ker je bil zelo dober sneg. Ko smo prišli v Poljane, smo začeli krožiti okoli vasi po smučih, da smo pregledali teren okoli vasi iz bližnjega gozda, če morda ni kakšne italijanske patrole. Ko smo videli, da je teren čist, smo pustili na vrhu hriba stražarja, mi pa smo se spustili v vas. Kmetje so nas ogledovali in spraševali, kje smo se vrtili ta čas in zakaj smo jih povsem zapustili in pozabili. Lepo so nas sprejeli, mi pa smo jim povedali, da smo se premaknili z bataljonom na drugi sektor, ki je bolj važen. Seveda jim nismo povedali kam. Kmetje so nas nagovarjali, naj ostanemo in prespimo pri njih, nam pa se je mudilo. Po dveh urah smo odšli mimo Račne gore proti Bloški planoti z namenom, priti na Mokrc. Ko smo prišli na vrh Račne gore, smo zagledali v gozdu proti bloški planoti dim. Zdelo se nam je sumljivo, kaj naj bi ta dim v gozdu pomenil. Od Račne gore do kraja, kjer se je kadilo, je bilo približno dva kilometra in vedno navzdol. Vzeli smo puške v roko in pripravili mitraljez čez prsa. Z naglico smo se zapeljali v bližino in zagledali smo ljudi. Pa tudi ti so nas opazili. Ker nas niso poznali, so se začeli urno pomikati iz svojega taborišča. Mi smo takoj uganili, da morajo to biti neki novi partizani in nas troje se je s puškami na ramah pognalo za njimi. Ostali pa so čakali pripravljeni, če morda le ni kakšna prevara. Ko smo prišli v bližino, smo jim začeli klicati, da smo partizani in da naj počakajo, da se pogovorimo. Počakali so nas in podali smo si roke. Povedali so nam, da so iz Rakeka in da nimajo nobene zveze s terensko organizacijo, zato so čakali na zvezo. Kar sami so se imenovali Rakovška četa. Štela je okoli 40 ljudi in vsi so bili oboroženi. Imeli so en puškomitraljez, ostali pa puške in bombe. Pripovedovali so nam, da so prišli iz Rakeka. Organizirali so si poseben avtobus, orožje zavili v šatorska krila, ga naložili na vrh avtobusa, sami pa sedli v avtobus in je tako vse izgledalo, kakor da imajo namen iti delati v gozd. Dobro so bili organizirani, da so na tak način v taki množini skupno prišli v gozd. Dali smo jim navodila s kom se naj povežejo na terenu in kje so naši ljudje, ki jim bodo šli na roke, obenem pa smo pustili pri njih kurirja z nalogo, da pelje enega od tovarišev do Kočevskega bataljona, da jih poveže z njimi. Mi smo krenili naprej proti Mokrcu. Odšli smo proti bloški planoti in se ustavili preko noči v Hudem vrhu pri kmetu, kjer smo že enkrat bili preko dneva s celim polbataljonom. Med potjo smo pobirali podatke o terenu in o italijanskih patrolah, ali kaj hodijo po teh vaseh. Ljudje so nam povedali, da se moramo zelo paziti, češ da hodijo Italijani zelo pogosto v patrolah po vaseh. Pri kmetu v Hudem vrhu smo prespali, zjutraj zgodaj pa smo šli dalje, tako, da smo prešli čez planoto še v temi. S smučami je šlo hitro, a bilo je tudi zelo utrudljivo, ker smo bili že skozi na smučeh. Imeli smo zmružnjene čevlje od mraza, pa tudi trde noge. Ker so nas palice ovirale, če smo hoteli hitro rabiti orožje, smo jih zmetali stran. Po poti smo se tudi pogovarjali, kako bi bilo, če bi bil kdo od nas ranjen in da ga ne bi pustili na bojišču. Sklenili smo, da si moramo preskrbeti nekaj vrvi, s katerimi bi zvezali smuči skupaj in da bi ga tako lahko hitro vrekli po smučeh, da nas ne bi oviral pri maršu. Spustili smo se dalje preko Mačkovca na Krvavo peč in do Mokrcu. Ko smo se pomikali proti Mokrcu, smo sklenili iti naprej in pogledati lovsko kočo na Mokrcu, katero so zažgali Italijani. Ostalo je samo še zidovje.

Poznala se je še gaz italijanskih vojakov. Ta čas se je sneg začel hitro tajati, ker je postalo topleje in nas je že oviralo na smučeh po južni strani Mokrcu. Ogledovali smo proti Turjaku in Pijavi gorici in Barju in premišljevali, kam bi se naprej spustili. Spustili smo se proti Golem in dalje proti Iški. Ko smo prišli na Golo, so bili ljudje zelo veseli, spraševali so nas zakaj smo zapustili ta sektor in da izgleda, kot da nas ni več. Povedali smo jim, da smo samo patrola s posebno nalogo, ostale naše sile pa so drugod. Seveda na Mokrcu ni bilo nikogar, pač pa je bila na Krimu večja četa, katero je vodil tov. Luka. Rekli smo jim, da naj gredo gledat na Krim, koliko je tam partizanov. Odšli smo proti Iški vasi. V vas smo prišli v temni noči in se povezali z ljudmi, katere smo že poznali in ki so že prej delali z nami. Prespali smo pri kmetu v mlinu, ker smo bili zelo potrebni spanja in počitka. Povedali so nam, da sem ni bilo nobenega Italijana od zadnje ofenzive. Spat smo se spravili na seno in postavili stražo. Zjutraj smo vstali okoli devete ure in odšli po hišah. Ko smo se najedli mleka in žgancev, smo zopet odšli nazaj proti Mokrcu, opazujoč, če so kje kakšne italijanske patrole. Ko smo videli, da ni nikogar, smo se spustili v vasi Golo, Zapotok in Visoko. Povedali so nam, da Italijanov ni, ker se boje partizanov, in da hodijo samo še močnejše patrole iz Iga po cesti proti Želimljam. Nekaj dni smo se zadržali po teh vaseh in dobili smo tudi zvezo s terensko politično organizacijo.

*

Bilo je proti koncu februarja in začeli smo premišljevali, kako bi se spustili nižje v dolino. Zato smo se v začetku marca začeli spuščati na ljubljansko barje. To so zvedeli Italijani, niso pa vedeli, koliko nas je. Začeli so postavljati zasede okoli Iga in Iške vasi. Nato smo se za nekaj dni premaknili proti Rovtam med Bloško planoto in Velikimi Laščami. Taborišča si nismo postavili nikjer, temveč smo spali po hlevih in kozolcih pri hišah na samem. Dobili smo tudi tukaj zvezo z raznimi ljudmi, ki so nam v pogovoru rekli, da bi radi pristopili k Osvobodilni fronti, pa se bojijo, da bi jih sosede ne izdali. Spustili smo se proti cesti Velike Lašče—Bloke. Tudi tu smo se začeli razgovarjati z ljudmi, ki so nam povedali, da je pri njih izdajalec in da naj se ne zadržujemo pri njih, ker je nevarno. Mi smo naprej spraševali še pri drugih, ker smo hoteli izvedeti, kdo je izdajalec. Dobili smo točne podatke, da je izdajalec čuvar Kozlarjeve graščine v bližini Podstrmca ni da je izdal že par ljudi, katere so Italijani zaprli. Odšli smo nazaj proti Rovtam in zopet ostali nekaj dni tam. K nam so prišli politični delavci, ki so želeli dobiti zvezo z nami. Med njimi je bil tudi eden od Roba, mlad človek, zelo dober in aktiven na terenu in ta nam je pojasnil zadevo glede onega gozdnega čuvaja. Mi smo mu povedali, da, če je vse to res, bomo izvršili vse, kar je potrebno, vendar pa se bomo še informirali, če je to le resnica. Drugega dne smo se spustili proti Karlovcem in Slevici še k nemu našemu zaupniku. Tudi ta nam je povedal isto in še to, da je oborožen in da se lahko z nami tolče. Odločili smo se, da gremo izvršiti likvidacijo, ker smo videli, da to ni tako enostavno, smo se odločili, da se spustimo samo trije, ostali del pa naj med tem patrolira po Rovtah. Spustili smo se zjutraj v zgodnjih urah in prišli k izdajalcu okoli 8. ure zjutraj. Šli smo brez pušk, v žepih smo imeli pištole in vsak eno bombo. Prišli smo blizu njegove hiše, kjer smo morali zaviti z glavne ceste, smo zagledali za seboj od bloške strani do 40 ljudi močno italijansko patrolo, ki se je pomikala proti nam na smučeh. Italijanska patrola pa ni krenila nikamor s ceste, temveč je šla naprej za nami. Če smo torej hoteli izvršiti likvidacijo, smo morali zelo pohiteti in potem takoj pobegniti v gozd. Italijani seveda niso vedeli, da je pred njimi manjša partizanska patrola in so naprej kontrolirali cesto Nova vas—Velike Lašče. Ko smo se spustili z glavne ceste, smo se takoj v naglici še pomenili, kaj bo kateri delal. Smuči bomo pustili pred hišo s pripravljenimi palicami na snegu in z odpetim železjem, tako, da bomo lahko hitro poskakali na smuči. Tako smo prišli pred izdajalčevo hišo. Ta je prišel iz hleva, kjer je krmil živino in mislil v hišo. Tov. Arti ga je takoj prosil, če ima kaj mleka, da smo žejni ter da nismo nič jedli. Napravil je čuden obraz in takoj se mu je razdelo sumljivo, kako to da prihajamo po dnevi in v tako majhnem številu. Ker je imel slabo vest, se je bal vsakega partizana. No, na naše prepričevanje, da prosimo samo mleka, se je potolažil in nas povabil v hišo. Ko smo prišli v hišo, nas je začel spraševati kdo smo in od kje. Arti pa ga je hitro vprašal, kako se piše in kako mu je ime. Ko ga je Arti to vprašal, je čuval že segel z roko v svoj žep, a Arti je bil urnejši, potegnil je pištolo in zapil: »Roke kvišku!« Ker čuval tega ni storil, ga je Arti dvakrat ustrelil.

(Dalje)

PREDVOJAŠKA VZGOJA

Major ANTON KOCJANČIČ

V teku celega lanskega leta je bilo treba v organizaciji predvojaške vzgoje reševati vprašanja reorganizacije in utrjevanja nastavnih centrov, izboljšave evidence in zbiranja mladine k pouku, vprašanje sodelovanja z organi oblasti, partijskih in drugih množičnih organizacij in z vodstvi podjetij. S tem pa ni rečeno, da ni bilo pri organizaciji predvojaške vzgoje tudi drugih nalog in problemov, toda to so bila osnovna vprašanja, od katerih uspešnega reševanja je bil odvisen nadaljnji razvoj predvojaške vzgoje. V reševanju teh vprašanj so bili doseženi veliki uspehi n. pr. evidentirana je vsa mladina, za katero je obvezna predvojaška vzgoja, organizirano je izvajanje pouka z vso mladino, tako s kmečko, delavsko, srednješolsko in študentsko mladino. Pojačano je sodelovanje oblasti, podjetij, partijskih in drugih masovnih organizacij pri izvajanju predvojaške vzgoje in izven armijskega vojnega izobraževanja v splošnem z aktivnim sodelovanjem nastavnih centrov z organizacijami FISAJ-a, ljudske tehnike, PAZ-e in RK.

Da bi poleg omenjenih uspehov v celoti videli slabosti in napake, ki ovirajo pravičen razvoj predvojaške vzgoje, se moramo še ustaviti na zgoraj omenjenih vprašanjih.

Pri organizaciji in formiranju nastavnih centrov in vodov se v začetku ni vodilo dovolj računa o tem, da se isti formirajo po principu »En krajevni odbor — en kmečki nastavni center, ena tovarna, rudnik ali podjetje — en delavski nastavni center.« ker se je verjetno smatralo, zaradi premalo izkušenj pri tem, da to ne bo večjega pomena za nadaljnji uspešen razvoj pri izvajanju pouka. Med tem se je pokazalo, ko se je v začetku 1949. leta pristopilo k izvajanju pouka z večjimi zahtevami, da se ta napaka odraža v dvojnem merilu. Po eni strani je prišlo v krajih odnosno podjetjih, tovarnah in rudnikih, kjer več odborov in podjetij formira center, do tega, da samo en odbor oziroma uprava podjetja, pri katerem se je formiral center skrbi za pouk, medtem ko so se ostali temu odtegnili, kakor da to ni njihova skrb in naloga, misleč, da je to stvar vojaških organov. Po drugi strani pa je mladina, ki je obvezna prihajati k predvojaški vzgoji iz odborov ali podjetja, v katerem ni formiran nastavni center, vse manj prihajala k pouku, ker je ni nihče kontroliral niti klical zaradi tega na odgovornost. Zaradi tega je bilo zelo težko ustvariti evidenco in s tem upravljanje in pregled pouka od strani odbora ali uprave podjetja.

Da bi se to izboljšalo se je že v preteklem in v začetku tega leta pristopilo k popravljanju teh napak. V tem času je bilo preformiranih precej centrov delavskih in kmečkih in je bilo to vprašanje rešeno pri več okrajnih odborih, medtem ko je pa to v nekaterih okrajih samo deloma izvedeno. Treba je bilo še naprej strmeti k temu in v teku tega, to je drugega tromesečja tega leta to stvar še enkrat preveriti in omenjeni princip postaviti povsod tam, kjer pride to v poštev in da sedaj to ni bilo storjeno, a je to mogoče storiti. To je treba storiti tudi zaradi tega, ker se s tem olajša pravilno izvajanje predvojaške vzgoje. »Pravilnika za izvrševanje predvojaške vzgoje«.

Pri izvedbi logorovanja s kmečko mladino, v preteklem letu v jeseni in letos spomladi, je prav tako izstopila resnejša napaka v organizaciji nastavnih centrov. Vse dosedaj namreč v večini okrajev ni bil uveden princip, da se mladina tovarn, podjetij in rudnikov vključuje k pouku tam, kjer dela brez ozira na kraj stanovanja. Zaradi tega je bil velik del mladine, ki dela v tovarnah, podjetjih in rudnikih, a stanuje in živi na vasi, vključen v kmečke nastavne centre in ko je kmečka mladina odšla na logorovanje, se ta del mladine iz razumljivih razlogov ni mogel odtegniti produkciji in oditi na logorovanje. To je bil predvsem masoven pojav v okrajih, kakor n. pr. Ljubljana-okolica, Kamnik, Kranj, Celje itd., kjer je bilo precejšnje število mladine, ki dela v produkciji vključeno v kmečke nastavne centre in ni šla na logorovanje, to je, da ni v celoti predelala predvidenega pro-

grama, do preteklega kakor letošnjega nastavnega leta. Da do tega ne bi spet prišlo pri predvidenih logorovanjih, je nujno, da se takoj vključi v delavske nastavne centre vsa mladina, ki dela v produkciji, brez ozira na to, kje živi in stanuje. Pri sprovanju navedenega v življenje se bo pojavil v nekaterih krajih zaradi prometnih prilik problem vračanja mladine, ki živi na vasi, po končanem pouku domov. Toda to ne sme biti vzrok zaradi katerega se ta naloga ne bi izvršila, problem pa je treba rešiti z določanjem primerne urnika ali pa organizirati prevoz mladine. V tem primeru se lahko organizira pouk delavske mladine namesto dve uri tedensko, štiri ure štirinajstdnevno. Ta nedostatek se lahko reši tam, kjer je v okraju večina delavske mladine kot n. pr. Jesenice, kjer je skoraj vsa mladina zaposlena v železarni na Jesenicah in v Javorniku ter v ostalih podjetjih, da se po vaseh formirajo delavski nastavni centri in se z vso delavsko in manjšim številom kmečke mladine izvaja nastava po programu za delavsko mladino. Na ta način pa vrednost ni tista, kakor jo ima izvajanje predvojaške vzgoje z vso delavsko mladino iz produkcije v delavskih nastavnih centrih po podjetjih, tovarnah in ustanovah, brez ozira na kraj stanovanja mladine. Ta nasvet se daje le zaradi specifičnih pogojev v nekaterih okrajih in morebitnih problemih odhajanja mladine z nastave zaradi prometnih zvez. Zaradi tega je treba tudi v bodoče stremeti k vključevanju vse mladine iz produkcije v delavske nastavne centre, brez ozira na kraj stanovanja, pa tudi zato, da se mladina tudi preko predvojaške vzgoje čim tesneje poveže s svojimi podjetji, tovarnami in rudniki.

Prav tako važen nedostatek pri organiziranju nastavnih centrov je ta, da v nekaterih okrajih kot n. pr. v Grosupljem, Ljubljani-okolici, Divači, Kranju itd. nastavni centri še vedno niso razdeljeni v vode, ker nimajo kadra za komandirje vodov. To pa ne more biti objektivno opravičilo, če vemo, da so možnosti izbire kadra za komandirje vodov zelo velike. To ni slučaj samo v omenjenih okrajih, temveč tudi v ostalih okrajih, kjer so zelo pogosti nastavni centri, v katerih niso formirani vodi; tako n. pr. v sami Ljubljani, kjer je izbira komandirjev najlažja, še danes manjka nad polovico komandirjev vodov.

Ta nedostatek je treba odstraniti tako pri kmečki, kot pri delavski mladini v najkrajšem času. V vsakem nastavnem centru se mora obvezno formirati vod za vsakih 30, največ 40 mladincev, ker le tako se nastava lahko uspešno in pravilno izvaja.

V evidenci mladine, osnovani v letu 1948 in v letu 1949 je bilo več pomembnih nedostatkov, zato se je v preteklem letu pristopilo k preverjanju in dopolnjevanju iste. V poletju preteklega leta so bili ponovno sestavljeni spiski obveznikov predvojaške vzgoje po krajevnih odborih, tovarnah, podjetjih in rudnikih in po zaslugi tega se je evidenca mladine znatno povečala. Toda kljub temu je lansko jesensko logorovanje s kmečko mladino pokazalo, da je še vedno veliko število mladine, ki spada k predvojaški vzgoji, a ni evidentirana. Do tega pa ne bi prišlo, če bi se tekom vsega preteklega leta vprašanje evidence neprestano obdelovalo. Ker pa to ni bilo storjeno in so nekateri krajevni odbori, kakor tudi uprave podjetij, prelahko vzeli to na logo, ker so jo smatrali kot periodično nalogo s kampanjskim reševanjem, je moralo priti do tega. Poleg tega, čeprav se je morala vzporedno z evidentiranjem novega leta za pouk preveriti in dopolniti evidenca ostalih let, ta naloga še danes ni rešena v okrajnih odborih-Ljubljana-okolica, Trbovlje, Črnomelj, Grosuplje, Jesenice itd. Ti okraji še vedno ne razpolagajo s točnimi spiski in številčnim stanjem mladine, ki spada k pouku, kar vsekakor škodljivo upliva na pravičen razvoj predvojaške vzgoje. Pri evidenci kmečke mladine se prav tako ni vodilo računa o tem, ali ni mladina morda evidentirana v podjetjih, kjer dela in je tako prišlo do dvojnega evidentiranja, to je na vasi in v podjetju, po drugi strani pa ta mladina sploh ni bila v evidenci.

Vsi ti nedostatki kažejo, da še sedaj ni pravilnega razumevanja za evidenco pri posameznih organih ljudske oblasti, kakor tudi pri upravah tovarn, rudnikov in podjetij, katera so dolžna po zakonski uredbi in pravilniku dati točne spiske mladincev njihovim komandirjem centrov. Zaradi tega je treba vprašanje evidence smatrati kot stalno nalogo in doseči popolno točnost evidenčnih podatkov. To je sedaj, ko je izšla knjižica predvojaške vzgoje, s čimer je rešen problem pregleda nad stanjem mladine, katera je obvezna predvojaške vzgoje, vsekakor mogoče.

Osrednje organizacijsko vprašanje v preteklem letu je bilo vprašanje borbe za čim masovnejše zbiranje mladine k predvojaški vzgoji, s katero smo uspeli proti koncu leta stanje precej popraviti. Toda v nekaterih okrajih je še vedno precej slabo stanje. V teku dela in borbe pri zbiranju mladine k predvojaški vzgoji je prišlo do določenih diferenciacij okrajev, z ozirom na stanje istih. Tako na eni strani izstopajo okraji, kjer je število mladine pri predvojaški vzgoji popolnoma zadovoljivo, a na drugi strani kraji, kjer je udeležba mladine popolnoma nezadostna; v sredi imamo okraje, kjer je stanje relativno dobro. Tako imamo v Sloveniji enajst okrajnih in mestnih odborov, kjer prihaja k predvojaški vzgoji 90 do 97% mladine in lahko rečemo, da je v teh okrajih stanje udeležbe zelo zadovoljivo. Po drugi strani prihaja v trinajstih okrajih in mestnih odborih k pouku 80 do 90% mladine in lahko rečemo, da je stanje relativno dobro, medtem ko je v petih okrajih, in to v Trbovljah, Dol. Lendavi, Murski Soboti, Ptuj in Slovenj Gradcu stanje popolnoma za nič in prihaja k pouku vsega 50 do 70% mladine.

V teh okrajih, kjer je napredek v udeležbi mladine prišel do vidnega izraza, je vzrok v tem, ker ima ljudska oblast ter par-

tijske in množične organizacije dober odnos in razumevanje za predvojaško vzgojo. Zato je tudi dobro pojasnjen pomen predvojaške vzgoje mladini in voditeljem.

Če analiziramo stanje v okrajih, kjer je udeležba minimalna, bomo prišli do naslednjih zaključkov:

Da se važnosti in pomena predvojaške vzgoje vodstva organizacij in ustanov niso zavedala, čeprav so po zakonu dolžna, da pomagajo in delajo pri izvajanju predvojaške vzgoje.

Da važnost in pomen predvojaške vzgoje in izvajanje iste nista pojasnjena niti mladini, niti množicam v celoti.

Da organizaciji centrov ni posvečena pozornost. Prav taka diferenciacija kot je tu nakazana za okrajne odbore, se lahko ugotovi v okrajih samih, v odnosu med poedinimi centri. Centre, v katerih je stanje dobro, bo treba v teku tega leta vztrajno držati pri delu, da bi doseženi rezultati ostali na isti višini, oziroma, da bi se še bolj razvili. Centre, v katerih je stanje zadovoljivo, bo treba stalno kontrolirati in jih podpirati, da se bodo odstranili osnovni vzroki sedanjih napak in slabosti in bi se s tem ustvarile možnosti, da ti centri izboljšajo in prilagodijo organizacijo predvojaške vzgoje in udeležbe mladine pri pouku.

S centri, v katerih je stanje zelo slabo, kakor n. pr. rudnik Trbovlje, cementarna Trbovlje, rudnik Zagorje, center podjetja »Zidar« v Trbovljah, rudnik Zabukovca, rudnik Huda jama, center vasi Markovci itd. je treba v tekočem letu začeti delati vse od začetka. To je najprej široko pojasnjevanje pomena predvojaške vzgoje, potem izvršiti pravilno organizacijo nastavnih centrov in vodov, zagotoviti odgovoren kader in pristopiti k izvajanju predvojaške vzgoje z neprestano kontrolo in pomočjo.

(Dalje prihodnjič)

NAVODILA ZA VAJE STRELCEV

STRELMIRO

Za kakovostni dvig strelcev je neobhodno potreben pravilen trening in vaja. Da pa bi imele strelske vaje čim boljše rezultate, je nujno, da vodijo te vaje strokovno podkovani instruktorji-vaditelji. Ker pa takega strokovnega kadra pri nas zaenkrat še manjka, bomo v pričujočih odstavkih nanizali nekaj navodil, po katerih bo treba izuriti zasilne instruktore, ki bodo zmožni prenašati svoje znanje z uspehi tudi med strelce.

Zaradi tega je potrebno, da sleherna družina izbere med svojim članstvom enega instruktora, pa možnosti pa tudi več, kateremu naj poveri izobraževanje strelcev. Izbrati je le tiste ljudi, ki so najboljši strelci v družini. Prav tako pa je tudi sila važen kriterij za izbiro instruktora tudi ta, da naj bo izbran za instruktora človek, ki bo svojo dolžnost opravljal z ljubeznijo in veseljem. Dolžnost teh tovarišev je prvenstveno, da dobro pregledajo in preštudirajo naslednja navodila, ki govorijo:

O pravilni drži pri streljanju, o pravilnem merjenju, o pravilni prožitvi puške, o pravilnem reguliranju puške. Ko so se instruktorji zadostno poučili o vsem navedenem in se sami zadosti izurili, da vse to brez napak izvajajo, potem šele naj strelce porazdele na nekaj grup, pač toliko, kolikor je na razpolago instruktorjev. Vsako grupo naj bi vodil po en tak instruktor. Ta bi potem začel s strelci vaje, po naslednjem vrstnem redu:

1. Teoretični pouk in vaje s prazno puško.
2. Strelske vaje na strelišču.

Na strelišču ali v kakšni večji dvorani naj potem vsak instruktor s svojo skupino začne najprej vaje s prazno puško in tako dalje.

Instruktor prikaže puško, pokaže naj njene glavne sestavne dele in funkcije, ki jih opravljajo. Pojasni naj lastnosti in delovanje strelnega orožja. Potem preide na vaje s puško iz ležečega položaja. To vajo naj ponovi z vsakim strelcem posebej in še to

po večkrat. To naj ponavlja s slehernim toliko časa, dokler vsak od strelcev ne zavzema pravilnega ležečega položaja, pri tem pa drži puško pravilno, mirno in vodoravno.

Ko so se vsi strelci do dobra priučili, kako je treba stati, kadar se strelja, potem naj preide k vajam v ciljanju (nišanjenju).

V ta namen bi bilo dobro narediti iz lesa merilno pripravo, to je zarezo in mušico. Oboje se potem postavi na mizo ali na ta namen narejena stojala. Pred to stojalo je treba postaviti meto. Ti cilji naj bodo veliki 10 do 15 cm in jih je treba naravnati pravilno z ozirom na meto in po navodilih, ki so predpisana za merjenje. Strelec se bo pri tej vaji naučil, kako je pravilno, da so merilci (nišani) poravnani z meto in da ima pravilno merilno linijo (nišansko linijo).

Istočasno z merjenjem je treba, da se strelec vadi tudi o sproževanju puške (okidanju). Instruktor se mora vestno brigati, da se sleherni strelec ravna točno po pričujočih navodilih. Vaje v ciljanju in sproževanju s prazno puško je treba vaditi čim pogosteje in to z vsemi strelci. Le z izurjenostjo je moči doseči uspeh pri pravem streljanju. Meriti (nišani) in sprožiti je potrebno zmeraj v meto ali kakšno večjo, dobro vidljivo črno piko, ki naj se postavi kot cilj in to tako, da je razdalja čim krajša.

Končna vaja vseh do sedaj navedenih pa naj bo v tem, da je treba zavzeti pravilen položaj, pravilno meriti (nišani) in sprožiti (okidati). Ko strelci to dobro znajo in so zmožni, da te vaje sami naredijo brez napake s prazno puško, potem šele je treba začeti s streljanjem na samem strelišču. Znano je, da brez globokega dihanja ni dobrega streljanja, in prav zaradi tega razloga morajo strelci čim bolj uriti svoja pljuča na globoko dihanje. Globokega dihanja pa se strelec privadi le ob priliki gimnastičnih vaj in pa pri pešačenju. Pa tudi vsi drugi športi, ki pa niso preveč utrudljivi pridejo v poštev za globoko dihanje in so zelo koristni. Najbolj priporočljivo pa je, da se vse gimnastične vaje

in tudi dihalne izvajajo v čim bolj čistem zraku. Kar se tiče pešačenja ga moramo izvajati postopoma, to se pravi, da je treba začeti s krajšimi razdaljami, potem pa vsak dan podaljševati. Ta razdalja naj bo največja na predvečer samega tekmovanja. Traja lahko tudi po nekaj ur. S streljanjem je treba brezpogojno začeti iz ležečega položaja. Instruktor naj s svojo skupino zavzame na strelišču samo eno mesto, to zaradi tega, da lahko sledi streljanju vsakega poedinca posebej. Izvede naj se pa takšno streljanje takole:

Vsak strelec po vrsti naj zavzame s prazno puško ležeči položaj, pravilno naj meri in sproži. Ko se instruktor preveri, da strelec vse to izvede pravilno, potem mu šele napolni puško in dovoli, da ustrelji. Pri tem, ko strelec meri, mora instruktor posebno paziti na to, da strelec ne potegne prehitro za petelina, da pri merjenju ni nervozen (to se kaj lahko ugotovi na strelčevem licu), da strelec neposredno, preden sproži ne poteguje preveč puške.

Če instruktor opazi te slabe napake in znak vznemirjenja pri strelcu mora podvzeti vse, kar je v njegovi moči, da ga tega čimprej odvadi. Prva mera pri tem je, da instruktor strelca opozori na to, naj ne misli na puškin pok. Povej naj mu, da je strelčeva prvenstvena briga to, da pravilno meri in da počasi vleče za petelina, tako, da ga puška pri sprožitvi ne sme iznenaditi. Večkrat je treba strelca opozoriti na to, kako je meril in sprožil prazno puško. Če pa strelec kljub vsem instruktorjevim nasvetom še vedno greši in nadaljuje s temi napakami, mora voditelj nastopiti brezpogojno in najenergičnejše, da strelca čim prej odvadi teh največjih strelčevih napak. Če vaditelj na noben način ne uspe, da bi strelca odvadil napak, naj pa naredi takole: Ko vaditelj polni puško, naj s palcem leveice porine naboi v puškin magacin in puško zapre. To naj naredi tako hitro, da strelec niti ne opazi, ali je puška polna ali prazna. Tako puško naj da strelcu, da strelja. Strelec niti ne ve, da je puška prazna, in bo ob priliki sproževanja imel iste nervozne gibe. To naj instruktor izrabi in naj strelcu prikaže, da je sleherni strah pred pokom povsem odveč. To naj mu vaditelj ponavlja toliko časa, dokler ne bo opazil pri strelcu, da je le-ta umirjen in da ni opaziti nobenega straha in treme. Tedaj naj voditelj neopazno napolni puško in strelec bo iznenaden nad nenadejanim pokom. Če bo imel strelec tudi potem še znake treme, naj mu vaditelj daje zdaj napolnjeno pa spet nekajkrat prazno puško, tako da strelec končno sploh ne bo vedel, kdaj drži v roki prazno kdaj polno puško. Te vaje naj vaditelj vadi toliko časa, dokler strelca ne bo povsem ozdravil. To dejstvo je nenavadno važno, saj človek nikakor ne postane dober strelec vse do tedaj, dokler ima v sebi četudi le trohico treme. Strelec ne sme občutiti nobenega strahu ali nervoze, nasprotno: pok naj bo strelcu kot znak olajšanja, saj se z njim konča strelčev napor, da mirno drži puško, da pravilno meri in končno pravilno sproži. Instruktor naj pazljivo sledi strelčevo roko s katero sproži in strelčevo lice za časa merjenja. Po izrazu na strelčevih licih bo takoj uganil, ali se je strelec zatopil v merjenje, ali je pri sprožitvi mežiknil ali je tik, preden je sprožil, močneje pritegnil puško k ramenu, ali je hitro potegnil za petelina itd. Pri takem pazljivem opazovanju bo vaditelj kaj lahko ugotovil strelčevo tremo in napake, ki jih strelec zagreši. Po vsem tem naj vaditelj podvzame potrebne mere, da se bo strelec čimprej iznebil navedenih napak.

V začetni fazi streljanja je prva in najglavneša naloga instruktora, da doseže pri strelcih, da ti streljajo brez treme in nervoze, da so čisto mirni in da pod nobenim pogojem s hitrim potegom ne sprožijo petelina. Koliko je bil pri tem vaditelj uspešen bodo pokazali takoj izboljšani rezultati zadetkov.

Šele potem, ko je vaditelj dosegel, da so strelci pri streljanju povsem brez treme, da sprožijo petelina kot je treba, šele zatem naj posveti največjo skrb mirni drži puške.

Ako strelcu puška ne stoji zadosti mirno, naj vaditelj ukaže, da strelec zavzame pravilen položaj telesa in le na ta način bo strelec dosegel mirnejšo držo puške.

Ko strelec drži puško zadosti mirno, naj bo prva instruktorjeva briga, da strelec ne meri predolgo. Pravilno je, da od trenutka, ko je strelec prenehal z dihanjem pa do sprožitve ne mine več kot 10 do 15 sekund. Če po 15 sekundah strelec ne sproži, naj mu vaditelj veli, da naj puško spusti, se malo odpočije in ponovno začne meriti in končno sproži.

Ko je na ta način instruktor dosegel, da strelci pravilno zavzemajo strelsko držo, da puška miruje, da brez treme in hitrega potega petelina sprožijo, tedaj se že morajo pokazati znatno boljši rezultati od prvih. Če pa pri poedinih strelcih še vedno ni znakov znatnega napredka, potem je temu neuspehu kriva huda napaka pri sproževanju.

Pri takšnih strelcih mora vaditelj posebno paziti na to, ali nimajo strelci še vedno treme in, ali ne potegujejo prehitro za petelina.

Ko so se strelci že zadosti izurili v ležečem položaju, tako da z vojaško puško dosežejo 60 krogov (od 10 strelcov), tedaj naj šele vaditelj počasi preide na streljanje iz klečečega položaja.

Ko so se strelci z dosedanjimi vajami že zadosti seznanili s pravilnim ciljanjem in sproženjem, je zdaj prva vaditeljeva dolžnost, da strelec pravilno zavzema klečečo držo, da mu pri tem puška miruje in da je leta povsem vodoravna. Ko je instruktor pri strelcih to dosegel, mora biti znova zelo pozoren na to, da strelec pravilno in mirno sproži, brez hitrega potega za petelina.

V tem drugem delu vaje naj strelec najprej izstrelji serijo od 5 ali 10 nabojev iz ležečega položaja, potem pa 2 seriji iz klečečega. Ko so strelci zadosti izurjeni v klečečem položaju, tako, da z vojaško puško dosežejo 40 krogov, potem naj začno z vajami v stoječem položaju.

Vaditeljeva naloga je zdaj v tem, da popravlja strelca, če ne stoji pravilno ali če se ne drži vseh potrebnih navodil.

Zdaj naj vsak strelec izstrelji: 1 serijo 5 ali 10 nabojev iz ležečega položaja, dve seriji iz klečečega položaja in tri serije iz stoječega položaja. Ta razlika v številu izstreljenih nabojev je potrebna z ozirom na težo streljanja iz poedinih položajev.

V tej zaključni fazi strelčevih vaj, vaditelj posebno budno pazi na sproževanje petelina, kajti le tu bodo mogoče nastale napake. Na splošno rečeno mora biti vaditelj za časa vseh vaj posebno pozoren na to, kako strelec ravna s petelinom, da ravna z njim čim bolj pravilno, da je ob sprožitvi čim bolj miren, kajti ob breznapačni sprožitvi bodo strelci dosegli visoke rezultate. Prav tako naj vaditelj prepreči, da bi strelci predolgo merili, kajti po 15 sekundah nedihanja nastopi splošna utrujenost in so napake neizbežne. Zaradi utrujenosti oči nastanejo napake v ciljanju, zaradi splošne utrujenosti je puška manj stabilna in so zadetki slabi. Posledice take utrujenosti in napake pri ravnanju s petelinom vplivajo na strelca toliko slabše, v kolikor je strelcev položaj nestabilnejši, težji. V klečečem so napake večje kot v ležečem, v stoječem pa večje kot pa v klečečem položaju. Po vsem navedenem je naloga instruktora, da na slehernega strelca prenese vse svoje znanje, da se v polni meri briga za to, da se strelci za časa vseh vaj ravnavajo točno po prej navedenih navodilih, da vsakega strelca posebej motri in ga popravlja, ko strelja, da ga opozarja na njegove napake in jih čim prej odpravi.

Prav tako je voditeljeva dolžnost, da je za časa vseh vaj na strelišču največji red, mir in disciplina. Za časa streljanja mora biti popolna tišina, tako da strelci niso z ničemer moteni in se na ta način lahko čisto zberejo in pravilno streljajo. Ostali strelci pa naj se na napakah drugih uče in se potrudijo, da sami ne bodo delali enakih. Skratka, strelske vaje je treba vzeti kot resno delo, kajti le na ta način bodo strelci lahko dosegli lepe rezultate.

* * *